

Република Македонија
Универзитет „Свети Кирил и Методиј“
Филозофски Факултет – Скопје

Љубен Тевдовски

АРХЕОЛОГИЈАТА И АРХЕОЛОШКОТО НАСЛЕДСТВО ВО
СОВРЕМЕНИТЕ МЕЃУНАРОДНИ ОДНОСИ
-ТЕОРЕТСКА И КОМПАРАТИВНА АНАЛИЗА СО ФОКУС НА МАКЕДОНИЈА-
(Докторска дисертација)

Ментор
Проф. д-р Драги Митревски

Скопје, март 2015

СОДРЖИНА

I. ВОВЕД	4
1. Дефинирање на поимите.....	13
II. АРХЕОЛОГИЈАТА ВО МЕЃУНАРОДНИТЕ ОДНОСИ.....	19
1. Влијанието на археологијата во создавањето на европските национални митови.	19
2. Археологијата меѓу дипломатите и дипломатската пракса.....	124
3. Археологијата како аспект на јавната и културната дипломатија.....	167
4. Археологијата во билатералните и регионалните односи на државите	174
5. Археологијата и археолошкото наследство во мултилатералните односи	176
III. МЕЃУНАРОДНИТЕ ОДНОСИ ВО ГЛОБАЛИЗИРАЧКИОТ СВЕТ.....	178
1. Теорија на меѓународните односи	178
2. Учество на културата, историјата и археологијата во обликувањето на меѓународните односи	187
3. „Меката моќ“, културата и перцепциите како надворешно-политичка стратегија.....	195
4. Културната глобализација и интервенционизмот на националните држави .	201
IV. КОМПАРАТИВНА АНАЛИЗА НА УЧЕСТВОТО НА АРХЕОЛОГИЈАТА И АРХЕОЛОШКОТО НАСЛЕДСТВО ВО НАДВОРЕШНАТА ПОЛИТИКА НА ДРЖАВИТЕ	212
1. Компаративни трендови низ термини и институционални рамки.....	212
2. Археологијата во дипломатските стратегии на западот.....	216

3. Браќањето на културното присуство на БРИК земјите (Бразил, Русија, Индија и Кина) во меѓународните односи	232
4. Вложувањета и учеството на средно-големите држави во археолошките иницијативи	254
5. Археолошкиот придонес на малите држави.....	278
 V. МЕСТОТО И УЛОГАТА НА АРХЕОЛОГИЈАТА И АРХЕОЛОШКОТО НАСЛЕДСТВО ВО НАДВОРЕШНАТА ПОЛИТИКА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА	302
1. Местото на археологијата и археолошкото наследство во македонскиот културен простор.....	302
2. Вложувањата во археологијата и компатибилноста со надворешно-политичките приоритети.....	316
3. Критичен осврт кон потребата за интегрирање на археологијата и археолошкото наследство во долгорочна стратегија за меѓународна културна соработка на Република Македонија	330
4. Препораки и предлог политики.....	343
 VI. ЗАКЛУЧОЦИ	351
 VII. КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА	353

ПОГЛАВЈЕ I:

I. ВОВЕД

Археологијата и археолошкото наследство денес заземаат значајно место во високата култура и популарната култура,¹ како на меѓународно ниво, така и во различни општества на сите континенти. Тие се присутни во филмската индустрија и медиумите, забавата, секојдневието,² на универзитетите и во културните институции, но и во меѓународните форуми, националните и локалните комеморации, фолклорните традиции и туристичките патувања на сите светски дестинации.³ Проминентните современите теоретичари на археологијата, како професор Дياز-Андреу го лоцираат ова влијание во различни форми и во сите сфери на современото живеење од „телевизиските програми за археологија, во серијалите за Астерикс на полиците за литература за деца, во келтското наследство на туристичката понуда на Ирска, мегаломанските згради на различни бизниси во класичен стил подигнати после доцните осумдесети (години на дваесеттиот век)“, како и во развиената мрежа на „катедри по археологија, археолошки музеи и сектори и одделенија за (културно и археолошко) наследство кои работат ширум целиот свет.“⁴

Но, многу поважен аспект од овој видлив и привлечен спектар на присутноста на археологијата и археолошкото наследство во современиот глобализиран свет, е влијанието

¹ Дефинициите за културата и систематизациите на различни култури и аспекти на културата се многубројни и се менуваат низ времето. Сепак, денес во светот сеуште “е вообичаено да се разликува помеѓу високата култура, како литературата, уметноста и образованието, која што (најчесто) се обраќа кон елитите, и популарната култура, која е фокусирана на масовната забава,” и се обраќа кон пошироки општествени слоеви.

Joseph S. Jr. Nye, *Public Diplomacy and Soft Power*, во научниот журнал *Annals of the American Academy of Political and Social Science* Vol. 616, *Public Diplomacy in a Changing World* (SAGE Publications & American Academy of Political and Social Science, USA, 2008), стр.96

² Поранешниот Претседател на Археолошкиот институт на Америка, професор Стефан Дисон (Stephen L. Dyson), ќе го забележи специфичниот од и континуираното присуство на археологијата помеѓу широките општествени слоеви, правејќи паралела помеѓу „Големите турни“ на медитеранот од страна на младите Британци и северно-европејци во седумнаесеттиот и осумнаесеттиот век, „зјапањето“ на американките од средната класа во класични скулптури и домови во „класичен стил“ на просечниот Американец од деветнаесеттиот век, па се до неодминливото присуството на популарното списание „Археологија“ во стоматолошките ординации на крајот на дваесеттиот век.

Stephen L. Dyson, *In pursuit of ancient pasts: a history of classical archaeology in the nineteenth and twentieth centuries*, (Yale University & Sheridan Books, USA, 2006), стр.xii

³ Ian Russell, ed. *Images, Representations and Heritage - Moving beyond Modern Approaches to Archaeology*, (Springer Science&Business Media, New York, USA, 2006), стр.43-60, 123-138, 161-176

⁴ Margarita Diaz-Andreu, *A World History of Nineteenth-Century - Archaeology, Nationalism, Colonialism, and the Past*, (Oxford University Press, New York, 2007), стр.29

на оваа наука, со неа поврзаните хипотези и артефактите на кои таа им дава значење, врз најшироката димензија на културата и идентитетите, а преку тоа и врз животот и односите во глобалниот свет.

Дисертацијата претставува анализа на суштинската поврзаност и меѓусебна повлијаеност на археолошката наука и археолошкото наследство со современата култура, традиции и идентитети во светот, учеството на археологијата и археолошкото наследство во создавањето на современите општествени и меѓународни односи, како и значењето на оваа наука и со неа поврзаните сознанија и артефакти во управувањето и разрешувањето на современите етнички, религиозни, културни и цивилизациски судири во интензивно глобализирачкиот свет.

Дисертацијата ги испитува ефектите на археологијата, во широк географски опсег, врз различните општества по две линии на анализа: 1.) хронолошки следејќи ја врвицата по која се создале современите меѓународни односи, проучувањата се концентрираат на влијанијата на археологијата и археолошкото наследство на доминантни или клучни општествени средини, кои во различни епохи наметнале трендови или тенденции на меѓународно ниво, 2.) проучувањата на универзалноста на влијанието и трансформирачките ефекти на археологијата и археолошкото наследство во различни општества се анализира и преку избрани примери од различни категории на земји: традиционалните Големи сили, неевропските Големи сили, средно-големите држави и малите држави. Наспроти поширокиот осврт кон различните категории на држави и нивната повлијаеност, во дисертацијата е дадена покондензирана анализа на случаите (case study) на по една земја од секоја од определените категории на држави. На овој начин, дисертацијата се задржува на влијанието на археологијата и археолошкото наследство во конституирањето и континуираното трансформирање на современите општества на Франција, Русија, Турција и Грција. Во одделно поглавје, а во светло на пошироката анализа, дисертацијата дава анализи и препораки на оваа тема и за Македонија.

Дисертацијата ќе ги испита и забележи тенденциите за време на долг историски период, но јасно методолошки ограничен во три различни етапи за потребите на проучувањата и проверките на зададените хипотези.

Првиот период, кој ќе биде обработен, завлегува длабоко во раните историски и дури прото-историски периоди, со јасна цел, да ги лоцира корените, причините и влијанијата кои ги поттикнале и создале современиот научен интерес и метод, интересот за археолошкото наследство, археолошката наука, како и античките, средновековните, ренесансните и современите вредности, култура, наследство и идентитети. Целта на ваквата историски продлабочена анализа е да се лоцираат заедничките појдовни точки, кои ги поврзале овие феномени во единствен општествен и цивилизациски развој, за да се објасни нивната нераскинлива поврзаност и закономерностите кои ги ставаат во постојана интеракција и во современиот глобализиран и ултра-модерен свет.

Вториот период, кој подетално ќе се обработува, се пост-ренесансните векови, во кои дел од значајните причини и причинителите на културните и идентитетските трансформации низ историјата, како и самото историско и цивилизациско наследство се трансформираат во формите и содржините под кои ни се познати денес. Овој процес кој ја дефинира модерноста на глобалниот свет и поредок, ќе кулминира во деветнаесеттиот и првата половина на дваесеттиот век, создавајќи ги финалните форми на современите идентитети, култура и наука. Во овој контекст, ќе се артикулираат модерните и сеуште доминантни конструкти и поимања за идентитетите и културата, а преку нив светот ќе се подели на: модерните нации, раси, култури и цивилизации. Во исто време, науката и формално ќе ја раскине својата длабока поврзаност со културите и идентитетите, на овој начин станувајќи „објективен“ и „непристрастен“ судија за нивните карактеристики, место и глобално значење. Во овој значаен историски период, и под вакви импресии и влијанија, ќе се конституираат, континуирано развиваат и осамостојуваат и повеќе современи научни дисциплини, особено во општествената сфера, во широк спектар од археологијата, па се од теоријата на меѓународните односи.

Третиот историски период, кој ќе го опфати дисертацијата, се најсовремените трендови, особено во декадите по Студената војна. Овој интензивен и се похаотичен

период, со огромна жестина и интензитет се заканува да ги сруши сите форми, норми и значаен дел од содржините на модерниот глобален свет и поредок. Во овој галоп на човештвото, кој се заканува да ги трансформира или избрише значајните нормативи и стандарди кои модерниот човек со голема упорност и посветеност ги воспоставил во општеството, културата, науката и глобалните односи, преку ноќ ги брише вредностите и придобивките на процесот на „модернизација“, обзнанувајќи нова епоха на пост-модерното или пост-пост-модерното. Оваа трансформација, која често пати ги ужаснува политичките, културните и интелектуалните лидери и цели општества и средини, е инспирирана од истите вредности и традиции кои ја предизвикаа модерноста, и колку што создава дисконтинуитет со модерната епоха, толку повеќе е интегрален дел од трансформирачкиот од на човештвото.⁵ Затоа, во дисертацијата, културниот и идентитетски материјал од минатото и неговата стандардизација во формите на модерноста, се соочени со испитот на најновите тенденции, со цел да се укаже дека силите, мотивите, симболите и односите кои го растураат актуелниот поредок и стандард во науката, културата и општеството, имаат капацитети и тенденции и да создаваат нови, различни, а можеби, и подобри форми, соодветни на современите односи и современиот свет.

Во последните две децении, општествените науки поминуваат низ сериозен авто-рефлексивен процес, преиспитувајќи голем дел од своите основни премиси и методологии, а уште повеќе можноста за проучување и постоење надвор од интеракциите со општеството, културата и уметноста. Во рамките на ваквите тенденции се јавија и повеќе автори во археологијата кои отвораат нови насоки и прашања за проучување, а едно од најинтересните прашања за современата археологија е односот со националните и други идентитети и себе-репрезентации, како и влијанието на овој однос врз научната објективност, научниот метод и научните вистини. Од историските прегледи на археологијата како дисциплина во енциклопедиските и честопати фактографски

⁵ Во овој контекст се илустративни анализите и заклучоците на еден од најпроминентните современи британски археолози, Џулиан Томас, кој ќе забележи дека „национализмот кој се презентира себеси како традиционален и анти-модерен, всушност во реалноста е суштински модерен феномен.“ Па така, новите идентитети и колективни репрезентации, не се отклонуваат од традициите и придобивките од минатото во толкав процент, колку што ги напаѓаат стандардите и вредностите на претходната „епоха“, а пред се последните два века.

Julian Thomas, *Archaeology and modernity*, (Routledge, London&New York, 2004), стр.109

фокусираны едичии и трудови од минатото (Michaelis, Glyn Daniel, Gran Aymerich),⁶ во последните три децении се премина на критични и мултидисциплинарни осврти како оние на Тригер,⁷ Диаз-Андреу и Патерсон.⁸ Денеска, овие автори, како и голем број на други референтни автори (Jones, Eriksen, Kohl, Fawcett, Casella, Champion, Fowler, Thomas и др.)⁹ и новоиздадени едичии во археолошката наука¹⁰ се отклонуваат од раните критички позициите дека „најголем дел од археолошките традиции се најверојатно во својата ориентација националистички“, ¹¹ тежнеејќи во своите анализи кон поновите разбирања дека „сите археолошки традиции се во основа националистички“, мотивирани и во меѓусебен однос со национализмот и другите колективни идентитети и политичка прагма.¹²

Во исто време, во теоријата на меѓународните односи, идентитетите, симболите и културата, се враќаат на голема врата, преземајќи го приматот од економските, политичките, и социјалните компоненти во влијанието на поединечните и колективните субјекти и меѓународниот процес воопшто. Современите доминатни тенденции во оваа научна дисциплина, се предводени од конструктивистите, а во прилог на вакните односи и поврзаноста на домашната и меѓународната политика пишуваат и повеќе автори од други општествени и хуманитарни науки.

⁶ Margarita Diaz-Andreu, *A World History of Nineteenth-Century - Archaeology, Nationalism, Colonialism, and the Past*, (Oxford University Press, New York, 2007), стр.4

⁷ Bruce Trigger, *A History of Archaeological Thought*, (Cambridge University Press, NY, 2006)

⁸ Margarita Diaz-Andreu, *A World History of Nineteenth-Century - Archaeology, Nationalism, Colonialism, and the Past*, (Oxford University Press, New York, 2007), стр.4

⁹ Siân Jones, *The Archaeology of Ethnicity, Constructing identities in the past and present*. (Routledge, London & New York, 1997); Eleanor C. Casella, Chris Fowler, ed. *The archaeology of changing and plural identities: beyond identification*, (Kluwer Academic/Plenum Publishers, New York, USA, 2004); Thomas H. Eriksen, *Ethnicity and Nationalism. Anthropological Perspectives. Second Edition*. (Pluto Press, London, 2002); Julian Thomas, *Archaeology and modernity*, (Routledge, London&New York, 2004); Laurajane Smith, *Archaeological theory and the politics of cultural heritage*, (Routledge, New York, 2004)

¹⁰ Philip L. Kohl, Clare Fawcett, ed. *Nationalism, politics and the practice of Archaeology*, (Cambridge University Press, Cambridge, UK, 1995); M. Diaz-Andreu & T. Champion ed. *Nationalism and archaeology in Europe*, (UCL Press, London, UK, 1996); Norman Yoffee, Andrew Sherratt, ed. *Archaeological theory: who sets the agenda?*, (Cambridge University Press, NY, USA, 1993) Stephen Shennan, ed. *Archaeological approaches to cultural identity*, (Routledge, London&New York, 1994);

¹¹ Margarita Diaz-Andreu, *A World History of Nineteenth-Century - Archaeology, Nationalism, Colonialism, and the Past*, (Oxford University Press, New York, 2007), стр.10, поекстензивно објаснето во:

Bruce Trigger, *A History of Archaeological Thought*, (Cambridge University Press, NY, 2006)

¹² Професор Диаз-Андреу ќе ги лоцира „сите археолошки традиции се во основа националистички, или работејќи во контекст (во прилог) на самиот национализам, или во комбинација со империјализмот и колонијализмот.“

Margarita Diaz-Andreu, *A World History of Nineteenth-Century - Archaeology, Nationalism, Colonialism, and the Past*, (Oxford University Press, New York, 2007), стр.11

Сепак, оваа видлива релација на археологијата со креирањето на идентитети, културни симболи и воопшто со односите во современото општество и важноста на овие нус-појави на археолошката наука во современите глобални релации многу ретко се обработени поинтегрално или посуштински. Во Македонија ваквото интегрално и мултидисциплинарно третирање на археологијата со меѓународните односи, или со политичките науки воопшто, е многу ретко или сосема отсуствува, а ваквите анализи се сеуште ретки и во поширокиот регион. Дел од причините за ваквата ситуација е слабата интегрираност на македонската и регионалната научна мисла со пошироки светски текови, особено во годините на транзицијата. Но, особено важна причина за нетретирањето, или барем големата внимателност, од страна на научниците на дисциплините кои го третираат минатото во контекст со политичките истражувања и анализи, е драматичната политичка злоупотреба на историјата, историските симболи и нарации во радикални политички агенди во декадите по Студената војна, особено на Балканот.

Во овој контекст, она што е важно да се земе предвид од нашата научна мисла, а веќе е антиципирано од страна на светската научна елита, е дека прашањата на културата и идентитетите ескалираат на светско ниво, а нивното значење во општеството и сите сфери на живеење, и на локално и на национално и на глобално ниво, постојано и интензивно ќе се зголемува. Ваквиот процес, кој освен нови културни придобивки и тенденции, со својот интензитет може да донесе и судири и конфликти, се одвива без разлика дали научниците и општествениците ги затвораат своите очи и книги пред него. Но, со своите знаења, искуство и постојаната соработка со колегите од различни научни дисциплини, научниците имаат можност да се вклучат и да дадат значаен придонес кон култивирање на нови позитивни разрешници и продукти на ова ултра-брзо темпо на трансформација на современиот свет.

Во овој контекст, земајќи ја предвид важноста на темата, а по направената анализа на напредокот на научните дисциплини кои се занимаваат со овие прашања и забележаните подрачја во кои се потребни нови истражувања, дисертацијата се зафаќа со

анализирање и барање одговори на најмалку три групи фундаментални прашања за односот на археологијата и археолошкото наследство во глобалната современост:

1. Која е врската во развојот на археологијата и археолошкото наследство со оној на современите колективни идентитети, културата, национализмот и етаблираните вредности на современите општества? И ако, навистина, тие се поврзани и меѓусебно длабоко повлијаени феномени, дали со тоа археолошката наука и националните и други идентитети губат од своето значење или добиваат дополнителна тежина во современите општества?
2. Дали системот и придобивките во меѓународните односи се изградени врз истите вредности, симболи и предрасуди, како и националните држави и поединечните општества? И доколку е тоа така, дали интензивирањето на влијанието во современите меѓународните односи на симболи, артефакти, идентитети и фабули, иницирани или артикулирани од археологијата и сродните науки, е дел од постојано растечката „анархичност“ на меѓународните односи или преку зголемено влијание и активност на ова поле можеме да генерираме позитивни резултати за луѓето, народите и човештвото воопшто?
3. Дали феномените на национализмот и археологијата, антиципирани како оригинален европски развој, се пренесени само како минливо влијание или се трансформирале во „автохтона, трајна и универзална“ вредност на општествата и државите ширум светот?
4. И најпосле, каде е местото и улогата на археологијата во современиот македонски национален и државен идентитет и како се одразува тоа врз надворешната политика на државата? Дали археологијата и идентитетот можат да создадат исклучително конфронтации или имаат капацитет да генерираат и развој и бенефити во надворешната и вкупната политика на Македонија?

Примарните цели, основната хипотеза и придружните тези на оваа дисертација се делумни, но длабоко анализирани и аргументирани, одговори на овие значајни и актуелни

прашања, кои се неисцрпен предизвик и за пошироки и натамошни научни и општествени дебати.

Примарните цели на дисертацијата се да аргументира и сугерира дека:

1. Најголем дел од националните, државните, етничките, религиозните, културните, регионалните, расните и други идентитети во Европа и значаен дел од светот се директно повлијаени, а некои дури и создадени, од страна на археологијата и класичната лингвистика, и поткрепени на археолошките хипотези и артефакти, кои во овој процес се трансформирани во митови и реликвии.
2. Овие идентитети, без разлика на своето современо и „лабораториско“ потекло и критичниот поглед и осврт кон нив од страна на современата наука, имаат клучна улога во современите односи на поединците и колективитетите во светот, во нивната социјализација, социјална кохезија и општествена инфраструктура, во односите помеѓу нив на локално, национално, регионално и глобално ниво и во конфликтите кои се создаваат помеѓу нив во интензивно глобализирачкиот свет.
3. Современата археолошка наука, како и другите општествени и хуманистички науки и дисциплини, била инспирирана, повлијаена и во континуиран меѓусебен однос со општеството и политиката и без разлика на сите авто-рефлексивни анализи и критичкиот пристап кон ова свое професионално минато, таа, како и вкупниот научен и креативен процес ќе останат органски поврзани со општествено-политичките услови, инспирации и предизвици.
4. Современата археолошка наука, без разлика во која насока ќе се развива, и понатаму ќе претставува инспирација за нови идентитети или нови аспекти на веќе постоечките, но, преку откривање на нови артефакти и културни слоеви и деконструкција и реконструкции на хипотезите и фабулите на минатото, археологијата може да претставува и демократизирачка сила која отвора патишта кон нови погледи и можности и во општествата и во меѓународните односи.

Основната хипотеза на дисертацијата е дека:

Во глобализирачкиот свет каде културата и идентитетите, во најголем дел создадени под влијание на археологијата, и поткрепени од археолошките хипотези и артефакти, заземаат примарно значење во односите, археологијата ќе се здобие со уште поголемо влијание како инспирација за реконструкција и ревитализација на актуелните и креирањето на нови идентитети, култура и односи во светот, но и одговорност преку откривање на нови артефакти и културни слоеви и деконструкција и реконструкции на хипотезите и фабулите на минатото, да учествува како демократизирачка сила која отвора нови патишта, погледи, мостови и можности и во рамките на општествата и во меѓународните односи.

Придружни тези на дисертацијата се:

- Наспроти конфронтациите кои се, често пати, резултат и на митологизацијата на одредени археолошки хипотези и артефакти, народите, државите, градовите и регионите, како и граѓанскиот и бизнис секторот одамна ја ползуваат археологијата и нејзините сознанија и артефакти, во создавањето на имиџ и перцепции, кои директно ги помагаат надворешно-политичките цели, некогаш дури разрешувајќи конфликти, како: создавање на позитивен имиџ и перцепција за одреден субјект во пошироките односи, перцепција на стабилност и континуитет како дел од безбедносната политика, промоција на туризам, трговија, инвестиции, како и билатерална и регионална соработка.
- Македонија, повеќе од два милениуми, е значаен центар на културните и идентитетските трансформации во светот, нејзината современа историја, идентитет и државност се создадени во рамките на значајни и интензивни глобални геостратешки и регионални конфронтации, поткрепени и со екстензивна археолошка, квази-археолошка, и етно-археолошка дебата, и во таа насока, нејзината државност, идентитет и меѓународни односи уште долго ќе бидат зависни и повлијаени од аргументите, рецидивите, перцепциите и дебатите на археологијата.
- Македонската надворешна политика, како резултат на историската и геостратешка улога на Македонија, и наследството на „источното прашање“ во

меѓународните односи, уште долго време, ќе биде принудена да се занимава со идентитетските и културните прашања, и во таа насока, археологијата и археолошкото наследство можат да бидат и камен на соннување и значајна алатка за промовирање на надворешно-политичките и вкупните интереси на државата.

За реализација на основните цели на истражувањето и проверка на основната хипотеза и придружните тези на дисертацијата ќе се применат соодветни основни и посебни научно-истражувачки методи.

Од квалитативните методи ќе се ползуваат критичката анализа, компаративниот метод и логичко-спекулативниот метод, а тие ќе бидат засновани на ползувањето и опсервацијата на секундарни извори, релевантни за целите на истражувањето.

Квантитативните методи, исто така, ќе бидат застапени во повеќе делови на дисертацијата, и истите ќе бидат ползувани за собирање и обработка на емпириски податоци потребни за проверка и дополнување на теоретската и компаративната анализа, но и аплицирањето на теоретските модели во различни организациони и општествени системи.

1. Дефинирање на поимите

Во продлабочените анализи на оваа дисертација, освен вообичаената номенклатура, присутен е и антрополошки пристап кон термините кои дефинираат идентитети и култури. Тоа подразбира дека секоја култура или идентитет кој во рамките на својата епоха имал историографски верифициран и доминантен ендоним, се третира во соодветните анализи со оваа идентитетска и нормативна категорија. Дури и во случаите кога современите истражувања и резултати за одредени термини, култури и епохи се неконклузивни или амбивалентни трудот се обидува да ги избегнува термините кои имплицираат етнички, културни и други идентитети за кои современата наука заклучила дека претставуваат или создаваат историографски или научни заблуди.

На овој начин, преку специфичниот антрополошки пристап дисертацијата често избегнува одредени термиолошки стереотипи поврзани со познати поими, кои во минатото честопати историчарите и други проучувачи ги третираше како „основни“ и избегнувале да ги дефинираат или дообјаснат. Затоа, во рамките на современите тенденции за внимателно дефинирање или рedefинирање на опфатот на различни историографски документиран или договорни и дополнително прифатени термини, дисертацијата ја трансплантира сензитивноста на современиот антрополошки пристап низ историските епохи.

Потребата за ваквото комплицирање на „основната терминологија“ произлегува од идејата дека само преку „посегање кон гледната точка на локалниот жител (од една култура и историска епоха), неговата релација со животот и разбирањето на неговата визија за светот“¹³ може да се разбере значењето и влијанието на различни симболи и предмети од минатото во односите на поединците и народите. Токму затоа ваквиот пристап е нужен и значаен и во разбирањето на улогата на археологијата и археолошкото наследство во меѓународните односи некогаш и денес.

Сепак, во случаите каде имињата на антички и средновековни етноними, топоними и слично немаат директни идентитетски импликации анализата ќе си дозволи да се ползува и со термините кои биле исклучително од егзонимска природа или се продукт на подоцнажната историографија. Во секој случај, секаде каде се чувствува нејасноста во однос на именувањето, соодветните термини се дополнително дефинирани во забелешки кон текст во на крајот на секоја страница.

Токму затоа, во воведот на оваа дисертација се издвоени само неколку посебни поими, термини и категоризации, кои често се среќаваат во пошироката анализа во повеќе поглавја и како такви заслужуваат дополнително внимание.

¹³ Овие зборови на еден од основачите на антрополошката наука Бронислав Малиновски го концизно го доловуваат значајниот пристап со кој многу современи антрополози и други научници денес ги дополнуваат или корегираат проучувањата на културите и артефактите од минатото.

Bronisław Kasper Malinowski, *Argonauts Of The Western Pacific - An Account of Native Enterprise and Adventure in the Archipelagoes of Melanesian New Guinea*, (Routledge London, UK, 1922), стр.25

Пред нашата ера – Во различни делови од дисертацијата стандардната македонска терминологија, „пред нашата ера“ или „од новата ера“, е заменета со терминологија која поблиску ја следи западната номенклатура, и тоа „пред Христа“, соодветно на англиската терминологија Before Crist (BC), и по Христа, како блиска алтерација на Anno Domini (AD), или Anno Domini Nostri Iesu Cristi. Оваа промена нема стилски или схоластички карактер, туку е применета од практички причини, бидејќи дисертацијата особено во првите поглавја екстензивно се занимава со корените на современите идентитети и археолошкиот интерес во антиката, период во кој се започнати многу „ери“. Токму во овој период, источните традиции поинтензивно се прелеваат кон Европа, а различните календари и почетни точки на сметање на времето ги означуваат династиите на македонските владетели на трите континенти. Ваквите традиции на започнување на нови „ери“ и сметање на почетна година на „цивилизацијата“ продолжиле низ средновековната историја се до Француската револуција, и подоцна, и претставуваат значаен аспект на идентитетските трансформации и специфичниот однос кон минатото и симболите и културниот материјал од него кај различни заедници, култури и во различни историски периоди. Во таа насока, илустративен е примерот кај византиските и сиriskите извори, и средновековните црковни првенци, кои се до деветтиот век го ползувале „Македонскиот календар во неговата Антиохиска форма“, воспоставена од Селевкидските династи.¹⁴ Ако се земе предвид разбирањето на ерите во кои истакнатиот византиски аристократ и хроничар Теофан Исповедник од деветтиот век ги сместува настаните, империјалните одлуки и политики веднаш ќе се забележи зошто историчарите и другите проучувачи на минатото внимателно пристапуваат кон термините и категоризациите од типот „од нашата ера“, но и континуитетот кој Византија и нејзините европски наследници го влечеле од антиката. Така само за една империјална одлука Теофан Исповедникот ќе каже дека таа е донесена „во годината 6248 од создавањето на светот, тоа е од Адам според Римјаните (Ромеите), годината 6232 според Египјаните, тоа е Александријците, и годината 1063 од Филип според Македонците“.¹⁵

¹⁴ Cyril Mango, Roger Scott, transl. *The Chronicle of Theophanes Confessor - Byzantine and Near Eastern History AD 284-813*, Oxford University Press Inc., New York, USA, 1997, стр.lxxiii

¹⁵ Cyril Mango, Roger Scott, transl. *The Chronicle of Theophanes Confessor - Byzantine and Near Eastern History AD 284-813*, Oxford University Press Inc., New York, USA, 1997, стр.572

Македонски империјален период – во контекстот на оваа дисертација се ползува за периодот на „Македонска доминација со источниот медитеран, Блискиот исток и Централна Азија во периодот грубо заокружен помеѓу 330 и 30 година пред Христа.“¹⁶ Во науката, во текот на дваесеттиот век, овој период од врвно значење за глобалниот развој и значаен дел од современите идентитети и односи во Европа и пошироко бил условен со скромниот и несоодветен термин „Хеленистички период“. Конструиран од германскиот проучувач Густаф Дројзен, под влијание на идентитетските и политички аспирации и трансформации на германската нација и империја во зародиш, терминот „хеленизам“ претставува типичен одраз на заблудите на евро-центричната, расистички и идејно и религиозно повлијаена наука на преминот од деветнаесеттиот во дваесеттиот век. Денес овој период, чија огромна важност ја согледуваат научниците и проучувачите од повеќе области доживуваа „тивка револуција“,¹⁷ излегувајќи од сенката на вештачки конструираните и предимензионирани „класични“ и „републикански“ епохи. Водечките светски проучувачи на овој период се почесто го нарекуваат период на „македонска доминација“, „македонски империјализам“ или „македонски период“. Во 2008 година еден од најеминентните европски проучувачи на овој период, професор Роберт Ерингтон (Robert Malcolm Errington) предлага да се опишат овие векови помеѓу класична Атина и Империјален Рим како „Македонски векови“ бидејќи „сите промени и развој во овие години се директно поврзани со регионалните Македонски монарси“.¹⁸

За самиот историски период и културен хоризонт повеќе се говори во наредните поглавја на дисертацијата. Во однос на дефинирањето на поимите на дисертацијата, важно е да се набележи дека освен избегнувањето на крајно несоодветниот термин „хеленизам“, кој создавал и сеуште создава комплексни и несоодветни импликации за културата, постигањата, вредностите и симболите на овој период избегнати се и термините како „македонски векови“, кои би можеле да навлезат во еднаква грешка на етнички и културно хомоген привид, за овој значаен период од историјата. Напротив, дефинирајќи го како „период на македонскиот империјализам“, и соодветно на тоа како „култура,

¹⁶ Rolf Strootman, *Courts and Elites in the Hellenistic Empires - The Near East After the Achaemenids, c. 330 to 30 BCE*, (Edinburgh University Press, Edinburgh, Scotland, UK, 2014), Бовед: Introduction: Court and Empire in the Hellenistic Near East

¹⁷ Paul Ioan Vădan, *The Evolution of the Study of the Hellenistic Period*, во стручното списание,

Brahm Kleinman, ed. *Hirundo – The McGill Journal of Classical Studies Vol.8*, (McGill University, Montreal, Canada, 2009-2010), стр. 121-131

¹⁸ Malcolm Errington, *A History of the Hellenistic World: 323-30 BC*, (Blackwell Publishing, Malden, MA, 2008), стр.8

симболи и постигања од периодот на македонскиот империјализам“ дисертацијата ја нагласува специфичната политичка и идејна рамка во која се раѓа значајниот процес на „античката глобализација“. На овој начин е создаден матрикс за значајно препознавање на влезните и излезните вредности на симболите и наративите кои ќе кондензираа во овој период прибирајќи и преработувајќи културен материјал од поширокиот простор на трите континенти, што ќе има влијание врз развојот на културата, идентитетите и вредностите на Европа и светот се до модерноста.

Империја, империјализам – во дисертацијата термините империја и империјализам се третираат според нивното современо значење на широка група на држави и народи владееени од страна на една централна власт. Во оваа категорија во дисертацијата, како и во други трудови од оваа област се вклучени повеќе историски системи и политички конструкти, од персискиот и македонскиот империјализам, се до француската и британската империја и современите комерцијални империи. При тоа, иако терминот произлегува од доцно-републиканскиот римски контекст и аспирации, за што се дискутира поекстензивно во дисертацијата, за потребите на овој сет на анализи се занемарува неговата етимологија наспроти современата дефиниција на поимот.

Грчки јазик и култура – во рамките на дисертацијата ползувањето на овие термини произлезени од овој историски етноним или егзоним се екстензивно обработени од различни аспекти и со различни цели. Во контекст на генералната дефиниција на поимите, треба да се нагласи дека термините грчки јазик, култура и слични изведени поими во дисертацијата без загради, објаснувања и оградувања се ползуваат за современиот јазик и култура во грчката држава. Во сите други контексти, каде тие претставуваат поедноставена, пежоративна или несоодветна терминологија во западните центри за процеси, историски и политички конструкти, култури и идентитети на или од источниот медитеран, ваквата употреба е избегната, објаснета или нејзината условност се доловува на тој начин што терминот грчки се наоѓа во наводници. Целта на вака дефинираната терминологија е надминување на стереотипниот пристап и симплификацијата на значајниот културен, археолошки, симболичен и идентитетски материјал кој преку источниот медитеран ја повлијаел Европа и подоцна светот.

Антички и класични традиции – под поимот антички традиции во дисертацијата се подразбираат симболите, вредностите, фабулите и материјалот создадени во периодот од еден еден милениум во источниот медитеран се до доцната антика, кои имале значајно влијание во развојот на „западната култура“ особено во пост-ренесансниот период. Во овој контекст дисертацијата најчесто ја избегнува терминологијата „класични традиции“ која е сеуште значајно распространета, како несоодветно нагласување на еден краток период, аспект или географија од овој поширок културен или мулти-културен корпус. Истото не се однесува за веќе изведените и термини или области како класичната филологија.

Византија – Дисертацијата екстензивно ги обработува доцните влијанија на источниот медитеран врз раниот развој на модерна Европа, и преку нив влијанијата врз идентитетите, културата и меѓународните односи во современиот свет. Во овој контекст, историографскиот термин Византија, во сите случаи каде би можел да пречи на разјаснувањето на трансферот на идентитети и култури од исток кон запад и воопшто, или каде би ги затскрил соодветните идејни, културни или идентитетски трансформации е заменет со соодветните ендоними како Ромеја, Ромејска империја, Рим или Нов Рим и слично. Во тој контекст во дисертацијата се ползуваат и термините Ромеи, ромејски идентитет, јазик и слично, кои се најблизок израз на идентитетот и светогледот на нивните носители.

ПОГЛАВЈЕ II:

II. АРХЕОЛОГИЈАТА ВО МЕЃУНАРОДНИТЕ ОДНОСИ

1. ВЛИЈАНИЕТО НА АРХЕОЛОГИЈАТА ВО СОЗДАВАЊЕТО НА ЕВРОПСКИТЕ НАЦИОНАЛНИ МИТОВИ.

Вовед

Интересот кон минатото е белег на различни цивилизации и историски периоди, кој повеќе проучувачи во областа на филозофијата, психологијата¹⁹ и сродните општествени науки го поврзуваат со основните процеси на себеспознание на човекот.²⁰ Социолозите, антрополозите и историчарите, пак, во своите анализи дополнително забележале дека повикувањето на културните, социјални и општествени придобивки и традиции, се тесно поврзани со процесот на себе-идентификација и легитимација на позициите или тежненијата на поединци и групи во одредено општество и пошироката средина.²¹ Во таа насока, илустративна и недвосмислена е констатацијата на професор

¹⁹ Janet Coleman, *Ancient and medieval memories: studies in the reconstruction of the past*, (Cambridge University Press, Cambridge, UK, 1992), стр.600-614

²⁰ Онтолошката поврзаност на историјата и идентитетот е обработена од многу автори и во различни епохи. Една од влијателните и впечатливите анализи на оваа тема е есејот „За употребата и злоупотребата на историјата за животот“ на германскиот филозоф Фридрих Ниче. Овој есеј е особено значајна критика на историзмот, која, интересно, доаѓа од класичен филолог во епохата кога историзмот и влијанието на историјата врз општеството е во најголем подем во Германија и Европа. Освен својата критика на историзмот Ниче во овој есеј прави обид за филозофска анализа на интерактивниот односот помеѓу историјата и потребите, аспирациите и идентитетот на поединецот, давајќи притоа и предлози за адекватна употреба на историското знаење и традиции. Друг голем германски филозоф Хегел ќе воспостави релација во која историјата е асиметрично и особено влијателна врз идентитетот, себепознавањето и животот на поединецот. Во неговите теории Хегел екстензивно ќе аргументира и ќе констатира дека: Секое човечко општество и сите човечки активности, вклучувајќи ги науката, уметноста и филозофијата се предетерминирани од неговата историја. На овој начин Хегел создава од историјата причинско-последична спона на сите човечки активности, аргументирајќи на тој начин дека секој човек и секоја култура е продукт на своето време. Ова филозофско гледиште, попознато како Историцизам, е значајно поле за дебата и на современата филозофија и социјалните науки.

²¹ За историската наука се познати и признати повикувањата на различни елити на традициите и идентитетите од минато, како: повикувањето на традицијата на ахајските јунаци на Хомер од страна на хеленските (атински) елити за време на конфликтот со Персија, повикувањата на Македонските династи на митолошкото потекло од Дионис, Херакле и Орфеј, повикувањето на Римјаните на своето тројанско потекло, повикувањето на македонските и македонистичките династии на зависните кралства од Рим на директното

Томас В. Смит, кој во својата поширока анализа за односот на историјата и меѓународните односи ќе заклучи дека „луѓето на власт без исклучок промовираат одредено гледање (верзија) на историјата“.²²

Токму затоа, и различните форми на општествена и интелектуална активност, вклучувајќи ги научните проучувања или креативните и уметнички проучувања, пресоздавања и инспирации од минатото, се многу често тесно поврзани со политичките потреби на различни елити,²³ а преку нив и колективните идентитети низ историјата.

На овие специфични културни пројави во различни општества и епохи, можеме да гледаме, од историска перспектива, како на континуитет, надградба и трансформација на значајни културни достигнуања. Вака погледнати, тие претставуваат благородна карактеристика на историскиот процес, кој на овој начин, наместо целосен дисконтинуитет и губење на придобивките на одредени епохи и култури, особено во услови на значајни општествени, социјални, демографски и други потреси, создава природен автоимун систем. Во овој контекст, истакнатиот француски политички теоретичар и историчар од првата половина на деветнаесеттиот век, Алексис де Токвил ќе забележи дека „е неверојатно колку системи на морал (вредности и традиции) и политика (општествена организација) се успешно создадени, заборавени, преоткриени, заборавени

наследство од Селевкидските и Птолемајските династи, повикувањето на Партиските династии на директното наследство од персискиот династ Дариј, и слични примери од поновата историја.

Сепак, од аспект на социолошката наука, многу поилустративни се забелешките на Фридрих Ниче, кој директно ја поврзува желбата за истражување на минатото со аспирациите и животните погледи на секој поединец. Неговата анализа обработувајќи мотиви за интерес кон историската наука, ќе ја загатне и можноста мотивациите да влијаат на погледот кон историјата. Во својот есеј на оваа тема филозофот ќе забележи: „Ако човек што сака да создаде величие го ползува минатото, тогаш тој би се засилил себеси (би си помогнал) преку (создавајќи) монументална историја... човек што сака да ги нагласи (сочува) конвенциите и традиционалните вредности го развива минатото како историчар-старинар (antiquarian historian)... (додека) човекот кој е потиснат од актуелна потреба и кој што сака да го исфрли својот товар (да надмине потешкотии) ... има потреба од критична историја.“ Тексотот во заграда е дополнителна интервенција за појаснување на контекстот.

Friedrich Nietzsche, *On the Use and Abuse of History for Life*, 1873, translated by Ian C. Johnston, (Liberal Studies Department, Malaspina University-College, Nanaimo, British Columbia, 1998), Стр.11

²² Thomas W. Smith, *History and International Relations*, (Routledge, London, UK & New York, USA, 1999), стр.4

²³ Релацијата на истакнати интелектуалци и уметници, како и создавањето на дела, чие значење ја надминува нивната епоха, со потребите, политичките амбиции и проекти, патронството и блискоста со општествените лидери е присутна во различни епохи и општества. Илустративни се примерите на Перикле и Фидија, Птоломејските династи и Мането, Селевкидските династи и Берос, и многу примери од поновите епохи.

повторно, за да се појават малку подоцна, при тоа секогаш шармирајќи го и изненадувајќи го светот како да се нови.²⁴

Преку дифузното, адаптирано на времето, системот и потребите на новите елити, ширење на вредностите на предходните цивилизации, се создава можност за пренесување на историското знаење и наследство, како и надградување и прогрес на човековата цивилизација како целина.

Говорејќи во овие рамки, целокупниот историски процес можеме да го претставиме преку постојано надигрување на сферата на општествено-политичкото и сферата на културното дејствување. Оваа комплексна и симетрична релација на повлијаеност, се движи по траекторијата: Општествено-политичките решенија, кои се обидуваат да одговорат на реалните и другите проблеми на епохата создаваат систем, атмосфера, инспирација и често пати нужност од интелектуална, научна и културна дејност, која пак се развива во засебен систем, не секогаш повлијаен од реалните потреби и процеси.

Напротив, симетрично, ваквите културни и мисловни системи истовремено влијаат во создавањето или честопати директно се одговорни за создавањето на општествените релации и проблеми. Уште повеќе, создадениот мисловен склоп е матрица во која се создаваат и општествено-политичките процеси и решенија, без разлика дали тие се секогаш вистински одговор за предизвиците или само се сметаат за такви во рамките на мислечката и културна атмосфера на една епоха.²⁵

Најпосле, модерното време, изградено на одредени културни традиции на Просветителството, направило нов исчекор во односите помеѓу општествениот и интелектуалниот ангажман. Овој значаен обид се состои во одголдување на науката од сите форми и напластувања на митовите, религиите и мистификациите на различните епохи.²⁶ Наспроти ова, на пиедестал во научниот процес се ставаат научната скепса и научниот метод. Така, за многумина научници и други општествено значајни следбеници на оваа

²⁴ Robert H. Jackson, *Classical and modern thought on international relations: from anarchy to cosmopolis*, (Palgrave MacMillan, New York, N.Y., USA, 2005), стр.1

²⁵ За филозофскиот и социолошкиот конструкт „Духот на Епохата“ или „Духот на времето“, попознат на германски како *Zeitgeist*, се пишувало многу, а иако традиционално се поврзува со веќе слаборианите гледишта на германскиот филозоф Георг Хегел, кон оваа идеја инклинираат и други врвни филозофи ширум Европа, како Хердер, Спенсер, Волтер и Толстој.

²⁶ Bruce Trigger, *A History of Archaeological Thought*, (Cambridge University Press, New York, USA, 2006), стр. 102

идеја, науката, научните откритија и научните вистини, како процес и алатка за потрага по единствената „вистина“²⁷ ја заменуваат улогата на религијата, и во многу општествени средини стануваат религија на новото време. Ваквата идеја има за цел да го помести кон асиметрија маѓепсаниот круг на меѓусебна повлијаеност, а „објективната наука“²⁸ неповлијаена од традициите на општеството, да се трансформира во идеално решение за општествените проблеми. На овој начин, науката би ги елиминирала проблемите, без да креира нови, обезбедувајќи го идеалот за вечен „прогрес“.²⁹

Токму затоа, кога современите научници на преминот од дваесетиот во дваесет и првиот век, со истата научна скепса и научен метод, ќе посочат и аргументираат дека, на пример, „целокупната историска наука на деветнаесетиот и дваесетиот век е осмислена, насочена и изградена врз потребите за легитимација на аспирациите и статусот на новите општествени елити“,³⁰ т.е. претставува современ мит, ова не е удар само врз историската наука, нејзините вистини и постулати, туку и врз пошироката идејна матрица на модерното време. Ваквата докажана поврзаност на митолошкото, подсвесното, ирационалното и уметничкото, со научното, истражувачкото и новото „објективно“

²⁷ Thomas L. Pangle, *Leo Strauss : an introduction to his thought and intellectual legacy*, (The Johns Hopkins University Press, Baltimore, 2006), стр.8

²⁸ Ibid., Стр.135

²⁹ Bruce Trigger, *A History of Archaeological Thought*, (Cambridge University Press, New York, USA, 2006) стр.101

Thomas L. Pangle, *Leo Strauss : an introduction to his thought and intellectual legacy*, (The Johns Hopkins University Press, Baltimore, 2006), стр.9

³⁰ Во последните две децении ваквите констатации, кои во минатото би ја разбравале научната јавност, се консензус на научните средини. Така, еден од најреномираните американски и светски историчари на средниот век, и претседател на Американската Академија за Средновековие (Medieval Academy of America) професорот Патрик Гири, како вовед во својата анализа за современата историска наука ќе се искаже јасно и без скрупули: „Модерната историја беше родена во деветнаесетиот век, осмислена и развиена како инструмент на европскиот национализам. Како инструмент на националистичките идеологии, историјата на нациите на Европа беше огромен успех, но таа го претвори нашето разбирање за минатото во токсична депонија, наполнета со отровот на етничкиот национализам, а отровот беше истурен длабоко во свеста на масите. Чистењето на ова губре претставува највознемирувачкиот предизвик со кој се соочуваат историчарите денес“.

Patrick J. Geary, *The Myth of Nations: The Medieval Origins of Europe*, (Princeton: Princeton University Press, 2002), стр.15

спознание,³¹ не реди во поредицата епохи пред модернизмот и ги урива дел од основните постулати на креативниот процес на оваа епоха.³²

Па така, сега повторно на почетокот на новиот милениум, научната јавност помалку се прашува за објективноста на научниот метод во историските или општествените науки, отколку за интеракцијата и, уште повеќе, балансот на влијанија помеѓу науката и општествено-политичките теченија на модерноста, кои како свои врвни појавни форми ги изродиле нацијата, и идејата за национализмот.³³ Затоа, современите историчари, социолози, антрополози, археолози, научници и проучувачи на теориите за нацијата, политолози и психолози, во дваесет и првиот век вложуваат голема енергија да одговорат на прашањето: Дали современите национализми ги создадоа постулатите на современата историска наука,³⁴ или историската наука, го создаде национализмот, а преку него и современите нации?³⁵

Најпосле, специјализираните и продлабочени истражувања во овие области, поттикнати од ваквите научни, но и филозофски и идејни проблеми на денешницата, не

³¹ Голем дел од современите научните во оваа област, неодминливо ги ползуваат аргументите на американскиот теоретичар Едвард Сејд (Edward Said), кој со своите анализи, а особено со освртот кон Ориентализмот, значајно ја повлијаел современата научна мисла. Диаз-Андреу, потсетува на неговата аргументација и се согласува дека: „Никој никогаш нема произведено метод кој ќе го оддели проучувачот од околностите на животот... Постои знаење кое е помалку... субјективно од самата индивидуа... која го создала. Сепак, тоа не го прави автоматски ова знаење неполитичко (аполитично).“ Margarita Diaz-Andreu, *A World History of Nineteenth-Century Archaeology - Nationalism, Colonialism, and the Past*, (Oxford University Press, New York, USA, 2007), стр.11

³² Оваа капитулација на раните либерални идеи во современото е веќе присутна и прифатена во поширокиот научен спектар. На пример, „оригиналниот нормативен пристап на раната либерална политичка филозофија кон човековата природа (т.е. кон природното право или природните права) веќе не се смета за наука, повеќе се третира за идеологија, што би рекло, некоја форма на конструирана квази-митолошка интерпретација, која нема верификација во фактите.“ Thomas L. Pangle, *Leo Strauss : an introduction to his thought and intellectual legacy*, (The Johns Hopkins University Press, Baltimore, 2006), стр.10

³³ Thomas W. Smith, *History and International Relations*, (Routledge, London, UK & New York, USA, 1999), стр.5-6

³⁴ Еден од најпроминентните претставници на „Англиската школа“ на Меѓународната политичка економија, теоретичар на меѓународните односи, историчар и активен претставник на Организацијата на Обединетите нации и меѓународниот цивилен сектор, професор Роберт Кокс, уште во 1981 година во својата студија за „социјалните сили, државите и светските системи“, ќе заклучи дека „секоја теорија и секоја историја е создадена за некому да му служи за одредена цел.“

Cameron G. Thies, *Progress, History and Identity in International Relations Theory: The Case of the Idealist-Realist Debate*, во научниот журнал *European Journal of International Relations* Vol. 8(2), (European Consortium for Political Research, UK, EU and SAGE Publications, USA, 2002), стр. 149

³⁵ Професор Гири во заклучоците на својата книга „Митот на Нациите...“, самокритично ќе констатира: „Во крајна линија, ние, историчарите, сме одговорни за создавањето на митовите за континуитетот на народите, митови кои се тврдокорни и опасни. Конструирајќи непрекината и линеарна приказна за народите на Европа ги легитимираме“ политичките и воените амбиции со наративи од далечното минато.

Patrick J. Geary, *The Myth of Nations: The Medieval Origins of Europe*, (Princeton: Princeton University Press, 2002), стр.157

доведуваат и до основните постулати и релациите на специфичните прашања од наш непосреден интерес во ова поглавје и низ целата дисертација.

Така, современата наука забележала два интересни процеси и меѓусебно силно повлијаени феномени на модерното време на тлото на Европа, кои од тој континент ќе се прошират и ќе станат општо прифатени на сите континенти.³⁶

Имено, создавањето на современите нации, како нов процес во светски рамки, ќе се одвои по многу што од другите форми и процеси на креирање и употреба на колективните идентитети. Една од специфичните карактеристики на овој процес, која ќе стане значаен аспект на национализмот, е откажувањето од живите традиции на општествата во полза на туѓи идентитети, длабоко закопани под слоеви на различни популации и култури, или целосно далечни, како во историска, така и во географска смисла, од нивните нови корисници.

Во исто време, и на истиот географски простор, во Европа, го бележиме и развојот на археолошката наука. Таа наука, како по својот интерес, така и по својот метод, не наоѓа сериозни паралели во други светски култури. Имено, додека многу од светските цивилизации покажувале интерес кон историчноста, континуитетот, и превземањето и повикувањето на легитимитет од соседните, покорените или владеачките култури, сериозниот и продлабочен напор за откривање и систематско проучување на сосема непознати, историски и географски оддалечени култури, е нов и непознат феномен, без јасни паралели во историски рамки.³⁷

Така, национализмот и археологијата, не делат само време и простор на создавање и развој, туку и дел од нивната основна структура и цели. И двете појави се социолошки новитет и еднакво се вгледани и длабоко зависни од далечното и непознато минато. Продлабочената анализа на идејата, структурата и постулатите на овие современи процеси

³⁶ Margarita Diaz-Andreu, *A World History of Nineteenth-Century Archaeology - Nationalism, Colonialism, and the Past*, (Oxford University Press, New York, USA, 2007), стр. 11

³⁷ Брус Тригер, давајќи преглед за интересот кон минатото и артефактите во различни култури и епохи: „Египет и Месопотамија,, „Грција, Рим и средновековна Европа“, „Ренесансна Европа, Кина на Сонг династијата ... и Јапонија“, ќе заклучи дека „во ниедна од овие култури не се развило ништо што би потсетувало на археологијата како стабилна (научна) дисциплината“. Тој додава дека „Иако интересот за материјалната култура која опстанала од минатото е забележан насекаде, дисциплините посветени на проучување на минатото со помош на овој материјал се развиле само во (овие) неколку векови“

Bruce Trigger, *A History of Archaeological Thought*, (Cambridge University Press, NY, 2006) стр. 40-48, 77-78

зборува за уште покомплексни врски, но и силна интеракција и повлијаеност на општественото и интелектуалното живеење на овие современи пројави.³⁸

Најпосле, ако се направи обид да се истражат корените, идејните и општествените традиции кои го предизвикале развојот на овие два социјални новитети, брзо се доаѓа до нивната органска поврзаност и заедничката идејна и мислечка матрица, на вековите пред нивниот настанок. Имено, таа матрица и потребите и аспирациите на еден историски период директно го условуваат и произведуваат развојот во ваква насока. Во оваа насока се анализите на повеќе современи истражувачи на историјата на археологијата, а еден од најеминентните помеѓу нив професор Маргарита Диаз – Андреу, од универзитетот во Барселона, јасно ќе посочи на насоките и рамката за овие нови и интегрирани истражувања, велејќи дека „трите века пред Француската револуција се круцијални за разбирањето на двете, (само) на прв поглед, независни прашања: издигањето на национализмот и промоцијата на археологијата како професионална (научна) дисциплина“.³⁹ Така, Диаз-Андреу и многу други и современи истражувачи на овие историски и социјални феномени, ќе ја поместат рамката на истражувањето и историски и идејно од периодот на создавањето на овие појави кон причините и културниот контекст кој ќе ги предизвика, создаде и ќе го услови нивниот развој се до современието.

Истражувајќи ги историските корени кои ги условиле развојот на национализмот и археологијата, современата научна мисла нужно дошла до корените на современиот идентитет на Западна Европа. Овој пак идентитет, корени и мислечка рамка, преку доминацијата на Западна Европа во глобалните односи во последните пет века, создаваат идеи, принципи и стереотипи кои, со сите свои позитивни и негативни аспекти, суштински го повлијаеле целокупниот развој на општеството и научната мисла во светот.

³⁸ Современите научни погледи за археологијата најчесто варираат помеѓу поумерената позиција на канадскиот професор и значаен меѓународен авторитет за историјата на археологијата, според кого „повеќето археолошки традиции се веројатно националистички по својата ориентација“, и многу појасната дефиниција на еминентниот европски експерт за историјата на археологијата, професор Диаз-Андреу, која нагласува дека „сите археолошки традиции биле во основа (во основањето) националистички“.
Margarita Diaz-Andreu, *A World History of Nineteenth-Century Archaeology - Nationalism, Colonialism, and the Past*, (Oxford University Press, New York, USA, 2007), стр.10-19

Siân Jones, *The Archaeology of Ethnicity: Constructing Identities in the Past and Present, Cultural Identity and Archaeology: The Construction of European Communities*, (Routledge, New York, USA, 1996). стр.6

³⁹ Margarita Diaz-Andreu, *A World History of Nineteenth-Century - Archaeology, Nationalism, Colonialism, and the Past*, (Oxford University Press, New York, 2007), стр. 31

Токму затоа, истражувањето на заедничката повлијаеност на археологијата и национализмот мора да започне преку разбирање на основите на современиот идентитет на Западна Европа. Ваквата анализа, во исто време, има капацитет и аспекти кои фрлаат нова светлина на поширокото поле на современата научна и општествена активност, нивната природа, придобивки и заблуди.

Клучот на Европскиот идентитет

Во идентитетот на современа Европа можат да се забележат два различни слоја на културен материјал.

Првиот слој, потенок по својот културен импакт, ги рефлектира традициите и симболите создадени на тлото на Западна Европа во поблиското минатото, а пред се во периодот на „Големите миграции“⁴⁰. Односите на силите и дел од политичките творби на пост-миграцискиот период, имаат учество во делот на потребите на елитите, и географското ширење и конкурентност на различни симболи, митови и историски идентитети во Европа во овој период и подоцна. Додека, влијанието на самите симболи и културниот материјал од овој период во културата на современа Европа е многу поограничено.⁴¹

⁴⁰ Или постарата, но сеуште употребувана формулација „Големата преселба на народите“

Patrick J. Geary, *The Myth of Nations: The Medieval Origins of Europe*, (Princeton University Press, Princeton, NJ, USA, 2002), стр.10

⁴¹ Многу теоретичари се изјаснувале во полза на ставот дека овие влијанија и на културни симболи во Европа се од периферен карактер. Додека во модерноста ставовите и анализите од периодот на романтизмот и претходните епохи на оваа тема се замаат со голема резерва, ваквите констатации се присутни и валидирани и во периодот по втората светска војна. На пример, Професорот на Универзитетот Колумбија, Гилберт Хагет (Gilbert Highet), обидувајќи се пластично да го долови своето разбирање за балансот на културни влијанија во Европа, ќе рече: „Другите влијанија се придружуваат за да не направат тоа што сме, но грчко-римската (културна) струја била најјаката и најбогатата.“

Gilbert Highet, *Classical Tradition - Greek and Roman Influences on Western Literature*, (Oxford University Press, NYC, New York, 1985), стр.1

Наспроти ова, цивилизацијата и културните традиции создадени во Источниот медитеран, иако само периферно ја допираат Западна Европа низ историјата, ќе имаат многу значајно влијание во креирањето на нејзиниот културен идентитет, идентитетот на современите европски народи, идејата за Европа и „автохтоната“ европска култура,⁴² како и пошироките културни и цивилизациски норми кои Европа, како свои ќе ги пренесува на светот, обидувајќи се свесно или помалку свесно да ги прогласи за универзални.

Овој втор аспект на европскиот идентитет, по својата природа, е особено интригантен и импресивен, и како таков бил и останува предмет на сериозни историски, социолошки, психолошки и други научни истражувања. Она што е можеби научно најинтригантно, и проучувано, за овој феномен е зошто и како една култура која, и според своето географско и според своето историско ширење, едвај ја допира Западна Европа, со огромно мнозинство на своите традиции, симболи, идејно-политички и религиозни решенија буквално ќе ја завладее и ќе има клучно влијание во создавањето на нејзиниот современ идентитет.

Токму затоа, ова поглавје, нема да се обиде да претставува најширок осврт и елаборација на оваа значајна компонента на европската култура и идентитет, клучна и за корените и причините за развој на современата археологија и национализмот. Тоа ќе биде оставено за засебни трудови и анализи кои постојат и, без сомнение, и понатаму ќе се пишуваат. Тука, анализата ќе се задржи на три сегменти, кои се најважни за опис на процесот на создавање на ова европско алтер-его и импликациите од овој процес врз прашањата од наш непосреден интерес, археологијата и национализмот. Анализата во овој дел е структурирана во три подтеми, кои, хронолошки претставени, имаат за цел најкусо да одговорат на клучните прашања: Која култура, како⁴³ и зошто се трансплантирала во ткивото на Западна Европа?

⁴² Професор Патрик Гири анализирајќи го дисконтинуитетот на Европа со идентитетите од Периодот на миграциите, ќе ја констатира финалната разврска на оваа средба на култури, нагласувајќи: „Фасцинацијата од класичната култура и цивилизација култивирана особено во Холандија, а потоа и во Франција и на германските универзитети ... ја постави сцената за радикална промена на себе-поимањето и идентитетот, целосно бришејќи векови на многу поразлични социјални идентитети“.

Patrick J. Geary, *The Myth of Nations: The Medieval Origins of Europe*, (Princeton University Press, Princeton, NJ, USA, 2002), стр.18-19

⁴³ Наспроти, милениумскиот континуитет на контакти на источно-медитеранските култури со западно-европското крајбрежје, современите истражувања покажуваат дека два значајни историски процеси и периоди се клучни за овој културен мимезис на современа Европа, и токму затоа истите ќе бидат подетално проследени.

а. Идентитетот, карактеристиките, корените, структурата, вредностите и материјалот на „глобализираната античка култура“, која ќе стане алтер-его на современа Европа

Наспроти богатството на култури, кои од Азија и Африка со милениуми продирале кон медитеранот, Западна Европа прв пат посериозно ќе биде повлијаена со овие културни традиции преку контактот на Римската република со глобализираниот свет на македонскиот империјализам. Уште повеќе, ваквата артикулација на глобализираните митови, легенди, традиции, наука, култура и општество, ќе биде континуитет од првата средба на Западна Европа со „глобализираниот свет на антиката“,⁴⁴ преку новото запознавање на една рудиментирана форма на оваа култура во доцниот среден век, па се до процветот на овие културни мотиви и реминисценции во културата на современа Европа.

Глобализираната античка култура на источниот медитеран, во формата која ја запознава Западот е директен продукт на периодот и потребите на Македонскиот империјализам.⁴⁵ Глобалниот простор на кој се развива оваа култура од Индија до Либија, од средниот Балкан до бреговите на Источна Африка и Индискиот океан, и од Сицилија до Хиндукуш, е резултат на походот на Александар III Македонски, како и завојувањата и културните и административни политики на македонските империјални династии. Во трите века на македонскиот империјализам од смртта на Александар до победата на Октавијан кај Актиј⁴⁶ се создадени вредностите, социјалните релации, традициите, филозофските и религиозните погледи и научни достигања, кои во различни форми и

⁴⁴ Gregory Jusdanis, *The necessary nation*, (Princeton University Press, Princeton, NJ, USA & Woodstock, UK, 2001), стр.193-194

⁴⁵ Рана културна интеграција на делови од овој простор ќе се развива и во периодот на Персискиот империјализам, но оваа форма и рана артикулација ќе биде целосно интегрирана и адаптирана од македонските династии, а понагласените аспекти на автентичен и директен континуитет во изразните и појавните форми ќе се развијат на средниот исток, и како такви ќе останат отсечени и непознати за западот.

Maria Brosius, *The Persians, An introduction* (Routledge, New York, 2006), стр. 136-138 и

Amclie Kuhrt, *The Achaemenid Persian empire (c. 550-c. 330 BCE):continuities, adaptations, transformations*, во едицијата

S.E.Alcock, T.N.D'Altroy, K.D. Morrison, C.M.Sinopoli, ed. *Empires: Perspectives from Archaeology and History*, (Cambridge University Press, Cambridge, UK, 2001), стр. 102-109

⁴⁶ Периодот кој современата научна мисла го дефинира како „Македонската доминација врз источниот Медитеран, Средниот исток, и Централна Азија,“ „грубо (дефиниран) помеѓу 330 и 30 година пред Христа.“

Rolf Strootman, *Courts and Elites in the Hellenistic Empires - The Near East After the Achaemenids, c. 330 to 30 BCE*, (Edinburgh University Press, Edinburgh, Scotland, UK, 2014), Вовед: *Introduction: Court and Empire in the Hellenistic Near East*

правци ќе ја запоседнат и значајно ќе ја обликуваат современа Европа, особено во периодот по ренесансата.⁴⁷

Дел од овие вредности се универзалниот империјализам (со титулата крал на кралевите) и просветлениот монархизам, кои македонските династии ќе ги преземат во голем дел од традициите на Азија и Египет,⁴⁸ но значајно ќе го адаптираат и надградат за сопствените потреби.⁴⁹ Во оваа епоха, универзалниот империјализам подразбира артикулација на цар-бог, кој е наследник на бого-човекот „непобедливиот Александар“⁵⁰ или во формата „непобедливото Сонце“⁵¹ (подоцна артикулирано и во Sol Invictus),⁵² што пак има идејна основа во египетската и средно-источните антички религии, како и во

⁴⁷ Еден од најреномираните современи европски експерти за периодот на македонскиот империјализам (хеленизам), професорот Струтман, од Универзитетот во Утрехт, во своето најново дело за македонскиот империјализам и македонската дворска империјална култура, ќе го посочи и патот на трансмисијата на овие вредности и идентитети од периодот на македонскиот империјализам до модерноста. Според Струтман, „превземена од Партијските и Римските императори, културата и идеологијата“, како и симболите и идентитетите на македонските империјални дворови, „ја повлијаеле еволуцијата на кралската идеологија и дворската култура на западна Европа и Исламскиот исток“, кои пак, како што нагласува и Џон Адамсон (John Adamson), биле највлијателен фактор во обликувањето на „политичкиот, религиозниот и културниот живот на рана модерна Европа.“

Rolf Strootman, *Courts and Elites in the Hellenistic Empires - The Near East After the Achaemenids, c. 330 to 30 BCE*, (Edinburgh University Press, 2014), Вовед: *Introduction: Court and Empire in the Hellenistic Near East*

⁴⁸ Hans Hauben, Alexander Meeus, ed. *The Age of the Successors and the Creation of the Hellenistic Kingdoms (323-276 B.C.)*, (Peeters Publishers, Leuven, Belgium, 2014), стр.310-311

⁴⁹ Rolf Strootman, *Courts and Elites in the Hellenistic Empires - The Near East After the Achaemenids, c. 330 to 30 BCE*, (Edinburgh University Press, Edinburgh, Scotland, UK, 2014), Вовед: *Introduction: Court and Empire in the Hellenistic Near East*

⁵⁰ За тенденциите и напорите на антигонидите и антипатридите за идентификација со Александар и Аргеадската династија кај Franca Landucci Gattinoni, *Cassander and the Legacy of Philip II and Alexander III in Diodorus' Library*, а за Птоломеидите кај Margarita Lianou, *The Role of the Argeadai in the Legitimation of the Ptolemaic Dynasty - Rhetoric and Practice*, во едицијата Elizabeth Carney, Daniel Ogden, ed. *Philip II and Alexander the Great: father and son, lives and afterlives*, (Oxford University Press, New York, USA, 2010), стр.113-134

Општо за легитимацијата на сите македонски династии со ликот и наследството на „деифицираниот Александар“ во поглавјето Hellenistic Monarchy: Success and Legitimation, во книгата на реномираниот австралиски професор и експерт за Александар Македонски и македонскиот империјализам Босворт Albert B. Bosworth, *The Legacy of Alexander: Politics, Warfare, and Propaganda under the Successors*, (Oxford University Press, New York, USA, 2002),

⁵¹ Професор Струтман, како и мнозинството проучувачи на периодот на македонскиот империјализам ќе констатира дека „најпрепознатлив Хеленистички универзален симболизам е употребата... на сонцето – симбол par excellence на бескрајната и безвремена моќ“ на македонските династии.

Rolf Strootman, *Queen of Kings: Kleopatra VII and the Donations of Alexandria*, (Universiteit Utrecht, Utrecht, 2005), стр. 12

За владетелскиот култ и идентификацијата на Антигонидските династии со сонцето како симбол на универзалната моќ повеќе кај:

Angelos Chaniotis, *The ithyphallic Hymn for Demetrios Poliorketes and Hellenistic Religious Mentality*, во едицијата

Panagiotis P. Iossif, Andrzej S. Chankowski, Catharine C. Lorber, ed. *More Than Men, Less Than Gods, Proceedings of the International Colloquium Organized by the Belgian School at Athens*, November 1-2, 2007, (Studia Hellenistica, Peeters, Leuven-Paris-Walpole, 2011), стр.157-196

За аспекти на владетелскиот култ и идентификацијата на Птолемејските династии со сонцето како симбол на универзалната моќ повеќе кај:

Anthony W. Bulloch, Erich S. Gruen, A. A. Long, Andrew F. Stewart, ed. *Images and Ideologies: Self-definition in the Hellenistic World*, (University of California Press, Berkeley, Los Angeles, US & London, UK, 1993/4), стр.59,60,63,70,100

⁵² Rolf Strootman, PhD thesis, under mentorship of W.H. Gispen, *The Hellenistic Royal Courts: Court Culture, Ceremonial and Ideology in Greece, Egypt and the Near East, 336-30 BCE*, (Department of History, University of Utrecht, Netherlands, 2006/2007), стр.2

автохтоните традиции на Македонија и балканско-анадолскиот регион.⁵³ Теократијата, која е резултат на ваквиот систем, и подразбира дека царот е и врховен бог, и царската лоза е лозата на свештеници кои преку храмови посветени на бого-човекот⁵⁴, го слави неговото име низ провинциите, т.е. благородништво. Династичките релации, во периодот на македонскиот империјализам, ќе подразбираат дека владетел на земјата е наследник од кралската лоза на Македонците,⁵⁵ и се разбира во крајна инстанца од бого-човекот Александар, а од вториот век ќе се прошират како континуитет на сите благороднички и помали владеачки династии на овој простор. Наспроти, идејното, филозофското и

⁵³ Холбл ги наоѓа корените на универзалистичката идеологија на македонскиот империјализам во традициите на предмакедонскиот Близок Исток, но и во претходно постоечките европски разбирања и традиции на македонската монархија. Професор Струтман, пак освен предимперијалните македонски традиции, го нагласува и влијанието на соседните мало-азиски монархии, нагласувајќи, на пример, дека: „Хекатомнидските династи од Карија, кои ја создале Егејската поморска империја во четвртиот век“, широко позната по легендарниот крал Мавзол, „веројатно имале позначајно влијание на развојот (создавањето) на раните Хеленистички монархии отколку Ахаеменидите (Персијците) или класична Грција.“ Во однос на релациите со „класична Грција“ и терминот хеленистички период и неговите изведени форми, кои ретко ги ползува, професор Струтман нагласува дека, како и други современи научници во оваа област, терминот го ползува само по инерција и за „упростување“. Воедно, професорот јасно нагласувајќи дека под „Хеленистички свет јас подразбирам (се подразбира) источниот Медитеран, Блискиот исток и Централна Азија под македонска доминација“, а под тој „период од 330 до 30 година“ доминацијата на „Македонските империи“, „македонските династии“ и императорите со јасен македонски етнички идентитет.

Rolf Strootman, *Queen of Kings: Kleopatra VII and the Donations of Alexandria*, (Universiteit Utrecht, Utrecht, 2005), стр. 12
Rolf Strootman, *Courts and Elites in the Hellenistic Empires - The Near East After the Achaemenids, c. 330 to 30 BCE*, (Edinburgh University Press, 2014), Вовед: *Introduction: Court and Empire in the Hellenistic Near East*

⁵⁴ Во историографијата која го обработува „римскиот период“ ваквите општествени, културни и религиозни пројави најчесто се нарекуваат со воопштитиот израз „империјален култ“. Во контекст на развојот на империјалниот култ во Рим, професор Струтман ќе елаборира: Римјаните на почетокот ја организирале својата источна империја како систем на вазални држави (создадени) по примерот (и врз традициите и остатоците) од Селевкидите и Птоломеидите. Тие го имитирале хеленистичкиот (македонскиот) владетелски култ и многу други аспекти на хеленистичката (македонската) кралска идеологија. Хеленистичкото изобразување (имиџ) на монарсите – владетелскиот портрет, ... сонцето како симбол на владеењето со космосот ја обликувало сликата (имиџот) на Римскиот император и најпосле сликата за Христос.

Rolf Strootman, PhD thesis, under mentorship of W.H. Gispen, *The Hellenistic Royal Courts*, (Department of History, University of Utrecht, Netherlands, 2006/2007), стр.2

⁵⁵ Професор Струтман го поврзува силно изразениот македонски идентитет на династиите на трите македонски империи низ периодот на македонскиот империјализам со основниот легитимирачки аспект на нивното владеење, титулата „крал на Македонците“. Оваа титула била во идејно единство со титулата „крал на кралевите“, или „крал на светот“, бидејќи помеѓу македонските монарси и македонските благородници на нивните дворови и во полу-зависните региони во периодот на македонскиот империјализам ова претставувало единствена легитимација на владетелот, како владетел на светската империја на Македонците. Токму затоа, како што ќе нагласи Струтман и повеќе современи експерти за овој период, од страна на македонските династи „никогаш не се откажале од оригиналните претензии врз целата Александрова империја, или всушност власта врз универзумот.“

А перцепцијата за Македонците како владетели на светот била присутна и помеѓу покорените народи (локални премиња и култури) и во вековите по периодот на македонскиот империјализам. За разбирањето во хеленските средини говори цитатот од Деметриј од Фалерон, кој го наведува Полибиј дека: „Господарката на Среќата (Божицата Тихе) им го подарила на Македонците целиот свет.“ Во иста насока се и забелешките на еден од најцитираните извори на антиката, еврејскиот и римски историограф Флавиј Јосиф. Тој опширно пишува за Македонците, нивниот идентитет, традиции и наследство, во првиот век по Христа јасно ќе ја определи оваа важна идентитетска карактеристика (детерминанта) на Македонците, наспроти Римјаните, Хелените, и други народи, „кои сеуште се гордееа колку големи луѓе биле нивните Филип и Александар и дека тие им ветице нив (на Македонците) империја (власт) врз светот.“

Anthony W. Bulloch, Erich S. Gruen, A. A. Long, Andrew F. Stewart, ed. *Images and Ideologies: Self-definition in the Hellenistic World*, (University of California Press, Berkeley, Los Angeles, US & London, UK, 1993/4), стр.199

Rolf Strootman, *Courts and Elites in the Hellenistic Empires - The Near East After the Achaemenids, c. 330 to 30 BCE*, (Edinburgh University Press, 2014), Вовед: *Introduction: Court and Empire in the Hellenistic Near East*

William Whiston, translator, *Josephus. The Complete Works - The works of Flavius Josephus*, (Thomas Nelson Publishers, Nashville, USA, 1998), стр. 717-766

религиозното универално владеење на династот,⁵⁶ како и културното единство на поширокиот простор на македонскиот империјализам, ефективно во реалноста, се издвојуваат три најголеми и традиционално компетитивни центри на македонската династичка моќ, Пела, Александрија и Антиохија.⁵⁷ Овие три центри, пак, во политиката на промоција на универзалната славата на својот династ, и во насока на обезбедување поддршка од локални и пошироки елити, на македонските традиции и симболи ги додаваат и дополнително ги промовираат симболите, културата, традициите, религијата, науката и митовите на покорените и зависните елити и културни центри, т.е. цивилизациите над кои владеат.⁵⁸ Па така, токму под патронство на македонските династи, на нивните дворови и во рамките на институциите кои тие ги граделе, ќе се зачува дел од културата и достигнуањата на предмакедонскиот Египет, Месопотамија и Вавилон,⁵⁹

⁵⁶ Rolf Strootman, *Hellenistic Imperialism and the Ideal of World Unity*, во едницјата Claudia Rapp, H. A. Drake, ed. *The City in the Classical and Post-Classical World: Changing Contexts of Power and Identity*, (Cambridge University Press, Cambridge, UK & New York, USA, 2014), стр.38-57

⁵⁷ Во историографијата на деветнаесеттиот и дваесеттиот век често се зборува за трите македонски династии, Селевкидите, Антигонидите и Птоломеидите и некои помали и подалечни империи во Бактрија и Индија, како одделни држави, до изразени локални карактеристики и идентитет, кои во овој период живееле во меѓународни односи кои се потпирале на „баланс на моќта“. Наспроти ваквото гледиште современите историски, археолошки, лингвистички и сродни научни проучувања ослободени од расистичките и евроцентрични диоптрии на деветнаесеттиот век се повеќе говорат за единството на културниот простор на македонскиот империјализам („интеракција, наместо сегрегација“), каде слободно се ширеле и развивале идеи, религии, култури, наука и технологии, а за потребите на македонските династи тие се комбинирале и надградувале резултирајќи во нови универзални идеи и симболи. Современите проучувања на карактерот и идентитетот на македонските империи ги става пред се во културно, идејно и симболично единство преку следните параметри: „сите се водени од династи кои се чувствуваат пред се и над се Македонци“; династите се блиски и зависни од „македонските благородници“, династите се облекуваат и вооружуваат во македонски стил, на овој начин „бескомпромисно изразувајќи го своето македонско потекло“, македонските елити се во центарот на живеењето на урбаните центри создадени од Македонците на трите континенти, ја задржуваат својата култура, идентитет и посебност, а таа е имитирана и од локалните елити; македонските владетели во својот ривалитет и престиж се потпираат на истите интелектуални елити од медитеранот, каде поединци од науката, уметноста и културата честопати служат во различни периоди за различни династи, македонските династи ги ползуваат услугите на локалните елити и се обидуваат да ги привлечат во изградбата на својата универзална империја, македонските династи се во постојан ривалитет со крајна цел легитимирање како наследници на Александровата светска империја. На овој начин погледнати, низ призмата на современите научни откритија и критични анализи, Александрија, Пела, Антиохија или Селевкија на Тигар, не се само престолнини на македонските династи, туку и универзални културни центри и значајни политички центри на светот на македонскиот империјализам. Најпосле, не треба да се заборава дека преку континуираните династички бракови, трите македонски династички семејства можат да се гледаат и како една династија со три престолнини и центри на моќ.

Claudia Rapp, H. A. Drake, ed. *The City in the Classical and Post-Classical World: Changing Contexts of Power and Identity*, (Cambridge University Press, Cambridge, UK & New York, USA, 2014), стр. 56

Rolf Strootman, *Courts and Elites in the Hellenistic Empires - The Near East After the Achaemenids, c. 330 to 30 BCE*, (Edinburgh University Press, Edinburgh, Scotland, UK, 2014), Вовед: *Introduction: Court and Empire in the Hellenistic Near East*

Paul Ioan Vădan, *The Evolution of the Study of the Hellenistic Period*, во стручното списание,

Brahm Kleinman, ed. *Hirundo – The McGill Journal of Classical Studies Vol.8*, (McGill University, Montreal, Canada, 2009-2010), стр. 121-131

⁵⁸ Rolf Strootman, *Courts and Elites in the Hellenistic Empires - The Near East After the Achaemenids, c. 330 to 30 BCE*, (Edinburgh University Press, Edinburgh, Scotland, UK, 2014), Вовед: *Introduction: Court and Empire in the Hellenistic Near East*

⁵⁹ Професор Ролф Струтман, опишувајќи ја научната и културната дејност на македонските империјални дворови ќе забележи дека таа произлегувала и од компетитивноста на македонските династии, кои се обидувале да имаат во својата сфера на влијание или под сопствена доминација што поголем дел од „културата и знаењето“, еднакво како и „териториите, богатството и човековиот капитал.“ Струтман нагласува дека „во овој контекст треба да се гледа и на Бабилонија (Babyloniaca) на Берос (Berossos), историја на Месопотамија, наредена од Антиох I, Египтија (Aegyptiaca) на Мането (Manetho), истиот случај (порачка на македонскиот династ) за Египет и преводот на Тората, порачан од Птолемај II.“ Секое од овие дел глорифицирало една од културите во империите, честопати

Персискиот империјализам, локалните култови и култура на „Феникија“ и Мала Азија, културата создадена во хеленските полиси,⁶⁰ ќе се зачува и интернационализира еврејското културно и религиозно наследство,⁶¹ па се до културните, идејни и религиозни импулси на Индија и Будизмот.⁶²

на сметка на другите, но истовремено ги интегрирало овие специфични културни, социјални и идентитетски традиции кон идеологијата и пантеонот создаден од македонските династи.

Rolf Strootman, PhD thesis, under mentorship of W.H. Gispen, *The Hellenistic Royal Courts: Court Culture, Ceremonial and Ideology in Greece, Egypt and the Near East, 336-30 BCE*, (Department of History, University of Utrecht, Netherlands, 2006/2007), стр.213-215
Anthony Kaldellis, *Hellenism in Byzantium: The Transformations of Greek Identity and the Reception of the Classical Tradition*, (Cambridge University Press, Cambridge, UK & New York, USA, 2008), стр.126

⁶⁰ Голем дел од културата и културните традиции на она што во пост-ренесансната и модерната европска историографија и јавност ќе биде наречено „класична Грција“, е всушност пренесено во современото преку антикварскиот и интелектуален интерес на македонските елити и работата на културните институции и поединци под патронство на македонските династи.

Солидна аргументација на овој процес и еден од многуте примери за ваквата дејност на културните институции под македонско патронство е посочен и од Антони Графтон. Графтон ќе забележи дека за потребите на Музеонот во Александрија, Птоломеидите „ќе платат особено високи цени (веројатно за тогашниот стандард на Атињаните) за особено важни текстови, како официјалниот Атински текст на трите големи трагичари, Есхил, Софокле и Еврипид, кои Александриската библиотека ги позајмила оставајќи голем депозит, за подоцна да се откаже од депозитот и да ги зачува оригиналните свитоци.“ Ова, се разбира, е една од поцивилизираните форми преку кои македонските династи можеле да се здобијат со културниот материјал на Хелените и останатите покорени племиња и култури. Во контекстот на хеленските градови, имајќи предвид, дека нивниот опстанок бил постојано поврзан со наклоноста на еден од македонските династи (во периодот на македонскиот империјализам, или биле директни субјекти на Антигонидска Македонија, или нивниот бунт или делумна независност била привремено гарантирана од ривалските македонски династи, а најчесто Птоломеидите), и македонските управници и гарнизони, сосема логично е што и културните материјали на полисите биле достапни на нивните владетели. Еден од позитивните аспекти на ваквата состојба во периодот на македонскиот империјализам е што иако при доаѓањето на Римјаните на Балканот, најголем дел од хеленските полиси веќе не постоеле или биле села со купинска урнатини и „славна историја“, културниот материјал на Хелените, како и на другите потчинети културни јадра, бил пренесен од македонските културни центри, а преку византискиот интерес кон минатото и во современото.

Но, учеството на македонските културни институции и политики оди чекор понатаму од улогата на преносители на културните традиции од минатото. Голем дел од овие традиции, постигања и културен материјал се адаптирани, дооформени и систематизирани од страна на македонските културни институции, и како такви, тие влегуваат во свеста на современите научници, интелектуалци или било кој, кој пројавува интерес или е повлијаен од минатото. Типичен пример за овој однос е така наречената „грчка митологија“. Во својата современа систематизација на митологиите од минатото Дејвид Лиминг ја анализира и „грчката митологија“, која ќе стане доминантен симбол и инспирација на интелектуалноста на Западот во последните векови. Се разбира, во својата кратка анализа Лиминг, како и повеќето современи автори, ги нагласува „негрчкото“ и не-европското потекло на многу од боговите, идејните и религиозни концепти на оваа „митологија“, но уште поважно тој обрнува внимание на нејзината некомпактност, забележувајќи дека интелектуалниот интерес во периодот на македонскиот империјализам прв пат ќе ја третира оваа митологија како целина. Или според зборовите на Лиминг: „Сепак, треба да се забележи, дека до Хеленистичкиот период, кога Аполондор, Хигинус, Диодор Сикулус и другите собираа митови повеќе како интелектуална отколку како религиозна вежба (пракса), не постоеше единствена компилација на Грчката митологија која би можела да се спореди, на пример, со Библијата или со Ведите или со другите колекции на Индија.“

Anthony Grafton, *Forgers and Critics- Creativity and Duplicity in Western Scholarship*, (Princeton University Press, Princeton, NJ, USA, 1990) стр.11-12

David Leeming, *From Olympus to Camelot: The World of European Mythology*, (University of Texas Press, Austin, TX, USA, 2003), стр.50

⁶¹ Професорот Гилберт Хагет, говорејќи за традициите и значењето на преведуваштвото, прави интересна асоцијација со временскиот интервал во кој на крајот на третиот век пред Христа, македонскиот империјален глобален свет за момент ги поврзува почетоците на римската култура и значајната епизода за глобалното ширење на еврејското културно и духовно наследство. Условно поврзувајќи ги со 250та година пред Христа, датум што современите историчари го поместиле кон крајот на третиот век, Хагет ќе посочи дека коинцидираат два значајни настани во развојот на литературата и културата во светот. Првиот, културно глобализирачки проект е преводот на еврејските стари текстови, под патронство на македонските династи, од кој ќе настане Стариот Завет. Содржината на стариот завет во подоцнежните векови, а особено по Ренесансата, ќе ја повлијае суштински духовноста и културата на западна Европа и светот, а преку него старите еврејски кралеви и јунаци ќе станат предци на современите европски монарси, елити и народи. Вториот ваков проект, кој се случува истовремено, е првиот превод на Илијадата на латински јазик, кој настанува по навлегувањето на влијанијата на македонскиот империјализам во тогаш периферната Италија, преку авантурата на Пир и заземањето на Тарент од страна на Римјаните. Овие први преводи и имитации на латински јазик, римските автори во доцно-републиканскиот „класичен период“ ќе ги

Во исто време, во културните и образовни центри и на дворовите на македонските династи ќе се слее, акумулира и ќе продолжи да се развива културното, научно и интелектуално наследство на овие цивилизации, давајќи како резултат неповторливи пробиви во архитектурата и уметноста, урбанизмот, писменоста и ортографијата, науката и научниот метод, механиката, медицината, астрономијата, географијата и морепловството, трговијата, дворска култура, церемонии и протокол, и многу други области. Филозофијата ќе постигне голем развој, а највлијателните филозофски правци на оваа епоха ќе го отворат патот за подоцна доминантниот монотеизам, моралниот перфекционизам и аскетизмот. Најпосле, филозофијата и интегрираните култови на овој период според современата наука ќе имаат клучно влијание во прифаќањето и развојот на Христијанството.

Затоа, говорејќи за позитивните аспекти на империјализмот, американскиот социолог Левис Самјуел Фојер, ќе забележи дека за разлика од некои други подоцнежни империјализми, македонскиот претставувал инспиративна сила на нови идеи и „една од најсилните фертилизирачки (поттикнувачки) сили во историјата“.⁶³

Во заклучок на горенаведеното, „оваа античка глобализирана култура“ и нејзините вредности и постигања за универзална империја, монотеизам и наследни династии, етички, филозофски и морални вредности што ќе го промовираат и ќе помогнат во институционализирањето на Христијанството, но и просветлени династи што ќе го

сметаат за почетоци на латинската литература. Оваа литература низ историјата ќе стане значаен канал за пренос на античката глобализирана култура, во културата, идентитетот и вредностите на пост-ренесансна Европа и повлијаениот свет.

Gilbert Highet, *Classical Tradition - Greek and Roman Influences on Western Literature*, (Oxford University Press, NYC, New York, 1985), стр. 104-105

⁶² На пример, Мегастен, амбасадорот на македонскиот династ Селевк I, при индискиот владетел Чандрагупта, основачат на античката Мауриска империја, со своето дело Индика, е главен извор од антиката за културата, идеите, општеството и економијата на Индија за западниот свет. Неговото дело, кое претставува основна и референтна литература за подоцнежните автори од римскиот период, ќе обезбеди најсериозни информации, ќе креира многу впечатоци и поттикне интереси во западниот свет за културата, општеството и идентитетите во Индија.

Edward N. Luttwak, *The Grand Strategy of the Byzantine Empire*, (Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, USA & London, UK, 2009) стр.168

⁶³ Во пошироката анализата на Фојер, напишана во последните години пред падот на „Железната завеса“ (1986), од денешна перспектива можат да се забележат влијанија на идеите на неоконзерватизмот, а можеби и субјективност, поради неговото високо мислење за влијанието на македонскиот империјализам во развојот на еврејското духовно и културно наследство, но констатацијата не е ни малку неаргументирана. Уште повеќе, таа е континуитет на инспирациите на повеќе западни автори од средниот век до денес, и предвесник на воскреснатиот глобален научен интерес за „Епохата на македонскиот империјализам“, во последните декади по Студената војна. (Paul Ioan Vădan)

Lewis Samuel Feuer, *Imperialism and the Anti-imperialist Mind*, (Prometheus Books, Buffalo, NY, 1986, reprint 1989), стр.13,228

Paul Ioan Vădan, *The Evolution of the Study of the Hellenistic Period*, во стручното списание,

Brahm Kleinman, ed. *Hirundo – The McGill Journal of Classical Studies Vol.8*, (McGill University, Montreal, Canada, 2009-2010), стр. 121-131

помагаат развојот на науката, културата, филозофијата, религиите и мистиката, како и вредностите и културното наследство на културите и елитите со кои владеат,⁶⁴ ќе бидат широката лепеза на мотиви и тенденции, кои ќе ја повлијаат западно-европската култура до ниво на мимезис.

Дури сега, имајќи појасна перспектива на „глобализираната култура на антиката“, можеме многу полесно и поаргументирано да преминеме на анализа на процесот на трансплантација на оваа лепеза на мотиви, културен, идеен и општествен материјал во ткивото на современа Европа, нејзиниот идентитет и културен простор. Не превидувајќи го ни за момент, милениумскиот континуитет на контакти на источно-медитеранските култури со западно-европското крајбрежје, секоја поширока анализа на оваа тема треба да ги опфати и овие значајни аспекти на цивилизациски дијалог. Но, во овој момент, и за потребите на нашата непосредна тема на интерес, нужно мора да се задржиме и да ги аргументираме најклучните моменти и причини на овој голем културен трансфер. Современите истражувања покажуваат дека два значајни историски процеси и периоди се клучни за овој културен мимезис на современа Европа, и токму затоа истите ќе бидат подетално анализирани.

б. Кусото легитимирачко записнување на „античката глобализација“ на Западна Европа, поврзано со периодот во историографијата честопати нарекуван Пакс Романа

⁶⁴ Професор Ролф Струтман во својата поширока анализа на идеите за духовната доминација на македонскиот империјализам над „светот“, ќе обрне внимание и на делови од описот на Плутарх на последниот голем македонски династ Клеопатра VII. „Таа имаше многу пријатен глас, и нејзиниот говор звучеше како инструмент со многу жици“, вели Плутарх, објаснувајќи дека знаела многу јазици, кои тој ги набројува, и им се обраќала на народите на нивниот јазик. Струтман забележува дека споменатите јазици кои според Плутарх ги говорела Клеопатра, се мноштво, а дел од нив и географски далечни и неповрзани со Египет, за потоа да обрне внимание дека споменатите јазици се поклопуваат со познатите народи на универзалната империја на која сите македонски императори претендирале. Најпосле, Струтман директно ќе го поврзе ваквиот феномен со културните политики на империјалниот двор, и правејќи паралела со подоцнежни духовни и културни практики ќе истакне: „Лесно е да се замисли можноста од постоење на единствен, повторувачки, ритуал во кој кралицата и се обраќа на својата публика на различни јазици, не многу поразлично од Божикниот благослов на папата Јован Павле II на речиси сите национални јазици на светот, како ритуализиран чин кој ја изразува универзалноста на Католичката црква.“ Rolf Strootman, *Queen of Kings: Kleopatra VII and the Donations of Alexandria*, (Universiteit Utrecht, Utrecht, 2005), стр. 17-18 и Rolf Strootman, *Queen of Kings: Kleopatra VII and the Donations of Alexandria*, (The Netherlands Institute in Athens, Athens, lecture: May 21, 2009)

Македонскиот империјализам и културните и општествени пројави кои го следат рано ќе се префрлат на тлото на Сицилија и јужна Италија, но сепак овие западни територии ќе останат надвор од секаков посериозен фокус на македонските династи и нивните политики. Италијанските политики и потфати на помалите македонистички владетели како Александар од Епир, Пир и Агатокле се ограничени воено-политички и идејни авантури ќе имаат свое влијание во хеленските полиси на јужна Италија и Сицилија, без посериозно да ги загрозат Рим или да направат било какво посериозно културно или општествено влијание врз Западна Европа. Единствена помалку значајна авенија преку која оваа култура имала линк со западно европските простори, се евентуалните посредни влијанија преку трговските постови и комуникации од овој период на Картагена на бреговите на Шпанија и јужна Франција. Но, военото, трговско и поморско зајакнување на Римската република и вмешувањето на оваа нова и свежа сила во односите на источниот медитеран ќе донесе значајни културни промени најнапред за Рим, а потоа и за новите западни римски провинции.

Во периодот пред триумфот на Октавијан Август кај Актиј (Актиос), римските војсководители,⁶⁵ источни администратори и интелектуалци веќе ја црпат својата инспирација, и ја градат римската култура, литература и духовност врз придобивките на источниот медитеран. Наспроти ова победата над последниот голем македонски династ, Клеопатра VII, ќе воспостави ново ниво во односите на Рим и македонскиот свет. Во периодот од победата над Клеопатра до крајот на владеењето на Октавијан, за момент, Рим ќе постигне апсолутна доминација. Во многу краток период, градот Рим ќе прерасне во вистинска светска метропола, по примерот на Александрија и Антиохија и други големи центри на македонскиот империјализам. Големиот број робови, работници и интелектуалци од овие простори, како и богатствата, занаетите и техниките на оваа цивилизација ќе бидат донесени во Рим. Во исто време, во еден краток период, во поголемиот дел на првиот век по Христа, традиционалните општествени односи и културните традиции во Рим, како републиканизмот и локалните култови, религија и вредности ќе останат доминантни, иако

⁶⁵ Ronald Mellor, *Graecia Capta: The Confrontation between Greek and Roman Identity*, во едицијата Katerina Zacharia, ed. *Hellenisms: Culture, Identity, and Ethnicity from Antiquity to Modernity*, (Ashgate Publishing, Aldershot, UK & Burlington, USA, 2008), стр.79-126

значаен дел од римските елити, вклучувајќи ги и непосредните наследници на Октавијан, се акултурираат во лезата на културни понуди која доаѓа од истокот.

Крајот на првиот век симболично е означен со првиот император на Рим, кој не е роден во Италија. Но овој факт е само минорна пројава на позначајните и многуслојни центрифугални процеси во империјата. Во вториот век по Христа локалните елити од истокот, со целата своја интелектуална, општествена и економска надмок, играат се позначајна улога во престолнината, носејќи не само богатства и знаење, но и директно влијание врз општествените погледи, политичките решенија и идејните и религиозните теченија во престолнината, а преку неа и низ империјата.

Токму овој втор век ќе ги донесе и првите посериозни културни влијанија и културни материјали од источниот медитеран во Западна Европа. Тие ќе се пренесуваат како пишани и непишани митови, легенди и традиции, мали молитвеници и храмови, облека, накит, реликвии донесени на оваа географија од империјалните воени и административни управници, војници и службеници со потекло од источниот медитеран. Во исто време, некои градски центри од западниот дел на империјата ќе ги добијат и првите колонии со источно-медитеранско население.

Но, оваа прва културна промена на источно-медитеранската култура во западна Европа е многу кратка. На преодот од вториот кон третиот век со Рим ќе завладеат Северите, кои еднаш засекогаш фокусот на империјата ќе го вратат во источните провинции. Императорот Каракала, со потекло од Сирија, ќе се прогласи за нов Александар Македонски, и еднаш засекогаш ќе го напушти Рим. Во овој период ќе завладее максимата, дека каде е императорот, таму е и престолнината. Почетокот на третиот век е почеток на Миграцискиот период во Галија и Западна Европа, империјата ќе се распадне, а новата империја на Диоклецијан, на крајот на векот, ќе ја официјализира постоечката културна бариера помеѓу истокот и западот.⁶⁶ Уште кон крајот на третиот век,

⁶⁶ Пол Магдалино, како и други современи автори, зборува за идејната, политичка и културната трансформација на Римската империја за време на владеењето на Диоклецијан на крајот на третиот век, кој владеел со империјата од Никомедија (на азиската страна од Босфорот), и преземените традиции на империјалниот двор од источниот медитеран. Забележувајќи дека „граѓанскиот Принципат до овој период веќе бил заменет со Доминат во источен стил, со софистицирани дворски ритуали, кои го издигале императорот во претстава на полу-бог.“

Paul Magdalino *Court Society and Aristocracy*, во едицијата

градот Рим е сенка на своето величие, а до падот на Рим под Остроготите во 410 година, провинциите на Западна Европа ќе бидат или со мало империјно влијание, или со влијание на „полуварварските императори“ од дунавските балкански граници.⁶⁷

Овој прв бран на културни интеракции на Западна Европа со културите на источниот медитеран ќе остави минорни културни белези, особено што периферната интеракција воспоставена во периодот помеѓу вториот и четвртиот век, ќе биде избришана од драматичните општествени, културни и демографски потреси на Миграцискиот период. Најсмелите застапници на културниот континуитет со овој период, сметаат дека дел од постариот слој на локални симболи и митови на Западна Европа е всушност адаптација или амалгамација со источно-медитеранските влијанија. Но, дури и да се ваквите анализи втемелени, во периодот на повеќе вековниот дисконтинуитет овие симболи и митови силно се локализираше и не претставуваат никаква реална основа за подолгорочни културни и други релации и афинитети.

Наспроти оваа анализа за ефемерноста на ваквата културна релација и интеракција во пошироките процеси во антиката, таа ќе одигра огромна улога во артикулацијата на втората средба на Западна Европа со источниот медитеран, а уште повеќе во легитимацијата на новиот идентитет и „автохтони вредности“ на Европа во пост-ренесансниот период. Широко толкуваната историска и идејна рамка од победата на Цезар над Галите па се до петтиот век, а во некои артикулации и подоцна, во која „цветал римскиот империјализам“, а Европа владеела со другите континенти, ќе биде клучна алка која новиот пристап на медитеранската култура кон западна Европа, ќе го трансформира од акултурација, во „ренесанса“ на традициите, златните времиња и автентичните вредности на Европјаните.

John Haldon, ed. *The social history of Byzantium*, (Wiley-Blackwell, Blackwell Publishing, Malden, MA, USA & Oxford, UK, 2009), стр.220

⁶⁷ Континуитетот и присутноста на Римската власт и „цивилизација“ во западна Европа, толку важен за подоцнежните догми на Папите, Светата Римска Империја и европскиот идентитет воопшто, долго време во историографијата бил оправдуван со реставрацијата на империјата, и нејзините западни провинции, под власта на Јустинијан I. Но, освен мал дел од Италија, која ќе остане повремен линк со Византија и нејзините влијанија до Ренесансата, Западна Европа нема посериозно да ги почувствува културните бранови од источот се до осмиот век. Или според зборовите на Џенет Колман од Лондонската школа за економија и политички науки (London School of Economics and Political Science): „Галија на Франките, Англо-саксонска Англија, и најголемиот дел од Визиготска Шпанија, едвај да ја почувствувале реставрацијата на империјалната власт на Запад. И самата Италија, и Рим особено, станале нешто како неважно провинциско место ... а Равена единствената империјална позиција на Запад“.

Janet Coleman, *Ancient and medieval memories: studies in the reconstruction of the past*, (Cambridge University Press, Cambridge, UK, 1992), стр.121

в. Трансферирањето на византискиот идентитет и наследство врз Западна Европа во периодот од крстоносните војни (или Раната ренесанса) од почетокот на Ренесансата.

Периодот помеѓу двете средби на Западна Европа со источно-медитеранската култура во историографијата на Западна Европа, а под влијание на оваа значајна школа, и во различни национални и незападни историографии и светски енциклопедиски изданија, долго се нарекувал „Темните времиња“, „Темната епоха“, „Средниот век“, „Темниот среден век“ и слично. Но, овој, истиот, временски период е одбележан и со двете златни епохи⁶⁸ на РOMEјската империја (историографски обележана и со терминот Византија), златниот период на Арапската и исламската култура, златниот период на Аксумската (Етиопска) империја и слични тенденции, неконзистентни со ваквата генерална оценка на епохата. Долго време, под влијание на идеите на Просветителството, за културното назадување во оваа епоха вината се наоѓала во христијанството и црквната догма, а паралелно се развиваат и расистичките и анти-семитистичките теории за „негативното влијание на ориентот и јудејските традиции“, како и други дефиниции полни со идеологијата и заблудите на модерното време. Наспроти овие и вакви анализи на сериозни научни авторитети во подолг временски период, современите историски анализи говорат дека токму црквата, источните мисионери и манастирските центри се единствената нишка на некаков културен континуитет помеѓу антиката и ренасансата во Западна Европа, а „источните“ арапски освојување и еврејските колонии ќе донесат нов „класичен“ материјал, толку важен за современиот европски идентитет.

Најпосле, по долги борби со предрасудите, пред се поврзани со својот „европски“ и евро-центричен идентитет, современата европска историографија му дава достоинство место и улога на процесот на сериозни демографски потреси и промени, како значаен фактор за дисконтинуитетот од културните тенденции иницирани во римскиот класичен период. Зависно од потребите на современите национални митови, овие процеси се нарекуваат инвазии или миграции (преселби), но она што е јасно е дека Миграцискиот период од 300

⁶⁸ Се однесува на Периодот на Јустинијан Први и Македонската ренесанса

до 800 година, па и во поширока смисла инвазиите на делови од Западна Европа од 200⁶⁹ до 1000 година⁷⁰, ќе донесат демографски и културен материјал и социјални односи, кои во овие векови ќе ги избришат крвките културни остатоци на влијанието од Медитеранот во класичниот период.

Новиот период на приближување со „античката глобализирана култура“, сега во една порудиментирана форма, ќе започне дури во единаесетиот век. Сепак, овој подоцнежен развој ќе биде трасиран од политичките промени во Европа кон средината на осмиот век. Овој период ќе го означи крајот на постоењето на Византискиот италијански Егзархат со седиште во Равена, кој век и поливина претставува единствена точка на културно влијание од Византија (Ромејската империја) кон северна Италија, а од таму кон западна Европа.

Малите енклави на византиското влијание во Италија, без јасна координација и заштита од централната власт на Равена или самиот Константинопол ќе бидат принудени да бараат нови покровители и креативни стратегии за опстанок во хаотичниот систем на хетерогени и нестабилни државни творби во северна Италија и поширокиот регион. Како резултат на овој процес, во наредниот век, ќе произлезат две дијаметрално спротивни решенија, кои ќе ги создадат двете главни идејни теченија на општественото и политичко уредување на современа Европа.

Обидот на Римските папи да го наметнат своето водство во возобновувањето на Егзархатот, со помош на некоја од растечките локални политички и воени сили, како последица, ќе ја изроди традицијата на западно-европскиот империјализам, како континуитет на Римското царство. Така, наспроти првичните успеси на Папите да ги возобноват териториите на Егзархатот, под патронство на владетелите на Франките, ова брзо ќе ги направи зависни од Франките, ќе ги оддалечи и, во крајна линија, стави во

⁶⁹ Оваа рана миграција на нови племиња и племенски сојузи преку границите на Рим може да се следи од 166 година и раниот пробив на Маркоманите до денешна Италија и Јадранот и истовремениот пробив на други нови племиња од Панонија до Галија Белгика. Но, веќе во втората половина на третиот век Алеманите се постојано присутни во северна Италија и Галија, а нападите на други варварски племиња се насочени кон самиот Рим и северна Шпанија.

⁷⁰ Овој поширок опфат на миграциите го опфаќа периодот од првите битки со Алеманите во Галија до позначајните нормански освојувања во Англија. „Последниот голем прилив на население во првиот милениум е пристигањето на Унгарците во Дунавската рамнина и Скандинавците во Нормандија и северна Англија.“

Patrick J. Geary, *The Myth of Nations: The Medieval Origins of Europe*, (Princeton: Princeton University Press, 2002), стр.10

конфликт со централната власт во Константинопол.⁷¹ Во 800 година Римскиот Папа Лав III, кого Франките ќе го вратат од прогонство од Рим, со оправдание дека во Константинопол нема жив император наследник, ќе го прогласи за Император на Римската империја, кралот на франките Карл I, во историографијата попознат како Карл Велики. Овој потег нема клучно значење во животот на моќниот франкиски владетел, кој ќе живее уште четиринаесет години, ниту врз животот и идентитетот на неговите тогашни поданици. Но, овој обид за трансплантирање на византискиот империјализам како политички систем, ќе го иницира процесот на изградба на западна Европа на империјалните традиции на источниот медитеран, а во подоцнежните векови ваквата идеја ќе ја надградуваат и многуте слоеви на источно-медитеранската култура, како интегрални делови и основни карактеристики на овој превземен нов идентитет.⁷²

Наспроти овој политички развој, Венеција, уште еден остаток од Византискиот егзархат, ќе избере поинаков пат. Таа уште извесно време ќе остане зависна од централната власт во Константинопол, но, во отсуство на директна воена заштита од Византиската империја и таму тенденциите за независност, нови влијанија и нужна соработка со соседите ќе растат. За својот опстанок, за разлика од Рим, кој ќе им ја понуди ромејската валидација на Франките за заштита, Венеција ќе ги искористи трговските рути, богатствата на империјата и привилигираниот статут како империјална колонија, за да стане најзначајно трговско пристаниште кон и од западна Европа. На тој начин преку лесниот пристап кон економијата, културата, технологиите и знаењата на Византиската империја, а подоцна и преку акумулираната финансиска моќ од ваквата позиција, Венеција ќе ја изгради и својата политичка и воена независност од соседите. Влијанието на локалните ромејски (византиски), ломбардски и франкиски партии и независноста и моќта на нејзините граѓани-трговци, кои се до крајот на нејзиното постоење ќе бидат во

⁷¹ Од овој период потекнува и еден од најпознатите литературни фалсификати на средновековието, познат како Донацијата на Константин, „во кој се раскажува приказната како императорот Константин, излечен од лепроза од страна на Папата Силвестер, ја покажал својата благодарност на тој начин што и ја поклонил (пренел) на Црквата целата Западна империја и си заминал за Визант (Константинопол).“ Фалсификатот е разоткриен уште во ренесансата. Anthony Grafton, *Forgers and Critics- Creativity and Duplicity in Western Scholarship*, (Princeton University Press, Princeton, NJ, USA, 1990) стр.24, 28-29

⁷² Krijnie N. Ciggaar, *The West and Byzantium, 962-1204: Cultural and Political Relations*, (Brill, Leiden, The Netherlands, 1996), стр.322-354
Anthony Grafton, Glenn W. Most, Salvatore Settis, ed. *Classical Tradition*, (Harvard University Press, Cambridge, USA, 2010), стр.27-31, 766

врска со источниот медитеран, ќе ја трансформира Венеција од зависно кнежевство во република.⁷³

Овој втор модел, моделот на републиканизмот и граѓанската демократија во наредните векови ќе стане периферна, но значајна, алтернатива на империјализмот во Европа. Ваквото управување ќе биде идејно решение и избор на повеќе европски региони, каде локалната власт или елитите на регионот со својата трговска и финансиска моќ се осамостоиле и ја сметаат за непотребна и оптоварувачка повисоката централна управа која се повикува на империјални традиции.

Оваа постојана игра на центрифугални и центрипетални сили во Европа во наредните векови, преку преземените онтолошки митови, ќе се пренесе и во пошироката област на културата, реактуелизирајќи притоа цела лепеза на културни традиции на источниот медитеран, кои имаат за цел да ги легитимираат, но и популаризираат, современите идејно-политички решенија и амбиции. Во ваквиот контекст, во вековите што престојат, се до дваесетиот век, оние европски центри кои ќе се повикуваат на империјализам, својот мит ќе го градат врз богатите културни слоеви и империјални традиции на Рим и Македонија, а подоцна и Египет, цивилизациите на Месопотамија и дури до Индија. Наспроти ова, републиките, помалите кралства и кнежевства, и елитите кои ќе се спротивставуваат на империјализмот ќе ги легитимираат своите аспирации и визии со силни реминисценции на републиканизмот на Рим и демократијата на хеленските полиси. Тие ќе се обидат да ги реконструираат вредностите и традициите на медитеранот, а преку тоа и на Европа, врз база на антимперијализмот, актуелизирајќи ги говорите, записите и фразите на римските сенатори⁷⁴ и атинските говорници, непосредно

⁷³ Paul Magdalino *Court Society and Aristocracy*, во едицијата John Haldon, ed. *The social history of Byzantium*, (Wiley-Blackwell, Blackwell Publishing, Malden, MA, USA & Oxford, UK, 2009), стр.200-209

⁷⁴ Опишувајќи ги комплексните чувства на доцно-републиканските римски елити кон македонските династи, познатиот експерт за интелектуалната историја на Римската република, Елизабет Равсон, прави паралела која ги доловува параметрите на развој на овој феномен во Рим и во подоцните епохи. „Така,“ вели Равсон, „воопшто не се за изненадување чувствата кои многу Римјани ги имаа кон Источните монарси, овие славени (големи), егзотични и софистицирани суштества, (тоа е) блуску до она што Американците некогаш го чувствуваа кон Европските монарси: мешавина на одбивност и свесна супериорност од една страна, и привлечност и скриен комплекс на инфериорност (пониска вредност) од друга. Со други зборови, тие (Римјаните) беа снобови.“ Elizabeth Rawson, *Caesar's Heritage: Hellenistic Kings and Their Roman Equals*, (SPRS, The Journal of Roman Studies, Vol. 65, 1975), стр. 152

поврзани со одбраната на локалните традиции од македонскиот и персискиот империјализам.⁷⁵

⁷⁵ Во овој контекст во пост-ренесансна Европа, а особено од втората половина на осумнаесетиот век, од овие тенденции ќе израснат митовите за „класичната Грција“ и „класичниот Рим“. Овие особено митологизирани теми во современа Европа најчесто ќе бидат градени на литературата на Хелените, во периодот од Перикле до завземањето на хеленските полиси од страна на Македонците, и „Златниот период на латинската литература“ (81 пред Хр. – 17 по Хр.), кој приближно кореспондира со доцно-републиканскиот и августовскиот период. Литературата (и нејзините идеи) од овие два кратки периоди (вкупно околу два века) и периферни во вкупните односи и тенденции во источниот медитеран, современите европски анти-империјалисти ќе ја трансформираат во паралелна слика на „античкиот свет“, која ќе биде нивна поткрепа (легитимација) во антиката, паралелно на онаа на империјализмот. Токму затоа, иако оваа појава е географски и историски изолирано и минорно отклонување од генералните текови, тоа ќе има огромен удел врз вредностите и идентитетите на современа Европа, и како такво заслужува мало отклонување од главната анализата и претставување на неговите основи, мотиви и „демитифицирана“ природа.

Современата наука во „класичната грчка“ слика на демократија и солидарност на малите полиси, гледа пропаганда на Атина за одбрана и за својата надмоќ во Егејот во петтиот век пред Христа, а продолжувањето на нестабилноста и неконклузивните резултати од борбата за надмоќ (Атина, Спарта, Теба и сл.) ќе го продолжи овој културен амбиент (пред се, во Атина) се до македонската окупација. (Jonathan M. Hall) Во македонскиот империјалистички период оваа литература ќе биде непопуларна и речиси отсутна. Македонските династи освен инвестирањето во науката, културата и уметноста, ќе инвестираат и во културното наследство на териториите кои ги владеат. Но, во делот на европското културно наследство своја популарност ќе имаат политички неутралните Хомерови епови, а политичката историја на непријателски настроените хелени ќе биде запоставена. (Струтман и Визер (Visser))

Ова ќе се смени во доцно-републиканскиот период на Рим. Започнувајќи го своето освојување на исток со пред-текст „за ослободување на Грците“ од македонското ропство, римските елити со голема упорност ќе се обидат да го возобноват митот за „грчката демократија и слобода“. Многумина римски сенатори и интелектуалци ќе го поистоветуваат Римскиот „полис“ со грчките полиси, и ќе ги преведуваат на латински и промовираат делата на атинските ретори. (A.Gatzke и G.Anderson) Најголема почит во очите на Римјаните ќе има Атина, како поради нејзиното спротивставување на Персија, така и бидејќи (според нив) таа последна (од хеленските полиси) ќе и застане на патот на Македонија. (G. Anderson и S.R. Asirvatham) Оваа рана римска политика ќе биде основана на антагонизмот и опасноста од македонските империи на истокот, со кои Рим ќе ги започне конфронтациите веќе во третиот век пред Христа. (Andrea F. Gatzke) Но, во доцно-републиканскиот период, кога римската интелектуална мисла и литература го достигнува својот зенит, римските елити имаат уште една поважна причина силно да ги штитат „автохтоните“ вредности, меѓу кои и републиканизмот, силно критикувајќи ги нуспојавите на империјалната култура. Во овој период, веќе од териториите на македонските империи завземени од Рим, се слеваат бројни елити, култура, традиции и богатства, па така борбата со македонскиот империјализам веќе не е само во источниот медитеран, туку и за „душите“, културата и вредностите на младите и нови римски елити. Илустрација за ова е и коментарот на Полибиј во својата Римска историја (Книга 31), кој ќе го пофали својот млад штитеник Скипион Аемилијанус поради неговото воздржување од прекумерното јадење, пиење (пирови) и трошење, со што, ќе рече Полибиј, отскокнува од „неговата генерација, кои станале жртви на материјалното (расипништво) под влијание на Македонците.“ (Andrea F. Gatzke) Во овој период, Цицерон (Кикерон), инспириран од Демостен, ќе ги пишува своите познати Филипики, кои во најголем дел се насочени (исто како оние на Демостен) против идеите на македонскиот империјализам, кон кој, освен пошироки слоеви на римското општество, ќе бидат кооптирани (или ќе кокетираат) и врвните римски лидери како Цезар и Марко Антониј. Професор Андреа Гецке (Andrea F. Gatzke) ќе рече: „Цицерон ги моделирал своите говори (Филипиките) и нивниот наслов според говорите кои ги држел Демостен од Атина на четвртиот век, во очи на заканата за заземање на Грција од страна на Филип II. Оваа свесна алузија за тиранска закана од минатото открива дека Цицерон го поимал Антониј како династ од македонски карактер.“ За реалноста на „македонската закана“ и можноста за рано интегрирање на Рим во империјалниот систем во повеќе свои дела пишува и професорот Струтман. Затоа, и како контражега на ваквиот процес, дури и во вториот век по Христа, бележиме одредени рецидиви и тенденции на раната антиимперијална и антимакедонска политика. Во периодот кога независноста на елитите на истокот расте, како и популарноста на македонскиот империјализам и неговите симболи, Аелиус Аристидес, еден од најистакнатите претставници на Вториот софистички период, во Атина ќе ги изведе свечените говори со кои римскиот и хеленскиот, но и републиканскиот, идентитет во империјата најотворено ќе се судрат со македонскиот идентитет, македонскиот империјализам и неговите симболи. Веројатно нема друго дело (опус) во поширокиот период, во кое толку јасно се илустрирани ставови и тезите на антимакедонските елити помеѓу римјаните и хелените (за суптилниот антимакедонизам на Аријан, и Дио Хризостом повеќе кај Греам Андерсон). Во своите дела, Аристидес се обидува, со познатата расна омраза помеѓу Хелените и Македонците, на секој начин да го презре македонскиот идентитет, идеи и неговите значајни симболи. Се разбира, голем дел од неговите стихови се наменети на Филип II, ползувајќи, речиси буквално, делови од говорите на Демостен. Меѓу другото, во својот говор ќе ги искористи и познатите повици до Хелените: „ако ги изберете Филип, вие избирате човек кој е варварин, и на тој начин природно одвоен од вас... но, ако не изберете нас (Атина) се спријателувате, најпрвин со Хелени и роднини, а второстепено и соседи и луѓе со кои долго се познавате, и кои се грижат за вашата добробит.“ Нагласувајќи ги несреките на хеленските полиси од филиповите освојувања, ораторот продолжува со епитетите „тиран“, „чума над хеладата“ и сл. Неговиот говор е посветен на Атина, која за Аристидес е центар на хеленскиот идентитет и според својата култура и според спротивставувањето против Македонците и грижата за поробените

Сепак, интензивниот пренос на културниот материјал и комплексните идејни, научни и културни традиции од источниот медитеран во западна Европа, нема да започне во осмиот и деветтиот век. Овој процес на идентитетски и културни трансплантации ќе биде многу повеќе поврзан со развојот на односите во источниот медитеран, и ќе се

хелени, но и симбол за идеален „полис“, што често го ползува во говорот, кој се спротивставува на македонскиот империјализам. Во овој контекст, целта на авторот не е Филип, тој е само ализија. Целта е македонскиот идентитет и империјалните идеи поврзани со него, наспроти хеленскиот и римскиот. Тој го споменува и веќе славниот ширум Римската империја, Александар III „Големниот“ (Graham Anderson), според зборовите на професор Асирватам, обидувајќи се да го намали неговото значење и на „прв план да се фрли добро светло на улогата на Атина“ и во таа историска епизода. Аристидес не заборава да ги омаловажи и двајцата историски многу познати македонски владетели, на кои се должи раниот успех на Македонското кралство, Александар I и Архелај. Обидувајќи се да го намали историски забележаното влијание на Александар I во Атина, Аристидес додава текст на средбата на Александар I со хеленските лидери. Така, тој ја опишува средбата при која Александар како сојузник (за Аристидес слуга) на Персискиот цар ги наговара Атињаните на мир. Во измислениот од Аристидес храбар одговор на атињаните има три компоненти актуелни и за моментот во кој пишува. „Атињаните на Аристидес“ велат дека „и да им го даде сето тоа што го поседува“ нема да ги наговори, му гарантираат безбедност ако до вечерта „се повлече од нивната територија“ и ако дојде „во иднина за вакво „пријателство“ ќе умре (т.е. ќе го убијат)“ (S.R.Asirvatham) Во овој измислен говор има барем две нелогичности: Александар I, наспроти сите успеси, не бил многу побогат од хеленските главни полиси во периодот на неговиот живот и тој потврдено одржувал различни пријателства и релации со Атина и по војната. Се чини, оваа порака на Аристидес е многу несоодветна за македонските богати елити, кои владееле со Хелада два века, биле присутни со своите гарнизони во повеќето градови и во римскиот период сеуште живееле помеѓу хелените, како и дел од промакедонистичките елити во Хелада, кои биле сервилни на македонската власт и сеуште имале симпатија кон Македонија. (Graham Anderson) На пример, наследниците на Архелај, генералот на Митридат Големниот (наследникот, според „кралска крв“ и идентитет на Селевкидите, Антигонидите и Антипатридите), на кого Римјаните му дале големи поседи во Хелада, или наследниците на Гај Јулиј Антиох (Таткољубецот), наследникот на Селевкидите, пријател на императорот и угледан граѓанин, кој живеел само десет години пред Аристидес во Атина и гради огромен споменик со статуи на неговите предци Селеук IV и другите македонски кралеви. Ова е прашање за идни анализи. Но, Аристидес е јасен и во својот однос кон Архелај. За кралот, кој е забележан по развојот на културниот и цивилизниот живот во Македонија, реторот има специјално место во свое одделно дело, ставајќи го во измислен контекст со хеленски филозоф, кого Архелај, „обидувајќи се да биде со мудрите“, го прашува „Може ли лош човек да биде среќен“, на ова Аристидес одговара дека тој би можел „на кралот да му суди за злосторствата, кога би имало место за ораторство во Македонија.“ (S.R.Asirvatham) Се разбира, Аристидес, има финален удар и за македонскиот империјализам и за македонскиот идентитет. Големите четири империи, на чија слава ќе се повикуваат империјалистите на таа епоха (Graham Anderson), преку примерот на служба на Александар I како персиски „слуга“, ги трансформира во збир на поврзани робови и варвари, нагласувајќи дека: „Тие што владеја пред тебе (Рим) си беа деспоти и слуги меѓусебно, секој по ред ...Македонците беа слуги на Персијците, Персијците беа слуги на Медите, Медите беа слуги на Асирците“. Во овој контекст, ораторот ги става и македонските династи по Александар, сведувајќи ги овие просветлени и широко почитувани династии на „намесници на градови“, расипници и сл. На овие варварски империи, Аристидес ги спротивставува „полисите“, големи (славни) „Атина со својата култура, и Рим со својата моќ“. Сепак, римскиот ентузијаст и патриот Аристидес, од сите империи од минатото, е најзагрижен за промакедонските тенденции сеуште актуелни помеѓу римските жители и граѓани. Затоа, тенденциозно го завршува својот говор со силна навреда и јасна провокација за горделивите Македонци, велејќи „никој не би покажал патриотска треска за Пела и Ајга, ако му беа татковина“. За говорите на Аристидес материјалите, значаен дел од анализите, и цитатите се ползувани од екстензивниот есеј на професор Асирватам напишан во 2006 г.(Sulochana Ruth Asirvatham)) Но, овие силни и огорчени антимакедонски и антиимперијални извици, се чини, се залудни крикови на одредени елити против јасните тенденции во империјата. Веќе во третиот век, империјалните традиции, симболите и културата на македонските империјални центри, ќе го преземат водството во империјата. Овие тенденции кои се присутни во континуитет во Рим, како и кај директните наследници на Октавијан, ќе кулминираат во периодот на Северите и трајно ќе ја видоизмената империјата.

Jonathan M. Hall, *Hellenicity: Between Ethnicity and Culture*, (University of Chicago Press, Chicago, 2002), 168-171, 189-204

Sulochana Ruth Asirvatham, *No Patriotic Fervor for Pella: Aelius Aristides and the Presentation of the Macedonians in the Second Sophistic*, (Brill&Mnemosyne, Boston, 2008) стр. 208, 210-212, 216-223, и 225

Rolf Strootman, *The dawning of a golden age: images of peace and abundance in Alexandrian court poetry in relation to Ptolemaic imperial ideology* in, M.A.Harder, R.F.Regtuit, G.C.Wakker, ed. *Hellenistic Poetry in Context*, (Peeters, Leuven-Paris-Walpole, 2014), стр.331-333

Graham Anderson, *The second sophistic: a cultural phenomenon in the Roman empire*, (Routledge, New York, 1993) стр. 53-53, 113, 115-116, 119-120, 124, 181, 185

Rolf Strootman, *Queen of Kings: Kleopatra VII and the Donations of Alexandria*, (Universiteit Utrecht, Utrecht, 2005), стр. 24-26

Andrea F. Gatzke, Garrett G. Fagan (thesis advisor), *The role of Philhellenism in the Political Invective of the Late Roman Republic* (The Pennsylvania State University, 2008), стр. 8-11, 14, 33-34, 46,

реализира најинтензивно помеѓу единаесетиот и петнаесетиот век. Процесот и неговите различни фази се проучувани и интерпретирани од мноштво автори и затоа во оваа прилика ќе бидат споменати само најважните три етапи кои ќе придонесат за културата и идентитетските трансформации на ренесансна и современа Европа.

На преодот од десетиот во единаесетиот век, Ромејската империја, во фазата на Македонската ренесанса и потоа, и Арапските владенија се навлезени длабоко на територијата на Европа, а преку овие империи во Западна Европа повторно доаѓаат и културните импулси и традиции на источниот медитеран.⁷⁶ Ромејската империја преку своите трговски и културни политики и дипломатија, ќе ги донесе во западна Европа изразните форми и мотиви во културата, кои ја следат нејзината империјална традиција, а во истиот период преку арапските владенија и еврејските колонии во Шпанија и Сицилија културниот материјал од источниот медитеран ќе се шири со помалку ограничувања и влијание од идејно-политичките насоки на дворот во Константинопол. Типичен пример за ваквиот развој и влијание се двете најчитани дела на средниот век и помеѓу средновековните западноевропски елити, Александровата романса⁷⁷ и Тајната на тајните (*Secretum secretorum*).⁷⁸ Додека, и двете дела имаат фабула непосредно базирана на македонскиот империјализам, неговата митологија и „глобалната античка култура“, создадена за неговите потреби, различните патишта на пренос на овој митско-историски

⁷⁶ Со интегрирањето на Самоилевата држава во рамките на Ромејската империја, Василиј II ќе ги поставил границите на империјата до Италија и Унгарија, а подоцнежниот развој ќе го трансформира Балканот во нејзино ново културно тежиште. Еден од најреномираните современи византолози, Харвардскиот професор и член на Британската Академија, Пол Магдалино ќе констатира: „Империјата на Новиот Рим секогаш била Европска, како и Азиска држава, но никогаш толку многу колку во Комненскиот Период (1081-1180), кога нејзините источни територии беа драстично намалени, но нејзините балкански територии останаа стабилни, и создадоа основа за континуирано, па дури и растечко влијание во Италија и Унгарија.“

Paul Magdalino, ed. *The Perception of the Past in the Twelfth-century Europe*, (The Hambledon Press, London, 1992), стр. xii

⁷⁷ Даниел Селден од Универзитетот во Калифорнија ќе потсети дека: „Ако го бараме, пак, најпопуларното и најраспространетото (литературно) дело на овој период – „врховната приказна“ (supreme fiction), ..., нема да ја најдеме Библијата, Енеида или Куранот, ниту пак било кој од очекуваните текстови кои продолжиле да циркулираат до денес: всушност тоа е Александровата романса, која Кен Доуден (Ken Dowden) правилно ја одделува како „најуспешниот роман на антиката“. Присутен и доминантен „во поезијата и прозата, тој е забележан од третиот век пред Христа до деветтиот век, низ географскиот простор кој се протега од Авганистан до Шпанија и од Етиопија до Исланд.“ Селден ги објаснува значајните карактеристики на ова дело со зборовите: „Александровата романса, не само што претставувала единствена најпопуларна приказна во период од околу милениум и половина, всушност таа била и еластична рамка преку која биле пренесувани поврзани текстови во масивниот простор на Азија, Африка и Европа: единствена помеѓу приказните од овој период, таа имала високо место во сите главни текстови кои Христијаните, Муслиманите, Зороастријците и Евреите ги создале во текот на тој период.“

Daniel Selden, *Mapping the Alexander Romance*, во едичијата

Richard Stoneman, Kyle Erickson, Ian Netton, ed. *The Alexander Romance in Persia and the East*, (Barkhuis Publishing & Groningen University Library, Groningen, Netherlands, 2012), стр. 33-35

⁷⁸ Steven J. Williams, *Roger Bacon and the Secret of Secrets*, во едичијата

Jeremiah Hackett, ed. *Roger Bacon and the sciences: commemorative essays*, (Brill, Leiden, New York, Koln, 1997), стр. 365-391

мотив, ќе создадат различни уметнички дела кои силно, но различно ќе ги повлијаат европските елити. Така, Александровата романса повторно преведена на латински во десеттиот век, која доаѓа од РOMEјските интелектуални центри, опфаќа епизоди кои говорат за подвизите на Александар, илустрирајќи многу митови, симболи и култури на просторот на македонскиот империјализам. Но, фокусот е ставен на идеализираниот јунак Александар, кој е трансформиран во „слика на Христа“. Овие и вакви варијанти многу популарни во средниот век во Европа, ја надминуваат славата на најголемите локални митови Карл Големиот и Артур, и имаат огромно значење во вредносниот систем, етиката и естетиката на средновековната европската аристократија, поттикнувајќи ја културата на витештвото и „праведните јунаци“.⁷⁹

За разлика од оваа варијанта на институционализираниот мит, Тајната на тајните, се приближува на традициите на македонскиот империјализам, во делот на развојот на културата, науката и научниот метод, истражувањата и религијата во периодот на македонскиот империјализам, поврзувајќи ги со филозофски и етички теории и погледи на животот и владеењето. Во оваа варијанта, која е во форма на тајни писма и поуки на Аристотел до младиот идеализиран Александар, се става на прв план мудроста, науката и „вечните вистини“. Токму затоа, оваа книга која преку Арапите во Шпанија и крстоносците во Антиохија ќе дојде во Европа, ќе биде биде најпопуларниот прирачник на владетелите, нивните советници, и пошироките елити се до шеснаесетиот век. Но, специфичниот фокус на ова дело кон науката, технологијата, филозофијата и мистиката, ќе му дозволи да трансцендентира од романтична фабула во служба на средновековните дворови, во значајно четиво на просветлените интелектуалци, кои ќе ги постават основите на современиот научен метод и ќе го трасираат патот и идеите на Ерата на просветителството во Европа.

Овие значајни идеи, кои на преминот во новиот милениум ќе стасаат од далечниот „моќен и мистичен“ источен медитеран во западна Европа, рано ќе ги повлијаат структурите и идеите на европските политички формации и елити, но во наредните неколку

⁷⁹ Anthony Grafton, Glenn W. Most, Salvatore Settis, ed. *Classical Tradition*, (Harvard University Press, Cambridge, USA, 2010), стр.27-31,766
Daniel Selden, *Mapping the Alexander Romance*, во едисијата
Richard Stoneman, Kyle Erickson, Ian Netton, ed. *The Alexander Romance in Persia and the East*, (Barkhuis Publishing & Groningen University Library, Groningen, Netherlands, 2012), стр. 19-50

векови ќе престојат уште две значајни фази на развој на овој процес кој во својата финална форма ќе значи целосно амалгамирање на локалната западноевропска култура со „културата на античката глобализација“.

Интензивното и континуирано дестабилизирање на Ромејската империја и поранешните владенија на Арапскиот Калифат од единаесетиот до тринаесетиот век, ќе ги донесе новите западно-европски и северно-европски елити помеѓу Ромеите и на териториите на источниот-медитеран. Во периодот помеѓу единаесетиот и тринаесетиот век, платеничките војски од западна и северна Европа, ќе станат се поприсутни во источниот медитеран, за овој процес да кулминира со привременото заземање на Константинопол од страна на крстоносците. Во овој период, културниот материјал од источниот медитеран кој доаѓа во западна Европа, не се веќе само протоколарни подароци од Ромеите, преведени текстови и занаетчиски изработки. Напротив, Крстоносните војни како воен плен ќе донесат во Европа врвни артефакти од медитеранот, значајни симболи на оваа култура и општества, знаење и оригинални текстови, пренесени од локалните елити на значајните урбани центри на овој регион. Најпосле, по четвртата крстоносна војна западните елити ќе создадат и нов легитимитет. Многу западни благородници во еден краток период ќе станат локални владетели на некогашните мондијални центри на македонскиот империјализам како Солун, Антиохија, Лаодикија, Едеса, силиска Александрија,⁸⁰ половина век ќе управуваат со самиот милениумски центар на христијанската култура и источно-медитерански империјализам Константинопол и многу подолго со самиот Ерусалим.⁸¹

⁸⁰ Во овој период западните елити ќе се запознаат со достигнуањата, богатствата и културата на овие центри во актуелниот Ромејски и источно-медитерански контекст, но, во исто време тие ќе бидат пресретнати и од се понагласениот интерес на Ромеите за античката слава, убавина и значењето на овие урбани центри во минатото. Ваквите тенденции се видливи во ромејската литература од дванаесетиот век, кога: „Ана Комнена“ се восхитува на „урнатините на Филипопол (денешен Пловдив), Јован Фока на изгледот на Антиохија, а друг анонимен автор на античките остатоци на Велбужд (кај Кустендил), кој авторот се обидува да го идентификува со Јустинијана Прима – ран, иако несофистициран, обид да се лоцира (убицира) локалитет со помош на археолошки докази“. Paul Magdalino, ed. *The Perception of the Past in the Twelfth-century Europe*, (The Hambledon Press, London, 1992), стр.144-145

⁸¹ Во овој контекст свое значење има и владеењето на западно-европските елити со градот-симбол на некогашната хеленска култура Атина, како и Аргос, и егејските острови. Овој регион нема некакво симболично значење за Ромејската империја, како што ќе се согласат Магдалино, Елизабет Џефрис и многу современи историчари и византолози, нагласувајќи дека „За Византиските историчари Атина не беше дел од нивното минато“, наспроти континуитетот со Израел, Македонија и Рим, а „античкиот грчки свет беше црна точка на (т.е. отсутен од) византискиот историски поглед“. Ова не значи дека Империјата нема познавања за Хеленската историја, туку само дека не го влече сопствениот идентитет од неа. Оваа култура, која римјаните ја затекнале во урнатини, никогаш до современието нема да биде обновена. Во ромејскиот дванаесетти (и тринаесетти) век трагите од неа ќе бидат целосно избришани, па ромејскиот духовник и интелектуалец Хонијатес испратен за архиепископ во оваа област, знаејќи ја Атинската историја ќе ја опише како „легенда“

Финалната значајна фаза на оваа интеракција, ќе се одвива помеѓу тринаесетиот и петнаесетиот век, кога последните импулси од Византија и византиското културно наследство ќе се слеат кон западна Европа. Во овој период, ромејската држава во залезот на својата моќ ќе станува се повеќе зависна од односите со италијанските трговски градови, на чии бродови за западна Европа ќе заминуваат врвни артефакти и значајни архитектонски и декоративни елементи (зачини, бои, свила и сл.), како воен плен, но и како откуп од новите господари на источниот медитеран. Во исто време, преку западните владенија и колонии во егејот, медитеранот и Црното море, ќе започне и поинтензивна интеракција со различни социјални и културни слоеви на ромејското општество, присуство на одреден број на Ромеи во западна Европа, а со нив и традиционалните придобивки во науката, технологијата и културата на источниот медитеран. Најпосле, падот на Константинопол, и крајот на постоењето на Ромејската империја, ќе донесе два значајни аспекти на новиот европски идентитет.

Првиот аспект значаен за западна Европа е доаѓањето на врвни претставници на административните и интелектуални елити на империјата како бегалци пред се во Италија и во некои други региони. Овие видни Ромеи, кои само еден век пред тоа, со презир и огромно потценување гледале кон „западните варвари“, „Франки“, „Латини“ и слично, по падот на Константинопол, својата иднина ќе мораат да ја бараат во италијанските трговски градови, Рим, и западна Европа, етаблирајќи се како научници во универзитетите и подучувачи и пријатели на локалните елити. Нивното значајно присуство во Италија, ќе се одрази во развојот на науката и уметноста, а особено историската наука, а мнозинството научници директно го поврзуваат со почетокот на ренесансата.

Вториот, клучен, аспект за европскиот идентитет е самото исчезнување на Ромејската империја. Вековите на акултурација и апсорпција на вредностите на ова особено богато и развиено општество, чии маргинални влијанија ја допираат западна Европа, претставувале праволиниски процес со постојан успех. Но, политичките односи

и „мит“, од која не останало ништо во современието освен „прав“ и „полупустина“. Сепак, митологизацијата на „цивилизацијата и вредностите на Хелада“, произлезена од старите текстови и новите политички потреби, а не од правливите брегови на средновековна Мореа ќе ја одигра својата значајна улога во креирањето на современите европски идентитети. Во овој процес, несомнено, значење ќе има и долгото владеење на западните елити на овие простори и во периодот на ренесансата и потоа.

“Paul Magdalino, ed. *The Perception of the Past in the Twelfth-century Europe*, (The Hambledon Press, London, 1992), стр. x, 140, 141

на Папството и западна Европа со Ромеите во овој период бележат чести конфронтации и постојани недоразбирања. Така, идеологијата на папите, рано по раскинувањето со зависноста од Константинопол, ќе ја создаде новата идејна рамка за односите со истокот, pejоративно нарекувајќи ја Ромејската империја, *Imperium Graecorum* или „империја на грците“. Оваа номенклатура има за цел да го потврди легитимитетот на Папите и од нив наменуваниите нови Римски императори во западна Европа, како алатка за одржување на своето место во регионалните односи, стабилност и авторитет. Токму затоа, веќе во подоцнежните векови почнува да се развива идејата на странски „грчки“ традиции, култура и наследство, секогаш кога одредени идеи и тенденции од Ромејската империја не конвенираат или се потенцијално опасни за интересите на Папите. Наспроти ваквото двојство, на порано прифатените традиции веќе акомодирани како Римски, и поновите културни бранови третирали со политичка внимателност како туѓи, т.е. „грчки“, процесот на културен трансфер бележи постојан развој.⁸² Но, во петнаесетиот век изворот на ваквите значајните културни теченија кон западна Европа наеднаш го снемјува. Тоа, создава околности, целокупниот културен материјал инфилтриран во Европа, во последните 5 века, да се трансформира од туѓо и надворешно културно влијание, во автохтона традиција на европскиот континент. Уште повеќе, наметнувањето на муслиманската власт над Константинопол и Балканот, ја поставува Европа во позиција на одбрана од исламот на оваа своја „автохтона култура“.

⁸² Византологот Магдалино ќе му даде контекст на овој процес, со зборовите: „Точно е дека дванаесетиот век е сведок на продлабочување на еклесијастичката шизма помеѓу грчкиот Исток и латинскиот Запад. Сепак, шизмата се продлабочи во контекстот на растење, а не на намалување, на контактите на сите нивоа.“ Со други зборови, империјалните тенденции на Западот растат, меѓу другото и како нормална последица од империјалните традиции кои континуирано се пренесуваат од Истокот. Paul Magdalino, ed. *The Perception of the Past in the Twelfth-century Europe*, (The Hambledon Press, London, 1992), стр. xii

Акултурација на европскиот идентитет

Во периодот од Ренесансата до дваесеттиот век, трансплантираната идејна и културна матрица создадена во источниот медитеран, ќе ја запоседне секоја пора на општественото, политичкото и културно живеење на Европа.

Еден од најзначајните истражувачи на археологијата и национализмот во Европа, Маргарита Диаз-Андреу ќе го илустрира овој процес на културна колонизација на континентот во две фази, кои можат да се наречат: подготвителна и целосна. Професор Диаз-Андреу ќе забележи дека „револуционерните интелектуални промени, кои се појавиле во транзицијата од средновековниот период кон Ренесансата во Италија во текот на четиринаесетиот и петнаесетиот век“... „од шеснаесетиот век (со своите) ефекти ќе се прошират низ целиот Западен свет.“⁸³

Во овие шест века, богатата културна лепеза на „глобализираната античка култура“ ќе се репродуцира и отелотвори во секоја сфера на животот на Европскиот континент во безбројни копии, реминисценции, варијации, алузии и мотиви. Овој процес ќе го трансформира европското општество до тој степен што една географски и историски оддалечена култура ќе стане основна идеја, смисла, културен хоризонт и идентитет без кој не може да се замисли, дефинира или објасни современа Европа.

По ваквото интензивно и трансформирачко влијание, целокупното наследство на социјални норми, етика и вредности, традиции и обичаи, религиски, мисловни и политички системи, како и специфични изразни форми во уметноста и насоченоста кон развојот на технологиите и науката, кои до ренесансата во западна Европа се сметани за странски и источни, во дваесеттиот век современата европска длабоко елаборирана научна

⁸³ Во насока на коректно пренесување на констатацијата на професор Диаз-Андреу, истата е поместена во оваа забелешка и во нејзиниот англискиот оригинал: „... the revolutionary intellectual changes which occurred during the transition from the medieval period to the Renaissance in Italy during the fourteenth and fifteenth centuries. From the sixteenth century the effect of these changes would then spread throughout the Western world.“

Margarita Diaz-Andreu, A World History of Nineteenth-Century - Archaeology, Nationalism, Colonialism, and the Past, (Oxford University Press, New York, 2007), стр. 31

и политичка мисла ќе ги карактеризира (прогласи) како автохтон развој, нарекуван „Западна култура“, „Западна цивилизација“ или „Европска цивилизација“.

Акултурацијата на европскиот континент се движела по различни патишта и до современото европската и светска научна мисла полемизира за аспектите и клучните периоди и насоки на овој процес.⁸⁴ Но, со цел да се претстави културното и идентитетско милје кое ги предизвикало и оформило феномените од непосреден интерес на ова поглавје, нужно е да се претстават неколку главни траектории на процесот на акултурација. За потребите на оваа анализа насоките на процесот се поделени на: географска или хоризонтална акултурација, идејно-политички влијанија, цивилизациски материјал и придобивки и, најважно, идентитетски промени низ различните социјални слоеви во општеството, односно вертикална акултурација. Токму ваквиот повеќеслоен карактер на акултурацијата на Европа претставува клучен фактор, поради кој не може да се зборува за културно влијание или културни влијанија, карактеристични за сите цивилизации и историски епохи, туку за речиси целосен мимезис кој се трансформира од влијание во основна компонента на современите европски идентитети.

а) Географско ширење

Процесот на ширење на „глобализираната античка култура“ во Европа од периодот на Ренесансата има географски диманзии кои можат јасно да се следат.⁸⁵ Тој започнува од ренесансната северна Италија во четиринаесетиот и петнаесетиот век,⁸⁶ и се шири преку раното влијание во Франција,⁸⁷ Шпанија и јужна Италија, особено од почетокот на

⁸⁴ Janet Coleman, *Ancient and medieval memories: studies in the reconstruction of the past*, (Cambridge University Press, Cambridge, UK, 1992), стр.538-567

⁸⁵ Притоа, мора да се има предвид дека процесот на ширење на источно-медитеранската култура во различни делови на Европа пред и по Ренесансата, како и други општествени и културни влијанија, е во основа дисперзен и комплексен, а условните дефиниции за географско ширење се движат по јасно набележаните амплитуди на влијание на оваа култура врз пошироките општествени односи и процеси, социјалната интеракција и нејзината антиципација од страна на значајни општествени групи.

⁸⁶ Margarita Diaz-Andreu, *A World History of Nineteenth-Century - Archaeology, Nationalism, Colonialism, and the Past*, (Oxford University Press, New York, 2007), стр. 31

⁸⁷ Професорот на Универзитетот Колумбија Гилберт Хагет (Gilbert Highet) ќе ја нагласи „француската врска“ на протагонистите на италијанската ренесанса, на тој начин започнувајќи ја својата аргументација за раната поврзаност и влијанија во Франција од италијанската ренесанса (кое е аргументирано од повеќе историчари и историчари на уметноста).

Gilbert Highet, *Classical Tradition - Greek and Roman Influences on Western Literature*, (Oxford University Press, NYC, New York, 1985), стр. 81-82

Италијанските војни. Поминувајќи ги Алпите, од централно поставената и доминантна Франција,⁸⁸ како и Австрија под Хабзбурзите овие културни влијанија, иако често во услови на ривалитети, преминуваат кон Британија, Португалија, териториите на денешна Германија, Холандија и Скандинавија. Од ренесансна Италија,⁸⁹ но уште повеќе во подоцнежните векови до Просветителството, овие тенденции се шират и кон централна и источна Европа, достигнувајќи се до Русија.⁹⁰ Најпосле, во деветнаесеттиот век тие ќе кристализираат и во југо-источна Европа, со што географски целосно ќе го освојат европскиот континент. Чекор понатаму, развојот на Европа и нејзината глобална доминација во пост-ренесансните векови ќе ги пренесе и „универзализира“ овие идејни и културни традиции и на другите континенти.⁹¹ Најпрвин и најсилно, во Јужна⁹² и Северна Америка,⁹³ но исто така и во Австралија,⁹⁴ а делумно и во Азија⁹⁵ и Африка.⁹⁶

⁸⁸ Метингли екстензивно ја елаборира доминантната позиција на Франција во Европа, на преминот од петнаесетиот во шеснаесетиот век, и повеќе аспекти кои придонеле за ваквата позиција. Започнувајќи од поголемата обединетост и моќ на монархот, во споредба со круната на Светото Римско Царство во овој период, и влијанието на централната власт во собирањето на сретствата од даноците и надворешната политика, како и воспоставените јасни правила за наследство на француската круна. Тој исто така ќе додаде дека: „предности на Франција беа нејзина големина и централна поставеност. За западна Европа од почетокот на модерниот период, Франција беше центарот (централната територија). Англија, Шпанија, Италија и Германската Империја беа поставени симетрично околу неа, така што Франција имаше контрола на внатрешните (комуникациски) линии.“

Mattingly, Garrett, *Renaissance diplomacy*, (Dover Publications, Mineola, New York, USA, 1988), стр.112-114

⁸⁹ Пред се во случајот на Унгарската монархија и териториите под нејзина власт.

⁹⁰ Од периодот на владеењето на Петар Велики, кулминирајќи во епохата на Екатерина Велика. Повеќе детали за овој процес во Студијата на случај Русија во Четвртото поглавје на оваа дисертација

⁹¹ Со парафраза на хронологијата на на Бејли (С.А. Bayly) од неговото дело „Раѓањето на модерниот свет“ (2004), професор Дијаз-Андреу, кохерентно ќе го претстави ова ширење на „европската“ култура, не занемарувајќи ги спецификите на процесот на различните континенти. Хронологијата е претставена на следниот начин: Процесите што „започнаа во Европа и бела Америка, имаа свои ефекти на глобално ниво, највеќе поради империјализмот. Европската доминација на светот започна од раната модерна ера со заземањето на Америка и делови од Африка, Азија и Австралија. Потчинувањето на мноштво региони на светот доведе до наметнување на економски и социјални вредности, кои беа во согласност со Европските, иако нивното апсорбирање (примање) варираше во различни делови на светот. Независните држави надвор од Европа – вклучувајќи земји како Јапонија и Кина - ... поминаа низ промени кои се објаснуваат преку нивната реакција на европскиот начин на живот, кога најпосле беа принудени да ги отворат своите граници во деветнаесетиот век.“

Margarita Diaz-Andreu, *A World History of Nineteenth-Century - Archaeology, Nationalism, Colonialism, and the Past*, (Oxford University Press, New York, 2007), стр. 14

⁹² Margarita Diaz-Andreu, *A World History of Nineteenth-Century - Archaeology, Nationalism, Colonialism, and the Past*, (Oxford University Press, New York, 2007), стр. 86-98

⁹³ Stephen L. Dyson, *In pursuit of ancient pasts: a history of classical archaeology in the nineteenth and twentieth centuries*, (Yale University & Sheridan Books, USA, 2006), стр. xii, xiv, 6, 8, 27, 71

⁹⁴ Stephen L. Dyson, *In pursuit of ancient pasts: a history of classical archaeology in the nineteenth and twentieth centuries*, (Yale University & Sheridan Books, USA, 2006) стр. 195-196

Bruce Trigger, *A History of Archaeological Thought*, (Cambridge University Press, New York, USA, 2006), стр. 189-192

⁹⁵ За комплексните интеракции со Европа и најразличните влијанија на европскиот колонијализам, империјализам, идентитети и култури на широкиот простор на Азија пишувале многу автори.

Bruce Trigger, *A History of Archaeological Thought*, (Cambridge University Press, NY, 2006) стр. 70-73

James F. Goode, *Negotiating for the Past – Archaeology, Nationalism, and Diplomacy in the Middle East, 1919-1941*, (University of Texas Press, Austin, 2007), стр.19-31, 127-141

Margarita Diaz-Andreu, *A World History of Nineteenth-Century - Archaeology, Nationalism, Colonialism, and the Past*, (Oxford University Press, New York, 2007), стр. 185-244

б) Идејно-политичко влијание

Идејно-политичкото влијание го следи географското и хронолошко ширење на античката медитеранска култура во Европа. Секој нареден период, трансфер на моќта низ различни европски центри и региони, како и потребите на конкурентните елити и центри на моќ, актуелизирал и се инспирирал од различни форми, аспекти и традиции на општествено и политичко организирање создадени во источниот медитеран.

Во периодот на Ренесансата историските сознанија од источниот медитеран за широката лепеза на политички и општествени односи и решенија, преку античките текстови, артефакти, епиграфски и културен материјал, се пренесуваат и широко се популаризираат во северна Италија. Причина за ваквиот развој биле општествените услови и односи во северна Италија, каде политичкиот, безбедносниот и религиозен вакуум, произвел констелација на постојан натпревар, нестабилност, променливост и борба за надмоќ и легитимитет. Локалните северно-италијански елити, економски засилени и за прв пат, по долг период, слободни од сериозни опасности од надворешни фактори, во меѓусебните ривалитети, раст и развој ги промовирале сите проучувања и нови сознанија од источниот медитеран, со кои би можеле да го легитимираат и засилат своето владеење и просперитет.⁹⁷

Во овие услови, на традиционалното влијание на ромејските форми на теократија и стратократија, биле додадени ново-откриеното римско и византиско (доцно-римско) право, традициите на македонскиот и претходните империјализми, римскиот

Philip L. Kohl, Clare Fawcett, ed., *Nationalism, politics, and the practice of archaeology*, (Cambridge University Press, UK, second ed. 2000), стр. 218-1248

⁹⁶ За врските на современите идентитети и култура на тлото на Африка со европските митови, идеи, колонизација, пропаганда и археопроекти продлабочени анализи за различни култури даваат и Ратрик Гири и Џејмс Гуд, а на оваа тема елаборираат и еминентните историчари на археологијата Тригер и Диаз-Андреу.

Patrick J. Geary, *The Myth of Nations: The Medieval Origins of Europe*, (Princeton: Princeton University Press, 2002), стр.70-73

James F. Goode, *Negotiating for the Past – Archaeology, Nationalism, and Diplomacy in the Middle East, 1919-1941*, (University of Texas Press, Austin, 2007), стр.67-98,

Bruce Trigger, *A History of Archaeological Thought*, (Cambridge University Press, New York, USA, 2006) стр.195-206

Margarita Diaz-Andreu, *A World History of Nineteenth-Century - Archaeology, Nationalism, Colonialism, and the Past*, (Oxford University Press, New York, 2007), стр. 263-277

⁹⁷ Mattingly, Garrett, *Renaissance diplomacy*, (Dover Publications, Mineola, N .Y., 1988), стр. 49

републиканизам и традициите и односите во хеленските полиси.⁹⁸ Сите овие традиции во раниот период на интензивно влијание во Италија, а преку неа и во западна Европа, навлегувале интензивно и, често пати, дисперзно и инцидентно, во нестабилните односи, и политички, економски, идејни⁹⁹ и религиозни ривалитети на континентот, од четиринаесеттиот до шеснаесетиот век (1300-1600).

Наспроти оваа првична нестабилност, седумнаесетиот и осумнаесетиот век, ќе го промовираат монархизмот и империјализмот,¹⁰⁰ како општествено уредување. Во овој период, низ Европа се ширеле традициите на македонскиот империјализам, кои ќе достигнат кулминација во Франција и пошироко преку политиките на династијата на Бурбоните. Општествената трансформација на тогашниот монархистички систем, подразбирала силна, централизирана и ефективна монархија, која ги одземала привилегиите и позициите на локалните елити - благородниците, стекнати и наследени од средновековниот период, наспроти моќта и ефикасниот централизиран систем на кралскиот двор.¹⁰¹ Идејно, ваквиот општествен систем ќе има поткрепа во премисата на „божјото право на владетелот“,¹⁰² кое потекнува од источниот и македонскиот империјализам,¹⁰³ ќе го повлијае Рим, и ќе стане доминантен концепт и на Византија.¹⁰⁴

⁹⁸ Еден од најеминентните современи британски археолози и повеќегодишен секретар на Светскиот археолошки конгрес (1994-19999), Џулијан Томас, во својата најнова самостојна книга „Археологијата и модерноста“ (2004), ќе нагласи дека: „античкиот свет обезбедил лепежа (широка понуда) на политички скици кои алудираат на опсегот од авторитаризам ... до демократија“. Притоа, Томас изразува несогласување, со тезите поврзани или, најчесто несвесно, повлијаени од класицизмот на деветнаесетиот век, дека ренесансните хуманисти преферирале републиканизам наспроти монархизам.

Julian Thomas, *Archaeology and modernity*, (Routledge, London, UK & New York, USA, 2004), стр.6

⁹⁹ Ibid.

¹⁰⁰ Една од, можеби, најприближните дефиниции на овие идејно-политички тенденции е „божја монархија со империјални димензии“ Su Fang Ng, *Global Renaissance: Alexander the Great and Early Modern Classicism from the British Isles to the Malay Archipelago*, (Comparative Literature 57, no. 4, 2006), стр. 298

¹⁰¹ За новите едуцирани правници и интелектуалци кои работеле на европските дворови, па дури и во холандските градови, професор Метингли ќе забележи дека со својата целосна посветеност кон античката медитеранска култура, ќе ја избришат општествената структура и традицијата на (пред-ренесансна) Европа. Тој ќе ја објасни оваа духовна промена со зборовите: „Првата потпора што паднала не била самиот обичај, туку свеста за и почитта кон западната традиција, која на обичајот (обичајното право) му давала авторитет и кохерентност.“ За најпосле да заклучи дека античката медитеранска култура, успеала да ја избрише локалната традиција на Европа, поефикасно од централистичките тенденции на Ватикан.

Mattingly, Garrett, *Renaissance diplomacy*, (Dover Publications, Mineola, N. Y., 1988), стр.247-248

¹⁰² Mattingly, Garrett, *Renaissance diplomacy*, (Dover Publications, Mineola, N. Y., 1988), стр.253-256

¹⁰³ За раните идеи на Хабзбуршките владетели за нивно превземање на правниот легитимитет врз империјата од Александар, преку Римејската империја (Византија) до Карл Големниот (Charlemagne), како и сличните аспирации на повеќе во повеќе земји до седумнаесетиот век пишува професор Су Фенг Нг, од Универзитетот во Оклахома, САД.

Su Fang Ng, *Global Renaissance: Alexander the Great and Early Modern Classicism from the British Isles to the Malay Archipelago*, (Comparative Literature 57, no. 4, 2006), стр.297

¹⁰⁴ Сончевиот симбол, и божествата поврзувани со сонцето, како олицетворение на кралот-бог, и наследник на Бог на земјата, се основната културна карактеристика на македонските династии, која преку влијанието врз Рим и во продолжение Ромејската империја (Византија), ќе се пренесат и во западна Европа. Оваа важна карактеристика е суштинска поради своето пред-христијанско потекло.

Практично, овој систем ќе се темели на политичките, културните и научните знаења, кои од медитеранот ќе ги донесат италијанските и други повлијаени елити. Тие ќе станат основа на кралската бирократија и во текот на овие два века постапно ќе го заземат местото на средновековните европски благородници.

Еден од најексплицитните и рани примери на идејата и идеологијата на „божјото право на владетелот“ во овој период во Европа е книгата *Basilikon Doron* (Владетелски подарок). Книгата е напишана од Англискиот крал Џејмс I, како упатство за успешно владеење со кралството и посветена на неговиот прв син и наследник принцот Хенри.¹⁰⁵ Џејмс кој бил познат по спонзорирањето на архитектонски проекти и дворските приеми во стилот на македонскиот империјализам, ќе му ја посвети книгата на својот син Хенри, „споредувајќи го со Александар, споредба која ќе биде преземена (и) од поетот Хенри Пичем, кој го нарекува (принцот) Хенри „син на Македонија““. На Принцот Хенри исто така, уште во неговата младост, ќе му биде подарен и воен костум „на кого ќе бидат прикажани сцените од освојувањата на Александар“, со егзотични шатори, владетели и слонове.¹⁰⁶

Во својата книга кралот Џејмс, ќе ги наведе принципите на „божјото право и античноста на кралевите“. Во исто време, тој му покажува на својот наследник пат кон воспоставување на ефикасна монархија, преку слабеење на влијанието врз монархијата од страна на папите, односно локалните „паписти“, и локалните елити, во конкретниот случај, „пуристите“. Формулирано како упатство за владеење за својот син, ова дело е реминисценција на империјалното наследство на источниот медитеран, и може да се

Преземањето на македонските империјални традиции, во делот на сликата, протоколот и разбирањето на позицијата на императорот од страна на Рим и римските императори, е поопширно обработено во еден од поелаборираните и понови трудови на еден од најеминентните светски издавачи во областа на историјата, во делот на Византискиот континуитет со овие империјални традиции пишува еминентниот британски византолог и член на Британската Академија Пол Магдалино, а за пост-ренесансното поистоветување на Бурбонските монарси со македонските династи, нивните симболи и империјалните ритуали екстензивен опис дава едицијата на Associated University Presses, приредена од еден од најпочитуваните американски и меѓународни автори и приредувачи во областа на историјата на француската литература и култура, Дејвид Ли Рубин.

Emma Buckley, Martin T. Dinter, ed. *A Companion to the Neronian age*, (Wiley-Blackwell, Chichester, West Sussex, UK, 2013), стр.45-59

Paul Magdalino, *The Empire of Manuel I Comnenos 1143-1180*, (Cambridge University Press, UK, 1993), стр. 417, 432

David Lee Rubin, ed. *Sun King, The Ascendancy of the French Culture during the Reign of Luis XIV*, (Associated University Presses, Cranbury, NJ, USA-London, UK-Mississauga, ON, Canada, 1992), стр.28,32

¹⁰⁵ И покрај замислите на својот татко, поради прераната смрт, Хенри нема да ги доживее идните социјални и династички борби во Британија и Европа, а по смртта на својот прв син, кралот ќе му ја даде книгата на вториот син и иден крал Чарлс.

¹⁰⁶ Su Fang Ng, *Global Renaissance: Alexander the Great and Early Modern Classicism from the British Isles to the Malay Archipelago*, (Comparative Literature 57, no. 4, 2006), стр.298

спореда со *De Administrando Imperio* на ромејскиот император од македонската династија, Константин Порфирогенет. Книгата во која императорот Константин на својот син му дава упатства за „владеење на империјата“, е наречена *De Administrando Imperio* во подоцнежните извори. Наспроти тоа, Константин го почнува своето дело како обраќање на Константин, „од Бога избран и вечен император“, до својот син. Овој ист стил и идеи, можат да се следат и преку другата патека на историско ширење на традициите на македонскиот империјализам, кои навлегуваат во Европа преку арапските и еврејските преведувачки центри во Шпанија. Токму затоа, интересно е да се набележи дека во истиот формат, кој ќе го употреби кралот Џејмс I, е пишувана и популарната „Тајна на тајните“. Оваа популарна средновековна литература е, повторно, формулирана како писмо од Аристотел до Александар за добро државничко управување. Најпосле, самиот наслов на писмото на кралот Џејмс е, индикативно, на јазикот ползуван од македонските императори и нивните „наследници“ во Константинопол, зошто како што ќе рече раниот англиски научник и голем обожувач на „Тајната на тајните“, Родер Бејкон: кој што знае да го чита овој јазик „може да се здобие со есенцијално знаење, кое останало скриено до денеска за оние кои говорат латински.“¹⁰⁷

Во „ерата на монарсите“ во Европа (1600-1770),¹⁰⁸ односите на македонските империи (династии) во трите века на македонскиот империјализам, како највлијателна споделена традиција помеѓу европските кралства од овој период, ќе станат основна референтна точка и во меѓународното право и во односите помеѓу нив.¹⁰⁹ Овие тенденции се уште позабележителни во военото право, каде ниеден автор, од овој период, не пропуштал да ги забележи македонските традиции на објавување војна и дури оние на

¹⁰⁷ Наспроти латинскиот јазик, Бејкон ги става Хебрејскиот, Арапскиот и Грчкиот (што во овој период и подоцна било западна терминологија и за ромејскиот јазик, или во науката познатото византиско коине). *Administrando Imperio* е напишана на ромејскиот дворски јазик, додека пак Тајната на Тајните, доаѓа во Европа преку арапските извори.

Lucio Russo, *The Forgotten Revolution: How science Was Born in 300 BC and Why It Had to Be Reborn*, (Springer, Berlin, 2004), стр.333

¹⁰⁸ Gilbert Highet, *Classical Tradition - Greek and Roman Influences on Western Literature*, (Oxford University Press, NYC, New York, 1985), стр.256

¹⁰⁹ „Уште повеќе“, вели професор Метингли, „најверојатно поради тоа што секоја земја во свое време се поотворено тврдела дека е закон за себе и не сметала ништо за поважно од сопствената заштита и зголемување (на сопствените територии), авторите во (дипломатијата и меѓународното право) најчесто се повикуваат на периодот помеѓу воздигањето на Македонија (периодот на Александар III Македонски) и финалниот триумф на Рим (последните дипломатски и воени битки на Клеопатра (VII)).“ Иако, со класичарски дух и без големи симпатии за македонскиот империјализам, овој историчар кој пишува во раниот повоеан период јасно посочува на доминантното место на македонскиот империјализам, неговата култура и традиција во изградбата на односите помеѓу пост-ренесансните европски монархии.

Mattingly, Garrett, *Renaissance diplomacy*, (Dover Publications, Mineola, N.Y., 1988), стр. 249

племињата и локалните заедници од пред македонскиот империјализам, но ниеден од овие автори на военото право не завлегол во објаснување на современите традиции и услови за објавување војна.¹¹⁰

Овој процес достигнал кулминација во внатрешните реформи и надворешната политика на Луј XIV во Франција, а неговите новитети и ефикасност ќе ја трансформираат Франција, во оваа епоха, во најзначајна политичка сила во Европа, културен центар и светска колонијална сила.¹¹¹ Преку политиките на Бурбонските владетели во осумнаесетиот век ваквите влијанија поинтензивно ќе се пренесат и во Шпанија, а ќе имаат свои одгласи и во династичките борби и револуциите во Британија.¹¹² Ваквата трансформација ќе има влијание и во централна и северна Европа, на крајот трансформирајќи ја и Русија од периодот на Петар Велики и кулминарајќи во ерата на Екатерина Велика.¹¹³

Зголеменото влијание на новите елити во просветлените монархии ќе кулминира во Франција во втората половина на осумнаесетиот век. На континентот ова влијание ќе биде засилено уште повеќе со новото значење и влијание на трговските елити од Холандија и Англија. Брзината на оваа трансформација и бришење на средновековното наследство, особено во Франција, како и влијанието на одредени традиции на протестантизмот, резултирало во радикален општествен пресврт кој освен локалните благородници, во услови на криза, ќе го отфрли и последното општествено-политичко наследство на средновековието во Франција, самиот монарх, а на европско тло ќе се реактуелизира и промовира римскиот републиканизам.

Идеите на Просветителството, на почетокот, ќе бидат поттикнати и засилени од филантропските просветлени монарси на Европа, во својата борба со локалните благородници. Но, тие ќе бидат длабоко инспирирани и од источно-медитеранска интелектуалност развиена во периодот на македонскиот империјализам, која освен

¹¹⁰ Mattingly, Garrett, *Renaissance diplomacy*, (Dover Publications, Mineola, N.Y., 1988), стр.248

¹¹¹ Jeremy Black, *A history of diplomacy*, (Reaktion Books, London, UK, 2010), стр.75-76

¹¹² Matthew Glozier, *Scottish Soldiers in France in the Reign of the Sun King: Nursery for Men of Honour*, (Koninklijke Brill NV, Leiden, The Netherlands, 2004), стр. 204-230, 250-262

¹¹³ Повеќе подробности за овој процес во Студијата на случај Русија во Четвртото поглавје на оваа дисертација

науката, религијата и мистиката во периодот на римскиот империјализам развива нови тенденции кои биле длабоко субверзивни, антиимперијални и антиримски.¹¹⁴

Ваквите тенденции ќе го предизвикаат радикалното просветителство, кое ќе се прошири во Европа, како либерализам, иницијално оспорувајќи ги институциите затекнати од пред-ренесансниот период, а пред се црквата и аристократијата, но подоцна ќе иницира и изроди идеи кои долгорочно ќе ги оспорат или отфрлат сите политички форми и идеи на организирање и владеење. Ваквиот процес ќе придонесе кон актуелизирање и артикулирање на дел од значајните вредности на современата „култура на западот“, како индивидуализмот, слободната волја¹¹⁵ и човековите права, но и

¹¹⁴ На почетокот на своето интервенирање во источниот медитеран, Рим ќе успее преку ривалитетите на македонските династии, и преку давање на привилегии на пониски македонски и про-македонски благородници, да го раздоби и покори глобалниот простор на македонскиот империјализам. Но, ова имало паралелна реакција во самиот Рим, од елитите и престолнината, до развојот на состојбите на териториите на македонскиот империјализам. Во првиот и вториот век, македонските и про-македонските елити од источниот медитеран, од една страна ја задржале својата моќ и широка независност на своите територии, а од друга страна со целата своја економска и културна моќ, извршиле значајно влијание и целосно ја корумпирале самата престолнина и римските елити.

„Питер Браун забележува дека (веќе во третиот век) силата на Римската империја да ги абсорбира енергиите на (источните) мажи аристократи, кои традиционално ги наградувала сериозно се намалила. Магијата (т.е. мистичните групи и ритуали) станале интерес и занает на маргинализираните елитни групи.“

Храмовите на македонскиот империјализам (пред се оние на македонските интегрирани божества за потребите на империјалниот култ) ќе станат центри на субверзивната дејност против империјата, а културната и образовна надмоќност на овие елите над Римјаните ќе се ползува и како идентитет и како оружје. „Ричард Гордон посочува на силата“ на „тајното знаење, кое ветувало дека „ќе ги смени границите на човековото постоење“ и неговата наследена субверзивност кон доминантните социјални и политички групи“

На преминот од првиот кон вториот век, веќе, новите императори нема да бидат по потекло од Италија, а значението на Рим, и неговите институции, полаку ќе опаѓа. Сите тајни религии, култови и науки со својата спиритуалност и симболите на вечно ладеење на македонскиот империјализам покажувале презир кон римските владетели, како помалку учени и „просветлени“ во мудростите на античките народи. Ова ќе резултира триумф на про-македонските елити над Рим во третиот век, со доаѓањето на римскиот трон на династијата на Северите. Со актот за општо граѓанство веќе немало победници и покорени, туку сите станале Римјани. На почетокот на третиот век, императорот Каракала, со благородничко потекло од центрите на Селевкидската македонска империја, ќе се прогласи за македонец и со сите свои културни политики, воени и политички мерки ќе се обиде да ја возобнови империјата на основа на македонските традиции. Тој ќе застане од Рим засекогаш, а со него и централното место на Рим во империјата. Во третиот век елитите од центрите на македонскиот империјализам, со своите тајни учења, доктрини, наука, магија и мистика, ќе се борат за превласт со елитите на необразуваните војници од кои ги чувале северните граници на балканот (така наречените илирски императори), а Рим ќе остане на маргините на империјата.

Мистичните религии и култови ќе бидат изградени врз традицијата на македонските интегрирани божества и империјални симболи (соларните божества, симболот на сонцето и зодијакот, како и орфејските и поврзани и слични традиции на источниот медитеран). Но, наместо јавните процесии и триумфи на македонските императори, и натпреварувањето со знаење и култура на империјалните дворови, сега во периодот на римскиот трговски и воен империјализам, овие елити ќе создадат двојна реалност, онаа на интегрирани граѓани и римски елити, и другата, тајна и окултна, која со своето знаење и традиции, се бори да го промени актуелниот баланс на силите.

Pamela O. Long, *Openness, Secrecy, Authorship - technical arts and the culture of knowledge from antiquity to the renaissance*, (The Johns Hopkins University Press, Baltimore-London, 2001), стр. 46-71

Lucio Russo, *The Forgotten Revolution: How science Was Born in 300 BC and Why It Had to Be Reborn*, (Springer, Berlin, 2004) стр. 166, 235-242, 397

Panagiotis P. Iossif, Andrzej S. Chankowski, Catharine C. Lorber, ed. *More than Man, Less than Gods, Studies of Royal Cult and Imperial Worship*, (Belgian School at Athens & Peeters, Leuven-Paris-Walpole, 2011), 197-227,

¹¹⁵ Во своите анализи на развојот на археолошката наука и тенденциите на модернизмот, Џулијан Томас во политички нестабилниот период на ренесансна Италија ќе лоцира значајна епизода за развојот и значењето на концептот на слободна волја во Европа.

Забележувајќи дека: „И схоластиците и хуманистите обрнувале големо внимание на значењето на разумот (во своите анализи)“, Томас ќе ја потенцира новата значајна компонента во развојот на научната мисла и општеството во Европа, нагласувајќи дека хуманистите, за

иницирање на нови политички идеи, како анархизмот и социјализмот, политичките системи, произлени од револуционерни учења како комунизмот, фашизмот и национал-социјализмот, како и идеите на либертаријанизмот и анархо-капитализмот на Запад.¹¹⁶

Од друга страна, како реакција на ваквите револуционерни идеи, материјализирани во Француската револуција во Европа ќе се појават идеите на романтизмот и, во политиката, конзервативизмот.¹¹⁷ Како одговор на трансформираниот француски политички и културен империјализам, во Австрија, Германија и Британија, монархистичките елити ќе ги потенцираат статичните и „автохтони“ традиции на Европа, нагласувајќи ги аспектите на ксенофобија на доцно-републиканскиот Рим и „златното време на Перикле“ во Атина, кои исто така биле исправени пред бранови на политичка и културна глобализација, која во „класичниот“ период доаѓала од Истокот. Интелектуалната и трговска класа на овие региони на Европа, пак, поттикната од ваквите тенденции, ќе се насочи кон проучување на вредностите и традициите на „европската“ култура на републиканскиот, демократијата и „слободата“ на „класичниот свет на Рим и Грција“, наспроти поширокиот спектар на политички идеи, концепти и цивилизациски придобивки од источниот медитеран, кои во деветнаесеттиот век ќе бидат прогласени за не-европски.

разлика од „средновековните“ схоласти, разумот не го сметале само за алатка за водење на „научни“ дебати (спорови), туку директно „го поврзувале со слободната волја“ на човекот.

Julian Thomas, *Archaeology and modernity*, (Routledge, London&New York, 2004), стр.5

¹¹⁶ За развојот на овие идеи и односот со археологијата и минатото говори и професор Диаз-Андреу. Таа ќе нагласи дека: „Се до средината на деветнаесеттиот век минатото без исклучок беше признавано, бидејќи коренот (основа) на нацијата (во цивилна смисла) беше класичното минато, неговите споменици и други остатоци (наследство). Од втората половина на деветнаесеттиот век, иако радикалните либерали не престанаа да веруваат во „нацијата“, тие го фокусираа своето внимание на други каузи, како лимитирање на моќта на црквата и, до одреден степен, аристократијата, како и борбата за поширок опфат на граѓанските слободи и гласот.“ Ова според Диаз-Андреу ќе има директен одглас во создавањето на етно-национализмот и етно-нациите, кои не се поврзани само со националните (државни) институции, туку и со пошироката култура на пошироките слоеви во едно општество. Ова ќе донесе промени и во општеството, но и во науката каде археологијата и блиските науки ќе почнат да се приближуваат и занимаваат со етнолошки поими и традиции, како „заеднички јазик (како етнолошка карактеристика), раса и култура(во смисла на етно-култура).“

Margarita Diaz-Andreu, *A World History of Nineteenth-Century - Archaeology, Nationalism, Colonialism, and the Past*, (Oxford University Press, New York, 2007), стр. 21

¹¹⁷ Дури во втората половина на деветнаесеттиот век конзервативците, кои порано ги бранеле институциите со универзални аргументи, повикувајќи се на традиции од минатото на на различни географии, како реакција на либерализмот, „ќе го посвојат националистичкиот дискурс“ и „ќе станат најјврсти поборници“ на овој нов идејно-политички концепт. Политичката сила на ваквиот нов аргумент на конзервативизмот е обединување со пошироките слоеви на општеството преку „идентификација со (етно)нацијата, што во најголем број случаи значело со нејзината држава“ и институции. Ваквиот „антички карактер“ на цели нации, бил нов аргумент, за „античкиот карактер“ и на државните институции, но нашол нови противници во оние слоеви на општеството кои не нашле израз на своите етно-културни особености во новата културно унифицирана нација.

Margarita Diaz-Andreu, *A World History of Nineteenth-Century - Archaeology, Nationalism, Colonialism, and the Past*, (Oxford University Press, New York, 2007), стр. 21

в) Цивилизациската акултурација

Под цивилизациската акултурација на Европа, во овој дел од анализата, се подразбираат влијанието на античката глобализирана култура врз пошироката културна сфера на Европа, образованието, и развојот на науката и технологиите во континентот. Ова е тесна рамка на третирање на поимот цивилизација, но ваквата потесна форма во систематизирањето на влијанијата се должи на специфичното значење и нужноста од одделна анализа за влијанијата во делот на општествено-политичките и идентитетски трансформации во „новата Европа“.

Иницијалните влијанија на источно-медитеранските култура, спознанија и традиции во доцното средновековие, се особено засилени и продлабочени во ренесансниот периодот. Говорејќи за интензитетот на акултурацијата на Европа во периодот на Ренесансата и вековите непосредно по неа, како најдевастирачки процес за локалните и автохтони европски средновековни традиции, професор Метингли ќе заклучи: „Отфрлајќи ја сопствената традиција, се што им остана (на Европјаните), врз база на кое можеа да работат (во внатрешните односи, културата, меѓународните односи, правото, медицината и слично) беа далечните искуства од античкиот свет“.¹¹⁸

Од периодот на Ренесансата, традициите на писменоста и пишаното наследство, културното наследство, образованието и науката, како и религиозната плуралност, во секоја наредна епоха ќе се наметнуваат позначајно и ќе имаат поголемо влијание на европското општество. Така, на пример, целокупната сфера на уметноста е конструирана, инспирирана, суштински повлијаена и длабоко зависна од „античката култура“ и „античките примери“, создадени пред се во периодот на македонскиот империјализам. Во насока на илустрација на ваквата состојба е и цитатот од делото на Оскар Вајлд од крајот на деветнаесеттиот век, „Критичарот како уметник“, кој е приложен во последниот голем каталог и стручен водич низ „класичните традиции“ издаден од универзитетот Харвард во 2010 година, во кој се вели: „Навистина не постои ниту една форма што уметноста ја

¹¹⁸ Mattingly, Garrett, *Renaissance diplomacy*, (Dover Publications, Mineola, N.Y., 1988), стр.247-248

ползува сега, која што не доаѓа до нас од критичниот дух (интелектуалната средина) на Александрија“¹¹⁹

Во уметничките правци: ренесанса, маниризам, барок, рококо, неокласицизам, романтизам и академската уметност, инспирациите од античката медитеранска култура ги наоѓаме во техниките на изработка, естетските норми и принципи, изразните форми, како и во фабулите и алегориите на уметничките дела.¹²⁰ Континуитетот на ваквата повлијаеност ќе се одржи дури и во ерата на модернизмот (кој ќе се посвети на оддалечување од овие традиции), кога ваквите традиции ќе останат присутни како аспекти на различни струења, како симболизмот или надреализмот, за да се вратат на голема врата во ерата на пост-модернизмот (и делумно теоретски прифатената пост-постмодерна).

Говорејќи за директната повлијаеност на културата на Европа за време и по ренесансата, од античките модели и традиции професор Хает ќе издвои три основни тенденции на овој процес: преведување, имитација и емулација.¹²¹ Нагласувајќи ја доминацијата на преводите и имитацијата, особено во европската литература на раните пост-ренесансни векови, Хает ќе ја потенцира улогата на поединците кои успеале да се издвојат од „заглавеноста во тежината (обемноста) на материјалот“, мислејќи на огромната лепеза на мотиви, литература, митови, легенди и историја кои ги создале и пренеле културните политики на источниот империјализам.

За оригиналноста, и успехот во одделувањето од античкиот материјал, на ваквите културни големини на пост-ренесансна Европа, како Данте и Шекспир, најдобро говори описот на професор Хает, кој ќе елаборира дека: во делата на Шекспир и Данте „доминира или класичната форма или класичниот материјал или двете, но тие ги обликувале, помешале и промениле, низ нивната кративна имагинација, и направиле синтеза која, како хемиска супстанца од познати елементи, е сепак квалитативно различна и во основа

¹¹⁹ Во коментарот на овој цитат од 1891 година авторот на овој дел од новиот харвардов водич низ културното наследство, ќе забележи дека, (наспроти некои недоумици во однос на потеклото на „европската уметност“ и влијанијата на Винкелман и неговите следбеници), уште во деветнаесеттиот век Оскар Вајд бил, всушност, свесен дека Александрија, а не Атина, му ги обезбедила на Рим, па така и на подоцнежната европска цивилизација, своите модели.“

Anthony Grafton, Glenn W. Most, Salvatore Settis, ed. *Classical Tradition*, (Harvard University Press, Cambridge, USA, 2010), стр.33

¹²⁰ Anthony Grafton, Glenn W. Most, Salvatore Settis, ed. *Classical Tradition*, (Harvard University Press, Cambridge, USA, 2010), vi-vii, 11, 835-839

¹²¹ Gilbert Highet, *Classical Tradition - Greek and Roman Influences on Western Literature*, (Oxford University Press, NYC, New York, 1985), стр. 104-126

нова.“¹²² Говорејќи за емулацијата и предизвикот на пост-ренесансните литерати да се натпреваруваат со античките дела, Хает ќе направи паралели во литературата, многу блиски на оние во останатите уметнички гранки, каде врвните ренесансни „скулптори и сликари, како Микеланџело и Бартоломео Бандинели, ќе тврдат дека можат да направат подобри статуи од оние направени од старите Римјани“¹²³, а архитектурата ќе биде обликувана според записите на античките автори,¹²⁴ објектите на старите монети, како и примерите од остатоците на Рим и источниот медитеран.¹²⁵

Големето значење на влијанијата од источниот медитеран и „античкиот глобализиран свет“ не одминуваат уште едно поле на општествено дејствување, кое денес вообичаено се третира одделно од поширокиот контекст на духовното и културното, и во тесна врска со погледите кон иднината, наместо ретроспекциите и традициите. Наспроти ваквите современи прецепции, европскиот континент силните импулси и материјал, кои ќе го повлијаат развојот на технологиите, научната мисла, науката и научниот метод, ги добива од медитеранот во поширок пакет на традиции и знаење, заедно со она што денес го нарекуваме култура, духовност, филозофија или општествени системи и традиции.¹²⁶

Научните сознанија и техники на античките култури создадени на широка територија од Либија до Индија и акумулирани и развивани во македонските империјални институции или како нус-појава на грандиозните општествени, политички, културни, трговски и воени замисли и подвизи на династите во периодот на македонскиот империјализам,¹²⁷ во антиката само делумно ќе допрат до западна Европа.¹²⁸ Но, од

¹²² Gilbert Highet, *Classical Tradition - Greek and Roman Influences on Western Literature*, (Oxford University Press, NYC, New York, 1985), стр.86

¹²³ Bruce Trigger, *A History of Archaeological Thought*, (Cambridge University Press, New York, USA, 2006), стр. 55

¹²⁴ Lucio Russo, *The Forgotten Revolution: How science Was Born in 300 BC and Why It Had to Be Reborn*, (Springer, Berlin, 2004), стр.336-355

¹²⁵ Bruce Trigger, *A History of Archaeological Thought*, (Cambridge University Press, New York, 2006) стр. 55

¹²⁶ Janet Coleman, *Ancient and medieval memories: studies in the reconstruction of the past*, (Cambridge University Press, Cambridge, UK, 1992), стр.221,271,593

¹²⁷ Покрај својата обемна анализан на научниот и технолошкиот развој во периодот на македонскиот империјализам и факторите што придонеле кон ова, Лучо Русо, цитира и анализи на автори во различни области, помеѓу кои и еден од најзначајните светски археолози и историчари, чии анализи се признаени како огромен пробив кон раното разбирање на културите на источниот медитеран и односите во медитеранот воопшто, Михаил Ростовцев. Овој руски и англиски академик, кој работел и на повеќе универзитети во САД, е особено познат по тоа што, како професор на Јеил, ги води археолошките ископувања во македонската колонија и големиот центар на културата на македонскиот империјализам, Дура Европ. Во своето дело „Социјална и економска историја на Хеленизмот“, од првата половина на дваесеттиот век (1941), Ростовцев ќе запише: „Можеме да го прифатиме ... мислењето на повеќе научници, дека брилијантниот развој на егзактната наука во Хеленистичкиот период, многу придонело за развојот на методите на производство и размена, со пронаоѓањето на нови технички помагала во економските сфери од интерес (на проучувањата на Ростовцев).“

периодот на дванаесеттиот век како преку Византија, така и преку арапските и еврејските рани научници и преводи на латински јазик, универзитетските центри во Европа, ќе се здобијат со поширок материјал и значајни проучувања во областите од различни современи науки и научни дисциплини.¹²⁹

Во ренесансата, интензивното присуство на интелектуалци, трговци и занаетчи од истокот, засилените контакти и позиции на италијанските трговски градови со различни центри на источниот медитеран, како и преводот на латински на огромен број на материјали создадени во овие цивилизациски центри,¹³⁰ ќе донесе нов општествен, културен и научен развој. Како и во културата, три основни тенденции на пренос на овој обемен цивилизациски материјал се: преведувањето, имитацијата и емулацијата. Во таа насока од четринаесеттиот до седумнаесеттиот век во Европа се реактуелизираат огромен број античките сознанија и пронајдоци во медицината, математиката, физиката, механиката, хидрауликата, хемијата, астрологијата, оптиката, географијата и морепловството, а истите ќе бидат пример и инспирација за современите научни потфати.

Обемниот културен материјал, кој во антиката, но и во современа Европа, се до седумнаесеттиот век, не познавал јасни граници помеѓу наука, вештини, знаења, култура,

Lucio Russo, *The Forgotten Revolution: How science Was Born in 300 BC and Why It Had to Be Reborn*, (Springer, Berlin, 2004), стр.27-30, 243

¹²⁸ Лучо Русо ќе се согласи со констатацијата на британскиот историчар на науката, технологијата и медицината, Џарлс Сингер дека: „Херојското време на Рим е победа на варвари врз ослабена, но античка цивилизација“, со „супериорна технологија“. Во своите анализи за рецепцијата од страна на Рим и римските интелектуални елити на науката и научните достигнувања на македонските империјални центри, Русо ќе објасни дека знаењата на „Епохата на македонскиот империјализам“или: 1). биле игнорирани и недостапни за Римјаните, бидејќи многу од нив не се преведени на латински и не се познати на латинските автори, 2). Оние латински автори кои се воодушевувале на овие достигнувања на науката, како „Сенека и Плиниј“, во своите дела покажале дека овие достигнувања им биле несфатливи и немале капацитет да ги разберат, Русо анализира дека „не можеле да ја следат логиката на аргументот, но сепак биле воодушевени од заклучоците, точно затоа што тие им изгледале неочекувани и возбудливи“, или пак 3). Делата на малкуте римски автори кои посериозно ги проучиле достигнувањата во науката на просторот на македонските империи, како *De Architectura* од Витрувиј (иако Русо потсетува на многу лошо разбрани и пренесени технички и механички решенија), почнале да се имплементираат во Рим дури во интензивната изградба во периодот на Принципатот на Октавијан Август, но, сепак, Русо забележува на парохилните ставови и принципи на локалните елити, и не разбирањето на комплексните научни, уметнички и естетски достигнувања на империјалниот простор, (што пак е во рамките на политиките на Октавијан Август која за момент го превенирала целосното акултурирање на Рим кон источниот медитеран).

Ibid. стр.229, 235-239

¹²⁹ Janet Coleman, *Ancient and medieval memories: studies in the reconstruction of the past*, (Cambridge University Press, Cambridge, UK, 1992), стр.328-362

¹³⁰ Историчарот на науката, Лучо Русо, посочува на примерот на познатиот ренесансен хуманист, трговец и дипломат Џовани Ауриспа, кој привремено работел и како секретар на византискиот принц Јован VIII Палеолог. Тој само од едно свое патување ќе донесе двесте триесет и осум ракописи (ракописни книги) од Константинопол во Италија. Многу од овие книги се преведени на латински, и стигнале до хуманистичките и политички елити во Фиренца, Верона, Ферара, и други италијански градови, а на многу други, според Русо, им се губи трагата. Овие книги биле од областа на литературата, историјата и културата, но и религијата, филозофијата, окултното, како Златните стихови на Питагора, претскажувањето и астрологијата, и науката, како делата на Архимед.

Lucio Russo, *The Forgotten Revolution: How science Was Born in 300 BC and Why It Had to Be Reborn*, (Springer, Berlin, 2004), стр.335

духовност, религија и култ, во ренесансата бил прифатен најпрвин од приватни иницијативи на интелектуалците-хуманисти, поддржани од локалните елити.¹³¹ Но, во „ерата на кралевите“ инвестициите и истражувањата врз база на овој екстензивен културен капитал ќе бидат силно поттикнати од дел од реформаторските монарси.¹³² Во исто време, во овој процес ќе најдат свој интерес и општествата на северот на Европа, кои овие значајни сознанија од антиката ќе ги ползуваат рано во артикулација и зајакнување на своите тежненија за духовна и политичка независност од Папите и централните европски империи.

Силниот развој на трговскиот империјализам, и трговските елити воопшто, најпрвин во Холандија, а потоа и во Британија, како и религиозниот либерализам и присуството на бегалци од религиозниот прогон во јужна Европа, ќе создаде поволна атмосфера во овие земји за интензивен развој на технологиите и идната „индустриска револуција“. На ваквиот тренд на индустријализација, како и прифаќање на бегалци и религиозни малцинства од Хабзбуршката монархија и Франција, во подоцнежниот период ќе се приклучи и растечката сила Прусија, што исто така ќе придонесе кон суштински геополитички и општествени промени на тлото на Европа.¹³³

Влијанието на мистиката и научните традиции кои произлегуваат од античкиот глобализиран свет и неговата реакција кон римскиот империјализам,¹³⁴ ќе резултираат со два нови феномени во Европа, кои долго време ќе останат испреплетени во својот развој и општествено влијание. Овие нови сознанија и тенденции од Истокот, кои се поттик за брз развој на одредени општества и елити, наспроти традиционално доминантните сили на континентот, но и инспирација за културата на отпор и субверзивност кон доминантната култура и општествените и религиозните догми, дојдат до израз во седумнаесеттиот век и во наредните векови често ќе покажуваат аспекти на принудна блискост. Сепак, уште од

¹³¹ Pamela O. Long, *Openness, secrecy, authorship: technical arts and the culture of knowledge from antiquity to the Renaissance*, (The Johns Hopkins University Press, Baltimore, USA, 2001), стр.143-173

¹³² David Lee Rubin, ed. *Sun King, The Ascendancy of the French Culture during the Reign of Louis XIV*, (Associated University Presses, Cranbury, NJ, USA-London, UK-Mississauga, ON, Canada, 1992), стр.197-234

Pamela O. Long, *Openness, secrecy, authorship: technical arts and the culture of knowledge from antiquity to the Renaissance*, (The Johns Hopkins University Press, Baltimore, USA, 2001), стр.184,189-191,197

¹³³ James Van Horn Melton, *The Rise of the Public in Enlightenment Europe*, (Cambridge University Press, Cambridge, UK, 2004), стр.216, 218, 221

¹³⁴ Ibid.

седумнаесетиот век, а поизразено во наредните векови ваквите процеси ќе се разделат во две тенденции во европското општество. Една од нив, која ќе добие културно-социјален карактер, е новата култура на мистичното, окултното и интересот за ориентализмот, културата на слободното сидарство и слични појави,¹³⁵ кои ќе придонесат кон нови општествени раслојувања и вредности. Втората тенденција е пробудениот научен интерес и метод, и отворената скептичност кон религиските и општествените догми, која ќе придонесе подиректно кон научната скепска и развојот на современата наука.¹³⁶

Во исто време, науката и научниот метод, заедно со религиозните и мистични учења кои ја предизвикале скепсата за „единствените вистини“ на религијата, директно ќе ги предизвикаат Просветителството и „Научната револуција“.

Печатењето, универзитетите и елитната култура ќе ги „институционализира“ античките јазици, изразните форми, и традициите на источниот медитеран како официјална висока култура, а подоцна и универзална култура на Европа.

Од самите почетоци на ренесансата па се до дваесетиот век, уметноста и уметничкото и друго наследство на источниот медитеран, ќе бидат ставени на пиедестал и прогласени за оригинал, архетип и критериум за естетика, филозофија и уметност. Дефинирани на овој начин, преку антикварството, класичната филологија, археологијата и музеологијата, ќе добијат заслужно место најпрвин во високата култура, а подоцна и воопшто во културата на Европа.

г) Вертикалната акултурација

¹³⁵ Theodore Ziolkowski, *Lure of the Arcane: The Literature of Cult and Conspiracy*, (The Johns Hopkins University Press, Baltimore, USA, 2013), стр.65-98

¹³⁶ Lucio Russo, *The Forgotten Revolution: How science Was Born in 300 BC and Why It Had to Be Reborn*, (Springer, Berlin, 2004), стр.390-392

Во периодот од петнаесеттиот до осумнаесеттиот век, светот на европските монарси и нивната дворска култура, под влијание на медитеранските елити, создал целосен мимезис на античкиот медитерански свет. Во него се развивал светогледот, вредностите, симболите и фабулите на македонскиот и византискиот империјализам, создавајќи според овие примери многубројни современи алузии и идентети.

Монарсите во ваквите „цивилизациски јадра“ на Европа, својот идентитет го поврзале со иконизираниите ликови на империјализмот, а пред се со Александар Македонски, симболот на империјаната моќ создаден од македонските династи, а прифатен од римските и уште повеќе од ромејските (византиските) императори. Силните рани алузии на хабзбуршките (светиот римски) императори Максимилијан I и Карл V или англискиот крал Џејмс I и неговиот „македонски“ син и „иден Александар“, принцот Хенри,¹³⁷ кулминирале во врвните перформанси на „сончевиот“ крал Луј XIV, кој својот идентитет како нов Александар и бог на сонцето, ги ставил во центарот на своите богати и впечатливи ритуали, перформанси и прослави, наметнувајќи ги како значајна тема на уметноста, музиката и културата.¹³⁸ Александар, како универзален симбол на империјалната моќ, и „идеален владетел“ станал значаен идентификациски код на шпанските,¹³⁹ германските, шведските и руските владетели. Кон крајот на осумнаесеттиот век, влијателниот и „просветлен“ руски монарх Екатерина Велика, се обидела да го оживее во целост Александровото наследство. Таа го крстила својот внук и протежиран наследник Александар, му изградила палата во стилот на македонските антички владетели која ја именувала Пела, и го иницирала го проектот за однова на Византиската империја.¹⁴⁰

Монарсите и до нив блиските елити во Европа, изложени на медитеранското културно наследство ќе ги преземат медитерански идентитети, но и идентитетите и концептите за управување, на овој начин интензивно трансформирајќи ги општествата со

¹³⁷ Su Fang Ng, *Global Renaissance: Alexander the Great and Early Modern Classicism from the British Isles to the Malay Archipelago*, (Comparative Literature 57, no. 4, 2006), стр. 297-298

¹³⁸ David Lee Rubin, ed. *Sun King: The Ascendancy of French Culture During the Reign of Louis XIV*, (Associated University Presses, London, UK & Mississauga, ON, Canada, 1992), стр. 28-32

¹³⁹ Su Fang Ng, *Global Renaissance: Alexander the Great and Early Modern Classicism from the British Isles to the Malay Archipelago*, (Comparative Literature 57, no. 4, 2006), стр. 297

¹⁴⁰ Victor Voronov, *Ivan Starov (Иван Старов)* (in Russian), (Iskusstvo-SPB, Saint Petersburg, Russia, 2008), стр. 244-258, Dmitry Shvidkovski, *Russian architecture and the West*, (Yale University Press, New Haven, USA & London, UK, 2007), стр. 286-287

кои владееле. Така, преку „бевремените“ медитерански симболи, традиции и историски фабули, кралските дворови и политики во Европа, ја централизирале својата моќ и ги рушеле позициите и идејните аргументи на локалните благородници, но истовремено, во овој процес ги срушиле или избришале и идентитетите на Европа создадени во пост-миграцискиот и пред-ренесансниот период.¹⁴¹ Наспроти локалните аристократи, пошироките елити во служба и дел од бирократиите на монархиите ги преземале идентитетите на медитеранот стандардизирајќи се со дворската култура.¹⁴²

Во северна Европа, пак, каде меритократските тенденции на британската и холандската поморска империја им дале уште позначајна позиција на трговските класи, започнале да се артикулираат и првите граѓански идентитети повлијаени од симболиите и традициите на источниот медитеран. Раните примери ги забележуваме уште во шеснаесеттиот век кога во трговските провинции на Холандија, се развил митот за „тројцата индиски господа Фризо, Саксо и Бруно, кои ја напуштиле нивната родна земја во четвртиот век пред Христа. Учеле со Платон, се бореле во служба на Филип и Александар Македонски, по што се населиле во Фризија, каде ги избркале локалните цинови и го основале (значајниот трговски град) Гронинген.“¹⁴³ Ваквите традиционални митови на северот од континентот преку тројанското потекло на Англичаните, и македонското потекло на дел од шкотските елити, ќе се артикулираат се до деветнаесеттиот век, кога антиимперијалниот хеленски идентитет нашол поволна почва во овие средини со силно еманципирани трговски класи.

А најпосле, преку општествените трансформации и поткрепени со научните пробиви, во голем дел и преку археологијата, образованието и револуционерните леви идеи цели народи го побарале своето минато во културата на античката. Во текот на деветнаесеттиот век античките имиња на провинциите, кои биле поврзани со медитеранот во рамките на Римската империја во периодот „*Pax Romana*“, а делумно и подоцна, како симболи за цивилизираноста и историските традиции се трансформирале во национални

¹⁴¹ Mattingly, Garrett, *Renaissance diplomacy*, (Dover Publications, Mineola, NY, USA, 1988), стр.247

¹⁴² Michael Dietler, "Our Ancestors the Gauls" – *Archaeology, Ethnic Nationalism and the Manipulation of Celtic Identity in Modern Europe*, во рамките на: *American Anthropologist, New Series, Vol. 69, No. 3*, (Blackwell Publishing & American Anthropological Association, USA, 1994), стр.584-587

¹⁴³ Anthony Grafton, *Forgers and Critics- Creativity and Duplicity in Western Scholarship*, (Princeton University Press, Princeton, NJ, USA, 1990) стр. 121-123

идентитети со кои се идентификувале нашироки слоеви на населението. Во овој процес на поврзување на сопствениот идентитет со античкиот медитеран се родиле современите национални идентитети Италијанци, Германци, Гали (како симбол за современите Французи), Шпанци, Белгијци, Британци, Келти, Илири и Македонци.

Заедничките почетоци на национализмот и археологијата

Повеќеслојната и долготрајна акултурација на европскиот континент кон „античката глобализирана култура“ на источниот медитеран, е контекстот во кој се создаваат сите општествени, политички и културни феномени на модерна Европа. Токму затоа, екстензивната анализа на овој процес, овозможува појасна перспектива кон развојот на општеството, неговите вредности, политичките институции и ентитети создадени и трансформирани во модерна Европа и идентитетите произлезени или повлијаени од нивните политики, како и развојот на научната мисла и нејзината директна поврзаност или поттикнуто од ваквиот општествен амбиент и вредносен систем на пост-ренесансниот период.

Во контекстот и за целите на нашето истражување важно е да се напоменат два важни заклучоци, кои произлегуваат од поширокиот опсег на анализите на повеќеслојниот процес на акултурација. Еден од нив е дека, легитимирајќи се постојано со матрицата на „античкиот свет“, новите ентитети и елити во западна Европа, создале поединечни и колективни идентитети директно поврзани со културата и културното наследство на „античката глобализирана култура“ на источниот медитеран и периодот на првичен контакт на западна Европа со оваа култура, означен од подоцнежната историографија како период на „*Pax Romana*“.¹⁴⁴ Вториот заклучок е дека научните и културните иницијативи и активности во пост-ренесансниот период во западна Европа се директно повлијаени од процесот на потрага и себе-легитимација со античкото минато, тие се изградувале како

¹⁴⁴ Margarita Diaz-Andreu, *A World History of Nineteenth-Century Archaeology - Nationalism, Colonialism, and the Past*, (Oxford University Press, New York, 2007) стр.33

одделни научни и културни гранки според примерите и сознанијата на „антиката“, и преку нејзините вредности и културен материјал ги артикулирале голем дел од своите современи достигнуања и успеси, како и нивните предрасуди и ограничувања.

Ова е дел од значајниот контекст во кој се развиваат европската култура и идентитети, но и интересите кон артефактите на античкото минато. Нивната поврзаност и меѓусебна повлијаеност се толку големи што во раните фази на оваа трансформација можеме да говориме и за еден интегрален процес. Од Ренесансата, поинтензивно од претходните епохи, ќе започне процесот во кој политичките елити и ентитети во западна Европа од маргинални актери во глобалните односи ќе се трансформираат во светски империјални сили. Тие од почетокот на Ренесансата силно ќе го поттикнат процесот на себелегитимација преку антиката, промовирајќи истовремено нови научни и културни истражувања и нови идентитети поттикнати и обликувани од научните и културните конструкти на своите епохи.

Овој процес на интензивна интеракција и трансформација од ренесансата до деветнаесеттиот век е заедничката историја на она што на крајот на процесот ќе се нарече археологија во науката и национализам во општеството. Професор Дياز-Андреу, како и голем дел од современите проучувачи на идентитетите и историјата на археологијата, ја сфаќа важноста на ваквиот општествено-политички контекст, кој како активна интеракција на општественото и научното е некогаш поважна релација од едноставното набројување на хронолошки поредени научни достигнуања во одредена област.¹⁴⁵

Во тој контекст, и во интерес за нашето проучување, во овој дел ќе ги анализираме дел од позначајните епизоди во периодот од ренесансата до деветнаесеттиот век, во кои поединечните и колективните идентитети и научниот и интелектуалниот интерес за минатото биле во најактивна интеракција и претрпеле трансформации кои ќе ги доведат до формата во деветнаесеттиот век, која ќе предизвика значајни и драматички настани и сериозно ќе ги повлијае меѓународните односи.

¹⁴⁵ Margarita Diaz-Andreu, *A World History of Nineteenth-Century Archaeology - Nationalism, Colonialism, and the Past*, (Oxford University Press, New York, 2007) стр.30

Во периодот на Ренесансата, во безбедносниот, политички и духовен вакум во северна Италија,¹⁴⁶ трговските градови-држави, кои повеќе векови го градат својот идентитет преку контактите, трговијата и културата со источниот медитеран, станале побезбедни и побогати од кога и да е, меѓусебно конкурентни и во постојан активен натпревар. Натпреварувајќи се за примат во Италија, влијание на Рим и пошироко, тие се натпреварувале, во исто време, и во ревитализацијата на „големата култура“ од истокот. Под влијание на византиските учени во Италија, и многубројните преводи и откриени дела од антиката, се воспоставил идеалот за „возвишената“ античка медитеранска култура, на која овие градови се „наследници“. Овој процес е започнат порано и неговиот ран развој може да се следи преку воените и трговски походи кон истокот на Пиза, Џенова или Венеција, а доживеал кулминација, токму, за време на италијанската Ренесанса. Во овој период, докажувањето на припадноста кон медитеранската културна сфера и легитимирањето со античкото медитеранско наследство, претставувал главно идејно оружје, со кое локалните елити во северна Италија се бранеле од западно-европските монархии, како и од влијанието на Папите.¹⁴⁷

Професор Диаз-Андреу и други проучувачи на областа, уште во раната Ренесанса, наоѓаат клучни епизоди кои ја поврзуваат археологијата, преку прото-археолошките тенденции и интереси, со создавањето на современите идентитети во Европа. Во овој контекст, илустративен е примерот на римскиот диктатор Кола ди Риенцо (1313-1354), кој во новооткриениот епиграфски споменик со законот на римскиот император Веспасијан, *Lex de Imperio*, ги наоѓа аргументите за супериорноста (и независноста) на својата „Римска република“ над Папите, кои во тој момент се наоѓаат во Авињон, Франција. За професор Диаз-Андреу, како што самата вели во својот реномиран труд посветен на историјата на археологијата „оваа епизода е дел од „митската“ историја за археолозите кои работат со антички натписи, епиграфичарите, кои ја сметаат за основачки момент на

¹⁴⁶ Mattingly, Garrett, *Renaissance diplomacy*, (Dover Publications, Mineola, N.Y., USA, 1988), стр. 55

¹⁴⁷ Професорот Диаз-Андреу ќе го артикулира овој аргумент со зборовите: „Овие ентитети имале потреба од нови форми на политичко себе-дефинирање и покажување на (својата) моќ, која симболично ќе ги подели од религиозниот (и) средновековниот дискурс. Алатката што ја избрале за политичка легитимација (или им се наметнала) била Антиката“. Како и во случајот со другите белешки, зборовите во заградата се додавки на авторот на оваа дисертација, во насока на разјаснување или коментар. Margarita Diaz-Andreu, *A World History of Nineteenth-Century Archaeology - Nationalism, Colonialism, and the Past*, (Oxford University Press, New York, 2007) стр.32

својата дисциплина.“¹⁴⁸ Не помалку илустративни се и напорите на Лоренцо „Прекрасниот“ Медичи, кој, од слични политички побуди, преку своите ромејски агенти од истокот ги обезбедил „делата на атинските оратори“.¹⁴⁹

Сепак, значењето на овие поединечни „прото-археолошки“ иницијативи би било повеќе „романтично“ создавање на историјата на археологијата како научна дисциплина, доколку тие не се одраз на пошироките културни и интелектуални тенденции на оваа епоха. Затоа, за да вистински се разбере значењето на овие прото-археолошки елементи и тенденции во пошироките аспекти на развојот на ренесансното општество и неговите напори за себе-препознавање и себелегитимација преку антиката, треба да се погледне подлабоко кон местото кое археолошкото наследство го заземало во моралната и културна вертикала на протагонистите на ренесансниот процес. Еден еклатантен пример за оваа „архео-зависност“ на новиот европски идентитет забележуваме во поезијата на бискупот Хилдеберт од Лавардин (Hildebert of Lavardin), уште во вековите пред Ренесансата. Пишувајќи за Рим, уште во еден доцно-средновековен контекст, тој егзалтирано ќе потсети:

„Никој не ти е рамен, Рим, иако си само куп урнатини,
Колку што беше голем додека беше цел, толку многу поучуваш преку утнатините,
...“

И доколку овие стихови не потсетуваат доволно на раните археолошки авантури на Еванс и Шлиман, во понатамошниот тек на своето воспевање на градот, бискупот ќе биде уште поконкретен во своите идеи, мотиви и цели поврзани со археолошкото богатство:

„... ќе се помачам да речам: Ова беше Рим,
Сепак ни годините што минале, ни пожарите, ни мечевите,
Не успеале целосно да го збришат овој орнамент,
Толку многу сеуште стои, толку многу може да се почувствува,

¹⁴⁸ Margarita Diaz-Andreu, *A World History of Nineteenth-Century Archaeology - Nationalism, Colonialism, and the Past*, (Oxford University Press, New York, 2007) стр.32

¹⁴⁹ Gilbert Highet, *Classical Tradition - Greek and Roman Influences on Western Literature*, (Oxford University Press, NYC, New York, 1985), стр. 17

Што дури и со урнатините не можеме да се мериме, дури и урнатините не можеме да ги обновиме,“ па повикува:

„собирајте ги богатствата и мермерите ...“ и „...рацете на уметниците нека работат“.¹⁵⁰

Во ваквиот културен и идејно-политички контекст на ренесансна Италија, започнува интензивно да се менува и културното опкружување, а со него и идентитетите на жителите на овие области.¹⁵¹ Во овој период, започнала да се обновува архитектурата според записите на античките автори,¹⁵² објектите на старите монети,¹⁵³ како и примерите од остатоците на Рим и источниот медитеран.¹⁵⁴ Античките статуи веќе посистематично биле откопувани и почнале да се вреднуваат. Малку подоцна, започнала и нивна реконструкција и производство на нови во „стариот стил“ или *via antiqua*, за потребите и престижот на новите елити.¹⁵⁵ Во тој контекст, значајните ренесансни мајстори ќе се натпреваруваат со античките скулптури, што ќе предизвика уште подлабоко влијание врз нивната и општата естетска норма.¹⁵⁶ Така, остатоците од Ломбардиските, Тосканските и Готски колонии и државни форми, преку ноќ ќе заборават дека тие го срушиле со темел Римското царство во Европа, како и римската култура и достигнуања.¹⁵⁷ Во ренесансата, Италија се трансформира во жива реминисценција на античката култура, а елитите, особено во северна Италија се трансформирале во горди „Римјани“ или „класични Италијанци и Медитеранци“, како основна карактеристика, која ќе го определува нивниот идентитет наспроти Европјаните зад Алпите. Овој идентитет ќе се пренесува преку античките текстови, запишани и реактуелизирани стари закони, артефакти, култура и

¹⁵⁰ Paul Magdalino, *The Perception of the Past in Twelfth-century Europe*, (The Hambledon Press, London, UK, 1992), стр. ix

¹⁵¹ Професор Метингли потсетува на нестабилноста и несигурниот легитимитет на малите државни формации во северна Италија, како и на владеечките класи, кои биле во постојана фракциска борба, поттикнати од соседните градови или монархиите. Тоа, вели Метингли, ќе ги направи италијанските тирани, олигарси и фракции постојано активни, посветени и самосвесни дека „лека државата, односно (нивната) власт, не можела да се надева на (некаква) автоматска, обичајна приврзаност на нејзините граѓани, (туку) требала да ја освои и задржи нивната приврзаност преку интензивирање на (нова) заедничка свест (само-свест на заедницата)“ и идентитет. Mattingly, Garrett, *Renaissance diplomacy*, (Dover Publications, Mineola, N.Y., 1988), стр. 49

¹⁵² Lucio Russo, *The Forgotten Revolution: How science Was Born in 300 BC and Why It Had to Be Reborn*, (Springer, Berlin, 2004), стр. 54

¹⁵³ Bruce Trigger, *A History of Archaeological Thought*, (Cambridge University Press, New York, USA, 2006), стр. 46

¹⁵⁴ Janet Coleman, *Ancient and medieval memories: studies in the reconstruction of the past*, (Cambridge University Press, Cambridge, UK, 1992), стр. 328-362

¹⁵⁵ Janet Coleman, *Ancient and medieval memories: studies in the reconstruction of the past*, (Cambridge University Press, Cambridge, UK, 1992), стр. 390-392

¹⁵⁶ Bruce Trigger, *A History of Archaeological Thought*, (Cambridge University Press, New York, USA, 2006), стр. 45

¹⁵⁷ Mattingly, Garrett, *Renaissance diplomacy*, (Dover Publications, Mineola, New York, USA, 1988), стр. 49

уметност, но истите брзо почнале да се шират и кон север. Она што останало најсилно оружје на посебноста на Италија, во западно-европскиот контекст, е присутноста на огромно богатство на архитектонски и скулпторски материјал од антиката, бидејќи, за разлика од западна Европа, Рим и околината, особено во вековите на Pax Romana, како преку воен плен, така и преку присуство на културни елити, пренел значајни културни богатства и импулси од македонските империи на истокот на својата територија. Во наредните векови, се до деветнаесетиот век, Италија ќе стане „колевка“ на културното наследство на Европа¹⁵⁸ и веќе речиси никој нема да споменува или говори за Италијанците како Готи, Ломбарди, Византијци или Арапи, туку како симбол и наследници на славниот Рим.¹⁵⁹

Оваа рана трансформација на идентитетите, под влијание на тезите и идеите легитимирани од археолошкото наследство, не претставувала еднонасочен процес. Сериозниот интерес и вложувањата на италијанските елити во проучувањето на „далечното“ минато, уште во раните периоди на Ренесансата ќе придонесе кон изградба на институции и усвојување на одредени научни методи актуелни во археологијата и сродните науки до денешен ден. Во Фиренца и Неапол биле формирани научни академии по примерот на Платоновата академија од антиката, а проучувачите на античките локалитети и артефакти веќе се ползуваат со техниките на „тополошки описи, типологизација на антиквитетите и објавување на каталози од приватните колекции.“¹⁶⁰

Но, оваа мала и просторно ограничена епизода во акултурацијата на европскиот континент траела кратко, бидејќи товарот на културните традиции и револуционерните општествени, социјални и економски промени на Ренесансата ги надминале димензиите и капацитетите на северно-италијанската географија. Правејќи значајна алузија низ историјата и цивилизациска паралела, професор Герет Метингли ќе забележи дека: „Кога дојде судниот час, вештините и искуството на Италијанците, нивните очајнички

¹⁵⁸ Подоцнежните европски интелектуалци, политички лидери, антиквари и рани археолози во различни контексти ќе нагласуваат дека „за луѓето на (Западна) Европа, Рим е татковината на уметноста“.

Antoine Quatremère de Quincy, *Letters to Miranda and Canova on the Abductions of Antiquities from Rome and Athens*, introd. Dominique Poulot, tran. Chris Miller, David Ginks, (The Getty Research Institute, Los Angeles, USA, 2012) стр.60

¹⁵⁹ Margarita Diaz-Andreu, *A World History of Nineteenth-Century Archaeology - Nationalism, Colonialism, and the Past*, (Oxford University Press Inc., New York, 2007) стр.32

¹⁶⁰ Margarita Diaz-Andreu, *A World History of Nineteenth-Century Archaeology - Nationalism, Colonialism, and the Past*, (Oxford University Press Inc., New York, 2007) стр.34

маневрирања и променливи завидливи комбинации (во лојалноста), се покажаа залудни, како што порано себичните локални патриотизми на грчките градови-држави беа залудни пред силата на Македонија и Рим.¹⁶¹

Веќе во 1494 година, француската интервенција во Италија, значела крај на идиличниот свет на градовите држави,¹⁶² а превласта на Франција и Шпанија за Италија, како и значајното присуство на овие италијански елити на дворовите на новите завојувачи и господари значел и пренос на достигнувањата и вредностите на антиката и нивно интегрирања во државниот идентитет и идентитетот на елитите во овие држави и региони.¹⁶³

За големото влијанието на италијанските трговски и интелектуални елити на новата „Европа на кралевите“, најилустративно говорат трговските, културните, економските и политичките потфати на проминентното семејство Медичи од Фиренца. Наспроти, неоспорното и честопати споменувано значење на овие протагонисти на италијанската Ренесанса, помалку нагласено е нивното директно влијание и поврзаност со монархиите на Европа. Во шеснаесеттиот век ова значајно семејство и нивната финансиска империја, нема да ја владее само Фиренца, туку и Рим преку Папите од семејството Медичи, големите покровители на уметноста, Лав X и Климент VII. Уште во шеснаесеттиот век, ќе произлезат и првите европски кралици од семејството Медичи, а 1600 година, која многумина ја земаат за почеток на новиот политички и културен период во Европа, „ерата на монарсите“, била означена и со триумфалната свадба на првиот Бурбонски крал на Франција со Марија де Медичи. Независното владеење на Марија де Медичи со Франција,¹⁶⁴ во првите декади на седумнаесеттиот век, наследството на нејзиниот син Луј XIII, особено заслужен за доминацијата на Франција во Европа, поставувањето на ќерките на Марија де Медичи за кралици на Англија и Шпанија и традиционалните врски на

¹⁶¹ Mattingly, Garrett, *Renaissance diplomacy*, (Dover Publications, Mineola, New York, 1988), стр.102

¹⁶² Mattingly, Garrett, *Renaissance diplomacy*, (Dover Publications, Mineola, New York, USA, 1988), стр.105

¹⁶³ Професор Цереми Блек ќе потсети дека „Франција, на пример, имала регуларни дипломатски контакти со Милано, Фиренца и Неапол уште од деведесетите години на четиринаесеттиот век.“ А, оваа рана изложеност на културните влијанија од медитеранот преку Италијанските елити, ќе се одрази значајно врз идните културни трансформации на кралството. Jeremy Black, *A history of diplomacy*, (Reaktion Books, London, UK, 2010), стр.43

¹⁶⁴ По атентатот на францускиот крал Анри IV, кој се случил ден по крунисувањето на Марија де Медичи за кралица на Франција, таа ќе владее со Франција во својство на регент на малолетниот Луј XIII.

семејството со Светото римско царство, донеле сериозни гео-политички, социјални и културни бранувања во западна Европа.

Овие нови бранувања зад Алпите Герет Метингли, како проучувач на пост-ренесансните меѓународни односи, ќе ги окарактеризира како пренесување на италијанскиот модел во пошироката европска рамка. Метингли ќе посочи дека: „Она во што се трансформираше Италија во годините помеѓу Мирот во Лоди (1454) и инвазијата на (францускиот крал) Шарл VIII“ (1494), во наредниот период ќе стане модел за „трансформацијата што и се случуваше на целата Европа.“¹⁶⁵ Балансот на силите и постојаното докажување на легитимитетот и идентитетот на политичките ентитети во северна Италија, на поголема географска рамка во наредниот период ќе се пренесе како модел во Европа. Многумина историчари и аналитичари Мирот во Лоди, кој ќе го институционализира балансот на силите и ќе донесе половина век на просперитет, развој на културата и помирни односи во северна Италија, ќе го споредуваат со Вестфалскиот мир во Европа.¹⁶⁶ Вестфалскиот мир на континентално ниво ќе го легитимира балансот на големите европски сили и ќе го легализира нивниот суверенитет, на тој начин поттикнувајќи ги и понатаму да го изградуваат идентитетот по истите критериуми пренесени од медитеранот преку Италија и да се натпреваруваат во актуелизирањето на „антички симболи и идентитети“ во процесот на создавање на „измислените заедници“, а преку тоа и да ја поттикнуваат и развиваат културата на „новата“ Европа.

На овој начин, северна Италија ќе и ја извезе на „Европа на краливите“ не само источно-медитеранската култура, туку и политичкиот систем и натпревар, на себелегитимирање преку неа. Овој нов „јазик на минатото“ ќе стане доминантна култура во односите помеѓу елитите во Европа, која ќе ги трансформира и креира нивните

¹⁶⁵ Преводот во оваа прилика е послободен, со цел да не се наруши смислата на професор Метингли, но сепак во оваа белешка е доставен и англискиот оригинал. „What Italy had become in the years between the Peace of Lodi and the invasion of Charles VIII, all Europe was on the way to becoming.“

Mattingly, Garrett, *Renaissance diplomacy*, (Dover Publications, Mineola, NEW YORK, USA, USA, 1988), стр.105

¹⁶⁶ Jeremy Black, *A history of diplomacy*, (Reaktion Books, London, UK, 2010), стр.44-45

идентитети и трајно ќе го насочи европското општество кон бескрајна потрага на античкото минато.¹⁶⁷

За ширењето на оваа „античката“ култура од Италија кон западна и северна Европа силно влијание имала уште една значајна авенија на културата и традициите. Враќањето на Папите од Авињон во Италија, значело и нивно прифаќање на условите на политичка игра и социјална стратификација на италијанските елити. „Папите Павле II, Александар IV (и) кардиналите“ биле помеѓу значајните „колекционери и изложувачи на античките артефакти.“¹⁶⁸ Во овој контекст, во текот на петнаесеттиот век, Римските Папи, како и другите италијански олигарси и владетели, станале значајни покровители на проектите на воскреснување на „големата цивилизација на антиката“ од нејзините урнатини и правливите книги од минатото, а токму под покровителство на Папите во овој период се спроведени најголемите истражувања на археолошките остатоци во Рим.¹⁶⁹ Па така, кога во периодот на контра-реформација Папите се обидуваа да го вратат влијанието на централната црква и Рим во Европа, нивните културни импулси не биле исклучително на основа на црковните традиции, туку и врз база на збогатената традиција на уметност и култура на Рим, по примерот на античките цивилизации. Овој културен аспект станува едно од најзначајните орудија со кои Рим и нему блиските елите од југот, се обидуваа да ги задржат во единство и да се наметнат помеѓу побунетите региони и елити, пред се, од посеверните и оддалечени делови на Европа. Културата и традицијата на медитеранот, биле дополнителен аргумент кон централната позиција на Италија во европската политика и култура, ползуван за привлекување и на северно-европските политички и уште повеќе интелектуални елити.¹⁷⁰ Во овој контекст, италијанската култура, вредности и идентитети ќе се распространат кон северот, а особено во провинциите со силно католичко влијание. Историчарите и историчарите на уметноста ќе ги забележат и специфичните уметнички

¹⁶⁷ Margarita Diaz-Andreu, *A World History of Nineteenth-Century Archaeology - Nationalism, Colonialism, and the Past*, (Oxford University Press Inc., New York, 2007) стр.34

¹⁶⁸ Bruce Trigger, *A History of Archaeological Thought*, (Cambridge University Press, New York, USA, 2006), стр.55

¹⁶⁹ Margarita Diaz-Andreu, *A World History of Nineteenth-Century Archaeology - Nationalism, Colonialism, and the Past*, (Oxford University Press Inc., New York, 2007) стр.33

¹⁷⁰ Bruce Trigger, *A History of Archaeological Thought*, (Cambridge University Press, New York, USA, 2006), стр.55

тенденции и изразни форми кои го следат овој процес, подоцна класифицирани во рамките на периодот на уметничкиот стил „барок“.¹⁷¹

Додека влијанието на папите во посеверните делови на Европа, останало лимитирано, а многу од кралските фамилии и елити се приклониле кон идеите за црковна и духовна независност, влијанието на античката култура и наследство продолжиле да го зголемуваат своето значење и во овие кралства и региони. Уште повеќе, независноста од актуелните европски центри на моќ, ја зголемила насоченоста на овие култури кон барање легитимација во античките традиции и политичкото и интелектуално наследство од минатото.

Во тој контекст се и анализите на професорот Метингли, кој истражувајќи ги меѓународните односи во пост-ренесансниот период, ќе утврди значјни примери за интензивното барање на сопственото државно наследство во антиката на поширокиот простор на Европа. Овој феномен, според Метингли, не е предизвикан само од непризнавањето на централната духовна позиција на Папите помеѓу дел од елитите на овие монархии и региони, туку и поради ограничениот географски и политички опфат на Светото римско царство, претежно во „германските земји“ на централна Европа. Ова ќе им овозможи и ќе ги мотивира монарсите од „Франција, Британија и Шпанија, подеднакво“, и од нив поткрепените елити, да го бараат својот легитимитет, наследство и минато во античките империи.¹⁷²

Во овој ран период, пред крајот на шеснаесетиот век, повикувањето на македонскиот империјализам од страна на британските монарси не било осамен глас, туку поширок амбиент на елитите во овој дел на Европа. Во периодот на владеењето на Џејмс во Шкотска, и повеќе од декада пред неговиот Basilikon Doron, истакнатиот англиски интелектуалец и општественик Вилијам Кемдан (William Camden) во своето дело Britannia објавил дека сака „да ја врати античноста во Британија, и Британија на својата античност“. Овој истакнат англиски општественик во својот труд ќе опфати класични натписи, споменици и дела, пред се од римското минато на Британија и Ирска, изразувајќи го

¹⁷¹ Jeremy Black, *A history of diplomacy*, (Reaktion Books, London, UK, 2010), стр.69-70

¹⁷² Mattingly, Garrett, *Renaissance diplomacy*, (Dover Publications, Mineola, NEW YORK, USA, 1988), стр. 17

својот продлабочен интерес за истражувања на полето на историјата, антикварството и топографијата.¹⁷³

Ваквите рани форми на истражување на локалното културно и археолошко наследство, како и интересот за артефактите пред се од периодот на римскиот империјализам, во овој период веќе бил проширен од Италија и помеѓу елитите во Англија, Франција и Германија.¹⁷⁴

Постојаните политички и духовни поделби и нестабилнот во односите помеѓу монарсите и Папите во петнаесеттиот и шеснаесеттиот век, биле дел од условите, кои на продлабочениот интерес кон антиката, му додале и силна политичка воља, па така во потрагата по сопствениот легитимитет и место во европските односи, повеќе монарси уште во овој период ќе задолжат истакнати интелектуалци да спроведат истражувања во минатото и традициите на териториите кои ги владеат. Во тој контекст, по порачка од шведскиот монарх, Олаус Магнус (Olaus Magnus) во 1555 година ја издал *Historia de gentibus septentrionalibus* (Историја на северните народи), а по порачка на шпанскиот монарх, во 1575 година Амброзио де Моралес ја издал својата книга *Antigüedades*.¹⁷⁵

Но, проектите со „археолошки предзнак“ не биле осамена нерегуларност и нус-ефект на високата култура на „Европа на монарсите“. Во овој период, на европските кралски дворови возобновувањето на најразлични аспекти од културата и цивилизациските достигнуања и идеи на источниот медитеран ќе достигнат неповторена кулминација, а протагонист на овој развој ќе биде Франција на Бурбоните. Засилениот централен систем на управување од кралевите и императорите, се повеќе ќе ги одзема привилегиите на локалната аристократија.¹⁷⁶ Овие монархии и нивните општества ќе стануваат интензивно повлијаени и трансформирани од антиката.¹⁷⁷ Во овој контекст ќе се формулира и францускиот јазик, кој дополнително ќе претрпи влијание од латински и

¹⁷³ Bruce Trigger, *A History of Archaeological Thought*, (Cambridge University Press, NY, 2006) стр.55

¹⁷⁴ Bruce Trigger, *A History of Archaeological Thought*, (Cambridge University Press, NY, 2006) стр.55

¹⁷⁵ Margarita Diaz-Andreu, *A World History of Nineteenth-Century Archaeology - Nationalism, Colonialism, and the Past*, (Oxford University Press Inc., New York, 2007) стр.35

¹⁷⁶ David Lee Rubin, ed. *Sun King: The Ascendancy of French Culture During the Reign of Louis XIV*, (Associated University Presses, London, UK & Mississauga, ON, Canada, 1992), стр.45-49

¹⁷⁷ Janet Coleman, *Ancient and medieval memories: studies in the reconstruction of the past*, (Cambridge University Press, Cambridge, UK, 1992), стр.300-322

грчки зборови, и на тој начин ќе се оддели од своите германски корени.¹⁷⁸ Професор Хачингсон, експертот за европски национализам на Лондонската школа за Економиија и Политика (London School of Economics and Politics), смета дека ваквите едукативни и културни проекти, се основна алатка на кралскиот централизам и фаза на прото-национализам, бидејќи овозможуваат рано создавање на „кохерентни елити,“ од амбициозни поединци од најразлични краишта, „преку нивна социјализација во рамките на (веќе етаблирани) културни и лингвистички практики“ и системи.¹⁷⁹

Токму во рамките на оваа потреба од веќе етаблиран систем на управување и интеграција, кралевите ќе се обидуваат да владеат по параметрите и традициите на македонскиот империјализам. Во овој период, раните реминисценции на македонскиот идентитет на монарсите и идеите на Александровиот Роман и митологизираниите кореспонденции на Александар и Аристотел од популарната „Тајна на тајните“ не биле доволни орудија за владеење. Отворајќи се кон пошироките елити,¹⁸⁰ француските и дел од европските монарси со целиот расположлив пишан материјал и движно археолошко и културно наследство го пресоздаваат „светот на македонските династи“, обновувајќи мноштво симболи и ритуали од овој период, кои ќе станат традиции, култура и протокол на европските дворови пренесувајќи се подоцна во општата културна матрица на Европа.

Полнежки го својот двор со луѓе од науката и уметноста, новите француски императори се претставувале како реминисценција на македонските династи и римски императори, наспроти традициите на франкиското благородништво на кои се гледало како израз на „варваризам“ и ниско културно ниво.¹⁸¹

¹⁷⁸ Професорот на Класични студии на Универзитетот Колумбија Гилберт Хагет ќе го анализира овој процес, велејќи: „јазичите беа уште повеќе збогатени со инкорпорирања на зборови директно преземени од класичниот латински, и, во помал, но важен процент, класичниот грчки.“ Објаснувајќи го асимилирањето на грчки и латински зборови во овој период професорот Хагет ќе посочи на „директни преземања од класичната литература, (но и влијанија) на адаптациите веќе направени од Француските и италијанските писатели“ на овој и претходните периоди. Но, овој посветен класичар, во истото дело нема да пропушти да објасни дека тогашниот „грчки“ јазик на запад, најчесто не претставувал јазикот на „класична“ Грција, туку византиското коине. Gilbert Highet, *Classical Tradition - Greek and Roman Influences on Western Literature*, (Oxford University Press, NYC, New York, 1985), стр. 17-18

¹⁷⁹ John Hutchinson, *Nations as Zones of Conflict*, (SAGE Publications, London, UK & Thousand Oaks, California, USA & New Delhi, India, 2005), стр.23

¹⁸⁰ James Van Horn Melton, *The Rise of the Public in Enlightenment Europe*, (Cambridge University Press, Cambridge, UK, 2001), стр.55

¹⁸¹ Janet Coleman, *Ancient and medieval memories: studies in the reconstruction of the past*, (Cambridge University Press, Cambridge, UK, 1992), стр.40

Во рамките на овие политики на Бурбоните, а под влијание на Италија, во Париз во 1635 година била формирана и Француската Академија (Académie française), за веќе во „1663 година дел од нејзините членови специјализирани во историја и познавање на античноста да ја создадат Кралската академија за натписи и медали (Académie royal des inscriptions et médailles)“ чија мисија била да ги истажува натписите, спомениците и странските медали (значајни сувенири) во чест на кралот Луј XIV.¹⁸² Само три години подоцна, во 1666 година Франција ќе ја отвори и првата голема културна амбасада, Француската Академија во Рим, која од овој период до денешен ден ќе се занимава со археолошките споменици на Италија и медитеранот, кои биле проучувани, документирани, анализирани и ползувани како инспирација за културата и уметноста на модерна Франција.¹⁸³

И на дворите на другите „просветлени“ монарси од Шпанија до Русија, ќе се прават првите големи приватни колекции на артефакти, најчесто донесени од Италија. Овој тренд на иницирање, организирање и поткрепа на првите колекции на археолошки артефакти е видлив уште во шеснаесеттиот век кај шпанскиот крал Филип II и англискиот крал Хенри VIII, а во седумнаесеттиот век ќе доживее афирмација помеѓу монарсите низ цела Европа, вклучувајќи ги значајните проекти на Петар Големиот (Велики) во Русија, кој освен организирањето на откуп и организирање на колекции на артефакти од класичниот свет, но и внатрешноста на Азија, ги создава и првите јавни музеи кои се новитет не само во Русија туку и пошироко.

Еден од најимпресивните примери на рана археолошка и музејска дејност во седумнаесеттиот век среќаваме во северна Европа. Повеќедецениското ривалство на шведските и данските кралеви за доминација на поширокиот регион на северот на Европа, продуцирало интензивна дејност и на полето на собирањето и проучувањето на археолошки артефакти. Кралевите, како Кристијан IV од Данска и Густав Адолф од

¹⁸² Margarita Diaz-Andreu, *A World History of Nineteenth-Century Archaeology - Nationalism, Colonialism, and the Past*, (Oxford University Press Inc., New York, 2007) стр.38

¹⁸³ Stephen L. Dyson, *In Pursuit of Ancient Pasts, A History of Classical Archaeology in the Nineteenth and Twentieth Centuries*, (Yale University Press, New Haven, USA & London, UK, 2006), стр.20

Шведска не биле само колекционери со значајни збирки на медитерански артефакти, туку уште во овој ран период финансирале локални археолошки проекти, создале археолошки катедри и донеле закони за заштита на антиквитетите.¹⁸⁴

Во исто време, полека, но сигурно, економскиот центар на Европа од медитеранот ќе преминува кон атлантикот. „Новиот свет“, колонијализмот и меѓународната трговија, ќе им дава се повеќе примат на новите трговски елити до Холандија, Британија и делови на денешна Германија. Сега тие со своите зголемени финансиски можности, полека но сигурно, ќе ги надминат аристократите на Јужна Европа.

Од овој период, иако суштински потценети и третираны како „етнички маатеријал“ на „варварите“, во Европа стигнале и првите археолошки артефакти и фабулите на античките не-европски култури од Азија, Северна и Јужна Америка.¹⁸⁵ Сепак, за европските елити од овој период овие артефакти нема да го носат „културниот капитал“ на источниот медитеран, а новите северно-европски трговски елити ќе ги задржат фабулите на „античкиот глобализиран свет“ реинтерпретирајќи ги според сопствените идеи и интереси.

Во тој контекст, и новата голема сила и идна доминантна светска империја, Голема Британија, која ќе израсне од „Величенствената револуција“ и обединувањето на Англија и Шкотска,¹⁸⁶ нема да ја пропушти фазата на интензивна акултурација на своите елити кон медитеранската античка култура. Еден од најзначајните феномени на културната трансформација на финансиски зајакнатите англиски елити се „Големите тури“.¹⁸⁷ Овие туристички и едукативни патувања на младите британски аристократи во Италија, ќе станат значаен дел од социјалната и културната стратификација и трансформација во англиското општество, но во исто време ќе бидат основа врз која ќе се гради и во наредните векови британскиот однос кон археологијата и музејската дејност. Прифаќајќи го француското разбирање на „запознавањето со антиката како процес на култивирање и

¹⁸⁴ Margarita Diaz-Andreu, *A World History of Nineteenth-Century Archaeology - Nationalism, Colonialism, and the Past*, (Oxford University Press Inc., New York, 2007) стр.35-38,45

¹⁸⁵ Margarita Diaz-Andreu, *A World History of Nineteenth-Century Archaeology - Nationalism, Colonialism, and the Past*, (Oxford University Press Inc., New York, 2007) стр.39-40

¹⁸⁶ Jeremy Black, *A history of diplomacy*, (Reaktion Books, London, UK, 2010), стр.69

¹⁸⁷ Stephen L. Dyson, *In Pursuit of Ancient Pasts, A History of Classical Archaeology in the Nineteenth and Twentieth Centuries*, (Yale University Press, New Haven, USA & London, UK, 2006), стр.4-7

цивилизирање“,¹⁸⁸ англиските елити со своите трговски и претприемачки традиции ќе внесат нов плуралистички елемент во пенетрацијата на вредностите и естетиката на античката медитеранска култура. Од традициите на „Големите тури“, кои ќе ги запознаваат младите Британци и северно-европејци, пред се, со археолошките локалитети и артефакти на Италија, ќе произлезат дел од најзначајните приватни колекции на археолошки артефакти во Британија и Европа. Професор Дисон ќе нагласи дека „не е можно да се квантифицира бројот на артефакти кои од медитеранот стигнале до Британија“, притоа наведувајќи дека единствена паралела може да биде римското ограбување на богатствата на македонските империи.¹⁸⁹

Во исто време, од ваквиот нов пиетет и посветеност кон античките традиции на медитеранот ќе бидат директно повлијаени и пошироките аспекти на живеењето, културата и естетиката во Велика Британија, а преку неа и во преку-океанските колонии од кои ќе произлезат дел од најпросперитетните и највлијателните држави на денешницата. Една од најмаркантните карактеристики на британското општество, директно предизвикана од овој акултурациски феномен е архитектурата повлијаена од класичките примери. Додека ренесансните и барокните влијанија врз британската архитектура се многу поскупо, новата „директна експонираност“ на богатото археолошко наследство на Италија и медитеранот во осумнаесеттиот век ќе остави длабок впечаток на архитектурата и дизајнот во Британија, а дел од овие дела ќе бидат градени под директни импресии и со значајни проучувања на археолошките локалитети и остатоците од античките градби.¹⁹⁰

¹⁸⁸ Julie Reeves, *Culture and International Relations: Narratives, natives and tourists*, (Routledge, London, UK & New York, USA, 2004), стр.15-16

¹⁸⁹ Во текстот на Дисон: „It is not possible to quantify the number of pieces from the Mediterranean that made their way to Britain, but they certainly represented the largest transfer of classical art since the Roman looting of Greece“; авторот се ползува со релативно застарената, но сеуште присутна општа формулација Грција, која се однесува на вкупната пред-римска култура на источниот медитеран, или на македонските империи многу почесто од самата територија на античките хеленски полиси, на југот на Балканот, кои во овој период се веќе значајно депривирани. Истото не е сосема неочекувано имајќи предвид дека во оваа прилика Дисон прави преглед на развојот, пред се, на класичната археологија, која е и креатор и последна оперира со ваквата неадекватна и надживеана терминологија. Stephen L. Dyson, *In Pursuit of Ancient Pasts, A History of Classical Archaeology in the Nineteenth and Twentieth Centuries*, (Yale University Press, New Haven, USA & London, UK, 2006), стр.7

¹⁹⁰ Stephen L. Dyson, *In Pursuit of Ancient Pasts, A History of Classical Archaeology in the Nineteenth and Twentieth Centuries*, Yale University Press, New Haven, USA & London, UK, 2006), стр.4-6

Средината на осумнаесетиот век, ќе биде сведок и на двете најзначајни епизоди на иницијација со културата на медитеранот на дотогаш поизолираното од глобалните културни текови „северно-германско општество“. Уште во овие рани фази на запознавање со глобализираната античка култура, „германскиот културен простор“ ќе артикулира специфично и ново читање на симболите и фабулите на антиката, соодветно на идејно-политичките потреби и тенденции на елитите во овие поизолирани делови на континентот. Токму светогледот на северно-германските елити, кои ја засновале сопствената традиција врз одбрана од пошироките идејни и културни глобализирачки бранови, и во времето на контра-реформацијата и во периодот на француската европска и глобална доминација, ќе ја зацртаат новата патека во развојот на европските идентитети и основните насоки на развојот на археологијата, како наука.

Основањето на Универзитетот во Готинген (University of Göttingen) најчесто се зема како една од најважните фази на овој процес на новото „германско“ читање на антиката. Овој универзитет, создаден со одлука на Англискиот крал Џорџ II во 1734 година, ќе ја претстави и наметне антиката во „северно-германскиот културен простор“. Проучувања на овој универзитет ќе бидат фокусирани на класичната литература, но како интегрален дел од проучувањето на минатото на универзитетот ќе се проучуваат и „материјалните остатоци, како и книгите.“¹⁹¹ Проминентниот американски археолог Стефан Дисон (Stephen L. Dyson)¹⁹² ќе обрне внимание на фактот дека „од 1767 (Универзитетот во) Готинген ќе ја поседува и првата збирка на лиени копии на антички статуи во Европа“.¹⁹³ Копиите на античките скулптури, што ќе станат значаен тренд од средината на деветнаесеттиот век низ Европа, се израз и придонес на „фолклорниот“ елемент на Германија, каде елитите во овој период, и подоцна, се од многу аспекти „попарохијани“, и ја немаат директната и долготрајна изложеност и комуникација со медитеранската култура за разлика од француските, шпанските и подоцна, во одреден дел,

¹⁹¹ Stephen L. Dyson, *In Pursuit of Ancient Pasts, A History of Classical Archaeology in the Nineteenth and Twentieth Centuries*, Yale University Press, New Haven, USA & London, UK, 2006), стр.1-2

¹⁹² Професор Стефан Дисон (Stephen L. Dyson) е еден од најпроминентните современи американски археолози, чии проучувања се насочени врз класичната археологија, но и археолошката теорија и развојот на археолошката наука. Тој бил повеќегодишен Претседател на Археолошкиот институт на Америја, Претседател на Класичното друштво на Американската академија во Рим, уредник на Американскиот журнал за археологија, дописен член на Германскиот археолошки институт и сл.

¹⁹³ Stephen L. Dyson, *In Pursuit of Ancient Pasts, A History of Classical Archaeology in the Nineteenth and Twentieth Centuries*, Yale University Press, New Haven, USA & London, UK, 2006), стр.1-2

англиските елити. Но затоа пак, овие идеализирани копии извадени надвор од археолошкиот контекст и вклучени во аргументацијата и историските реконструкции на класичната филологија, област во која Германија одржувала традиции уште од „схоластичкиот“ средновековен период и ги пренела како автентични вредности на периодот на реформацијата, ќе станат основа на идното „научно“ гледање на антиката. Токму затоа, професор Дисон нагласува дека е „значајно“, што колекцијата на копии на античките статуи во Готинген била „сместени во библиотеката, наместо во одделен музеј“.¹⁹⁴ Ваквиот однос кон културното наследство на германските елити од осумнаесеттиот век, ќе има огромно влијание врз раниот развој на археологијата како научна дисциплина. Во овој контекст повеќе современи проучувачи ја ставаат и подреденоста на археолошките теории и големата зависност на интерпретациите на археолошкиот материјал од изворите од класичната филологија, што ќе стане една од детерминантите и основните карактеристики на класичната археологија, која, пак, била доминантен тренд во археолошката наука и пракса се до втората половина на дваесеттиот век.¹⁹⁵

Ваквата карактеристика на „германското“ читање на антиката не води и до втората клучна епизода на овој процес и специфичниот придонес на проминентниот германски проучувач на антиката, Јохан Винкелман (Johann Winckelmann). Овој северно-германски проучувач, со скромно потекло, кон средината на деветнаесеттиот век ќе стане библиотекар на еден од најважните кардинали во Рим. Од оваа позиција, Винкелман ќе ги направи и промовира дел од своите најзначајни проучувања и хипотези, кои ќе станат основа на класичната археологија, историјата на уметноста како наука, но во исто време и на национален мит, како и „ново-откриена“ суштина на естетиката и културата на „германскиот народ“ и новосоздаденото обединето германско кралство.

Проучувајќи ги античките извори Винкелман ќе се потпре на трендот на глорификација на уметноста и слободата на „класична Грција“, од страна на римските автори од доцно-републиканскиот период и периодот на владеење на Октавијан Август,

¹⁹⁴ Stephen L. Dyson, *In Pursuit of Ancient Pasts, A History of Classical Archaeology in the Nineteenth and Twentieth Centuries*, Yale University Press, New Haven, USA & London, UK, 2006), стр.1-2

¹⁹⁵ Ibid.

кога овие ја ползувале Хелада како идејна алтернатива и оружје во борбата со културно доминантните глобализирачки текови кои од македонските империи се пренесувале во Рим.¹⁹⁶ Оваа литературна традиција, Винкелмат ќе се обиде да ја пренесе врз уметноста, создавајќи основа или идеја за стратификацијата на развојот на културата и општествата преку различните уметнички и, пред се, скулптурални стилови. Неговата гледна точка на сиромашен северно-германец со скромно потекло кој ќе дојде во Рим на барокната и рококо епоха, ќе ја осветли и глорифицира античката грчка уметност, а пред се скулптура, која ја запознал во римските извори и врз база на оние римски скулптури за кои се претпоставувало дека се копии на скулптури од грчкиот „класичен“ период. Вкусот на северно-германскиот конвертит во католичката вера и римското влијание, ќе ја спротивстави едноставноста и слободата на грчките полиси, со „декаденцијата“ во уметноста и општеството во периодот на македонскиот и римскиот империјализам.¹⁹⁷

Научниот придонес на Винкелман, долго прославуван како „татко на археологијата“, особено на германските археолошки форуми,¹⁹⁸ подоцна помесетен помеѓу предвесниците на „класичната археологија“, па „историјата на уметноста“ или, според уште посовремените гледишта, предвесник на истражувањата на историјата на уметноста во „класичниот период“, денес генерално се гледа во идејата за развој на различните стилови во уметноста. Но, неговото вистинско влијание е огромно во развојот на националниот мит и идентитетот на современа Германија и современата германска нација, современа Грција и современиот грчки идентитет, влијанието врз различни европски идентитети и поткрепата на идејата за одделен идентитет на Европјаните, како и врз научните теории за расите и нивните несреќни имплементации во европските и меѓународните односи. Но, овие последици на „Винкелмановите традиции“ ќе ескалираат во деветнаесеттиот век кога ќе се конституираат и современите европски нации и археологијата, како научна дисциплина.

¹⁹⁶ Stephen L. Dyson, *In Pursuit of Ancient Pasts, A History of Classical Archaeology in the Nineteenth and Twentieth Centuries*, Yale University Press, New Haven, USA & London, UK, 2006), стр.10

¹⁹⁷ Stephen L. Dyson, *In Pursuit of Ancient Pasts, A History of Classical Archaeology in the Nineteenth and Twentieth Centuries*, Yale University Press, New Haven, USA & London, UK, 2006), стр.4

¹⁹⁸ Stephen L. Dyson, *In Pursuit of Ancient Pasts, A History of Classical Archaeology in the Nineteenth and Twentieth Centuries*, Yale University Press, New Haven, USA & London, UK, 2006), стр.4

Она што е заклучок од анализите на ова поглавје е дека интензивниот процес на создавање на идентитети преку „античката глобализирана култура“ на медитеранот, започнат во Италија од Ренесансата до крајот на осумнаесеттиот век, ќе стане доминантен тренд во цела Европа и пошироко. Европскиот континент ќе го дочека деветнаесетиот век целосно опседнат со антиката, на дворовите, помеѓу благородниците, на универзитетите, во културата, науката и во трговските класи. Големите европски монарси ќе се повикуваат на своето „божјо право“ на посед кон империите и поданиците, обидувајќи се преку се повеќе културни добра пренесени од антиката да го аргументираат „оправданото и вонвременско“ значење на империјализмот. Трговските и интелектуалните елите, пак, во империите и на нивните граници, во антиката ќе ги бараат знаењата со кои ќе можат да го надиграат империјализмот и аргументите за да го оспорат. Некои од нив за ваквите свои анти-монархистички и анти-империјалистички цели ќе најдат поткрепа во скепсата и научните пробиви на Истокот, особено во нивната мистична форма како борба со влијанието од Рим, а ваквиот нивен научен интерес ќе резултира со развојот на ориентализмот, египтологијата и асириологијата и други дисциплини. Други, пак, за еманципацијата од монархиите и империите, ќе најдат аргументи во републиканските традиции и „демократијата“ на Грција и Рим, и нивната борба во антиката со македонскиот и персискиот империјализам. Од овие политички мотиви, ќе се развијат научните и интелектуалните текови кои ќе го создадат романтичниот хеленизам и класичната археологија.¹⁹⁹

¹⁹⁹ Olga Augustinos, *Philhellenic Promises and Hellenic Visions: Korais and the Discourses of the Enlightenment*, во едисијата Katerina Zacharia, ed. *Hellenisms: Culture, Identity, and Ethnicity from Antiquity to Modernity*, (Ashgate Publishing, Aldershot, UK & Burlington, USA, 2008), стр.170-174

Создавањето на национализмот и археологијата

Определувањето на официјалиот датум или период за почеток на одреден тренд, процес, појава или научна дисциплина секогаш претставува неисцрпна тема за научни, општествени и интелектуални полемики, колку заради комплексните процеси во кои овие феномени се создадени, толку и заради идејните, идеолошки и културни конотации кои ваквото решение или аргументација ги создаваат за современите општества.

Во случајот со национализмот науката долго се борела и во своите редови помеѓу примордијалистичките и модернистичките гледишта повлијаени од различните идејни погледи кон општеството, државата, социјалните односи и идентитетите,²⁰⁰ а во случајот со професионалната историја на археологијата клучното прашање останува кој момент во развојот на научниот метод ја одделува границата помеѓу повеќевековната опсесија на елитите со археолошкиот материјал и археолошките локалитети и почетокот на развојот на археологијата како научна дисциплина. И во двата случаи современата научна мисла е доминантно определена за првата половина на деветнаесеттиот век, кога сериозните општествени, политички, социјални и културни трансформации создаваат феномени, политички конструкти и научни гледишта, кои со својата форма, основни постулати и рецидиви се сеуште доминантни во повеќе општества ширум светот.²⁰¹ Еден од најсериозните фактори кои придонесуваат за ваквата важност на почетокот на деветнаесеттиот век за формата која ја зазеле и во одреден дел ја зачувале современите идентитети, политички ентитети, научни дисциплини и нивните идејни постулати е „финалната разрешница“ на интензивниот раст и трансформација на „Европа на монарсите“.

Создавањето на современиот европски национализам и археологијата како научна дисциплина коинцидира со моментумот во меѓународните односи во кој европските сили ќе ја победат наполеонова Франција. Во овој клучен момент за современата светска

²⁰⁰ Anthony D. Smith, *Ethno-symbolism and Nationalism: A cultural approach*, Routledge, London, (UK & New York, USA), стр.3-17

²⁰¹ John Hutchinson, *Nations as Zones of Conflict*, (SAGE Publications, London, UK & Thousand Oaks, California, USA & New Delhi, India, 2005), стр.45-46

историја општествените идеи кои кулминирале во Франција со Француската револуција преку наполеоновите политички и воени проекти ќе се прошират низ европските и не-европските општества,²⁰² а победата на „сојузниците“ против францускиот империјализам идејно ќе го раскине единството на цивилизацијата од „ерата на монарсите“ и трајно ќе го наметне партикуларизмот на културите, општествата и политичките ентитети како дефиниција за светските односи.²⁰³ Сепак, додека „падот на Наполеон“ останува клучен момент за ваквиот идеен, општествен, социјален и политички развој, секое разгледување на идејните основи на ваквиот глобален процес треба да го опфати поширокиот период помеѓу Француската револуција и Европската револуција (револуции) од 1848-1849 година, која повеќе проучувачи ја нарекуваат и „Пролетта на народите“.²⁰⁴

Разгледувајќи го посочениот период и процесите произлезени од него, овој дел од анализата ќе ги посочи клучните епизоди, мотиви, идеи, симболи и фабули, кои ќе ги создадат современите европски, а подоцна и неевропските народи, како и нивната специфична релација со развојот на археологијата како наука и различните археолошки, или поврзани со археологијата, научни области, како класичната археологија, египтологијата и археологијата на Египет, ориенталистиката и асириологијата и археологијата на Блискиот исток, праисториска археологија, рано-христијанската и библиската археологија, културно-историската (културна археологија) и процесуалната археологија. Оваа потрага по модерните врски на меѓународните односи, идентитетите и археологијата мора да започне во периодот на Француската револуција, која ќе најави многу од идеите кои се денес доминантни, дебатирани и сеуште актуелни.

²⁰² Процесот ќе биде проследен и со неповратна институционална и идејна трансформација на општествата. Margarita Diaz-Andreu, *A World History of Nineteenth-Century - Archaeology, Nationalism, Colonialism, and the Past*, (Oxford University Press, New York, 2007), стр.79

²⁰³ Julie Reeves, *Culture and International Relations: Narratives, natives and tourists*, (Routledge, London & New York, 2004), стр.17

²⁰⁴ Margarita Diaz-Andreu, *A World History of Nineteenth-Century - Archaeology, Nationalism, Colonialism, and the Past*, (Oxford University Press, New York, 2007), стр.65-66

а. Француската револуција, Галите и археологијата на блискиот исток

Силниот научен и социјален развој на Франција во ерата на просветителството и застојот во воените и политичките успеси на империјата ќе придонесат за големи внатрешни потреси кои ќе ја предизвикаат Француската (Буржуаска) Револуција. Во Француската револуција, во идејата да се обедини „нацијата“ на поширока основа, паѓа последниот не-медитерански стратум на францускиот идентитет. Буржуазијата се борела против империјалната елита и аристократијата, а тоа значело и борба со дел од идејните постулати на дотогашната Француска империја. Овие постулати и митологизирана социјална стратификација подразбирале општеството кое било структурирано од императорот кој се поврзувал со римските и источно-медитеранските традиции, благородништвото кое се повикувало на локалните традиции на Франките, како владетели на региони, и се разбира, народот кој бил претставуван како Гали,²⁰⁵ под импресии на медитеранската и италијанската терминологија за Франција, како „античка Галија“.²⁰⁶ Пред-револуционерниот мит подразбирал дека Галите, т.е. народот, го прифатиле и ропството (подредениот однос) од страна на римските императори, идентификувани со современите француски императори, и она од страна на франкиските завојувачи, на чија традиција се повикувала „старата аристократија“.²⁰⁷

Во Француската револуција „Галите“, односно народот, за потребите на новите елити без „благородничко потекло“, ќе бидат издигнати на пиетот, па дури „хуманите и патриотски“ лидери на револуцијата ќе го повикаат Францускиот народ, Галите, да го избркаат благородништвото т.е. германските завојувачи - Франките надвор од државата.²⁰⁸

²⁰⁵ Michael Dietler, "Our Ancestors the Gauls" – *Archaeology, Ethnic Nationalism and the Manipulation of Celtic Identity in Modern Europe*, во рамките на: *American Anthropologist, New Series, Vol. 69, No. 3*, (Blackwell Publishing & American Anthropological Association, USA, 1994), стр.587

²⁰⁶ Margarita Diaz-Andreu, *A World History of Nineteenth-Century Archaeology - Nationalism, Colonialism, and the Past*, (Oxford University Press Inc., New York, 2007) стр. 35

²⁰⁷ Michael Dietler, "Our Ancestors the Gauls" – *Archaeology, Ethnic Nationalism and the Manipulation of Celtic Identity in Modern Europe*, во рамките на: *American Anthropologist, New Series, Vol. 69, No. 3*, (Blackwell Publishing & American Anthropological Association, USA, 1994), стр.584-587

²⁰⁸ Еден од овие лидери во 1789 година „повикал оние што тврдат дека се од расата на освојувачите (Франките) треба да бидат вратени назад во шумите на Франконија, од страна на народот (Third Estate или третата каста), со цел да се прочисти нацијата, која потоа ќе биде составена само од наследници на Галите и Римјаните“.

Цивилизацијата на античките филозофи и ретори ќе има големо влијание во француската револуција и во културата на Франција до денешен ден, наспроти средновековното Франкско благородништво како последен остаток од авторитарното средновековие. Сепак, резултатите на револуцијата покажуваат дека падот на благородниците „Франки“ и „благородничките кралеви“ не бил толкав удар врз авторитаризмот, колку што бил насочен кон последниот остаток на немедитеранското наследство.²⁰⁹ По револуцијата, за потребите на големата европска и светска сила, империјалистичките тенденции нема да бидат трајно прекинати,²¹⁰ туку само новата Француска династија на Наполеон Бонапарта ќе му должи многу повеќе на своето медитеранско потекло и медитеранските симболи за власт, отколку на традициите на Франкити и нивните благороднички лози.²¹¹ Во тој контекст, универзалната нова империја на Франција уште повеќе ќе ги засили културните и политички врски со Рим и медитеранот, наспроти одредени остатоци од германската пред-ренесансна култура на своите соседи.

Во деветнаесеттиот век, тенденциите на глобалната империја и нејзините антички корени во Франција ќе станат балансирали со новиот идентитет на пошироките елити, во името на народот. Во делот на развојот на археологијата, ова ќе значи дека на домашен терен во деветнаесеттиот век локалните антиквари, ентузијастички и рани научници се повеќе ќе се занимаваат и со културата на Галите. Во овој период, освен естетски највпечатливите артефакти, најчесто увезувани од Рим и медитеранот, се повеќе ќе се собираат, проучуваат и комеморираат и локални артефакти, најчесто од римскиот период. Нивната евентуална естетска инфериорност, во однос на оние од медитеранот, сега ќе биде уште помалку важна, зошто тие ќе претставуваат специфични форми на автентичната „гало-римска култура“.²¹²

Michael Dietler, *“Our Ancestors the Gauls” – Archaeology, Ethnic Nationalism and the Manipulation of Celtic Identity in Modern Europe*, во рамките на: *American Anthropologist, New Series, Vol. 69, No. 3*, (Blackwell Publishing & American Anthropological Association, USA, 1994), стр.587

²⁰⁹ Margarita Diaz-Andreu, *A World History of Nineteenth-Century - Archaeology, Nationalism, Colonialism, and the Past*, (Oxford University Press, New York, 2007), стр.65

²¹⁰ John Hutchinson, *Nations as Zones of Conflict*, (SAGE Publications, London, UK & Thousand Oaks, USA & New Delhi, India, 2005), стр.38

²¹¹ Alexander Grab, *Napoleon and the Transformation of Europe*, (Palgrave Macmillan, London, UK & New York, USA, 2003), 41-43

²¹² Stephen L. Dyson, *In pursuit of ancient pasts: a history of classical archaeology in the nineteenth and twentieth centuries*, (Yale University & Sheridan Books, USA, 2006), стр.56

Најпосле, во периодот на обновувањето на Империјата од страна на Наполеон Бонапарта, новата „универзална империја“, ослободена од наследството на „темниот среден век“, со своите нови социјални, политички и културни знаења и идеи, ќе тргне во обединување на Европа и светот кон „мир и просперитет“, оние исти аргументи кои ги ползувале уште македонските династи, како и сите империи и монархии кои се повикувале на нивните традиции.²¹³ Навистина, новата Француска империја нема да успее трајно воено да ги покори Европа и светот, но нејзините идеи, особено во делот на „античкиот идентитет на нацијата“, ќе ги трансформираат Европа и светот и ќе придонесат значајно кон формирањето на нациите и национализмот на глобално ниво.²¹⁴

Идејната трансформацијата што во седумнаесеттиот и осумнаесеттиот век ќе се случи во Франција, под „Античкиот режим“ на Бурбоните, ќе ја трансформира политички, општествено, културно, воено и идентитетски империјата. Метингли ќе забележи дека во четиринаесетиот век „Франција била преголема и премногу аморфна за да биде (ефективно) владееена“ или да ги загрози посериозно соседите.²¹⁵ Оваа констатација ќе ја повтори и Макијавели, кој споредувајќи ја Франција со Македонската империја, ќе заклучи дека компакноста и културата на поданиците (менталитетот на елитите) на Александровата империја им обезбедил мир и стабилност на македонските династи, за разлика од децентрализираната Франција која е долгорочно нестабилна.²¹⁶ Но, во периодот од владеењето на Луј XIV до она на Наполеон Бонапарта, Франција административно и идејно ќе се централизира, во неа нема веќе да владеат старите европски племенски традиции и германски регионални благородници. Токму во овој контекст, истакнатиот француски и европски политички теоретичар и историчар од првата половина на деветнаесеттиот век, Алексис де Токвил, ја гледал и целта на Француската буржуаска револуција, која требала да ги продолжи модернизацијата и централизацијата

²¹³ Професор Струтман, од Универзитетот во Утрехт го објаснува екстензивно патот по кој дворските традиции, ритуали, дипломатија, протоколи и фестивали на македонските династи од периодот на македонскиот империјализам ќе се пресликаат во кралските и државните протоколи на рана модерна Европа. Според него, македонските дворски традиции најпрвин ќе бидат прифатени од „Рим и Византија“, за преку Византија да бидат „пренесени во средновековна и ренесансна Европа и Османлиската империја.“ Rolf Strootman, PhD thesis, under mentorship of W.H. Gispen, *The Hellenistic Royal Courts*, (Department of History, University of Utrecht, Netherlands, 2006/2007), стр.3

²¹⁴ Alexander Grab, *Napoleon and the Transformation of Europe*, (Palgrave Macmillan, London, UK & New York, USA, 2003), 206-211

²¹⁵ Mattingly, Garrett, *Renaissance diplomacy*, (Dover Publications, Mineola, NEW YORK, USA, 1988), стр.106

²¹⁶ W. K. Marriott, Transl. *The Prince by Nicolo Machiavelli - Written c. 1505 - published 1515*, (Constitution Society, Texas, USA, 2011), стр. 16-19, 92-100

на Француската држава започната во времето на Луј XIV. Оваа интензивна и континуирана трансформација ќе ја создаде идејата за „универзална“ империја.²¹⁷ Францускиот „мондијален“ јазик на елитите, бил директен наследник на латинскиот и „грчкиот“ јазик, прочистен од старите германски (франкиски), нормански и други јазици, од кои останале занемарливи примеси.²¹⁸ Оваа нова универзална империја се сметала себе за наследник на Рим, Македонија, Персија и Египет, нивните знаења, култура и политики, а императорот ќе владее со „стариот“ народ Гали, кои одамна биле присутни и дел од оваа глобализирана култура.

Токму затоа, низ деветнаесеттиот век Франција ќе има доминантна и многу значајна улога во проучувањето на културата на источниот медитеран. Овие проучувања ќе останат континуитет и легитимација на империјалистичките тенденции, преку мимесис со античките империјални традиции. Во раниот деветнаесетти век ползувањето на симболите и културата на македонскиот империјализам ќе го обземе новото трансформирано француско општество, „од домовите со новите форми на мебел, порцелан и накит“,²¹⁹ до социјалното живеење и „јавните манифестации во Париз“, преку научните

²¹⁷ Stephen L. Dyson, *In pursuit of ancient pasts: a history of classical archaeology in the nineteenth and twentieth centuries*, (Yale University & Sheridan Books, USA, 2006), стр. xiv, 21

²¹⁸ Francisco Rodríguez Adrados, *A history of the Greek language : from its origins to the present*, (Brill NV, Leiden, The Netherlands, 2005), стр. 275-276

²¹⁹ Покрај исцрпниот, луциден и покрепен опис и поширока и длабоко издржана аргументација на развојот и интеракцијата на национализмот, и другите политички процеси во Европа, со археологијата, кај професор Диаз-Андреу, низ целото дело „Светска историјата на археологијата на деветнаесеттиот век“ несоодветно се провлекува терминот и придавката „класичен“, како класични симболи, класични антиквитети, класични старини (антиквитети) во Египет, класичен период (дела) во Сирија, за споредба со некласични антиквитети, периоди и археологии. Оваа класификација е во контекст на поделбата на класичната археологија, со други археолошки области, како исламската археологија, археологијата на јужно-американските култури и сл., од кои црпеле инспирација делумно идентитетите и политиките на новосоздадените ентитети надвор од Европа. Но, квалификацијата на еден артефакт или симбол за класичен има погрешни импликации од аспект на современата археологија и историја на уметност, во смисла дека го стравува двата века на грчките полиси, и римскиот доцно-републикански период. Додока, класичната археологија се занимавала и занимава со поширокиот период од раните грчки полиси до „доцно-римскиот“ период, класификацијата на артефакти како класични ја детерминирале раните „пуристанци“ во областа, а за оние симболи, артефакти, божества, култови и сл., од периодот на македонскиот империјализам, веќе подолг период во науката се ползува терминот Хеленизам или хеленистички, кој што прави мал отклон од колонијалната и империјалната свест за исклучително европско потекло на оваа култура. Повојниот развој, пак, и зголемената истраженост на овој период во културата, за овој период го сугерира името „Македонски империјализам“ или „Македонски векови“ (Малколм Еригтон). Затоа, именувањето на симболите од македонскиот период (векови), или според голем дел од авторите „хеленистичкиот“ период, како „класични симболи со египетско влијание“, (како ги нарекува Диаз-Андреу на страна 67) е несоодветно и создава низа забуни, особено што многу теоретичари во областа ќе заклучат дека еден од главните параметри за оценка на класичноста е неповлијаеноста од Египет (и Азија) од подоцнежните епохи. Уште понесоодветна е оваа терминологија бидејќи во крајот на осумнаесеттиот и почетокот на деветнаесеттиот век во Франција ставовите на класичната археологија и класичноста, наспроти француската античност не биле развиени.

Margarita Diaz-Andreu, *A World History of Nineteenth-Century Archaeology - Nationalism, Colonialism, and the Past*, (Oxford University Press Inc., New York, 2007) стр. 67

експедиции со научници од различни научни дисциплини, кои Наполеон ќе ги одведе во Египет, па се до сликите на императорот претставен како Александар или соларно божество на кочија влечена од коњи.²²⁰

Франција од периодот на владеењето на Наполеон, во текот на деветнаесеттиот и се до дваесеттиот век ќе даде клучен придонес за развојот на Египтологијата, Асириологијата, проучувањето на културите на блискиот исток, како и периодот на македонскиот империјализам. Можеби „идеолошките“ одлуки на Наполеон за новата француска доминација во источниот медитеран, и неговите митологизирани претстави како Александар Македонски и Богот-сонце не даваат научен призив на египетската кампања, но поведувањето на групата од 167 научници на експедицијата и основањето на Египетскиот институт (L'Institut de l'Egypt) претставува почетокот на Египтологијата и проучувањето на археологијата на Египет.²²¹ Првата научна експедиции на Наполеон Бонапарта во Египет и подоцнежната поделба на артефактите ископани, документирани и анализирани од француските научни институции, со силите победнички ќе придонесе за развојот на Египтологијата како наука и глобален интерес за египетските артефакти, а подоцнежното дешифрирање на египетските хиероглифи од страна на Шамполион (Jean-François Champollion), ќе создаде вистинска основа за развојот на археологијата на Египет и Египтологијата, воопшто, која полека, но, сигурно ќе излезе од сенката на македонскиот империјален период.²²²

Во текот на деветнаесеттиот и дваесеттиот век, Франција ќе остане конзистентна на политиките на Наполеон кон источниот медитеран. Почнувајќи од преговорите со Британците за Египет, каде ќе инсистира на своја „администрација“ врз археологијата, преку интензивните археолошки проекти во својот „мандат“ (колонија) во Сирија, археолошкото влијание во Турција, па се до потпишувањето на договорот со иранскиот Шах во 1900 година за „ексклузивно и бесконечно право за вршење на археолошки

²²⁰ Margarita Diaz-Andreu, *A World History of Nineteenth-Century Archaeology - Nationalism, Colonialism, and the Past*, (Oxford University Press Inc., New York, 2007) стр. 67, 74-75

²²¹ James F. Goode, *Negotiating for the Past – Archaeology, Nationalism, and Diplomacy in the Middle East, 1919-1941*, (University of Texas Press, Austin, TX, USA, 2007), стр 67

²²² Bruce Trigger, *A History of Archaeological Thought*, (Cambridge University Press, NY, USA, 2006), стр.67-70

ископувања во сите делови на Империјата (Персиска).²²³ Во овие региони, француската археолошка администрација, во доминантен број случаи ќе развие одлична соработка со локалните власити и ќе се поставува како објективен арбитер или заштитник на локалните интереси наспроти други европски сили и новите музеолошки иницијативи од САД, кои од своите политички и идејни позиции често ќе се залагаат археолошкото богатство да не остане сопственост на локалните „ориентални“ „варвари“.²²⁴

Ваквите археолошки политики ќе станат основа за наметнување на европските идеи за национализмот помеѓу елитите во овие делови на Азија и Африка, а позицијата на заштитник и објективен авторитет над „големите цивилизации на антиката“ ќе го одржува француското поимање на сопствениот идентитет како културно средиште на цивилизираниот свет.²²⁵ Во таа смисла, развојот на археологијата на Египет и Блискиот исток, ќе забележат паралелен и тесно поврзан развој не само со развојот на националните идентитети во државите од овој регион, туку и со националниот идентитет на Франција и современите Французи.

Во смисла на континуитетот на концептите и идеите кои го изградиле современиот идентитет на Французите, важно е да се нагласи уште еден важен аспект на трансформитачката Француска Револуција. Имено, и покрај целосниот дисконтинуитет со социјалните традиции на пред-ренесансна Европа, локалното германско благородништво, но и влијанието на Папите, па дури и дисконтинуитет на франкската лоза на монархијата, античките тенденции, доктрини и симболи развиени на францускиот двор од шеснаесетиот век, не доживуваат дисконтинуитет во време на револуцијата. Напротив, синкретичните божества и култови, како и филозофијата, културата и научните сознанија поврзани со нив, кои се развиваат на дворовите на македонските династи и стануваат нивен симбол и систем на владеење, ќе се трансформираат во редок континуитет помеѓу културните симболи на француската монархија и француските републики. Интересот кон културата и достигнуањата на македонскиот империјализам кои ќе бидат развиени во

²²³ James F. Goode, *Negotiating for the Past – Archaeology, Nationalism, and Diplomacy in the Middle East, 1919-1941*, (University of Texas Press, Austin, TX, USA, 2007), стр.60-61, 78-79, 90-91, 127-140

²²⁴ James F. Goode, *Negotiating for the Past – Archaeology, Nationalism, and Diplomacy in the Middle East, 1919-1941*, (University of Texas Press, Austin, TX, USA, 2007), стр. 27, 78-79, 89-93

²²⁵ Julie Reeves, *Culture and International Relations: Narratives, natives and tourists*, (Routledge, London & New York, 2004), стр.15,16

периодот на Луј XIV, нема да опфаќаат само идентификација на Кралот Сонце, со Александар Македонски,²²⁶ туку и сериозна разработка на ритуалите, сознанијата, религијата и културата на дворот на македонските династи. Уште во 1731 година, Жан Терасон (Jean Terrasson) избран за член на Француската Академија²²⁷ под лично раководство и патронство на Луј XIV, ќе ја напише книгата „Животот на Сет“, во која дејствието се одвива во Египет, а авторот го опишува иницирањето на главиот јунак во култот на Изиди.²²⁸ Ваквите мотиви, митови, ритуали и мистерии цветале во Европа, во „Ерата на кралевите“,²²⁹ а честопати нивните протагонисти биле непосредно блиски и влијаеле на самите монарси.²³⁰ Француската револуција како свои симболи нема да го преземе само симболот на сонцето, на Луј XIV и основниот симбол на македонскиот империјализам, туку новиот симбол на пост-револуционерна Франција, култната „Маријана“, ќе ги преземе и другите основни симболи на елитите на македонскиот империјализам и неговара борба против Рим. Новите симболи на Маријана освен осумзрачната сончева круна, ќе бидат и фригиската капа и запалениот факел,²³¹ дел од

²²⁶ David Lee Rubin, ed. *Sun King: The Ascendancy of French Culture During the Reign of Louis XIV*, (Associated University Presses, London, UK & Mississauga, ON, Canada, 1992), стр.28-32

²²⁷ Француската академија е основана по иницијатива и долго време раководена од кардиналот Ришелје, а со доаѓањето на престолот на Луј XIV тој станал директен покровител на академијата, а таа работела со други институции вклучувајќи ги оние за проучување на антиквитетите во Лувр, кој бил за овие потреби обновен од страна на монархот. Токму во периодот на владеење на Кралот Сонце ќе овие француски интелектуалци Академијата ќе ја започнат „Расправата помеѓу античките и модерните“. Интересно е дека Терасон во оваа расправа ќе биде на страната на модерните, кои ќе ги застапуваат раните идеи кои ќе ги следат и дел од протагонистите на просветителството и Француската буржуаска револуција. Но, делото „Животот на Сет“, и симболите и идеите ползувани сите негови следбеници во Слободните масони и другите тајни здруженија (за кои ова дело ќе има огромно значење), кои ќе бидат влијателни и во почетокот на Француската револуција и во теченијата после неа ќе покажат дека и модерните биле длабоко инспирирани од митовите, симболите и дел од идеите на источниот медитеран. Како илустрација, Професор Мелтон ќе наведе дека: „Во Франција, на пример, во предвечерието на Револуцијата масоните (слободните сидари) најверојатно претставувале околу пет проценти на урбаната, возрасна машка популација.“

James Van Horn Melton, *The Rise of the Public in Enlightenment Europe*, (Cambridge University Press, Cambridge, UK, 2004), стр.252

²²⁸ Theodore Ziolkowski, *Lure of the Arcane: The Literature of Cult and Conspiracy*, (The Johns Hopkins University Press, Baltimore, USA, 2013), стр.70

²²⁹ Мелтон, исто така наведува дека оваа култура не претставувала иако можеби ја повлијаеле Француската револуција, немала свои корени во револуционерните идеи, туку напротив тајните здруженија биле дел од духот на епохата пред и по револуцијата. Говорејќи во пошироки рамки за развојот на јавниот и социјалниот живот во Европа, тој ќе укаже дека групирањето и мистицизам инспириран од дел од традициите на источниот медитеран станале значајна компонента на социјализација на елитите. Мелтон ќе напомене: „Ако повеќето француски (масонски) ложи биле страствени републиканци по 1789, други останале одлучни ројалисти.“ Во исто време, тој ги дава и примерите на Британија каде истакнати масони имало и помеѓу противниците на круната и помеѓу лојалистите, додека пак во Германија каде се наоѓаат радикалните Илуминати, истовремено членови на ложите се повеќето германски принцови.

James Van Horn Melton, *The Rise of the Public in Enlightenment Europe*, (Cambridge University Press, Cambridge, UK, 2004), стр.252-253

²³⁰ Theodore Ziolkowski, *Lure of the Arcane: The Literature of Cult and Conspiracy*, (The Johns Hopkins University Press, Baltimore, USA, 2013), стр.72, 102-116

²³¹ Подигнатиот факел на претставите на фреските и во ритуалите на Митраизмот го симболизира „изгревањето на сонцето“. Според повеќе проучувачи на религиите од периодот на македонскиот и римскиот империјализам носачите на запалените факели заедно со Митра го претставуваат „сончевото тројство“ во Митраизмот, притоа „Каут (носачот на подигнатиот запален факел) го претставува утринското сонце, Митра пладневното сонце, а Каутопат (кој носи факел насочен надолу) сонцето во залез“. Ваквата симболика на

главните иконографски елементи на митраизмот. Овие антички и нови „симболи на слободата“ под влијание на Француската револуција, и идеите за целосно ослободување од старата европска аристократија, ќе станат дел од националните симболи на САД и повеќе јужно-американски новоосамостоени држави.²³²

Во овие моменти на интензивна трансформација, на која со просветителските идеи се гледало како на развој преку културата и науката на француското општество, е создаден и поимот цивилизација, чии извори и тогашните елити ги гледале и барале во античкиот свет²³³, како и современото значење на латинскиот термин нација и неговите современи политички димензии.²³⁴ Во учебниците од овој период се среќаваат и јасните обиди за поврзување во антиката на новите поими на „нацијата“ и „цивилизацијата“ преку „анализите“ дека „Галите биле доволно интелигентни да разберат дека цивилизацијата е подобра од варваризмот“.²³⁵ На овој начин се правеле напори да се спојат империјалните традиции и аспирации со културните нус-ефекти на империјализмот и социјаните промени на епохата.

Најилустративен пример за интегративните напори на политичките и интелектуелните елити, предводени од археолозите, за обединување на идентитетот на империјата во деветнаесеттиот век се археолошките истражувања на Наполеон III, основачот на Втората „либерална“ Француска империја, кој со своите политики ќе ја создаде инфраструктурата на модерна Франција. „Наполеоновиот клучен археолошки потфат беа ископувањата кои се одвиваа помеѓу 1860 и 1865 во Алесија, локалитетот на одлучувачката битка помеѓу Цезар и Версингеторикс во 51 година пред Христа.

изгрејсонце и „нов светол ден“ е симбол на француската револуција и многу застапена како централен симбол во различни револуционерни движења и општествени системи во деветнаесеттиот и дваесеттиот век.

Antonia Tripolitis, *Religions of the Hellenistic-Roman Age*, (Wm. B. Eerdmans, Michigan, USA & Cambridge, UK, 2002) стр.48-50

²³² Dorinda Outram, *Panorama of the Enlightenment*, (Getty Publications, Los Angeles, USA, 2006), стр.37-40

²³³ „Цивилизацијата е нов збор. Бидејќи таа била вклучена во францускиот и англискиот јазик дури во средината на осумнаесеттиот век. Таа претставувала ниво на перфектност на едно општество“

Margarita Diaz-Andreu, *A World History of Nineteenth-Century Archaeology - Nationalism, Colonialism, and the Past*, (Oxford University Press Inc., New York, 2007) стр. 67

²³⁴ „Нацијата, на пример, била латински збор кој што останал во употреба во романските јазици. Сепак, во време на Француската револуција неговото значење добило политички конотации на: поврзана група која живее во согласност со заеднички закони и е претставена од ист законодавец.“

Margarita Diaz-Andreu, *A World History of Nineteenth-Century Archaeology - Nationalism, Colonialism, and the Past*, (Oxford University Press Inc., New York, 2007) стр. 67

²³⁵ Michael Dietler, „Our Ancestors the Gauls“ –*Archaeology, Ethnic Nationalism and the Manipulation of Celtic Identity in Modern Europe*, во рамките на: *American Anthropologist, New Series, Vol. 69, No. 3*, (Blackwell Publishing & American Anthropological Association, USA, 1994), стр.590

Локалитетот ги интегрираше келтските и романо-галските струи на раната француска митолошка историја, како и на француската археологија, бидејќи додека Наполеон ја обожувал (воздигал) легендата за Цезар, тој исто така морал да одговори на растечкото француско идентифицирање на Версингеторикс како прв француски национален херој.²³⁶

Ископувањата во Алесија имаат големо значење за развојот на археолошките истражувања на галската култура, развојот на воената археологија, а обезбедиле и важни првични индикатори за хронологизацијата на железното време.²³⁷ Сепак, најголемите резултати на овој и ваквите проекти, одговориле на политичките и идентитетските заложби на нивните инспиратори и протагонисти.²³⁸ Галската култура и културно наследство, ќе се здобие со огромна улога во создавањето на современите европски идентитети во ерата на национализмот. Тие и до современото остануваат основен слој на национален идентитетот на Французите,²³⁹ а нивното влијание ќе се одрази и на идентитетот на политички блиските до Франција и анти-англиски елити во Шкотска и Ирска.²⁴⁰ Овој идентитет и „традиција“, пренагласена и ископана од античките

²³⁶ Stephen L. Dyson, *In pursuit of ancient pasts: a history of classical archaeology in the nineteenth and twentieth centuries*, (Yale University & Sheridan Books, USA, 2006), стр.58

²³⁷ Ibid.

²³⁸ Во делот на комеморацијата и институционализацијата на овој француски „национален“ мит преку археологијата, уште повеќе говори и монументалната бронзена статуа на Версингеторикс, со посвета за единството на Галите според зборовите напишани од страна на Цезар, изградена по порачка на Наполеон III, на крајот на археолошките истражувања (1865), кои „тој широкоградо ги финасирал.“

Michael Dietler, *“Our Ancestors the Gauls” – Archaeology, Ethnic Nationalism and the Manipulation of Celtic Identity in Modern Europe*, во рамките на: *American Anthropologist, New Series, Vol. 69, No. 3*, (Blackwell Publishing & American Anthropological Association, USA, 1994), стр.592

²³⁹ Версингеторикс, Алесија и Галите се омиленат тема на повеќе француски политички лидери и во дваесеттиот век, а оваа реторика, на пример политичкиот слоган „Галија за Галите“, е особено засилена од крајно десно ориентираните француски политичари во последните декади. Но, она што најилустративно говори за обединетоста на француските политички елити околу овој археолошки поттикнат мит е односот на иконата на францускиот современ социјализам, првиот лево ориентиран лидер на Петтата (поевоената) Француска република, лидерот на Социјалистичката партија, и најдолгогодишен претседател на Франција (1981-1995), Франсоа Митеран. Стоејќи пред местото на историска комеморација на Версингеторикс и битката кај Алесија, во 1985 година, претседателот Митеран ќе ги повика Французите на единство од како што ќе рече „местото каде што се одиграл првиот чин на нашата историја“, прогласувајќи го притоа ова место за „национален локалитет“. Во истата кампања, лидерите на опозицијата, Митерановиот претходник, Претседателот на Франција, Жискар Д’Естен (Giscard d’Estaing), и Митерановиот наследник, дваесетивториот претседател на Франција, Жак Ширак (Jacques Chirac) избрале друг „галски локалитет“, на кој се сметало дека легендарниот Версингеторикс прв пат извојувал победа.

Michael Dietler, *“Our Ancestors the Gauls” – Archaeology, Ethnic Nationalism and the Manipulation of Celtic Identity in Modern Europe*, во рамките на: *American Anthropologist, New Series, Vol. 69, No. 3*, (Blackwell Publishing & American Anthropological Association, USA, 1994), стр.592-596

Во делот на образовните политики и пошироките влијанија на идентитетот:

Lotte E. Jensen, Joseph T. Leerssen, Marita Mathijssen, ed. *Free Access to the Past: Romanticism, Cultural Heritage and the Nation*, (Brill, Leiden, The Netherlands, 2010), стр.52

²⁴⁰ Ian Russell, ed. *Images, Representations and Heritage*, (Springer Science+Business Media, New York, USA, 2006), стр.73-75

медитерански и римски пишани извори, но и интерпретирана „научно“ за потребите на современите европски национализми, ќе стане значаен фокус на археолошките истражувања на тлото на западна Европа до денес, а во исто време во наредните два века ќе биде постојано актуелна и реактуелизирана како основа на националните и етничките митови и идентитети на Французите, Швајцарците, Бретонците, Англичаните, Ирците, Шкотите и Велшаните.²⁴¹ Археолошките проекти и хипотези, во комбинација со ограничените историски извори, и различните етнички и локални „мистификации“ на „келтската“ или „галската“ култура, ќе станат основа за себе-поимањето на современите Ирци, од борбата за национална еманципација и независност до современото брендирање на сопствените производи и туристичка понуда, тие ќе станат основна фабула на Шкотското движење за независност, а нема да ги одминат и промотивните активности на богатите и модерни Швајцарци во дваесетипрвиот век.²⁴²

Денес, терминот Келти, како постаро име на „истата“ група народи, интензивно се ползува во рамките на националните идеи на повеќе современи народи, а особено Шкотите и Ирците, но зазема и пошироки европски рамки. Во тој контекст интересно е да се нагласи дека овој етноним или, можеби само егзоним, ползуван од источно-медитеранските автори (се јавува кај Хекатеј од Милет) во шестиот век пред Христа, се однесувал на племе кое живеело до Лигурите во позадината на медитеранската (грчка) трговска колонија Масалија (денешен Марсеј), и тој до осумнаесеттиот век не се среќава во ниедна конотација со посеверните региони на Европа. Сепак, теориите за расите и научните хипотези за културно-историската археологија ќе го прошират географскиот опфат и значење на ова античко име се до северните граници на модерното „келтско“ говорно подрачје, прогласувајќи ги археолошките наоди во западна Европа од пра-историската и прото-историската епоха за наследство на „Келтите“ чии наследници се препознаваат и денес, според нивните лингвистички практики. Во таа смисла Професорот Дитлер (Michael Dietler) од Универзитетот во Чикаго, ќе нагласи дека е „иронично“ што не е само територијата на Келтите неисториска интерпретација на нивниот идентитет, туку

²⁴¹ Margarita Diaz-Andreu, *A World History of Nineteenth-Century - Archaeology, Nationalism, Colonialism, and the Past*, (Oxford University Press, New York, 2007), стр.324

²⁴² Bettina Arnold, *Pseudoarchaeology and Nationalism: Essentializing difference*, во едицијата

Garrett G. Fagan, ed. *Archaeological Fantasies: How Pseudoarchaeology Misrepresents the Past and Misleads the Public* (Routledge, London, UK & New York, USA, 2006), стр.174-178

„сосема е возможно оригиналните Келти да зборувале лигурски (јазик), а не јазикот кој нивното име подоцна почнало да го симболизира.“²⁴³

Токму ваквите деконструктивни анализи на современата археологија, историја и класична филологија, посочуваат јасно дека и во дваесетипрвиот век идентитетите и меѓународните односи одржуваат тесни врски со овие науки. Додека современата археолошка наука дала сериозни придонеси за деконструкција на митот за античката европска раса на Келтите, еден од најзначајните меѓународни играчи, Европската Унија, чии најпромовирани вредности се борбата против расизмот и промоцијата на науката „се повеќе е асоцирана со Келтскиот“ идентитет. Во последните години, „повеќе изложби на археолошки пронајдоци ширум Европа ги земаат „Келтите“ како нивна централна тема, за барем делумно да обезбедат видлив културен претходник за создавањето на овој нов социо-политички ентитет“, Европската Унија. Така, додека модерната европска над-национална структура интензивно се бори со националните мистификации, кои создаваат сериозни внатрешни конфронтации и поделби во телото на унијата, и таа самата не е отпорна на стандардизираниот процес на етаблирање на ентитети и идентитети преку археолошки поткрепените митологизации.²⁴⁴

6. Наполеоновите политики, археологијата и новите антички нации

На сите страни на светот, под налетот на новиот и засилен гало-римски универзален империјализам, под раководство на Наполеон Бонапарта, ќе се родат и нови европски национализми и идентитети, кои по примерот на Франција ќе продолжат да ги бришат пред-ренесансните европски традиции и идентитети,²⁴⁵ заменувајќи ги со оние идентитети, култури и симболи, кои биле во допир со „славната култура“ на античкиот

²⁴³ Michael Dietler, “Our Ancestors the Gauls” – *Archaeology, Ethnic Nationalism and the Manipulation of Celtic Identity in Modern Europe*, во рамките на: *American Anthropologist, New Series, Vol. 69, No. 3*, (Blackwell Publishing & American Anthropological Association, USA, 1994), стр.585-586

²⁴⁴ Bettina Arnold, *Pseudoarchaeology and Nationalism: Essentializing difference*, во едицијата Garrett G. Fagan, ed. *Archaeological Fantasies: How Pseudoarchaeology Misrepresents the Past and Misleads the Public* (Routledge, London, UK & New York, USA, 2006), стр.175

²⁴⁵ Процесот ќе биде проследен и со неповратна институционална трансформација на општествата. Margarita Diaz-Andreu, *A World History of Nineteenth-Century - Archaeology, Nationalism, Colonialism, and the Past*, (Oxford University Press, New York, 2007), стр.79

медитеран. Како дел од аргументацијата, легитимацијата и конкуренцијата во рамките на ваквиот процес ќе се создадат и новите интереси, области и гледишта на археолошката наука, а пред се класичната археологија.²⁴⁶

Коментирајќи ги фазите на трансформација кои европските идентитети ги доживуваат од периодот на Француската револуција, Вали Олинс, еден од најголемите современи експерти за „брендирање на нациите“ ќе забележи дека веќе во периодот на Наполеон „Франција не е доволно голема, и ќе се ребрендира Европа“.²⁴⁷ И навистина, еден краток поглед на имињата на новите провинции и полу-зависни и зависни државни кои произлегле од политиките на наполеоновата Империја, ги открива античките идентитети Белгијци, Илири, Хелвети, Партенопејци или Римјани.

На исток и југо-исток, новата универзална монархија, базирана на универзалните знаења и пред-христијански традиции, Франција, ќе се судри со интересите на Ватикан и тесно поврзаното со него Свето Римско царство. Наполеон го развластил Ватикан во Италија и им задал финален удар на предренесанските традиции и на Апенинскиот полуостров, а особено влијанието на Папската држава и Светото Римско царство. Значаен дел од богатствата на Рим, акумулирани од овие владетели и доминантни елити во Италија, ќе ги пренесе во „градот на светлината и универзалното знаење (владеење)“, Париз,²⁴⁸ а Рим преку археолошки проекти, со тимови на уметници, археолози и урбанисти ќе го „прочисти“ од новите слоеви на културно наследство во полза на автентичните градби од античкиот период.²⁴⁹

Од периодот од владеењето на Наполеон Бонапарта до она на Наполеон III, реформираната Франција ќе има клучно влијание во создавањето на современиот италијански национален идентитет и државност, како преку идеите на просветителството и „археолошкото ископување“, и во свеста на Италијанците од деветнаесеттиот век, на

²⁴⁶ Bruce Trigger, *A History of Archaeological Thought*, (Cambridge University Press, New York, USA, 2006), стр.61-67

²⁴⁷ Wally Olins, *Branding the Nation – the historical context*, во научниот журнал

The Journal of Brand Management, Vol.9/4, (Palgrave Macmillan, London, UK & New York, USA, 2002), стр.242-243

²⁴⁸ Stephen L. Dyson, *In Pursuit of Ancient Pasts, A History of Classical Archaeology in the Nineteenth and Twentieth Centuries*, (Yale University Press, New Haven, USA & London, UK, 2006), стр.23-26

²⁴⁹ Margarita Diaz-Andreu, *A World History of Nineteenth-Century - Archaeology, Nationalism, Colonialism, and the Past*, (Oxford University Press, New York, 2007), стр.70, 72

античкиот Рим спроти средновековната црква и хабзуршко влијание,²⁵⁰ така и преку директната воена помош на италијанските борци за независност.

Трансформацијата кон културно и економски интегрирана империја, по примерот на македонските империи, не се развил доволно брзо во поконзервативната Хабзбуршка монархија. Таа, со своето религиозно наследство на „Свето Римско кралство“, бавно чекорела од средновековните племенски и партикуларни идентитети кон акултурираното современие. Тоа ќе и даде можност, за „културна војна“²⁵¹ на наполеонова Франција, која ќе има за цел трајно да го подкопа единството на оваа политичка формација, чии корени и легитимација сеуште се темелеле врз каролиншкиот десетти век, нагласувајќи и поттикнувајќи ги наспроти тоа античките идентитети во различните региони на Хабзбуршката империја. Во таа насока, политиките на Наполеон Бонапарта не го поттикнувале само „италијанскиот национален дух“, туку преку повик кон Унгарците да се кренат за независност од Австрија“, и промоцијата на „анти-руските чувства во Големото војводство на Варшава“ Франција долгорочно ја разурнала кохезивноста на овие две конкурентни империи.²⁵²

Во овој период е создадена и автономијата на илирските провинции, што ќе даде сериозен поттик на илирското движење и сепаратизмот на јужните словено-говоречки елити во Хабзбуршката монархијата,²⁵³ а името Илири, произлезено од римската провинција Илирија и без јасни ендонимни конотации во античката историографија, долго ќе остане асоцијација за посебниот идентитет на балканските словени.²⁵⁴ Иако во подоцнежниот развој на српскиот и хрватскиот национален проект, ќе се јават влијанија на германскиот „културен национализам“, и одредени протагонисти ќе ги критикуваат асоцијациите со античките идентитети,²⁵⁵ „културата на Илирите“ и археолошките

²⁵⁰ Margarita Diaz-Andreu, *A World History of Nineteenth-Century - Archaeology, Nationalism, Colonialism, and the Past*, (Oxford University Press, New York, 2007), стр.71-72

²⁵¹ John Hutchinson, *Nations as Zones of Conflict*, (SAGE Publications, London, UK & Thousand Oaks, California, USA & New Delhi, India, 2005), стр.77-78

²⁵² Jeremy Black, *A history of diplomacy*, (Reaktion Books, London, UK, 2010), стр.144

²⁵³ Zrinka Blažević, *Indetermi-Nation: Narrative Identity and Symbolic Politics in the Early Modern Illyrism*, во едицијата Balázs Trencsényi, Márton Zászkaliczky, eds. *Whose Love of Which Country: Composite States, National Histories and Patriotic Discourses in Early Modern East Central Europe*, (Brill NV, Leiden, The Netherlands & Boston, USA, 2010), стр. 203-224

²⁵⁴ George. W. White, *Nationalism and Territory: Constructing Group Identity in Southeastern Europe*, (Rowman and Littlefield Publishers, Oxford, UK & New York, USA, 2000), стр.143-144

²⁵⁵ Vladimir Ćorović, *Istorija sipskog naroda*, (Projekat Rastko, Janus, Beograd, 2001), стр.324-331

артефакти и хипотези поврзани со неа ќе останат актуелни се до дваесетипрвиот век. Во хрватските градови под хабзбуршка власт првите музеи се отвориле уште во првата половина на деветнаесеттиот век, во Сплит (1818), Задар (1830) и Загреб (1846), а илирските идеи останале актуелни и влијаеле на создавањето на јужно-словенскиот политички ентитет, Југославија. Во втората половина на деветнаесеттиот век, овој територијално и културно недефиниран, но долго присутен „антички идентитет“ почнал да добива и дисперзни политички конотации.²⁵⁶

Во 1856 година австриската наука и надворешна политика, претставена од дипломатот и научник Јохан фон Хан за прв пат аргументирано ќе го оспори дотогаш монополски ползуваното право над „илирското наследство“, артефакти и фабули од страна на „Јужните Словени“. Книгата на Хан, Албански студии (Albanesische Studien) убедливо презентирала уште еден европски народ на Балканот, албанскиот, дотогаш често пати презентираан од западните автори во неевропски контекст, но го најавува и како сериозен иден претендент кон фабулите и артикулациите на „илирскиот мит“.²⁵⁷

Наспроти австриските балкански политики, еманципираните словеноговоречки елити особено во Хрватска до крајот на деветнаесеттиот век не се откажале од „своето“ археолошко, културно и политичко наследство. Во 1878 година било формирано Хрватското археолошко друштво, а во овој период значајни истражувања и хипотези за континуитетот на „Илирите“ и „Словените“ во хрватско-босанските предели дал и еден од идните „славни“ луѓе на современата архелогичка, Артур Еванс (Arthur Evans), кој истовремено станал и значаен политички лобист за слободата на балканските Словени од проширената хабзбуршка доминација.²⁵⁸

Во текот на дваесеттиот век, илирскиот мит добил значајни интерпретации во обидите за изградба на југословенски идентитет или минимум кохезија во мулти-националното кралство, како и изградбата на националниот идентитет на новата Албанска држава.

²⁵⁶ John Wilkes, *The Illyrians*, (Blackwell Publishing, Hoboken, NJ, USA, 1996), стр.5

²⁵⁷ John Wilkes, *The Illyrians*, (Blackwell Publishing, Hoboken, NJ, USA, 1996), стр.5

²⁵⁸ John Wilkes, *The Illyrians*, (Blackwell Publishing, Hoboken, NJ, USA, 1996), стр.5

Во таа смисла, археолошките проучувања, проекти и научни дебати добиле специфична тежина во југословенските научни и културни институции, а илирското прашање било пред се третирано од Центарот за балканолошки истражување (Centar za balkanoloska ispitivanja) во Сараево, како и музеите во „Белград, Загреб, Љубљана и Скопје“ и нивните стручни списанија, како белградски Старинар загребски Вјесник и сараевски Гласник. Дополнително засилување на унитаристичките тенденции било авторитетното списание на Југословенското археолошко друштво, *Archaeologica lugoslavica*, како и повеќејазичниот Археолошки преглед (*Archaeological Preview*).²⁵⁹

Паралелно со ваквиот развој во соседната унитарна Албанија, „илирскиот мит“ ескалирал во Културната револуција на Енвер Хоџа, воспоставувајќи јасен и недвосмислен национален мит во кој Илирите биле единствени и директни предци на современите Албанци. „Во 1972 (година), Хоџа ја основал Академијата за наука на Народна Република Албанија и преку оваа институција финансирал бројни (археолошки) ископувања, конференции и археолошки, лингвистички и историски публикации на темата на Илирите.“²⁶⁰

Истовремено со поттикнувањето на „илирскиот мит“, француските идеи и влијанија од периодот на наполеоновите воено-политички офанзивы ќе дадат и значајни импулси во создавањето на современиот романски идентитет, како континуитет и наследство од античкиот Рим.²⁶¹ Во периодот на француската власт во Рим престојувал и истакнатиот молдавски интелектуалец и ран археолог Георге Асаки (Gheorghe Asachi), кој поттикнат од идеите на наполеоновата администрација за формирање на „Дакиско кралство“ се вратил во родната Молдавија, каде извршил силно влијание во културните, образовните и политичките процеси. Асаки и редица молдавски, влахиски и трансилвански интелектуалци во наредниот период го граделе современиот романски

²⁵⁹ John Wilkes, *The Illyrians*, (Blackwell Publishing, Hoboken, NJ, USA, 1996), стр.9

²⁶⁰ Maja Gori, *Who are the Illyrians? The Use and Abuse of Archaeology in the Construction of National and Trans-National Identities in the Southwestern Balkans*, во научниот журнал *Archaeology and the (De)Construction of National and Supra-National Politics, Archaeological Review from Cambridge, Vol. 27. 2*, (University of Cambridge, Cambridge, UK, 2012), стр.77-78

²⁶¹ Gheorghe Gabriel Cărașuș, *Asachi - un separatist avant la lettre*, во научниот журнал *Codrul Cosminului, No.10*, (Ștefan cel Mare University, Suceava, România, 2004), стр.185-193

George. W. White, *Nationalism and Territory: Constructing Group Identity in Southeastern Europe*, (Rowman and Littlefield Publishers, Oxford, UK & New York, USA, 2000), стр.48-56

идентитет врз база на античките фабули за римската провинција Дакија, а во наредните два века потврдувањето на римскиот и дакискиот идентитет на современата нација станало основна цел на романскиот национален проект.²⁶²

Во таа смисла, раните проучувања на археолошките споменици во Рим, како проучувањата на Асаки на Трајановиот столб и Ватиканските библиотеки, подоцна се пренеле на северо-источниот дел на Балканот во интензивни археолошки истражувања на „римо-дакиската“ и „дакиската“ култура на Балканот, преку која современите романски националисти го осмислувале идејно и територијално својот државен и национален проект. Романскиот национален мит од многу аспекти, на својата структура потсетува на „галскиот мит“ на Франција. На територијата на која постарите автори од источниот медитеран ги сместувале Гетите, во римскиот период се појавува „варварското племе“, кое, според романтичните национални наративи, поразено од Римјаните, исто како и „гало-келтите“, ќе се „облагороди“ од римката култура и ќе ја обележи во антиката територијата на модерна Романија, давајќи го своето име на римската провинција Дакија.

Анализирајќи го местото на археологијата во „конструирањето“ на Романија како национална држава во Археолошкиот преглед на Кембриџ (Archaeological Review from Cambridge) Каталин Попа (Cătălin Nicolae Popa) и Расел О’Реган (Russell Ó Riagáin) ќе констатираат дека „Дакијците добиле статус на митски предци на Романците, а задача на археологијата станало обезбедувањето на материјални докази кои ќе ја покажат силата на дакиската нација.“²⁶³

Во таквите идејни рамки, културата на овој простор целосно се трансформирала, создавајќи нови етнолошки карактеристики на „античките Романци“. Во рамките на овој процес биле исфрлени од употреба словенската и ромејската писменост за сметка на новата латинска азбука, а бил „конструиран“ и модерниот Романски јазик преку „чистење“ на „словенските, германските, унгарските, грчките (ромејските), и ... турските

²⁶² Gheorghe Gabriel Cărbuș, *Asachi - un separatist avant la lettre*, во научниот журнал *Codrul Cosminului*, No.10, (Ștefan cel Mare University, Suceava, România, 2004), стр.185-193

²⁶³ Cătălin Nicolae Popa and Russell Ó Riagáin, *Archaeology and Nationalism in Europe: Two Case Studies from the Northwest and Southeast of Europe*, во научниот журнал,

Archaeology and the (De)Construction of National and Supra-National Polities, *Archaeological Review from Cambridge*, Vol. 27. 2, (University of Cambridge, Cambridge, UK, 2012), стр.61

зборови, фрази и граматички конструкти²⁶⁴ за сметка на ново прифатените латински и француски приноси. Земјата чија историја била поврзана со постојана миграција на номадски племиња од Азија кон Европа и често во средновековието била условувана како Печенегија или Куманија,²⁶⁵ својот современ идентитет го изградила врз „дако-римскиот мит“ поткрепен, пред се, со присуството на археолошки артефакти од периодот на Римската империја.

Дури во втората половина од дваесеттиот век наративот на романската национална археологија дискретно се видоизменил ставајќи фокус на Дакијците, ставени во поширок „културен“ контекст со тракиските племиња, преку методите на културно-историската археологија. Идеата на ваквиот политички и национално мотивиран наратив е да им овозможи на современите Романци да ја отфрлат тезата за сопствено цивилизирање од страна на Римјаните, туку ќе побараат место за своите предци Дакијците во рамките на културите кои ја создавале цивилизацијата на источниот медитеран, од која и самите Римјани биле цивилизирани. Ваквите хипотези, силно поддржани од романското комунистичко водство, „достигнале врв ... во 1980, кога партијата наредила да се одржуваат прослави по повод 2050тата годишнина од формирањето на првата Романска држава, во времето на дакискиот крал Буребиста“.²⁶⁶

Овие археолошки повлијаени и аргументирани современи национализми на Балканот биле само една од авениите на ширење на новите идентитетски, социјални и политички трансформации предизвикани од наполеоновите империјалистички проекции. На запад (југо-запад), идеите на француската револуција и завземањето на Шпанија од страна на Наполеон, создава нови општествени и идентитетски трансформации на

²⁶⁴ George. W. White, *Nationalism and Territory: Constructing Group Identity in Southeastern Europe*, (Rowman and Littlefield Publishers, Oxford, UK & New York, USA, 2000), стр.119-125

²⁶⁵ István Vásáry *Oriental Military in the Pre-Ottoman Balkans, 1185–1365*, (Cambridge University Press, Cambridge, UK, 2005), стр.7-8,27-33,58-59,136

²⁶⁶ Cătălin Nicolae Popa and Russell Ó Riagáin, *Archaeology and Nationalism in Europe: Two Case Studies from the Northwest and Southeast of Europe*, во научниот журнал, *Archaeology and the (De)Construction of National and Supra-National Polities*, Archaeological Review from Cambridge, Vol. 27. 2, University of Cambridge, Cambridge, UK, 2012), стр.61-63

Пиринејскиот полуостров, а директно ги предизвикува и движењата за независност на земјите во јужна Америка.²⁶⁷

Под овие влијанија, во идната нестабилна политичка состојба во Шпанија, археолошките хипотези, аргументи и материјал ќе бидат ползувани и ќе добијат специфична тежина во аргументациите и интересите на различните либерални и конзервативни тенденции во кралството. Во текот на деветнаесеттиот и дваесеттиот век археологијата и античките идентитети, како Келти и Иберијци, поткрепени со различни хипотези и интерпретации на археолошкиот материјал, станале централна тема на развојот на регионалните идентитети и сецесионистички движења, како и на напорите на шпанските елити за формирање на унитарна и хомогенизирана држава.

Во исто време, археологијата и археолошкото наследство добиле значајно место и во борбата за независност и формирањето на современите идентитети на нациите во централна и јужна Америка. Не биле ретки примерите на директна асоцијација на „античките култури“ на овие региони, конструирани врз база на археолошките пронајдоци и хипотези, со современите идентитети на нивните револуционеризирани жители. Револуционерните и патриотски весници на почетокот на деветнаесеттиот век, често ги повикувале жителите на побуни, повикувајќи се на старата слава на нивната цивилизација. Така, на пример, борците за независност на Мексико биле идентификувани со владетелите на Ацтеките, а весникот од Лима кој во 1821 година ги изедначува Перуанците за Инките, повикувајќи: Каде бевте херои на татковината, што не сте го зеле со бес одмаздничкиот меч на осудата (над освојувачите на Перу)... Симнатиот Крал на Инките ја подигнал својата гробна плоча и ... храбро рекол: Перуанци, одмаздете ме... бидејќи веќе триста годишни варварски убијци владејат со мојата империја.“²⁶⁸

Новите независни влади и владетели од овие региони почнале интензивно да ги ползуваат археологијата и археолошкото наследство од пред-колонијалниот период за оцртување на својот специфичен идентитет, што било директно поврзано со развојот на

²⁶⁷ Margarita Diaz-Andreu, *A World History of Nineteenth-Century - Archaeology, Nationalism, Colonialism, and the Past*, (Oxford University Press, New York, 2007), стр.81

²⁶⁸ Margarita Diaz-Andreu, *A World History of Nineteenth-Century - Archaeology, Nationalism, Colonialism, and the Past*, (Oxford University Press, New York, 2007), стр.88-89

археологијата и музеологијата на овие територии, како и меѓународната популаризација на археолошките локалитети поврзувани со „цивилизациите“ на Инките, Маите и Ацтеките.²⁶⁹

в. Германскиот одговор и класичната археологија

Од особено значење за развојот на современиот национализам и археологијата како научна дисциплина биле силните продори на Наполеон кон исток. Надежите и изгледите на наполеонова Франција за доминација над Европа ќе имаат клучно влијание и врз трансформирањето и создавањето на дел од најдоминантните нови идеи за идентитетите и национализмите, како и со нив поврзаната научна мисла.

Како директен одговор на агресивниот експанзионизам и тежненијата за универзална доминација на реформираната Француската империја, ќе се создадат и современиот германски национален идентитет, различни идентитетски и културни теченија во Британија, како и новите разбирања за идентитетите во северна и источна Европа.

Истовремено, во деветнаесеттиот век, реакцијата на францускиот империјализам и силната изложеност на про-француските културни, образовни и општествени елити со медитеранските култури, ќе создаде и поширока лепеза идејни теченија во Англија и Германија, како романтизмот, конзервативниот хеленизам и идеите за културите и расите, кои ќе имаат клучно влијание во создавањето на националните идентитети, но и во трансформирањето на археолошкиот интерес и рани иницијативи во современа научна дисциплина, која ќе стане значаен аспект на културата и политиките на овие општества.²⁷⁰

²⁶⁹ Margarita Diaz-Andreu, *A World History of Nineteenth-Century - Archaeology, Nationalism, Colonialism, and the Past*, (Oxford University Press, New York, 2007), стр.89-94

²⁷⁰ Професор Диаз-Андреу потсетува на доминантните теории во современата научна мисла за директната поврзаност на античките идентитети и интересот кон античките „култури“ со процесите на создавање на современите европски нации, нагласувајќи дека идејните „врски помеѓу Франција и Рим, заговарани од страна на Наполеон и одржувани подоцна (од подоцнежните француски владетели), поради тензиите помеѓу Франција и Прусија, послужиле (биле заслужни) за зацврстување на германскиот идентитет во контекст на филхеленизмот.

Во „германските земји“, како одговор на воениот притисок на францускиот империјализам, кој во овој период освен културна, се повеќе добивал и силна политичка компонента, а особено по расформирањето на Светото римско царство во Германија од страна на Наполеон, создадена е една од политички најуспешните идејни креации поткрепени со научни и културни хипотези. Новата идеја, преплетена во повеќе романтични идејни теченија, ќе подразбира дека Германците и другите нефранцуски елити, повеќе немаат потреба да аспираат кон високата култура на Франција, која долго претставувала продолжение на цивилизациските текови кои од медитеранот доаѓале кон Европа.

Напротив, поставувајќи ја хипотезата за постоење на различни култури, кои без разлика на своите карактеристики постојат низ времето, паралелно на одредени политички формации како империите, германските интелектуалци и научници отвориле нов политички простор, во кој нивните благородници и елити, наместо да аспираат за сопствениот легитимитет кон влијанијата од Франција и медитеранот, легитимитет можеле да го бараат во рамките на „руралната“, но стара и силна „германска култура“, „културен простор“ и во рамките на „германската раса“. Секоја локална култура, според нивните идеи (Хегел), има своја автентичност и карактеристики, а новиот врховен идеал на „цивилизираниите“ не е да се инспирираат и акултурираат во глобалните цивилизирани јадра, туку да ја зачуваат „чистоста“ и да ја афирмираат својата локална, односно национална култура. Во германскиот случај полека но сигурно, а и со помош на англиската надворешна политика е создаван „германски идентитет“, кој требало да ги обедини на идејна основа против Француската империја „германските“ држави и државни формации на истокот, кои биле во повеќевиесовен антагонизам и војни, и немале никаква традиција за политичко, културно и верско единство.²⁷¹ Современиот германски идентитет бил создаден врз две категории: 1. Нелатинизираниот јазик „дојч“, кој се зборувал во руралните и помалку едуцираните средини, наспроти високата култура која и во германските градови ползувала француски и 2 историскиот наратив за Германија, како

Margarita Diaz-Andreu, *A World History of Nineteenth-Century - Archaeology, Nationalism, Colonialism, and the Past*, (Oxford University Press, New York, 2007), стр.327

²⁷¹ Bruce Trigger, *A History of Archaeological Thought*, (Cambridge University Press, New York, USA, 2006), стр.215

област надвор од границите на *Rex Romana* за која пишувале римските автори.²⁷² Ваквата Германија, според идеите на нејзините протагонисти, не била примитивна област која немала допир со „цивилизацијата“ и остатала на периферијата на културно доминантната Франција, туку била автентична култура која „свесно и храбро“ ги отфрлила странските традиции и вредности.²⁷³ Ова идеја имала и политички и безбедносни аспекти, кои придонесувале за идните односи со агресивната и дотогаш доминантна Франција, аргументирајќи дека античка и современа Германија, имале можеби примитивна, но автентична култура, која се борела за својата независност од античкиот Рим, и современите Римјани или латинизираниите и културно корумпирани Гали и Франки, Французите.

Ваквата идејна концепција, која успешно ќе се спротивстави на францускиот универзализам, и ќе се наметне како доминантна теорија во современите разбирања за идентитетите, политиката и меѓународните односи, но и погледите кон минатото и односите во различни историски периоди создала две главни идејни теченија, легитимирани со археолошките хипотези и археолошкиот материјал. Од погледите и интересите на германските и британските елити, кои го презреле францускиот воен, но и културен империјализам, во рамките на новиот свет на патрикуларни „култури“, произлегло новото гледање на античкиот свет на медитеранот, што ќе има клучна улога во развојот на класичната археологија. Од друга страна, под влијание на револуционерните идеи на француската револуција, пошироките слоеви на општествата на северна и источна Европа, кои помалку се идентифицирале со „високата култура“ со медитеранско влијание, во борбата со францускиот империјализам ги афирмирале анти-империјалните „варварски“ идентитети од минатото, легитимирани со локални археолошки иницијативи од кои произлегла и се развила современата праисториска археологија.

Основите на класичната археологија во деветнаесеттиот век се поставени „по воениот пораз на Наполеон во 1806 година, (кога) северно-германското кралство Прусија започнало реформи на образовниот систем. Целта на оваа реформа била да се образуваат

²⁷² Сепак постоела и провинција Германија.

Bruce Trigger, *A History of Archaeological Thought*, (Cambridge University Press, New York, USA, 2006), стр.82-83

²⁷³ Julie Reeves, *Culture and International Relations: Narratives, natives and tourists*, (Routledge, London & New York, 2004), стр.15-18

бирокупатите на тој начин што тие би можеле да ги менаџираат државните работи поефективно, без при тоа да бидат изложени на револуционерните идеи на француското просветителство, кои биле сметани за крајно субверзивни од страна на конзервативната висока класа на пруските големосопственици.²⁷⁴ Идеите за ваквиот модел се преземени, под имперсиите на класичната филологија, реинтерпретирајќи ги анализите и критиките на доцно-републиканските и рано-империјалните римски автори, кои во овој период ги артикулираат своите визии за развојот на римското општество силно повлијаено од културите на источниот медитеран. Критиките за влијанијата на македонските династии и нивната „висока“ култура врз римското општество, како декадентни и не-европски, и сугерирањето на алтернативата во „идеалната“ култура на грчките трговски полиси, која ги гарантирала статусот и интересите на римските републикански елити, во деветнаесеттиот век ќе биде трансформирана во расна димензија која ги одвојува културата, општеството и „природата“ на Европјаните од декадентните култури на Истокот.²⁷⁵

Во деветнаесеттиот век, новото Кралство Грција, најнапред под баварски протекторат,²⁷⁶ а подоцна под силно британско влијание²⁷⁷ ќе стане ново археолошко средиште,²⁷⁸ преку кое европските елити ќе го артикулираат својот идентитет, позиции и интереси.²⁷⁹ Во оваа нова европска псевдо-колонија²⁸⁰ на источниот медитеран раните француски антимонархистички идеи за либералниот хеленизам, ќе бидат трансформирани

²⁷⁴ Bruce Trigger, *A History of Archaeological Thought*, (Cambridge University Press, New York, USA, 2006), стр.61

²⁷⁵ Ibid.

²⁷⁶ Suzanne Marchand, *What the Greek model can, and cannot, do for the modern state: the German perspective*, во едицијата Roderick Beaton, David Ricks, ed. *The Making of Modern Greece Nationalism, Romanticism, and the Uses of the Past (1797–1896)*, (Ashgate Publishing, Aldershot, UK & Burlington, USA, 2009), стр.35–41

²⁷⁷ Robert Holland, Diana Markides, *The British and the Hellenes: Struggles for Mastery in the Eastern Mediterranean 1850–1960*, (Oxford University Press, New York, 2006), стр. 45–65

²⁷⁸ Suzanne Marchand, *What the Greek model can, and cannot, do for the modern state: the German perspective*, во едицијата Roderick Beaton, David Ricks, ed. *The Making of Modern Greece Nationalism, Romanticism, and the Uses of the Past (1797–1896)*, (Ashgate Publishing, Aldershot, UK & Burlington, USA, 2009), стр.40–41

²⁷⁹ David Roessel, *In Byron's Shadow: Modern Greece in the English & American Imagination*, (Oxford University Press, New York, 2002), стр.13–41

²⁸⁰ Yannis Hamilakis, *Decolonizing Greek archaeology: indigenous archaeologies, modernist archaeology and the post-colonial critique*, во едицијата

Dimitris Damaskos, Dimitris Plantzos, ed. *A Singular Antiquity: Archaeology and Hellenic Identity in Twentieth-Century Greece*, (Benaki Museum, Athens, Greece, 2008), стр.273–284

во конзервативен хеленизам, кој ќе ја легитимира раната доминација на „идеалните“ и „слободни“ Европјани над варварите од Истокот.²⁸¹

Во таа насока класичната археологија, која претставувала доминантен археолошки тренд во деветнаесеттиот и првата половина на дваесеттиот век, своите истражувања ќе ги фокусира на „класичниот“ грчки и римски период, кои во согласност со доминантните расистички тези во тогашна Европа, претставувале израз на европската култура неповлијаена од „ориенталните“ културни примеси. Периодот на македонскиот империјализам, кога дошло до најголема интерференција на културните влијанија, од страна на класичарите бил прогласен за декадентен период, за од крајот на деветнаесеттиот век да се нарече „хеленизам“ или „хеленистички период“. Ваквите гледишта на овој значаен период за развојот на европската култура произлегувале од потребите на современите европски национални и државни проекти. Имено, почнувајќи од Дројзен дел од германските историчари се обиделе во македонскиот империјализам да најдат историска паралела за новоформираното Германско кралство, кое од разединети држави, кои во „националната митологизација“ биле поистоветувани со хеленските полиси, требало да се трансформира во империјална сила која би претставувала континуитет на „хеленската“ култура и дух.

Во англискиот случај, пак, големите урбани центри на македонскиот империјализам, биле поистоветувани со колонијалните градови на Британската империја од деветнаесеттиот и дваесеттиот век. Така, интерференцијата на култури од периодот на „античката глобализација“, современите европски научни и политички елити ја гледале како еднопасочен процес, во кој и во антиката и во модерната историја Европа и Европјаните имале задача да ги цивилизираат не-европските „варвари“.

Истовремено, со античките и медитерански интерпретации на концептот на „партикуларизмот на културите“ и „културниот национализам“, во Германија и Европа се развивал и концептот на промоција на не-империјалните „варварски“ култури, како историска метафора за сопствените аспирации за еманципација од влијанието на

²⁸¹ Suzanne Marchand, *What the Greek model can, and cannot, do for the modern state: the German perspective*, во едицијата Roderick Beaton, David Ricks, ed. *The Making of Modern Greece Nationalism, Romanticism, and the Uses of the Past (1797–1896)*, (Ashgate Publishing, Aldershot, UK & Burlington, USA, 2009), стр.30

францускиот империјализам. Популарното „се-германско“ движење, поттикнато од Британија во периодот на наполеоновите походи артикулирало силни политички, идентитетски и научни идеи од средината на деветнаесеттиот век.

Во Германија антифранцуското движење ќе ја промовира историската фигура на античкиот племенски лидер, Армин (Херман) кој се судрил со римските империјални војски на територијата на античка Германија. На овој национален херој од антиката“, само неколку години од конституирањето на обединетото германско кралство му бил подигнат споменик. Ваков тип на анти-империјални комеморации на антички херои и предци, во овој период ќе се јават и во други делови на северна Европа. Во Англија им биле кренати споменици на келтски лидери на бунтови против Римјаните, а оваа пракса била следена и во Белгија. Подоцна Англиските и Шведските елити во тенденцијата, не само идејно, туку и расно да се поделат од современите „Гали“, Французите, ќе повеќе ќе се повикуваат на средновековните идентитети и „култури“ како Саксонците, Англитите и Готите. Ваквата нова идентификација со „анти-културата“ од историографските фабули, под германско влијание, зазела значајни димензии во источна Европа, каде оживеале средновековните идентитети на Русите, Чесите, Унгарците, Србите и Бугарите, создавајќи нов модел и симболи за формирање на современите нации.²⁸²

г. Скандинавија и праисториската археологија

Развојот на археологијата и национализмот не би бил целосно третиран доколку не се вратиме на ефектите на наполеоновите војни во северна Европа, а особено во Данска.

Во првата половина на деветнаесеттиот век Данска, која била сојузник на наполеонова Франција, по неуспешната војна доживеала банкрот и сериозни територијални загуби, вклучувајќи ја и територијата на Норвешка. Под влијание на идеите на Француската револуција, но и кризата во земјата и силниот британски притисок во

²⁸² Rudy Koshar, *From Monuments to Traces: Artifacts of German Memory, 1870 -1990*, (University of California Press, Berkeley, Los Angeles, USA & London, UK, 2000), стр.287-289

пост-наполеоновиот период во Данска се развиле силни националистички идеи и движења. Раниот придонес кон археологијата на скандинавски кралеви во овој период бил дамнешно минато, како заради финансиската и вкупната криза во државата, така и заради националистичките тенденции кои почнале да заземаат клучна улога и во проучувањето на артефактите од минатото.²⁸³

Во новото национално толкување на археолошкоот материјал, Данска, и Скандинавија воопшто, се судирале со исклучителен хендикеп во однос на учеството на археолошкото наследство во изградбата на својот современ национален мит. Наспроти соседните територии и народи кои се идентификувале со античките етноними и „замислени народи“ како Гали, Британците или Германците, па дури и новосоздадените Белгијци, во случајот со Скандинавија не само што идентитетите на средновековно моќните Данска и Шведска не се совпаѓале со некакви антички имиња, туку овие северни територии биле целосно отсутни од номенклатурата и културата на *Rex Romana*. На овој начин скандинавските земји биле исклучени од можноста да учествуваат во националистичкиот натпревар на Европа, преку присвојувањата на симболи и имиња од класичниот период. Уште повеќе, во периодот на универзалното просветителство и антикварство шведските и данските монарски и благородници ги следат и се носат со општите европски тенденции создавајќи колекции и музеи на антиквитети и уметнички дела и скулптури од медитеранот.²⁸⁴ Но, со развојот на романтизмот и национализмот, за разлика од локалните култури во западна Европа, чија „автентичка култура“ била најчесто легитимирана со артефакти повлијаени од Рим и медитеранот, географијата на Скандинавија не го овозможувала ова како опција.²⁸⁵

Но, затоа скандинавските истражувачи-патриоти врз база на традициите на колекционерството и еволуциските теории веќе развивани во Франција, но во голем дел игнорирани од европските антиквари, историчари и архео-ентузијасти, успеале да систематизираат локални артефакти од Данска, а подоцна Шведска, од подалечното

²⁸³ Julian Thomas, *Archaeology and modernity*, (Routledge, London, UK & New York, USA, 2004), стр.109

²⁸⁴ Stephen L. Dyson, *In Pursuit of Ancient Pasts, A History of Classical Archaeology in the Nineteenth and Twentieth Centuries*, Yale University Press, New Haven, USA & London, UK, 2006), стр.14

²⁸⁵ Margarita Diaz-Andreu, *A World History of Nineteenth-Century - Archaeology, Nationalism, Colonialism, and the Past*, (Oxford University Press, New York, 2007), стр.80

минато. Така, за разлика од праксата во Британија, Франција или Германија, каде археолошкиот материјал на локалните територии, се поврзувал со оскудните податоци и идентитети споменати во историските извори, најчесто римски, и од тоа се создавале пошироки хипотези за „автентичните култури“ на предците на овие народи, во Скандинавија античките извори речиси не постоеле. Наспроти ова, масивниот труд и систематизација на археолошки и културен материјал најпрво во данскиот музеј, и истражувањата и научните придонеси на повеќе дански и шведски научници, ќе создадат хронологија која без историски извори ќе ја отслика нивната „национална“ историја и култура, во еднакво далечно минато, како и она на историски споменатите народи. Токму од ваквиот националистички напор и романтизам, ќе се роди „праисториската археологија“, но придонесот на овие скандинавски рани археолози на деветнаесетиот век не е само национален, туку уште повеќе научен. Не само што овие напори се основата на праисториската археологија, туку и воспоставените принципи на „хронологија“ и „затворени наоди“, ќе станат основа на археолошката наука и пракса, и трајно ќе ја осамостојат археологијата од историските извори, историографијата и помошните историски науки.²⁸⁶

Најпосле, развојот на праисториската археологија, но и палеолингвистиката, во деветнаесетиот век ќе отворат сосема нов простор за античкото минато и легитимитет, на народите чии „современи идентитети и географии“, не се споменати во античките извори.

Една нус-појава на ваквиот процес, тесно врзана и со археолошката наука е расизмот. Старите тенденции на Римските папи за борба со нехристијаните, што се трансформирале во освојување на западните-европјани на исток, југ и североисток, колонијализмот, силно поткрепени од евро-центричките аргументации и теории на класичната археологија, особено во претставувањето на периодот на македонскиот империјализам како доминација на идеализирани „класични“ Европјани над другите култури, ќе добијат уште поголеми протагонисти во палеолингвистите и праисторичарите. Старите тези за „чисти европски“ Спартанци, Македонци и слично, кои со „здрав дух и тело“ на културно-инфериорни Европјани се надмоќни над другите култури, добиваат

²⁸⁶ Siân Jones, The Archaeology of Ethnicity: Constructing Identities in the Past and Present, *Cultural Identity and Archaeology: The Construction of European Communities*, (Routledge, New York, USA, 1996).стр.

повеќе од симболична димензија. Ако во класичната археологија тие имаа културни паралели со современите нелатинизирани Германци, во напишаното минато тие ќе се обидат да го воспостават, особено важното за современиот национализам, крвно сродство и наследство.²⁸⁷ Така преку теориите за чистите „аријци и индоевропјани“ изолирани на северот, пред се мислејќи на Германија, современите Германци и северно Европејци во анализите на расистите се легитимирале како единствени вистински наследници на класичните европски култури, пред нивната повлијаеност и корумпираност од туѓи, сега, не само културни, но и биолошки влијанија.

Најпосле, додека предходните политички системи, барале легитимација за монарсите или тесните елити, во историски и митолошки идеализирани личности, најчесто императори, потоа во периодот на национализмот и индустриската револуција пошироките национални елити, кои се идентификувале со елитите на одредени антички култури,²⁸⁸ новите револуционерни општествени доктрини и системи, како национал-социјализмот, социјализмот и комунизмот, владееле во името на цела нација, и како такви нужно инклинирале кон барање на легитимитет за целата нација. Ова е конзистентно со расистичките теории во археологијата и науката воопшто, зошто идентитетот на цели широки групации од минатото се пренесува како директно наследство на современите политички и културни групации и идентитети. Уште повеќе расистичките теории го обезбедуваат и аргументот за директна биолошка наследна врска, толку важен за идејата на национализмот.

Расните теории, се избегнувани од научниците после Втората Светска Војна, како последица и стигма од катастрофалните последици кои ги предизвикал фашизмот изграден и на овие научни претпоставки. Но, рецидивите од ваквите теории се присутни и денес, и се провлекуваат како во лаичката јавност, така и во многу научни анализи. Па така и денес, во пошироките презентации за Европа во многу трудови, како и во свеста на Европјаните, се присутни категориите Словени, Германи, Келти, Балти и слично, како вонвременски и јасно издиференцирани расни групации. Ваквите тенденции ќе се

²⁸⁷ Margarita Diaz-Andreu, *A World History of Nineteenth-Century - Archaeology, Nationalism, Colonialism, and the Past*, (Oxford University Press, New York, 2007), стр.56-59

²⁸⁸ Margarita Diaz-Andreu, *A World History of Nineteenth-Century - Archaeology, Nationalism, Colonialism, and the Past*, (Oxford University Press, New York, 2007), стр.21

префрлат и во антиката. Токму оние димензии на класичната и праисториската археологија, што ќе ја издигната археологијата како независна научна дисциплина, а пред се поширокиот контекст и регионалните тенденции и развој на различните културни влијанија, кои дотогаш биле надвор од интересот на историчарите на уметноста, епиграфите и класичните лингвисти, ќе ги донесат и најголемите заблуди и политички злоупотреби на оваа наука.

Теориите за затворени култури и нивното пренесување во просторот на етничкото и идентитетското, ќе ги трансформираат локалните и непостојани политички идентитети, или дури имиња на региони, во безвремени култури кои се шират и интерферираат низ историјата. Па така, за потребите на современиот национализам и во рамките на мислечките концепти и современи тенденции во археологијата, политичкиот идентитет кој почнал да се создава во петтиот век во дел од полиси во јужното Егејско море, и за нешто повеќе од еден век почнал да ги губи своите етно-културни димензии, е трансфериран во етно-култура на источниот медитеран која ги опфаќала културите и културни придобивки од критската култура до „Падот на Византија“. Наспроти ова, од имињата на хеленските трговци за одредени региони, кои некогаш имале потекло во помало племе, група или населба, а некогаш едноставно имале описно значење за некаква карактеристика на оваа географија, археологијата на доцниот деветнаесетти и дваесеттиот век, ќе создаде безвремени антички народи како Илири, Тракијци, Келти, Дакијци, Скити и слично. Истражувањата на овие праисториски „култури“ и различните културни формации, влијанија и тенденции, ќе бидат силно поддржувани од политичките елити како оправдание за своите политики и воени амбиции.

д. Културната археологија и етнологските нации

Најпосле, во годините после втората светска војна „културната археологија“ ќе заземе значајно место, и ќе доминира повеќе децении и сеуште е присутна во повеќе европски археолошки школи и национални историографии. Културната археологија, е

блиска до расизмот, со своите биолошки и статични постулати. Таа подразбира идентификување на одредена локална или регионална археолошка култура, со одреден етно-идентитет, најчесто од минатото, но со алузии врз сегашноста. Ова овозможило различните архео-култури низ Европа, а особено во регионите каде живеат народи чие современо име е отсутно од античките извори, да се идентификуваат како „култури на предците“. Па, така овие архео-култури во различни национални историографии се третираат како „стари населби“ на Чесите, Бугарите, Унгарците, Словените, Србите и слично.

Културната археологија претства значаен напредок и објективизирање на археолошкиот метод, кој излегува од пошироката и често пати неправедно генерализирана слика за одредена географија и период во минатото, и дава појасни анализи и претпоставки за специфични културни текови и практики на еден регион, општество или заедница. Но, современите археолози, антрополози, социолози и политолози, обрнуваат внимание дека директното поистоветување на одредена археолошка култура со етнос, се последица на потребите на националните доктрини, и нема многу заедничко со објективниот научен метод. Имено, тоа што одредено општество има специфични културни практики, може да го стави во релација и да говори за културни влијанија од друг регион, но во никој случај не е пресудно за идентитетите и идентитетските афилијации на неговите членови.²⁸⁹

Најпосле, ваквото сваќање на идентитетот, неговите историски и културни димензии, и легитимација со далечното и непознато минато Европа преку колонизмот го извезла, во целиот свет. Може да се забележат две карактеристични варијации на овој развој. Јужна и северна Америка и Австралија култури на дијаспората, при што, дел од популацијата која се врзува со европското потекло ги следи идентитетите на просторот од каде доаѓа или претпоставува дека доаѓа. За разлика од ова локалното население, како и културите на Азија и Африка²⁹⁰, прифаќајќи одредени општествено-политички традиции од Европа, во голем дел ги прифатиле принципите на национализмот на Европа, па во

²⁸⁹ Julian Thomas, *Archaeology and modernity*, (Routledge, London&New York, 2004), стр.119

²⁹⁰ Patrick J. Geary, *The Myth of Nations: The Medieval Origins of Europe*, (Princeton: Princeton University Press, 2002), стр.5

последните децении особено го легитимираат својот национален идентитет со помош на етно-археологијата.

Како заклучок, на ова поглавје можеме да заклучиме дека египтологијата, асириологијата и археолошките проучувања на културата на Келтите (Галите), се директно поврзани со современиот француски идентитет и политиката на францускиот империјализам, класичната археологија е предизвикана од германскиот национализам и англиската надворешна политика, праисториската археологија е продукт на романтичниот национализам на Данска и Шведска, а културната дифузија и културната археологија, е повлијаена од потрагата по сопствениот идентитет на народите чии идентитети не се спомената и во античките историски извори. Сите овие аспекти на современата археолошка наука достигнале значајни научни резултати, ја зајакнале археологијата како наука, и продлабочиле одредени сознанија и интерес за човековото минато. Сепак, археологијата како и другите општествени науки, е во директна и постојана интеракција со општествено-политичкиот развој, а нејзиниот развој носи и многу заблуди и погрешни претпоставки кои говорат многу повеќе за научниците и епохата во која тие живеат отколку за минатото кое го изразуваат. Најпосле сите археолошки сознанија, теории, факти и артефакти, се анализирани различни политички, идеолошки и идејни контексти, тие имале имаат и ќе имаат политичка подложка, и претставуваат дел од клучните аргументи на националните митови и националните идентитети.

Заклучоци

Екстензивната анализа на ова суштинско подпоглавје ги открива основните тези на дисертацијата за односите на археологијата и современите нации. Но, истовремено, тоа говори и за потеклото на археолошкиот интерес и археологијата како наука, како и потеклото и специфичниот развој на општествените и културните трансформации, кои довеле до создавањето на современите национални идентитети. И покрај тоа што во изминатиот период е напишана екстензивна литература за односот на современите

национални идентитети и археологијата, како и нивното специфично европско потекло, новиот пристап на оваа дисертација, сумирајќи ги најважните и најнови истражувања и трудови на овие и поврзани теми, прави обид интегрално да ги претстави специфичните односи кои довеле до развојот на овие феномени, суштински ги поврзале и прават од нив комплексна, но идејно хомогена целина, која претставува солидна основа за пост-модерните сфаќања на односите помеѓу науката и општеството.²⁹¹

Имено, овој прв дел од пошироката анализа ги наоѓа заедничките корени на специфично европските феномени, археологијата и национализмот, во интензивната и повеќеслојна акултурација на Европа кон еден поширок слој на неевропски културен материјал, фабули и симболи. Анализата аргументирано посочува дека најголемиот дел од европскиот континент, а особено неговите немедитерански региони, во поголемиот дел на предисторијата и историјата, биле Тегга incognita или „темна“ провинција за доминантните антички глобални културни бранови кои доаѓале од Азија и Африка. Приклучокот на европскиот континент кон „античкиот глобализиран свет“, во кој од Индија до Либија, интензивно се развивала економијата, културата, науката и општеството, под влијание на различни културни придонеси на локалните културни центри, се случил во лимитиран временски период од три века, често во историографијата именуван како Pax Romana (27 BC to 180 AD). По драматичниот дисконтинуитет, особено во периодот помеѓу петтиот и десеттиот век, наречен и „миграциски период“, Европа помеѓу единаесеттиот и петнаесеттиот, преку Ромејската империја и арапскиот свет, почнала да ги запознава културите, цивилизациските постигања и историската меморија на источниот медитеран.

Новиот рапиден раст на Европа од петнаесеттиот век и „големите географски откритија“, во еден краток период ја трансформирал западна Европа, од својата милениумска позиција на периферија во глобалните односи, во доминантен центар без конкуренти во светскиот натпревар. Во улови на „пад на Ромејската империја“ и интензивен општествен и политички раст на Западот, источно-медитеранските елити преку Италија и Шпанија пренеле огромен образовен, културен, технолошки, но, и идеен

²⁹¹ Margarita Diaz-Andreu, *A World History of Nineteenth-Century Archaeology - Nationalism, Colonialism, and the Past*, (Oxford University Press, New York, USA, 2007), стр.11

Siân Jones, *The Archaeology of Ethnicity: Constructing Identities in the Past and Present*, *Cultural Identity and Archaeology: The Construction of European Communities*, (Routledge, New York, USA, 1996). стр.6

материјал во новите кралства. Така, во „Ерата на монарсите“, од петнаесеттиот до осумнаесеттиот век, европските кралски дворови под влијание и со помош на медитеранските трговци и интелектуалци пренеле во западна Европа огромен дел од симболичната, културната и историската меморија на Ромеите (Византија) и источниот медитеран. Токму затоа, целокупната архитектура, култура и уметност создадена во овој период, претставувале мимезис на „античката глобална култура“, а артефактите на оваа античка култура биле трансформирани во свети реликвии, кои го легитимирале монархот и неговиот двор како продолжувачи на традициите на големите антички империи.

Во овие услови, европските монарси, под влијание на своите медитерански тутори, во рамките на политиките за себе-легитимација, го граделе новиот европски поглед кон историјата и културата, врз база на традициите на Византија и византиските императори, кои се повикувале на македонскиот империјализам во источниот медитеран и од него создадените симболи и традиции.²⁹² Градејќи ја науката, културата и погледот на историјата и светот на своите дворови, европските монарси ги создале доминантните идентитети кои ќе се трансформираат во современи транс-национални, национални, регионални и локални идентитети во Европа и светот.²⁹³

Создавајќи го моделот на својот двор по примерот на македонските династи, со кои се легитимирале,²⁹⁴ тие биле директни протагонисти на научните, културните и општествените сознанија, кои создадени на македонските империјални дворови, преку византиските, арапските и еврејските извори стигнале во западна Европа.²⁹⁵ Преку овие извори, Европа ќе го запознае источниот медитеран како „лулка на светската цивилизација“, како и различните кралства и култури со кои владееле македонските династи од источниот медитеран, како Египет, Вавилон, Персија, Индија, Евреите или Хелените. Познавањето на овие култури, било израз на цивилизираност, што обезбедувало

²⁹² Rolf Strootman, PhD thesis, under mentorship of W.H. Gispen, *The Hellenistic Royal Courts*, (Department of History, University of Utrecht, Netherlands, 2006/2007), стр.3

Mattingly, Garrett, *Renaissance diplomacy*, (Dover Publications, Mineola, NEW YORK, USA, 1988), стр. 249

²⁹³ Lucio Russo, *The Forgotten Revolution: How science Was Born in 300 BC and Why It Had to Be Reborn*, (Springer, Berlin, 2004), стр.335

²⁹⁴ Rolf Strootman, PhD thesis, under mentorship of W.H. Gispen, *The Hellenistic Royal Courts*, (Department of History, University of Utrecht, Netherlands, 2006/2007), стр.3

²⁹⁵ Janet Coleman, *Ancient and medieval memories: studies in the reconstruction of the past*, (Cambridge University Press, Cambridge, UK, 1992), стр.328-362

социјален статус во „ерата на монарсите“, а секој артефакт поврзан со нив бил извор за легитимација и симбол за припадност кон „цивилизираниот свет“.²⁹⁶

Како и византиските императори, повикувајќи се на континуитетот на македонските и римските владетели, за европските монарси историските етапи се состоеле од владеењето на различни империи, како вавилонската, персиската, македонската и римската. Како наследници на овие империи и под влијание на античката литература, јазик и израз, кои се сметале за основен медиум на „високата култура“ на кралските дворови, тие (а, пред се, нивните дворски елити) своите кралства често ги нарекувале според античките империјални провинции со кои тие владееле или кон кои претендирале.²⁹⁷ Така, во Европа оживеале имињата на античките империјални провинции, а со нив и античките етноними, како Гали, Италијанци, Шпанци, Британци, Белгијци, Германци, Хелвети, Бои (Бохемијци), Илири и Македонци.

Просперитетот на европските колонијални сили во „ерата на монарсите“ довел до силен развој на општеството и ширење на медитеранската култура, симболи и идентитети од високата дворска култура, кон пошироките трговски елити низ Европа. На овој начин интензивно се бришеле пред-ренесансните културни слоеви на Европа, приклучувајќи се повеќе Европејци кон културата на античкиот медитеран и неговите идентитетски и симболични традиции.²⁹⁸ Токму ова било причината, што во општеството со најразвиена интеграција на трговскиот слој кон „цивилизацијата“, се случила и Француската револуција, која го делегитимирала кралот, кој повеќе не отскокнувал сериозно од „цивилизациското ниво“ на пошироките трговски и интелектуални елити во земјата.²⁹⁹

Од тој момент, во револуционерна Франција, освен глобалната империја се афирмирал и „цивилизираниот“ идентитет на „народот“, односно пошироките елити, кои припаѓајќи по својата култура, наобразба и јазик кон античкиот цивилизиран свет, заслужувале да го носат и својот антички идентитет Гали, а овој идентитет бил интегриран во идејниот легитимитет на државата. Во овој период, бил актуелизиран и единствениот

²⁹⁶ Julian Thomas, *Archaeology and modernity*, (Routledge, London&New York, 2004), стр.6

²⁹⁷ Lucio Russo, *The Forgotten Revolution: How science Was Born in 300 BC and Why It Had to Be Reborn*, (Springer, Berlin, 2004), стр.333

²⁹⁸ Mattingly, Garrett, *Renaissance diplomacy*, (Dover Publications, Mineola, NEW YORK, USA, 1988), стр.247-248

²⁹⁹ Julian Thomas, *Archaeology and modernity*, (Routledge, London&New York, 2004), стр.5

антички идентитет, кој иако немал територијално-државни традиции, ќе се трансформира заедно со другите идентитети од антиката во современ национален и државен идентитет. Како, симбол на анти-империјалните тенденции во античкиот Рим, античките Хелени ќе бидат актуелизирани во периодот на Француската револуција, а во деветнаесеттиот век, како анти-империјален идентитет и симбол за политичка дезинтегрираност, ќе станат основна идејна матрица за создавањето на заеднички идентитет на малите државни ентитети на поширокиот регион идентификуван со античката територија Германија.³⁰⁰

Како идентитет создаден надвор од границите на империјата, и идентификуван со „варварството“, наместо античката цивилизација, германскиот национален проект создал преседан, според кој подоцна источно-европските и северно-европските народи повикувајќи се на средновековни етноними, кои симболизирале „варвари“, кои се наоѓале надвор од империјата, ќе се повикуваат на антички традиции на паралелни цивилизации.³⁰¹

Традициите на антикварството со кои се легитимирале монарсите и благородниците до деветнаесеттиот век како континуитет и приклучок кон универзалната цивилизација, со креирањето на поделените „бевремени“ културни ентитети, народите, станало пракса која сама по себе не обезбедувала задоволителен легитимитет. Во новите компетитивни околности, ваквите археолошки наоди се поинтензивно добивале дополнителни интерпретации, со цел да се стават во различните контексти на интерпретациите на современите национални митови. Така, Французите влечејќи континуитет со сопствените империјални традиции дале значаен придонес за развој на асириологијата, египтологијата и археологијата на источниот медитеран и блискиот исток, а Германците обидувајќи се да го делегитимираат значењето на империјалната моќ и легитимност, се повикале на римските републикански традиции, кои во хеленските полиси

³⁰⁰ David Roessel, *In Byron's Shadow: Modern Greece in the English & American Imagination*, (Oxford University Press, New York, 2002), стр.15, 29

Antonis Liakos, *Hellenism and the Making of Modern Greece: Time, Language, Space*, во едицијата Katerina Zacharia, ed. *Hellenisms: Culture, Identity, and Ethnicity from Antiquity to Modernity*, (Ashgate Publishing, Aldershot, UK & Burlington, USA, 2008), стр.207

Margarita Diaz-Andreu, *A World History of Nineteenth-Century - Archaeology, Nationalism, Colonialism, and the Past*, (Oxford University Press, New York, USA, 2007), стр.79-80

³⁰¹ Patrick J. Geary, *The Myth of Nations: The Medieval Origins of Europe*, Princeton University Press, Princeton, NJ, USA, 2002), стр.56-57, 64-65

гледале сојузник против македонските империјални влијанија и вредности од источниот медитеран. На овој начин германските современи национални тенденции, создавајќи ја идејата за безвремените „културни нации“ ја поделиле медитеранската култура на различни национални и регионални целини, на овој начин поставувајќи ги основите за развојот на тезите и принципите на класичната археологија. Скандинавците, пак, неможејќи да го препознаат својот идентитет и територии во античкиот свет во фабулите и историографијата од медитеранот, својата античност на побарале во неисториските култури во Европа, ставајќи ги основите на пра-историската археологија, и осамостојувајќи ја археолошката наука од класичната филологија, нумизматиката и епиграфијата. Под влијание на Германците, источно-европските народи ја прифатиле културно-историската археологија, со цел да ги легитимираат своите идентитети и територии еднакво далеку во минатото како оние на народите од западот и југот на Европа, кои ги прифатиле античките имиња и се повикувале на нивниот легитимитет. Француските католици дале значаен придонес за развој на библиската археологија, а руските за византиската археологија, како и надминување на значајни предрасуди на западните научни центри за ексклузивно „западната“ култура на македонскиот империјален период. Најпосле, новите национални археолошки школи, како италијанската, придонеле кон деконструкција на значајни митови на класичната археологија, како монолитниот етнички и културен карактер на медитеранските колонии.

Наспроти силните национални и патриотски чувства кои најчесто ги следеле археолошките проекти, иницијативи и хипотези,³⁰² сите овие интензивни активности во деветнаесеттиот и дваесеттиот век дале огромен придонес за подлабоките сознанија за минатото, како и развојот на археологијата како научна дисциплина.

Во исто време, археологијата и археолошките сознанија, хипотези и материјал, станале основа на современите национални фабули, и како такви значајна детерминанта на идентитетот и симболите на современите нации. Современата археологија, денес, научно деконструирала многу од недоследностите на античката и средновековната

³⁰² Margarita Diaz-Andreu, *A World History of Nineteenth-Century Archaeology - Nationalism, Colonialism, and the Past*, (Oxford University Press, New York, USA, 2007), стр.11

Siân Jones, *The Archaeology of Ethnicity: Constructing Identities in the Past and Present*, *Cultural Identity and Archaeology: The Construction of European Communities*, (Routledge, New York, USA, 1996).стр.6

историографија, и постојано ги ревидира сопствените хипотези за културите, општествените трансформации, идентитетите и ентитетите од минатото, и како таква станува демократизирачки фактор во меѓународните односи. Сепак, најголемиот интерес кон археологијата е предизвикан од постојаното барање на национални, религиозни, социјални и персонални идентитети. Во кризата на идентитетите и општествените вредности во глобалниот и трансформирачки свет, народите и археолошката наука влегуваат во нова динамика, која ќе продолжи недвосмислено и интензивно да влијае врз овие два модерни феномени.³⁰³

Во дваесетипрвиот век кога Европските држави и Европа, не само што не се доминантен играч во глобалните релации, туку се борат да го задржат местото помеѓу големите сили, Европејците се почесто се повикуваат на својот специфичен идентитет, вредности и придонес во светот.

Една од специфичните карактеристики на Европа несомнено е и овој необичен развој, кој ќе ги наметне идентитети, културата, симболите и традициите од периоди одделечени со милениуми и територии оддалечени со континенти како основни идентитетски елементи на современите Европјани и современите европски народи. Ова ќе биде основен услов, заради кој археологијата како интензивно истражување и реконструкција на далечното минато преку артефакти од различни територии, ќе биде речиси исклучиво европски феномен, кој Европа заедно со национализмот ќе го извезе во светот.³⁰⁴

Во деветнаесеттиот, дваесеттиот, а делумно и во дваесетипрвиот век, Европјаните не се откажуваат од универзалниот интерес кон археологијата, како и од поврзувањето на сопствената Западна култура со „лулката на цивилизациите“, источниот медитеран. Затоа, археологијата е многу блиска до „клучот на европскиот идентитет“, бидејќи таа им дава смисла на голем дел од вредностите и идентитетите, кои денес современите Европејци ги сметаат за важни, вклучувајќи ги националните идентитети широм Европа, но и потеклото

³⁰³ Lynn Meskell, *The Intersections of Identity and Politics in Archaeology* во научниот журнал *Annual Review of Anthropology* No.31 (Annual Reviews, Palo Alto, CA, USA, 2002), стр.279–301

³⁰⁴ Margarita Diaz-Andreu, *A World History of Nineteenth-Century Archaeology - Nationalism, Colonialism, and the Past*, (Oxford University Press, New York, USA, 2007), стр. 11

и развојот на европската наука и применета наука, култура и уметност, образование, општествено уредување и религиозни традиции и вредности.

2. АРХЕОЛОГИЈАТА МЕЃУ ДИПЛОМАТИТЕ И ДИПЛОМАТСКАТА ПРАКСА

Вовед

Археологијата и археолошкото наследство, со своите корени, доктрини и развој покажува значајни допирни точки и интеракција со развојот на современа Европа и современите европски нации, а од Европа ваквиот развој се шири помеѓу антиколонијалните и националните движења ширум светот. Ваквата тема веќе е предмет на значајни научни анализи, а оваа дисертација со своите широки елаборации, систематичност и критички осврт кон веќе изложеното во светската научна мисла и оригиналните придонеси претставува нов и значаен прилог во оваа област на научен интерес.

Анализирајќи ја екстензивно ваквата поврзаност и меѓусебна повлијаеност на културните политики и практики на одредени држави со креирањето на нивните идентитети и менувањето на нивната култура и идентификациски симболи, повеќе пати низ анализите забележавме дека ниту една од овие појави не останале во рамките на одредени државни или национални граници. Напротив, најголем дел од симболите, идентитетите и културата на државите и другите политички ентитети низ историјата биле креирани во рамките на односите помеѓу овие ентитети,³⁰⁵ процес кој во денешнината најчесто го сведуваме под поимот „меѓународни односи“.

³⁰⁵ John Hutchinson, *Nations as Zones of Conflict*, (SAGE Publications, London, UK & Thousand Oaks, California, USA & New Delhi, India, 2005), стр.33-35, 40-42, 55

Со ова поглавје се прави премин, низ сивата зона, помеѓу влијанието на артефактите и симболите од минатото врз обликувањето на државните системи и државните политики од една страна и подоцнежната повратна спрега, кога државите и државните политики ги ползуваат, адаптираат и пренаменуваат артефактите, симболите и археолошките хипотези за потребите на својата надворешна и вкупна политика. Токму затоа, фокусот во овој дел од анализите се повеќе се преместува кон свесните стратегии и практики на државите и политичките ентитети во меѓународните односи, кои во современото ги нарекуваме дипломатија и дипломатски системи, и нивната поврзаност и меѓусебна повлијаеност низ историјата со културата, културните влијанија и културните политики, а пред се со археологијата и археолошкото наследство.

Во таа насока, вреди да се забележи дека дипломатската дејност низ целокупната позната историја била еминентен носител на важни културни и идентитетски влијанија и размени, а дипломатите од далечното минато до денес, освен својата примарна дејност, се и помеѓу најпроминентите носители на културни влијанија, концепти, симболи и нови трендови и интерпретации, кои ги трансформираат идентитетите и културите во рамките на општествата во кои дејствуваат, но и многу пошироко. Илустративни примери за ваквата важна културна улога на дипломатијата и дипломатите среќаваме низ различни историски периоди. Особено илустративни се, на пример, раните примери забележани во рамките на односите помеѓу Македонските династии и владетелите на Индија во антиката, кои ќе создадат стабилни културни релации и долгорочни влијанија од еден ран период во широкиот географски простор на Европа, Азија и Африка.³⁰⁶

Во овој контекст, интересна е улогата на Мегастен, амбасадорот на македонскиот династ Селевк I, при индискиот владетел Чандрагупта, основачат на антиката Мауриска империја. Живеејќи привремено во најисточните провинции на Селевкидската империја и

³⁰⁶ За влијанието на симболите, културата и уметноста кое, преку македонските династии во Индија и Бактрија, од Европа се шири кон Индија и источна Азија е пишувано многу, уште во деветнаесеттиот век. Но, главен недостаток на ваквата рана литература за македонскиот империјализам и неговите културни влијанија, е евроцентричното разбирање на европските елити и научници во раниот период (деветнаесеттиот и првата половина на дваесеттиот век), кои во односите на македонските династии со Индија и Азија воопшто, често пати гледале како на еднонаочен процес доминиран од замислената европската културна и друга супериорност. Притоа, под импресија на европскиот империјализам на последните векови, често пати е занемарувано или намалувано евидентното влијание на културите од Азија и Африка врз развојот на македонските империи и европските култури и политички ентитети низ подоцнежната историја. За развојот и евроцентризмот на литературата за Индија и Бактрија од овој период соодвете осврт дава професор Маерс. Rachel R. Mairs, University of Cambridge, *Hellenistic India*, во научниот журнал *New Voices In Classical Reception Studies*, Issue I, (Open University, Milton Keynes, UK, 2006)

посетувајќи ја Индија во своите дипломатски мисии за потребите на македонскиот династ, овој дипломат одблизу ќе се запознае со културата, обичаите, историјата, географијата и политиката на овие простори, оддалечени со илјадници километри од Европа. Дипломатската дејност на овој „антички амбасадор“ веројатно била од голема важност за македонскиот династ, но за историјата, политиката и културата во Европа и пошироко многу поважна станала неговата литературна оставштина. Со своето дело Индика, Мегастен станува главен извор од антиката за културата, идеите, општеството и економијата на Индија за Западниот свет. Неговото дело, кое претставува основна и референтна литература за подоцнежните автори од римскиот период, ќе обезбеди најсериозни информации, ќе креира многу впечатоци и ќе поттикне повеќевековни интереси и амбиции во западниот свет кон културата, општеството и идентитетите во Индија.³⁰⁷ Но, дипломатската дејност на индиските владетели од овој период, иако парцијално евидентирана од историографијата, ќе создаде еднакво значајни или уште позначајни културни влијанија врз широкиот простор на македонските владенија и „западната“ култура воопшто. Иако, изворите за овој процес се оскудни, особено илустративен, во оваа насока, е Едиктот на влијателниот индиски (мауриски) владетел Ашока Големиот. Испраќајќи ги своите амбасадори до македонските династи Антиох во Азија, Птоломеј во Египет, Антигон во Европа и Маг (Магас) во Либија, кралот Ашока сметал дека врши важно освојување преку наметнувањето на сопствената култура. „Освојувањето преку дама (духовните закони) според Љубениот од боговите (Ашока) е најдоброто освојување“, ќе напише Ашока во својот едикт, откриен во 1915 година. Неговите амбасадори биле пропагатори на будизмот, а неговата надворешно политичка стратегија, по многу што, наликувала на стратегијата на Византија и нејзините христијански мисионерски и политички мисии во Моравија, Хазарија и слично. Но, присуството на будистичките мисионери - дипломати во мондијалните центри на македонскиот империјализам предизвикало културни влијанија многу подалекусежни и подлабоки од политичките потреби на маурискиот владетел. Многумина проучувачи сметаат дека религиозните пораки на будизмот имале значајно влијание врз развојот на

³⁰⁷ Edward N. Luttwak, *The Grand Strategy of the Byzantine Empire*, (Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, USA & London, UK, 2009), стр.168

духовноста и религиите на Медитеранот, а преку тоа и идентитетите, културите и политиката повлијаена од нив.³⁰⁸

Вакви и слични примери на значајна интер-културна дејност и влијание на дипломатите се забележуваат во различни историски периоди се до модерната историја, кога после својата дипломатска дејност во Европа Бенџамин Франклин и Мустафа Кемал Ататурк, ќе донесат и наметнат нови идеи, принципи и вредности клучни за трансформацијата на американското и турското општество. Сепак, имајќи го предвид широкиот дијапазон на примери и релации, во овој дел на дисертацијата нашата анализа ќе се задржи на периодот на пост-ренесансните векови, со цел поцелосно и потемелно да се анализираат поврзаноста и меѓусебната повлијаеност на настанокот и развојот на модерната дипломатската и археолошката дејност.

Во таа насока, локус на анализата се, пред се, модерните меѓународните односи, често нарекувани „вестфалски“ односи во светот, кои покрај многуте недостатоци, воспоставуваат и правила, институции и систем на комуникација кои ќе донесат нов квалитет во односите на глобално ниво. Во ваквите модерни глобални односи, ќе се развиваат тенденциите кои ќе резултираат во создавањето на народите и националните држави, кои ги пренамениле и модифицирале бројните универзални и историски долго присутни симболи, од обележје на елитите, во обележје на вештачки изолирани културни простори. Развојот на национализмот, подразбирал создавање на културни бариери, кои се повеќе се поклопуваат со политичките граници. Националните држави значајно се издвоиле, тежнеејќи да станат одделни кохерентни целини и културни простори со специфични културни и идентитетски симболи, комуникација и јазик.³⁰⁹ Ова, уште повеќе, ја зголемува потребата од сериозна мрежа на поединци, делови од елитите или професионалци, кои ќе бидат способни или ќе се едуцираат во насока на премостување на создадените културни бариери помеѓу државите, во насока на комуникација, соработка и

³⁰⁸ Burjor Avari, *India, The Ancient Past: A history of Indian sub-continent from c. 7000 BC to AD 1200*, (Routledge, London & New York, 2004), стр.105-127

Antonia Tripolitidis, *Religions of the Hellenistic-Roman Age*, (Wm. B. Eerdmans, Michigan, USA & Cambridge, UK, 2002), стр.47

³⁰⁹ John Hutchinson, *Nations as Zones of Conflict*, (SAGE Publications, London, UK & Thousand Oaks, California, USA & New Delhi, India, 2005), стр. 2, 118, 158

разрешување на недоразбирањата и разликите во погледите, вредностите или интересите на различни држави.

Во овој контекст, дипломатијата во модерните држави се поинтензивно добива на значење, а меѓу-културниот дијалог станува се позначаен аспект на дипломатската пракса. Оваа значајна професија, ќе биде клучна во повеќе векови и ќе определува значајни насоки во развојот на државите и односите помеѓу нив. Високо ценета уште во минатото, дипломатијата ќе се развие во комплексен систем, со сопствена структура, професионален идентитет, култура и традиции, кои нема само да ги исполнуваат должностите предадени од суверените и државите, туку со својот идентитет и акумулирани капацитети, по систем на повратна спрега, ќе имаат сопствено автономно влијание врз односите помеѓу народите и развојот на секој народ одделно.

Токму затоа, местото и улогата на археологијата во модерните дипломатски односи би било нецелосно третирано доколку во одделно поглавје не се задржиме на блискоста и интеракцијата на археологијата и археолошкото наследство со дипломатијата како модерна општествена дејност, самите дипломати, како општествен слој и професионален идентитет и конкретната дипломатска пракса.

Во ова поглавје се анализираат и аргументираат заедничките корени, меѓусебни влијанија и специфичните односи и точки на контакт помеѓу археологијата, дипломатијата и дипломатите. Фрлајќи ново светло и аргументирајќи ја силната спона која ги поврзува археологијата и овие значајни протагонисти на меѓународните односи низ историјата, поглавјето разгледува уште една помалку запоставена област преку која археолошката наука и со неа поврзаните феномени и нус-појави влијаеле и влијаат во современите односи во светот.

Дипломат или „ренесансен човек“

Почетоците на современата дипломатија во западна Европа се во ренесансна Италија. Географски и историски тие коинцидираат со културниот и општествен развој во ренесансата, но и почетоците на антикварството и развојот на античките медитерански идентитети на тлото на северна Италија и западна Европа.³¹⁰ Во овој период ќе се оформат голем дел од идеите, целите, принципите, протоколот и праксата во дипломатијата, кои со одредени надградувања, ќе станат и останат стандард за европската дипломатија се до дваесеттиот век.³¹¹

Во исто време, како и многу други сфери на интензивната општествена и културна трансформација и воспоставувањето на ренесансната и современата дипломатија се директно повлијаени од традициите и праксите на Византија и источниот медитеран. Говорејќи за пред-ренесанското интензивно влијание на Византија на Апенинскиот полуостров, Крижна Сигер (Krijnie N. Ciggaar) во 1996 година ќе заклучи дека: „културните влијанија се некогаш полесни за идентификација, бидејќи се видливи во уметноста, секаде кадешто артефактите (objets d'art) се зачувани“. Но, истовремено таа забележува дека, освен културните влијанија, во пред-ренесансна Италија има „богатство на (византиска) политичка (и) дипломатска ... активност, која сеуште не е целосно интерпретирана“ од современата наука.³¹²

Во овај контекст, вреди да се забележи дека доколку се бара континуитет на дипломатската дејност на Запад, како директни претходници на италијанските ренесансни дипломати можат да се посочат претставникот на Рим во Константинопол, кој постоел до средината на осмиот век, како и подоцнежните претставници на северно италијанските

³¹⁰ Професор Метингли нагласува дека дипломатијата, како и другите културни феномени (влијанија) на ренесансата ќе настанат и ќе се развиваат паралелно, во исти периоди, на иста географија, со исти протагонисти и исти покровители (мечени) Mattingly, Garrett, *Renaissance diplomacy*, (Dover Publications, Mineola, NEW YORK, USA, 1988), стр.47

³¹¹ Метингли ќе сумира: „Мокта и позициите останала во основа исти, како и церемониите и процедурите. Сите рутини на заминувањето на амбасадорот, патувањето, приемот и позициите (пишаните кредитијали), влегувањето, формалното обраќање, преговорите што следат, заминувањето и враќањето на амбасадорите“ останале исти од периодот на ренесансата се до „вековите на кралевите во Европа.“

Mattingly, Garrett, *Renaissance diplomacy*, (Dover Publications, Mineola, New York, USA, 1988), стр.47, 92

³¹² Krijnie N. Ciggaar, *The West and Byzantium, 962-1204: Cultural and Political Relations*, (Brill, Leiden, The Netherlands, 1996), стр.248

трговски градови во РOMEјската империја (Византија).³¹³ Преку ваквите средновековни форми на репрезентација, јасно се гледа раниот развој и различниот спектар на потреби, од кои произлегла, како и меѓународните околности кои ја актуелизирале дипломатската дејност. Во исто време, преку овие прото-дипломатски форми, може да се следи и развојот на односите во медитеранот, промената на балансот на силите помеѓу истокот и западот, како и преминувањето на источно-медитеранските традиции и на ова поле, најпрво кон Италија, а подоцна и кон западна Европа. Од овие причини, ваквите прото-дипломатски и дипломатски форми, нивниот развој и трансформации се од интерес и претставуваат соодветен и нужен вовед кон анализата во ова поглавје.

Помеѓу шестиот и осмиот век Рим има свои постојани дипломатски претставници во Константинопол. Нарекувани апокрисиарии (apokrisiarii) овие претставници на Рим, исто како оние на патријарсите од Александрија, Антиохија и Ерусалим,³¹⁴ имале за цел, пред се, да се координираат со централната политика на империјата, што во пракса значело, како застапување за сопствените локални интереси, така и примање и пренос на инструкции од централната власт во Константинопол кон Рим. Затоа, иако по формат апокрисиариите се претставници постојано сместени при ентитетот кој им е домаќин, и со сигурност извршувале важни мисии, за кои биле пресудни дипломатските вештини, речиси и не може за нив да се говори како за дипломатска форма или дел од дипломатски систем, зошто во истиот период Рим не е ниту независен, а уште помалку еднаков во односите со Константинопол. Ваквиот однос произлегува од фактичката позиција во овој период, кога самите Римски папи, иако имале одреден локален или духовен углед, од аспект на структурата на империјата, не претставувале ништо повеќе од градски намесници, кои најчесто во овој период биле по потекло и испратени од визанатискиот исток, и номинално наменувани од Егзархот на Равена, не многу поразлично од други епископи низ империјалните земји.³¹⁵

³¹³ Mattingly, Garrett, *Renaissance diplomacy*, (Dover Publications, Mineola, NEW YORK, USA, 1988), стр. 55-58

³¹⁴ Mattingly, Garrett, *Renaissance diplomacy*, (Dover Publications, Mineola, N.Y., 1988), стр. 55

³¹⁵ Janet Coleman, *Ancient and medieval memories: studies in the reconstruction of the past*, (Cambridge University Press, Cambridge, UK, 1992), стр. 122

J. B. Bury, J. R. Tanner, C. W. Previté-Orton and Z. N. Brooke, *The Cambridge Medieval History IV: The Eastern Roman Empire (717-1453)*, (Macmillan Company, New York, USA & Cambridge University Press, Cambridge, UK, 1923), стр. 3-14, 214-216

За разлика од нив, во подоцнежните векови, претставниците на италијанските трговски градови, се повеќе биле третирали како надворешни и странски ентитети. Значајните трговски колонии на западните градови во Ромејската империја и источниот медитеран имале големо значење за економијата и политиката на империјата, и токму затоа таа ги привилегирала преку различни договори, и во тие рамки и околности се создала позицијата конзул, како застапник на интересите на колониите трговци од западот пред Империјата.³¹⁶ По дванаесетиот век, кога Ромејската империја била во постојана криза и нестабилност, а неретко и на работ на своето опстојување (особено по четвртата крстоносна војна), претставниците на италијанските трговски колонии, почнале да стануваат понезависни и порамноправни во односот со империјата,³¹⁷ а нивните конзули презеле и значајни дипломатски активности помеѓу градовите и Ромеите.³¹⁸ Најпосле, за венецискиот претставник во Константинопол, нарекуван „баило“, особено во петнаесетиот век, може да се каже дека со својата конзуларна и дипломатска дејност, малку се разликувал од дефиницијата за амбасадор во наредните векови.³¹⁹

Но, надвор од пошироките анализи за развојот на дипломатијата, а во насока на нејзината поврзаност со културниот контекст на Западот, кој ќе ги создаде современата дипломатија, археологијата и нивните релации, поважна е улогата и влијанието на овие трговски елити, со „левантско“ искуство, во северна Италија и од таму кон западна Европа. Овие, пред се, трговци, но и интелектуалци и дипломати, станувале дел од најмоќните членови на новите градските елити во северна Италија. Бидејќи голем дел од

³¹⁶ Треба да се има предвид дека, овие тутули иако заземале конкретна димензија во подоцнежните односи со трговските градови, имале различна идејна подлошка во ромејскиот контекст, а самата титула конзул во римската империјална традиција имала повеќе административен карактер. Ромејскиот император, особено по десеттиот век, ги наградувал западните гости, видни странски трговци, лидери на наемнички војски и помали кралства, со различни ромејски административни, бирократски или протоколарни титули, меѓу кои и конзул, како дел од надворешно-политичките стратегии и дипломатската пракса на Византија. Само дел од овие титули се protospatharius, thalamepoulos, vestiarius, stratelates, magister, manglavites, spatharocandidatus, chiliarchus, protonobilissimus, couropalates, hypatus, dishypatus, и consul. „Од 1082 натаму на венецискиот Дужд му била дозволена титулата protosebastus, а патријархот на Венеција станал hypertimus.“ Во таа смисла, ова е преодната фаза, каде Византиските императори, кои идејно, до последно, се сметале во Византија (и пошироко) за владетели на светот, им давале високи административни титули, на овие странци, иако немале целосна, а подоцна никаква, контрола врз нив и нивните поседи низ Европа.

Krijnie N. Ciggaar, *The West and Byzantium, 962-1204: Cultural and Political Relations*, (Brill, Leiden, The Netherlands, 1996), стр. 332-333

³¹⁷ Angeliki E. Laiou, *Constantinople and the Latins, The Foreign Policy of Andronicus II, 1282-1328*, (Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 72), стр. 57-75

³¹⁸ Професор Метингли ќе ја дефинира оваа повеќе идејна, отколку институционализирана трансформација на конзулите на трговските градови со зборовите: „На некој начин, тие (во подоцнежниот период) ги претставувале не само, да речеме, пизанските трговци во Акре, ценовските во Константинопол, или венециските во Александрија, туку и целата моќ и достоинство на Пизанската, Ценовска и Венециската република.“

Mattingly, Garrett, *Renaissance diplomacy*, (Dover Publications, Mineola, New York, USA, 1988), стр. 58

³¹⁹ Mattingly, Garrett, *Renaissance diplomacy*, (Dover Publications, Mineola, NEW YORK, USA, 1988), стр. 59

трговијата во раниот период, па и потоа, се одвивала со Империјата тие зазеле позиции помеѓу највлијателните граѓани, а во исто време, биле извор и преносител на знаења, богатства и артефакти од просторите на империјата и источниот медитеран. Врз база на ова знаење, вештини и богатства се граделе северно-италијанските трговски градови во раната ренесанса и ренесансната култура воопшто.

Во овој контекст се илустративни животот и активностите на Франческо Петрарка и Џовани Бокачо, според многумина двајцата „татковци на ренесансата“ и „основачи на современиот италијански јазик“, а уште поинтригантна е врската помеѓу нив и нивниот ромејски учител по „грчки“ јазик³²⁰ (на Петрарка) и пријател, монахот Варлаам од Калабрија. Значајните литерати и хуманисти Петрарка и Бокачо, во исто време се и едни од најголемите европски амбасадори на својата епоха, патувајќи помеѓу папскиот Авињон, италијанските трговски градови, Бранденбург и Неапол, и живеејќи од своите дипломатски услуги. Но, помалку споменуван, и честопати превидуван, е фактот дека и нивниот ран ромејски ментор (во случајот со Петрарка) и пријател, монахот Варлаам, е, во исто време, дипломатски агент на Ромејската империја (Византија) и влијателен теолог, научник и политичар,³²¹ а неговиот ученик Леонтиј Пилат (Leontius Pilatus) ќе стане прв

³²⁰ Како фанатизиран класичар, професорот на Универзитетот Колумбија Гилберт Хаџет (Gilbert Highet) објаснувајќи го односот на ромејскиот ментор со Петрарка, не заборава да нагласи дека под грчки јазик, во овој контекст, на западот се подразбирало Ромејското (византиско) коине. Во својата поширока елаборација за ромејските учени кои во голем број доаѓаат во Италија во периодот на Ренесансата и падот на Ромејската империја, Хаџет ќе нагласи дека јазикот на кој го пренеле „левантското“ знаење бил византиски. А на средината на дваесеттиот век, овој помалку романтичен класичар, ќе забележи дека, покрај сите напори, дури и во овој доцел период ниту универзитетите не можат да ги исчистат византиските редакции во јазикот и правописот, со цел да се дојде до идеализираниот јазик на „класичните Грци“.

Gilbert Highet, *Classical Tradition - Greek and Roman Influences on Western Literature*, (Oxford University Press, NYC, New York, 1985), стр. 17

³²¹ Присуството и влијанието на прочуената ромејска дипломатија и ромејските елити и дипломати во Италија е видливо и на самите почетоци на ренесансата. Во овој контекст Варлаам од Калабрија како истакнат ромејски политички и духовен лидер, близок до императорските кругови во Константинопол, воопшто не е случаен избор за амбасадор, а неговите дипломатски цели за христијанско единство, предлози за нови крстоносни походи и сл., не се во раскор со неговата ерудиција и големи познавања на античката „источна мудрост“, наука и култура. Но, во овој контекст, а имајќи ги предвид пошироките околности и повеќековни напори на ромејските елити, не би било премногу храбро и целосно неаргументирано да се направи и паралела помеѓу доцно-византиските политики на промовирање на античкото културно наследство во северна Италија и оние на Рим кон северна Германија во периодот на контра-реформацијата. Треба да се има предвид дека во овој период (четринаесетиот век) аргументите, кон кои придонесуваат значајно и византиските учени, дипломати и Византија воопшто, за античките и римски традиции на Италија, директно поврзани за медитеранот, се ползувани не само за независност на северна Италија од „северните кралства“, туку и од самиот Папа и влијанието на западната црква. Како што аргументира Дијаз-Андреу, големиот почеток на архео-интересите и класичните интереси, се поврзани со политиката на римскиот диктатор Кола ди Риенцо, кој прогласува Римска република, како аргументација за независност на самиот Рим од папите, кои во овој период се наоѓаат во Авињон, Франција, а, не помалку визибилни аргументи дава и подоцнежниот период, кога Фиренца со целата својат „античка“, „елоквенција и злато, со наемни војници и новото оружје – дипломатијата“, ќе се бори против враќањето на папите и папското влијание од Франција во Италија.

Margarita Diaz-Andreu, *A World History of Nineteenth-Century Archaeology - Nationalism, Colonialism, and the Past*, (Oxford University Press Inc., New York, 2007) стр.32, и

професор по „грчки“ јазик во западна Европа, на фирентинскиот двор.³²² Од тука, не е чудно што во овој ран период Петрарка и Бокачо веќе ги познавале, се инспирирале и посветиле дел од своето творештво на животот и делата на Хомер, македонскиот крал Филип V, Еврипид, Аристотел и плеада историски и митолошки ликови од источниот медитеран.³²³

Во текот на четиринаесетиот и петнаесетиот век, овие елити, заедно со, на нив блиските, ромејските трговци, благородници и дипломати,³²⁴ кои емигрирале во Италија по „падот на империјата“, ќе ги воспостават принципите на организирањето и живеењето во северно-италијанските градови и односите помеѓу нив.

Во исто време, овие рани дипломати, или претходници на модерните дипломатите, поради својот профил и контакти на истокот, ќе станат воедно и главни толкувачи на историјата и митот, со своето знаење за античките текстови,³²⁵ и главни антиквари и толкувачи на естетското во уметноста и општеството, познавајќи го движното и недвижното културно наследство на источниот медитеран.

Веројатно еден од најилустративните примери за преминувањето на капацитетите, тенденциите и интересот кон минатото од Константинопол кон Западот во периодот пред самиот „пад на Константинопол“ е дипломатската и хуманистичка мисија на Мануил Хрисолор (Manuel Chrysoloras) во Италија и Европа. Овој ромејски (византиски) дипломат

Mattingly, Garrett, *Renaissance diplomacy*, (Dover Publications, Mineola, NEW YORK, USA., 1988), стр.48

Jonathan Shepard, Simon Franklin, ed. *Byzantine Diplomacy, Papers from the Twenty-fourth Spring Symposium of Byzantine Studies, Cambridge, March 1990*, (Variorum - Ashgate Publishing, Aldershot, UK), стр.73-90

³²² Gilbert Highet, *Classical Tradition - Greek and Roman Influences on Western Literature*, (Oxford University Press, NYC, New York, 1985), стр. 16

³²³ Ваквиот однос и разбирања на раните ренесансни умови се видливи во различни епизоди и аспекти на нивниот живот и творештво, вклучувајќи ја и алпинистичката авантура на Петрарка во Прованса, инспирирана од Филип V, а особено делото на Бокачо „За генеалогичката на боговите и народите“ (*Genealogia Deorum Gentilium*)

³²⁴ Еден од маркантните примери на Ромеи - дипломати во служба на италијанските ренесансни владетели е и оној на Јан Ласкарис (Janus Lascaris). Според зборовите на Гибон тој бил испратен од Лоренцо (Прекрасниот) Медичи „да купи добри книги за било која цена“, какви што нашол во Македонија, во светогорските манастири.

Gilbert Highet, *Classical Tradition - Greek and Roman Influences on Western Literature*, (Oxford University Press, NYC, New York, 1985), стр. 17

³²⁵ Во услови кога италијанските трговски градови биле нестабилни државни формации, и постојано оспорувани ентитети и елити без традиција и јасен легитимитет, овие учени историчари, и познавачи на „античкото“ право и цивилизации, биле клучни советници и меѓународни легитиматори на „општеството што (континуирано) се менувало со акт на волја“ и лична потреба, укажувајќи дека постојат „лепеза на алтернативни можности (за уредување на општеството, заедницата или државата) кои постоеле во минатото“ и како такви имаат традиција и се легитимни и во сегашноста. Притоа, како советници им нуделе на локалните владетели такви примери од „антиката“, „кои може да бидат преферентни (подобри) за актуелните преовладувачки состојби“.

Julian Thomas, *Archaeology and modernity*, (Routledge, London&New York, 2004), стр.6

бил испратен во 1390 година на мисија од страна на Императорот Мануил Палеолог, со позиција на постојан амбасадор на Запад, со цел да обезбеди поддршка од христијанските принцови на Европа во борбата против Османлиите.³²⁶ Но, дипломатската мисија на Хрисолор, кој ќе ги посети италијанските политички центри како и Франција, Англија, Шпанија, Германија и Унгарија, истовремено ќе се трансформира во образовна и хуманистичка мисија на Византија во западна Европа, која според многумина проучувачи е една од најважните точки во развојот на Ренесансата. Прифаќајќи ја поканата на канцеларот на Фиренца и ран хуманист Колучо Салутати да предава „грчки“, Хрисолор го отвора светот на источно-медитеранската култура, уметност и наука за западна Европа,³²⁷ чии рани хуманисти дотогаш (во раната ренесанса), имале можност да учат исклучиво на латински јазик од лимитиран број на римски класични автори. Истовремено, во делата на ромејскиот дипломат можеме да го препознаеме и односот кон археолошкото наследство, кој ќе стане доминантна карактеристика на ренесансата и особено силно ќе ги повлијае и трансформира културата и целото општество на европскиот континент. Во 1411 година, Мануил Хрисолор ќе ја напише својата „Споредба на стариот и новиот Рим“, во која ќе нагласи дека Новиот Рим, Константинопол е цивилизациски „супериорен“ и споредено со стариот Рим, „новиот“ „ги донел работите до понатамошна точка на развој“, а неговите културни знаменитости се „многу поубави и поимпресивни“. Наспроти ваквото разбирање за актуелниот развој, византискиот дипломат екстензивно ќе се задржи на урнатините на стариот Рим, давајќи им ја естетската и општествена димензијата која ќе стане популарна во ренесансна и пост-ренесансна Европа. Тој ќе забележи дека „дури и овие урнатини и купишта камен покажуваат дека значајни нешта некогаш постоеле и колку големи и убави биле оригиналните градби“.³²⁸

Споредбата на Рим и Константинопол на истакнатиот византиски дипломат и протагонист на ранесансата, претставува значајна разгледница на интензивно трансформирачкиот свет на петнаесеттиот век. Ако дипломатите од раниот петнаесетти век, како Хрисолор, го претставуваат Константинопол како цивилизациски лидер, а Рим

³²⁶ Stavroula Andriopoulou, PhD thesis, *Diplomatic Communication between Byzantium and the West under the Late Palaiologoi (1354-1453)*, (Institute of Archaeology and Antiquity, College of Arts and Law, The University of Birmingham, Birmingham, UK, 2010), стр.117,120,157,164

³²⁷ Amanda Wunder, *Western Travelers, Eastern Antiquities, and the Image of the Turk in Early Modern Europe*, во *научниот журнал The Journal of Early Modern History* 7 (Brill NV, Leiden, The Netherlands, 2003), стр.96-101

³²⁸ Ibid

како град на урнатини, за кои не се води грижа и се уништуваат, само еден век подоцна новите дипломати и антиквари на Европа ќе говорат за архитектонските и културни достигнувања на центарот на универзумот, папскиот Рим, и негрижата за урнатините и класичните артефакти во Константинопол (Истанбул).³²⁹

Истовремено, во својата контемплација врз артефактите од минатото византискиот учен ќе посочи и на капацитетите и насоките за искористување на археолошкото наследство во трансформацијата на духот и инспирацијата на новата епоха, наведувајќи дека овие артефакти „го тераат оној кој ги набљудува да се замисли за интелигенцијата и капацитетите (можноста) да се постигнат големи работи, не само на овој архитект (кој ги проектирал/направил конкретните градби) и на другите градители, туку и на целото човештво, како и на живите луѓе“.³³⁰ Разбирањата на Хрисолор за археолошкото и културното наследство и неговите капацитети за инспирација на новото време ќе бидат значајна карактеристика на неговите многубројни ученици и следбеници во Италија, како и хуманистите ширум Европа во наредните векови. Во ренесансните векови италијанските дипломати и интелектуалци, кои биле во интензивен контакт со источниот медитеран и неговите дипломатски и културни традиции, ќе станат значајни протагонисти како на политичките и културните односи на Западот, така и на трансформацијата на Западното општество и култура преку влијанието на археолошкото и културното наследство од антиката.

Типичен пример за ваков италијански трговец, трговски претставник, дипломат, општественик и ренесансен интелектуалец е Киријак од Анкона, кого многумина го условиле со епитетот „Татко на археологијата“. Како млад Киријак ги застапувал трговските интереси на своето влијателно семејство од Анкона во источниот медитеран, но подоцна тој развил пошироки интереси за регионот и античката историја и култура. Ги пропатувал речиси сите централни региони на античката култура од јужна Италија и Далмација, преку Епир, Македонија, Мореја, Мала Азија и повеќе острови во регионот, па се до Сирија и Египет. Изучувал латински во Рим и „грчки“ во Константинопол, а

³²⁹ Ibid

³³⁰ Amanda Wunder, *Western Travelers, Eastern Antiquities, and the Image of the Turk in Early Modern Europe*, во *научниот журнал The Journal of Early Modern History* 7 (Brill NV, Leiden, The Netherlands, 2003), стр.99

неговите детални записи, објасненија, нацрти на споменици и урнатини, како и откупени оригинални документи спасиле од заборав голем број антички споменици, кои биле уништени или непрепознатливи во подоцнежните епохи. Киријак од Анкона имал тесни политички врски и ангажмани од стана на отоманската империја, папските легати, како и владетелите на Фиренца, Милано и западните императори, кои ги ползувале како неговите политички услуги, многу повеќе и познавањето на античката историја, култура и уметност.³³¹

Па така, од почетоците на Ренесансата, поединците како Петрарка, Бокачо или Киријак од Анкона, кои се занимавале со општествена и дипломатска дејност, своето етаблирање помеѓу највисоките општествени елити на епохата, го должеле пред се на контактите со источниот медитеран и неговите традиции. Ваквите контакти, не значеле само продлабочени вештини во дипломатијата и културата на живеење, туку и огромно богатство на сознанија од областа на античката историја, и поврзано со неа, културата, правото и медицина, како престижни и особено барани професии од страна на веќе просперитетните северно-италијански елите.

Најпосле, овие рани дипломати, во исто време, ќе станат протагонисти на раното антикварство во Италија. Без разлика дали станувало збор за трговски трансакции,³³² воен плен³³³ или протоколарни подароци,³³⁴ во периодот од единаесетиот до петнаесетиот век овие „источни артефакти“ ќе станат основен материјал кој ќе го артикулира митот за античноста и легитимноста на северно-италијанските независни трговски градови и елити.³³⁵ Токму таквиот културен и политички контекст, пак, ќе овозможи позитивна

³³¹ За живото и делото на Киријак од Анкона пишувале и пишуваат повеќе современи автори, како МекКендрик (MacKendrick) Петар Милер (Peter N. Miller), Франсоа Луј (François Louis), Бернард Ашмол (Bernard Ashmole), Габриеле Балдели (Gabriele Baldelli) и други, а неговите дела се препишувани, коментирани и ползувани уште кон крајот на ренесансата и во наредните векови. Margarita Diaz-Andreu, *A World History of Nineteenth-Century Archaeology - Nationalism, Colonialism, and the Past*, (Oxford University Press Inc., New York, 2007) стр. 34

³³² Otto Demus, *The Church of San Marco in Venice: History, Architecture, and Sculpture* (Washington D.C.: Dumbarton Oaks Research Library and Collection, 1960), стр. 8.

³³³ Michael Greenhalgh, *Marble Past, Monumental Present - Building with Antiquities in the Mediaeval Mediterranean*, (Brill NV, Leiden, The Netherlands, 2009), стр. 141-159

³³⁴ Krijnie Ciggaar, *Western travelers to Constantinople: the West and Byzantium, 962-1204: cultural and political relations*, (Brill NV, Leiden, The Netherlands, 1996), стр. 22-24, 56-57

³³⁵ Во изразено критичниот тон кон Ренесансата и погледот кон минатото, Џенет Колман од Лондонската Шкотла за Економија и Политички науки (*London School of Economics and Political Science*), ќе го објасни овој процес на искористување на текстовите и познавањата на античкиот свет во насока на легитимација на актуелните потреби на трговските градови. Така, Колман ќе нагласи дека и

реакција и широка распространетост на поширокиот интерес и проучување на артефактите и културата на источниот медитеран.³³⁶

Во тој контекст, треба да се гледа и изјавата на истакнатиот дипломат и прото-археолог Киријак од Анкона, кој рано ќе забележи дека токму „спомениците и (епиграфските) натписи се поверодостојни сведоци на класичното минато, отколку текстовите на античките автори“.³³⁷ Оваа и ваквите анализи на ренесансните интелектуалците и дипломати се поврзани со контекстот и потребите на нивната ера, но истите ќе имаат длабоки и долгорочни последици врз општеството и културата во Европа, долговековната опседнатост со антикварството и идниот развој на археологијата.

Со развојот на одредена стабилност и балансот на сили помеѓу италијанските трговски градови во петнаесетиот век, улогата на дипломатите, кои посредувале помеѓу градовите пораснала уште повеќе. Под различни имиња, како легат (Legatus), оратор (orator) или амбасадор (ambaxiator),³³⁸ од овој период го бележиме присуството на постојани амбасадори помеѓу италијанските градови, што многумина историчари на оваа област го сметаат за основна придобивка што го означува почетокот на современата дипломатија. Првите информации за присуство на постојан дипломатски претставник во западниот контекст се од 1431 година, а од 1475 година Милано и Мантова веќе имаат разменето постојани амбасадори, за во наредните декади постојаните амбасадори да станат пракса помеѓу сите трговски градови на северна Италија.³³⁹ Специфичен во овој контекст е примерот на Рим, каде до 1430 година не постојат информации за присуство на постојан претставник од друг град или регион. Но само за дваесет и пет години, до 1455 година, „Венеција, Неапол, Фиренца, Милано, Савој, Џенова, Сиена, Мантова, и Ферара

„Макијавели го прави (она што и другите интелектуалци и рани-дипломати го прават во ренесансата) во првиот дел на неговата Историја на Фиренца. Тие откинуваат од постари истории и избираат параграфи кои ја погодуваат актуелната (политичка) клима.“ Janet Coleman, *Ancient and medieval memories: studies in the reconstruction of the past*, (Cambridge University Press, Cambridge, UK, 1992), стр.558

³³⁶ Margarita Diaz-Andreu, *A World History of Nineteenth-Century Archaeology - Nationalism, Colonialism, and the Past*, (Oxford University Press Inc., New York, 2007), стр. 32

³³⁷ Margarita Diaz-Andreu, *A World History of Nineteenth-Century Archaeology - Nationalism, Colonialism, and the Past*, (Oxford University Press Inc., New York, 2007) стр. 34

³³⁸ Mattingly, Garrett, *Renaissance diplomacy*, (Dover Publications, Mineola, New York, USA., 1988), стр. 26

³³⁹ Mattingly, Garrett, *Renaissance diplomacy*, (Dover Publications, Mineola, New York, USA, 1988), стр.61

(веќе) имале свои постојан претставник“, амбасадор, а Рим ќе стане центар на дипломатскиот живот на Италија.³⁴⁰

Овие постојани дипломати биле од толку голема важност за интересите на трговските елити во градовите, што нивниот пречек подразбирал врвен протокол, по стандардите на аудиенциите на Византиските императори, како и големи градски културни манифестации, кои црпеле од традициите на источниот медитеран.³⁴¹ Оваа значајна улога на дипломатите ги ставала во центарот на културниот живот на градовите, целосно посветен на реставрација на античката архитектура, скулптура и литература, како и создавање на нови по овие „супериорни“ примери на *via antiqua*.³⁴²

Најпосле, присуството на членовите на различни италијански елити на дворите во Франција, Шпанија и Австрија (Светото римско царство),³⁴³ заедно со воспоставувањето на првите дипломатски претставници на кралствата во Рим,³⁴⁴ ќе биде основна спона за ширење на пасијата кон *via antiqua*, како и новите разбирања за историјата и општеството, од Италија кон западна и централна Европа.

Можеби најмаркантен пример за влијанието во Европа на еден италијански ренесансен дипломат е оној на Енеј Пиколомини (Aeneas Silvius Piccolomini). Роден во познатото трговско семејство Пиколомини, тој се образувал во Сиена и Фиренца, по што направил врвна дипломатска кариера. Пиколомини бил дипломат на дворот на Светото

³⁴⁰ Mattingly, Garrett, *Renaissance diplomacy*, (Dover Publications, Mineola, New York, 1988), стр. 91

³⁴¹ Професор Струтман, од Универзитетот во Утрехт го објаснува екстензивно патот по кој дворските традиции, ритуали, дипломатија, протоколи и фестивали на македонските династи од периодот на македонскиот империјализам ќе се пресликаат во кралските и државните протоколи на рана модерна Европа. Според него, македонските дворски традиции најпрвин ќе бидат прифатени од „Рим и Византија“, за преку Византија да бидат „пренесени во средновековна и ренесансна Европа и Османлиската империја.“ Rolf Strootman, PhD thesis, under mentorship of W.H. Gispen, *The Hellenistic Royal Courts*, (Department of History, University of Utrecht, Netherlands, 2006/2007), стр.3

За континуитет, пак, преку трансформирањето на Рим и културата на Византија, од преземените традиции на Диоклецијан до крајот на постоењето на Византиската држава пишува Пол Магдалино. Магдалино екстензивно ги опишува приемот на Византиските императори, нивните традиции, сали за прием, дворска хиерархија и аристократија на Византија и учеството на странските гости во оваа култура, како и администрацијата и широката бирократија која го опслужувала овој систем. На крајот забележувајќи ги и вредносните паралели со подоцнежниот европски дворски живот.

John Haldon, ed. *The social history of Byzantium*, (Wiley-Blackwell, Chichester, West Sussex, UK, 2009), стр.212-223

³⁴² Janet Coleman, *Ancient and medieval memories: studies in the reconstruction of the past*, (Cambridge University Press, Cambridge, UK, 1992), стр.541-545

³⁴³ Професор Метингли ќе го нагласи значението на раното присуство на „венециските конзули во европските градови“, но непомалку и она на „трговците од Ломбардија и Тоскана кои почнале да одржуваат постојани претставници ... лоцирани на (европските кралски) дворови и во комерцијалните центри“ на континентот.

Mattingly, Garrett, *Renaissance diplomacy*, (Dover Publications, Mineola, NEW YORK, 1988), стр. 59

³⁴⁴ Mattingly, Garrett, *Renaissance diplomacy*, (Dover Publications, Mineola, N .Y., 1988), стр. 91-92

римско царство во Виена, но во исто време и империјален поет лауреат. Па така, тој во својот живот ќе спроведе повеќе значајни дипломатски мисии во Шкотска, Англија, Франција (Стразбур), Португалија, Чешка (Бохемија) и Италија. Во исто време, ползувајќи се со своите познавања од античката литература, а во контекст на својата служба и политички интереси, Пиколомини ќе создаде силна митолошка приказна за културата на Германија и „Германците“. Ползувајќи ги античките дела, како „Галските војни“ (Commentarii de Bello Gallico) од Цезар, „Географија“ (Geographica) од Страбон и „Германија“ (De origine et situ Germanorum) од Тацит, Пиколомини нема само да создаде совршен трактат за политичките цели на Светото римско царство, прогласувајќи ги „германците“ за „избрани од бога“, а негирајќи го тројанското наследство на Османлиите,³⁴⁵ туку со својата обемна елаборација, според многумина, ќе стане и „татко на германскиот национализам“. Во својот живот ренесансниот италијански дипломат, Енеј Пиколомини, го помогнал склучувањето на бракот и политичката коалиција помеѓу португалската принцеза и Светиот римски император Фредерик III, станал Папа со името Пиј II, повлијаел на цела западна Европа, од Шкотска до Унгарија, а со своите литературни трудови ги доближил античките идентитети до кралствата зад Алпите.

На францускиот и шпанскиот двор, пак, ќе присуствува уште еден голем италијански интелектуалец, државник, дипломат и политички теоретичар, Николо Макијавели. Во својата најпозната книга „Принцот“, која е во директна корелација со неговите посети на европските монархии, Макијавели се обидел да создаде политички, дипломатски (надворешно-политички) и воен учебник, нудејќи им ги на современите лидери примерите на војување, владеење и надворешната политика на големите лидери од антиката, а пред се Александар Македонски и неговите империјални политики, но и Филип, македонските династи Филип и Антиох, персискиот император Кир, како и римските императори како Цезар, Марко Аурелиј, Александар Север и други.³⁴⁶ За

³⁴⁵ Margarita Diaz-Andreu, *A World History of Nineteenth-Century Archaeology - Nationalism, Colonialism, and the Past*, (Oxford University Press Inc., New York, 2007) стр. 34-35

³⁴⁶ Во Принцот има сите политички, воени и дипломатски стратегии се поткрепени со соодветни паралели во минатото. На пример, во поглавјето на своето дело под наслов „Зошто Кралството на Дариј освоено од Александар, не востанало против наследниците на Александар по неговата смрт“, Макијавели дава свое гледиште за паралелите и поуците од македонскиот империјализам и за европските монархии како Франција, нагласувајќи го прашањето за нејзината децентрализираност во тој период. Додека, пак, преку борбата на македонскиот крал Филип V со Римјаните и Грците, Макијавели ги советува современите државни и воени лидери, како, и во лоши предуслови може успешно да се војува.

приближувањето на овие европски монархии кон медитеранската и античката култура, под влијание на италијанските интелектуални, политички и дипломатски елити, говори и првата ренесансна студија за „античките“ Гали напишана од италијанскиот хуманист Паоло Емилио (Paolo Emilio) во 1485, насловена како „Потеклото на Галите“ (De Antiquitati Galliarum).³⁴⁷

Културните влијанија на Италија и италијанските елити низ Европа продолжуваат и се засилуваат во наредните векови. Своја улога во ширењето на античката култура од Италија кон северните делови на Европа имала и контрареформацијата, предводена од Ватикан. Културните елити од Италија или италијански и папски воспитаници, како дипломатски претставници на папите станале сеприсутни во Европа, обидувајќи да го претстават културното и хуманото лице на централната духовна власт. Еден од најкарактеристичните примери е големиот барокен уметник Петер Паул Рубенс, кој што ќе ја означи ерата на барокот, но во исто време ќе биде клучно поврзан со дипломатската дејност и односите на повеќе европски држави во овој период.³⁴⁸ Како вистински „уметник во дипломатијата“, Рубенс ќе посредува помеѓу италијанските и германските владетели, француските, англиските и шпанските кралеви постигајќи, меѓу другото и заради своите знаења од културата и уметноста, некои од најзначајните мировни договори на својата епоха.³⁴⁹ Истовремено, како „дипломат во уметноста“, Рубенс ќе биде омилен уметник на кралските дворови ширум Европа. Тој успешно ќе ја пренесе естетиката на меланж помеѓу митологијата, симболите и уметноста на македонскиот империјален период, христијанството и неговите фабули и симболи и современите потреби на елитите, низ европските дворови, на овој начин идејно приближувајќи ги на политиките и светогледот на Ватикан. Преку уметноста на Рубенс палатите на европските престолнини и домовите на европските благородници ќе се исполнат со прикази на антички божества и

W. K. Marriott, Transl. *The Prince by Nicolo Machiavelli - Written c. 1505 - published 1515*, (Constitution Society, Texas, USA, 2011), стр. 10, 16-19, 57, 66, 92-100, 118

³⁴⁷ Margarita Diaz-Andreu, *A World History of Nineteenth-Century Archaeology - Nationalism, Colonialism, and the Past*, (Oxford University Press Inc., New York, 2007) стр. 35

³⁴⁸ Jeremy Black, *A history of diplomacy*, (Reaktion Books, London, UK, 2010), стр.70

³⁴⁹ Marika Koblussek, Badeloch Vera Noldus, ed. *Double Agents: Cultural and Political Brokerage in Early Modern Europe*, (Brill NV, Leiden, The Netherlands, 2011), стр.153-156

Mark Lamster, *The Art of Diplomacy*, (The Wall Street Journal, Oct. 10, 2009), Лемстер е и автор на книга посветена на дипломатската дејност на Рубенс во која поекстензивно ги елаборира неговите дипломатски и уметнички подвизи

Mark Lamster, *Master of Shadows: The Secret Diplomatic Career of the Painter Peter Paul Rubens*, (Random House, New York, USA, 2009)

симболи, но и современи личности и настани, претставени во сценографија на антички урнатини и артефакти.³⁵⁰

Како резултат на ваквите подвизи на италијанските и европските дипломати, полимати и антиквари, во ерата на просветлените монарси на Европа, културата, научните сознанија и естетиката на источниот-медитеран ќе го запоседне европскиот континент, а Рим, главната точка на пренос на ова наследство, ќе стане значајно дипломатско и културно средиште на континентот. Најзначајните дипломатски претставници на европските монархии од овој период биле присутни во Рим и Италија. Нивните дипломатски договори и постојаните коалиции ја обезбедувале силата и иднината на нивните кралства. За разлика од дипломатите на ренесансата, кои ќе го нудат своето знаење и вештини како професија, новите дипломати на „ерата на монарсите“ ќе бидат моќни благородници и членови на кралскиот двор,³⁵¹ кои освен знаење за антиката, ќе ги имаат на располагање личните финансиски и материјални ресурси, како и ресурсите на монархот делегирани за нивните цели и идејни концепции. Една од најзначајните активности ќе биде нивниот интерес, вложувања и откуп на антички артефакти во името на своите монарси и монархии, како и во свое лично име.³⁵²

Во таа насока, Светиот римски император Максимилијан II (Хабзбург) ќе ги ангажира своите амбасадори за откуп на значајни скулптури и уметнички дела, но и семиња и животни за ботанички и зоо-градини по примерот на градините на македонските династи. Хабзбуршкиот амбасадор во Шпанија, Адам фон Дитрихштејн (Adam von Dietrichstein) бил особено успешен во откупот на скулптури и уметнички дела, а неговиот колега во Италија, Ханс Клевенхлер (Hans Khevenhuller), познат брокер на златни и дијамантски изработки, обезбедил и специфични овошни семиња и лавови преку Венециските трговци.³⁵³

³⁵⁰ Marie-Anne Lescourret. *Rubens*, (Jean-Claude Lanes, Paris, 1990), Головина, Е.В. в превод, 2002, (Молодая Гвардия, Москва, 2002), стр.11-12, 38, 48-76

³⁵¹ Jeremy Black, *A history of diplomacy*, (Reaktion Books, London, UK, 2010), стр.73,102-104
Mattingly, Garrett, *Renaissance diplomacy*, (Dover Publications, Mineola, New York, 1988), стр.89

³⁵² Marika Keblusek, Badeloch Vera Noldus, ed. *Double Agents: Cultural and Political Brokerage in Early Modern Europe*, (Brill NV, Leiden, The Netherlands, 2011), стр.20

³⁵³ Marika Keblusek, Badeloch Vera Noldus, ed. *Double Agents: Cultural and Political Brokerage in Early Modern Europe*, (Brill NV, Leiden, The Netherlands, 2011), стр.23

Не помалку впечатливи се и личните колекции на амбасадорите, како нумизматичката колекција на прускиот амбасадор во Британија, баронот Езакил Спенхијм (Ezechiel Spanheim)³⁵⁴ и колекцијата на антички статуи на англискиот амбасадор во Венеција и Холандија, Сер Дадли Карлтон (Dudley Carleton).³⁵⁵ Спенхијм истовремено бил и значаен проучувач на класичните текстови,³⁵⁶ а Карлтон со неговата „извонредна колекција на антички скулптури, помеѓу кои осумнаесет бисти на римски императори, кои ги откупил во Италија“, предизвикал огромен интерес во Хаг и Холандија за античката уметност и култура, а колекцијата била инспирација за повеќе холандски уметници.³⁵⁷

Откупите на значајни артефакти и уметнички предмети, ја покажувало моќта на монархот и неговите дипломатски агенти во мултилатералниот европски контекст уште во раниот пост-ренесансен период.³⁵⁸ Во исто време, создавањето на античките колекции во престолнините, во овој период се сметало за основен предуслов за приклучок кон цивилизираниот свет, и предиспозиција за учество во мултилатералните односи на „светот на цивилизираните“.³⁵⁹

Но, интересот кон античките култури и наследство не бил задоволуван само со колекционерството. Ова е особено точно, за археолошките и културни богатства на источниот-медитеран, кој за европските учени, како францускиот Хабзбуршкиот амбасадор и антиквар и важен ран публицист на археолошкото наследство, Ожер де Бусбек (Augier Ghislain de Busbecq), „од дамнешни (антички) времиња ги открил убавите уметности и секоја либерална наука“, „и ја дал цивилизацијата на Европа“ и продолжил да биде нејзина неисцрпна инспирација.³⁶⁰ За разлика од класичниот археолошкиот материјал

³⁵⁴ Bianca Chen, *Digging for Antiquities with Diplomats: Gisbert Cuper (1644-1716) and his Social Capital*, во научниот журнал *Republics of Letters: A Journal for the Study of Knowledge, Politics, and the Arts* 1, no. 1 (Stanford University, Stanford, California, USA, 2009), стр.4

³⁵⁵ Карлтон ќе стане и Државен секретар (Премиер) на Англија, а од оваа позиција ќе ги промовира и Големите тури, преку кон англиското благородништво ќе се запознае со античката култура и археолошки артефакти на Италија и медитеранот. Marika Keblusek, Badeloch Vera Noldus, ed. *Double Agents: Cultural and Political Brokerage in Early Modern Europe*, (Brill NV, Leiden, The Netherlands, 2011), стр.22

³⁵⁶ Bianca Chen, *Digging for Antiquities with Diplomats: Gisbert Cuper (1644-1716) and his Social Capital*, во научниот журнал *Republics of Letters: A Journal for the Study of Knowledge, Politics, and the Arts* 1, no. 1 (Stanford University, Stanford, California, USA, 2009), стр.4

³⁵⁷ Marika Keblusek, Badeloch Vera Noldus, ed. *Double Agents: Cultural and Political Brokerage in Early Modern Europe*, (Brill NV, Leiden, The Netherlands, 2011), стр.22

³⁵⁸ Stephen L. Dyson, *In Pursuit of Ancient Pasts, A History of Classical Archaeology in the Nineteenth and Twentieth Centuries*, (Yale University Press, New Haven, USA & London, UK, 2006), стр.14-15

Jeremy Black, *A history of diplomacy*, (Reaktion Books, London, UK, 2010), стр.70

³⁵⁹ Julie Reeves, *Culture and International Relations: Narratives, natives and tourists*, (Routledge, London & New York, 2004), стр.17-21

³⁶⁰ Amanda Wunder, *Western Travelers, Eastern Antiquities, and the Image of the Turk in Early Modern Europe*, во научниот журнал *The Journal of Early Modern History* 7 (Brill NV, Leiden, The Netherlands, 2003), стр.99

на Италија, богатствата на лулата на цивилизацијата, источниот медитеран,³⁶¹ за повеќето учени и нивните моќни мецени од европските дворови биле недостижни и далечни богатства во посед на ориенталните владетели, Османлиите.³⁶² Токму затоа, во пост-ренесансниот период кога интелектуалците и кралските дворови ширум Европа се воодушевивале на тајните на источната мудрост, европските дипломати во Османлиската империја важеле за најинформираните извори за артефактите и културата од „стариот и мистериозен“ исток, добивајќи епитети како „оракули (претскажувачи) на светското знаење“.³⁶³

Османлиската империја, пак, вклучувајќи се во европските политички игри, од шеснаесеттиот век ќе ги отвори вратите, не само за венециските и медитеранските трговци и претставници, туку и за дипломатите на европските кралства. Една од првите европски монархии која воспоставила силни дипломатски односи со Османлиите била Франција, (уште од раните векови по интервенцијата во Италија),³⁶⁴ а оваа нова авенија на воено и политичко партнерство, ќе отвори и рани патишта на културни информации и размени. Француските, а по нив и други европски дипломати рано ќе јавуваат за богатствата на античкото културно, недвижно, движно и интелектуално наследство во источниот медитеран, Египет и Месопотамија. Преку нив првите нацрти за археолошки наоѓалишта и културен материјал ќе пристигнат помеѓу европските интелектуалци, создавајќи огромен интерес за древните култури и империи од антиката.³⁶⁵

³⁶¹ Bianca Chen, *Digging for Antiquities with Diplomats: Gisbert Cuper (1644-1716) and his Social Capital*, во научниот журнал *Republics of Letters: A Journal for the Study of Knowledge, Politics, and the Arts* 1, no. 1 (Stanford University, Stanford, California, USA, 2009), стр.13

Marika Keblusek, Badeloch Vera Noldus, ed. *Double Agents: Cultural and Political Brokerage in Early Modern Europe*, (Brill NV, Leiden, The Netherlands, 2011), стр.85

³⁶² Amanda Wunder, *Western Travelers, Eastern Antiquities, and the Image of the Turk in Early Modern Europe*, во научниот журнал *The Journal of Early Modern History* 7 (Brill NV, Leiden, The Netherlands, 2003), стр.117,119

Margarita Diaz-Andreu, *A World History of Nineteenth-Century Archaeology - Nationalism, Colonialism, and the Past*, (Oxford University Press Inc., New York, 2007) стр.38

³⁶³ Bianca Chen, *Digging for Antiquities with Diplomats: Gisbert Cuper (1644-1716) and his Social Capital*, во научниот журнал *Republics of Letters: A Journal for the Study of Knowledge, Politics, and the Arts* 1, no. 1 (Stanford University, Stanford, California, USA, 2009), стр.1-16

³⁶⁴ Mattingly, Garrett, *Renaissance diplomacy*, (Dover Publications, Mineola, NEW YORK, 1988), стр. 154-155

Jeremy Black, *A history of diplomacy*, (Reaktion Books, London, UK, 2010), стр.57-58, 103

³⁶⁵ Bianca Chen, *Digging for Antiquities with Diplomats: Gisbert Cuper (1644-1716) and his Social Capital*, во научниот журнал *Republics of Letters: A Journal for the Study of Knowledge, Politics, and the Arts* 1, no. 1 (Stanford University, Stanford, California, USA, 2009), стр.1-16

Илустративна во оваа насока е една од најзначајните рани дипломатски мисии на Франција во Османлиската империја, која е поврзана и со значајни проучувања и рани публикации на археолошкото наследство на Константинопол. Мисијата на амбасадорот Д'Арамон (d'Aramon) од средината на шеснаесеттиот век имала значајна политичка и безбедносна цел: „да го зацврсти Францускиот сојуз со Сулејман Величенствениот и да го убеди султанот да започне војна со Светото Римско Царство“. Но, истовремено амбасадорот Д'Арамон во својот ентураж имал и значајни француски интелектуалци и антиквари кои направиле дел од најзначајните рани проучувања на археолошкото и културното наследство на Константинопол. Од оваа француска дипломатска мисија произлегла и книгата „За топографијата и антиквитетите (старините) на Константинопол“, печатена во 1561 година. Во неа се документирани значајни археолошки артефакти на Константинопол, од кои дел биле недостапни за проучувачите во наредните векови, што го прави ова рано дело актуелно за археолозите и денес.³⁶⁶

Во седумнаесеттиот и осумнаесеттиот век, европските дипломати испратени во Османлиската империја постојано ќе ги информираат европските интелектуални и политички елити за археолошките богатства и значајните археолошки локалитети и остатоци во поранешните центри на античката глобализирана култура од источниот-медитеран. Дипломатските претставници во Константинопол (Истанбул), Смирна и Алепо, некогашната селевкидска Берија,³⁶⁷ ќе бидат дел од значајните интелектуални мрежи на раната модерна Европа, во кои ќе учествуваат папи, кралеви, благородници и бирократи од целиот континент. Преку комуникацијата на „Републиката на Писмата“ учените Европјани од различни европски центри од овие дипломати во источниот медитеран ќе добиваат „копии на (епиграфски) натписи... антички монети... слики од антички статуи и релјефи...“, анализи и сознанија за „античките имиња на градовите“, извештаи од патувањата до стари разурнати градови, односно антички археолошки локалитети, како и први нацрти од истите. Во 1693 година, на пример, холандскиот конзул во Алепо, Конрад Калкбернер (Coenraad Calckberner), ќе ги испрати на своите колеги

³⁶⁶ Amanda Wunder, *Western Travelers, Eastern Antiquities, and the Image of the Turk in Early Modern Europe*, во научниот журнал *The Journal of Early Modern History* 7 (Brill NV, Leiden, The Netherlands, 2003), стр.99-102

Alexander Alexandrovich Vasiliev, *Imperial porphyry sarcophagi in Constantinople*, во научниот журнал *Dumbarton Oaks Papers*, Vol. 4, (Cambridge, Massachusetts, USA & London, UK, 1948), стр.3-26

³⁶⁷

првите нацрти од урнатините на античката Палмира. Овие нацрти биле публикувани заедно со најдените епиграфски податоци за мерењето на времето на античките жители на овој град, имиња на локални богови, како и листа на владетелите, помеѓу кои е и легендарната кралица Зенобија, која како наследничка на македонската кралица Клеопатра VII ќе се отцепи од централната власт во Рим, трансформирајќи се уште во антиката во симбол и инспирација за женското лидерство, храброст и ерудиција.³⁶⁸ Ваквите значајни археолошки „докази“ за постоењето на личностите, градовите и културите, кои преку класичната лингвистика веќе биле трансформирани во значајни митови и симболи на европската цивилизација ги поттикнале интересите на антикварите, но и политичките амбиции и новите дипломатски потфати на Западот.

Дипломатите, од ренесансата до крајот на осумнаесеттиот век, беа меѓународна заедница која ја обединува знаење за антиката, и со неа поврзаните култура, наука, јазици и слично. Од неформалните интелектуални и политички комуникации на „Републиката на писмата“, па до заедничкото образование во меѓународните училишта за дипломатија на седумнаесеттиот век, како Стразбур и Рим, дипломатите - атиквари продолжија да го трансформираат континентот, а нивните потфати се најразлични.

Археологијата и дипломатската пракса на деветнаесеттиот и дваесеттиот век

Деветнаесеттиот век, од многу аспекти, го означува почетокот на оформувањето на процесите и појавите, кои и во современото се сеуште широко прифатени како доминантна реалност во општеството, науката и културата.³⁶⁹ Во овој контекст,

³⁶⁸ Bianca Chen, *Digging for Antiquities with Diplomats: Gisbert Cuper (1644-1716) and his Social Capital*, во научниот журнал *Republics of Letters: A Journal for the Study of Knowledge, Politics, and the Arts* 1, no. 1 (Stanford University, Stanford, California, USA, 2009), стр.13-15

³⁶⁹ Во делот на дипломатијата и меѓународните односи, во својот екстензивен труд за историјата на дипломатијата, Професор Џереми Блек ги објаснува „интернационалниот систем, дипломатската ситуација, вклучувајќи ги и средствата на дипломатијата“ од периодот од Виенската конвенција, и уште повеќе по 1815 година, кои од многу аспекти го трансформираат дипломатскиот и меѓународниот систем во формата која ќе ја добие во дваесеттиот век.

Jeremy Black, *A history of diplomacy*, (Reaktion Books, London, UK, 2010), стр.46, 144-146, 151-179

современата научна мисла токму првата половина на деветнаесеттиот век ја смета за клучен период кога се оформуваат и современите национализми, археологијата како научна дисциплина, но и современата дипломатија поткрепена од новите меѓународно прифатени и универзализирани конвенции.

Всушност, процесот на се поинтензивни трансформации на културата и општеството на европскиот континент, кој постигнал кулминација во Француската револуција, ќе добие свој расплет во декадите по поразот на Наполеон Бонапарта. Во овој период, силите победнички направиле сериозен обид долгорочно да ја легитимираат својата нова зајакната позиција во однос на повеќе векови доминантната Франција, притоа правејќи и обид да ги запрат, или барем модерираат, револуционерните и интензивно трансформирачки идеи кои се ширеле низ континентот.³⁷⁰ Интегрално гледано, политичките концепции и напори на победничките монархии тежнеле да го зачуваат поширокото европско политичко, социјално, воено и културно status quo, развивајќи силни конзервативни тенденции, како јасна алтернатива на револуционерните трансформации на општеството, културата и идентитетите, кои брзо фатиле корен во многу европски региони привремено завладеани или повлијаени од револуционерниот империјализам на Наполеон.³⁷¹

На почетокот на деветнаесеттиот век, долго доминантната Франција, како и идејата за универзална империја на просветленоста, слободата, знаењето и културата,³⁷² биле поразени од идејно, политички и културно различниот сојуз на големи држави, кој ја легитимира својата победа создавајќи нов мултиполарен систем на меѓународни односи, кој ќе биде наречен „Концертот на Европа“. Единството во овој нов мултиполарен европски систем се состоело во заедничката потреба на монархистичките и владеечки елити, пред се во победничките кралства (и империи), да ги зачуваат своите позиции наспроти започнатите процеси на идејни, културни и симболички трансформации, кои интензивно ја делегитимирале нивната власт.³⁷³ Затоа, победата над Наполеон и новиот

³⁷⁰ Jeremy Black, *A history of diplomacy*, (Reaktion Books, London, UK, 2010), стр.144

³⁷¹ Alexander Grab, *Napoleon and the Transformation of Europe*, (Palgrave Macmillan, New York, USA, 2003), стр.19-33

³⁷² John Hutchinson, *Nations as Zones of Conflict*, (SAGE Publications, London, UK & Thousand Oaks, California, USA & New Delhi, India, 2005), стр.38

³⁷³ John Hutchinson, *Nations as Zones of Conflict*, (SAGE Publications, London, UK & Thousand Oaks, California, USA & New Delhi, India, 2005), стр.70

изразено мултилатерален „Виенски систем“, подразбирал, и за своите политички и гео-стратешки потреби предизвикал, делегитимирање на општествените и научните гледишта за универзалноста на цивилизацијата и културата,³⁷⁴ како и развој на културно поделени целини во кои владеечките елити имале поголема шанса за реализирање на обидите, секој на различен начин, да ги модерираат револуционерните процеси. Овие напори постапно ги трансформираат европските монархии во политички ентитети, кои се легитимираат себеси со систем на специфични вредности и култура, суштински различни од останатите, а во рамките на овој процес во текот на деветнаесеттиот век ќе се создадат и современите национални идентитети и национални држави.³⁷⁵

Токму поради ова легализирање на културната пароксијалност во меѓународниот систем, дипломатите ќе добијат уште поголемо значење од поранешниот период. Ако во „вековите на кралевите“, улогата на дипломатите била, како истакнати познавачи на културата и мудроста од минатото и „културни брокери“,³⁷⁶ да го зголемуваат угледот и да посредуваат помеѓу монарсите и нивните дворови, како центри на универзалната цивилизација, во националистичкиот деветнаесетти век дипломатите се повеќе се трансформираат во мостови помеѓу различните нации, кои „со милениуми постојат една до друга“, останувајќи суштински идејно, културно, социјално и духовно различни. Во таа насока, улогата на овие значајни патувачи и посредници помеѓу културно одделените нации, кои, иако културно затворени, морале гео-стратешки да останат поврзани во воспоставениот „баланс на силите“ и status quo на континентот, во новите услови бил да ги познаваат и универзалноста на цивилизацијата, која ги поврзува „народите“, како и партикуларните симболи и интерпретации, кои станале важни за елитите или пошироката едуцирана јавност во одделните држави. Во овие услови, позицијата на дипломатите дополнително се зајакнала со „Виенските конвенции“, каде се воспоставуваат универзални стандарди, како за нивните позиции, така и за меѓународно прифатените привилегии и имунитети.³⁷⁷

³⁷⁴ Julie Reeves, *Culture and International Relations: Narratives, natives and tourists*, (Routledge, London & New York, 2004), стр.15-22

³⁷⁵ John Hutchinson, *Nations as Zones of Conflict*, (SAGE Publications, London, UK & Thousand Oaks, California, USA & New Delhi, India, 2005), стр.32

³⁷⁶ Marika Keblusek, Badeloch Vera Noldus, ed. *Double Agents: Cultural and Political Brokerage in Early Modern Europe*, (Brill NV, Leiden, The Netherlands, 2011), стр.11-26

³⁷⁷ Jeremy Black, *A history of diplomacy*, (Reaktion Books, London, UK, 2010), стр.144-145, 221

Дипломатите пак, и од оваа нова позиција и во новиот мултилатерален контекст, нема да се откажат од своите традиции на меѓународни културни брокери.³⁷⁸ Токму тие ќе ја добијат, или самите ќе си ја превземат, и улогата да го деконструираат новиот наполеонов систем на „универзалниот музеј“, и да посредуваат во враќањето на археолошките и културните богатства на нивните „оригинални сопственици“, кои се повикувале на нив според принципот на универзалното постоење на една кохерентна и статична нација-култура, на одредена географија. Во ваков ран мултилатерален контекст на преговори за репатријација на археолошкото и културно наследство се нашле три значајни фигури на европската археологија, уметност и дипломатија.³⁷⁹

Централна улога во иницијативата за репатријација имал познатиот венециски, римски и европски скулптор, археолог, музеолог и дипломат Антонио Канова.³⁸⁰ Овој значаен интелектуалец на своето време, како и други уметници и антиквари на „ерата на краевите“ во Европа, рано развил дипломатски вештини и контакти, како во Рим, така и помеѓу елитите во Франција, Хабзбуршката монархија и Британија. Во 1802 година, Канова ќе се здобие со позицијата на „неформален директор на ватиканските музеи и важен советник на Папата за уметност и археологија“, започнувајќи ја својата се позначајна политичка и дипломатска активност во полза на археологијата и археолошкото наследство.³⁸¹ Во овој период, кога Канова бил неформален „министер за култура и надворешни работи“ на Ватикан во Рим на Папите, „бил создаден и наметнат (и) законот за забрана на уништување и извоз на антички споменици и предмети, прогласувајќи ги (со законот) за јавно добро и наредувајќи сите антички предмети (кои се наоѓаат) во приватни раце да бидат пријавени на Инспекторот“ за антиквитети.³⁸² Во рамките на ваквите државни политики, Канова „ги осмислува, помеѓу другите работи (политики), и серијата

³⁷⁸ Marika Keblusek, Badeloch Vera Noldus, ed. *Double Agents: Cultural and Political Brokerage in Early Modern Europe*, (Brill NV, Leiden, The Netherlands, 2011), стр.11-26

³⁷⁹ Stephen L. Dyson, *In Pursuit of Ancient Pasts, A History of Classical Archaeology in the Nineteenth and Twentieth Centuries*, (Yale University Press, New Haven, USA & London, UK, 2006), стр.23-26

³⁸⁰ Margarita Diaz-Andreu, *A World History of Nineteenth-Century - Archaeology, Nationalism, Colonialism, and the Past*, (Oxford University Press, New York, 2007), стр.48, 72
Yannis Hamilakis, *The Nation and its Ruins: Antiquity, Archaeology, and National Imagination in Greece*, (Oxford University Press, New York, USA, 2007), стр.252

³⁸¹ Stephen L. Dyson, *In Pursuit of Ancient Pasts, A History of Classical Archaeology in the Nineteenth and Twentieth Centuries*, (Yale University Press, New Haven, USA & London, UK, 2006), стр.25

³⁸² Margarita Diaz-Andreu, *A World History of Nineteenth-Century - Archaeology, Nationalism, Colonialism, and the Past*, (Oxford University Press, New York, 2007), стр.71

на слики кои го глорифицираат Папата (Пиј VII) како заштитник на уметноста и археологијата“.³⁸³

Од овие идејни и политички позиции, а притоа и понатаму одржувајќи ја својата близина со Папата, овој уметник и надарен дипломат развива тесни релации и со новата наполеонова власт, која ќе го прогони Пиј VII во тригодишен егзил од Рим.³⁸⁴ Во вакви услови, влијанието на Канова и неговиот активен ангажман биле клучни во заштитата на дел од значајните културни, историски и духовни споменици на градот Рим, како барокните цркви кои наполеоновата администрација планирала да ги сруши, со цел да отвори простор и поглед кон античките остатоци (форум) на Рим и Столбот на императорот Трајан. На овој начин, Канова рано се вклучува во заложбите за повеќеслојната заштита, конзервација и менаџмент на археолошкото и архитектонското наследство во урбаните центри, тема која ќе добие поголемо значење дури во дваесеттиот век.³⁸⁵

По падот на Наполеон, Канова, во името на Папата и повторно отворената реномирана Римска академија за археологија, ќе се заложи кај своите пријатели, дипломати, антиквари и мецени, за враќање на одземеното археолошко и културно наследство од Париз во Рим.³⁸⁶ Ползувајќи ги своите „контакти“ и „дипломатски вештини“, овој ран археолог, интелектуалец и дипломат ќе успее за прв пат во познатата историја да организира поширока меѓународна репатријација на значајни предмети од археолошкото и културното наследство, која ги вклучила и значајните антички скулптури на Аполон Белведерски и Лаокоон и синовите.³⁸⁷

Во овој процес значајна улога ќе одигра и познатиот француски државник, архитект, ран египтолог и подоцна професор по археологија, Катрмер де Кенси (Antoine Chrysostome Quatremère de Quincy), кој уште во времето на Наполеон се изјаснил против

³⁸³ Stephen L. Dyson, *In Pursuit of Ancient Pasts, A History of Classical Archaeology in the Nineteenth and Twentieth Centuries*, (Yale University Press, New Haven, USA & London, UK, 2006), стр.26

³⁸⁴ Alexander Grab, *Napoleon and the Transformation of Europe*, Palgrave Macmillan, New York, USA, 2003), стр.18

³⁸⁵ Stephen L. Dyson, *In Pursuit of Ancient Pasts, A History of Classical Archaeology in the Nineteenth and Twentieth Centuries*, (Yale University Press, New Haven, USA & London, UK, 2006), стр.23,25

³⁸⁶ Margarita Diaz-Andreu, *A World History of Nineteenth-Century - Archaeology, Nationalism, Colonialism, and the Past*, (Oxford University Press, New York, 2007), стр.72

³⁸⁷ Stephen L. Dyson, *In Pursuit of Ancient Pasts, A History of Classical Archaeology in the Nineteenth and Twentieth Centuries*, (Yale University Press, New Haven, USA & London, UK, 2006), стр.23-26

експропријацијата на артефактите од Рим, наспроти тоа залагајќи се европските сили финансиски да им помогнат на Папите во заштитата на уметноста и знаењето.³⁸⁸ И овој пристап кон археолошкото наследство, е нов за својата епоха, но ќе добие на голема актуелност во подоцнежниот период, се до дваесетипрвиот век, кога светските сили инвестираат средства и знаење (know-how), во бројни археолошки локалитети во помалку развиени држави, а археолозите и музеолозите континуирано разговараат за можноста и оправданоста на репатријацијата на археолошкото наследство.³⁸⁹ Сепак, клучен аргумент на де Кенси, кој се издига надвор од контекстот на Рим и Париз и духот на времето, е констатацијата дека „за да се разберат артефактите тие мора да останат во нивното место на потекло“, односно во нивниот културен контекст. Овој аргумент, кој ќе постави идеен меѓник помеѓу осумнаесеттиот и деветнаесеттиот век, е тенката сива линија по која ќе се оддели специфичниот развој и карактер на археологијата од блиската научна дисциплина, историјата на уметноста.³⁹⁰

Најпосле, клучен фактор во репатријацијата на римското археолошко и културно наследство ќе има британскиот дипломат и антиквар Вилијам Хамилтон (William Richard Hamilton). Неговиот интерес кон археологијата, но и посветеноста кон надворешно-политичките и културните стратегии на својот суверен, Хамилтон ќе ги истакне уште во неколку свои архео-дипломатски потфати. За разлика од политиката кон Рим, каде тој, како претставник на победничката Британија, ќе биде клучен за репатријацијата на археолошкото наследство, Хамилтон бил вклучен и во значајни проекти кои обезбедиле дел од најреномираните археолошки артефакти на британските музеи. Имено, тој е познат и како дипломатски секретар на Британскиот амбасадор Лорд Елгин, кој бил одговорен за

³⁸⁸ Margarita Diaz-Andreu, *A World History of Nineteenth-Century - Archaeology, Nationalism, Colonialism, and the Past*, (Oxford University Press, New York, 2007), стр.71

Stephen L. Dyson, *In Pursuit of Ancient Pasts, A History of Classical Archaeology in the Nineteenth and Twentieth Centuries*, (Yale University Press, New Haven, USA & London, UK, 2006), стр.26

³⁸⁹ Погледите и анализите на Катрмер де Кенси за заштитата, местото и улогата на археолошкото наследство „се сеуште актуелни и денес: тие се поврзани со меѓузависните дефиниции на космополитизмот и национализмот и нивното влијание во разбирањето на универзалното наследство.“

Maria Stefania Montecalvo, *Antoine Quatremère de Quincy, Letters to Miranda and Canova on the Abductions of Antiquities from Rome and Athens*, *Anabases - Traditions et Recéptions de l'Antiquité*, No.8 (ÉRASME, Université de Toulouse, Toulouse, France, 2013), стр.285-287

³⁹⁰ Margarita Diaz-Andreu, *A World History of Nineteenth-Century - Archaeology, Nationalism, Colonialism, and the Past*, (Oxford University Press, New York, 2007), стр.71

Tom Flynn *The Universal Museum – a valid model for the 21st century?* (Bizot Group, 2002) и paper from Parthenon Marbles colloquy at the London Hellenic Centre in June 2012

контроверзниот трансфер, и делумни оштетувања, на значајните „Елгинови мермерни релјефи“ од атинскиот Партенон во Британскиот музеј. Хамилтон е и директно заслужен за британското превземање на значајни археолошки наоди на Францускиот научен институт во Египет, основан од Наполеон. Еден од најзначајните археолошки артефакти, кои со помош на овој британски дипломат и учен ќе станат дел од колекциите на Британскиот музеј, е и познатиот „Камен од Розета“. Оваа стела на која на повеќе јазици е испишана наредба (уредба) на македонскиот крал Птоломеј V, Хамилтон ја проучувал и анализираше во своето дело Египтика (*Aegyptiaca*) од 1809, а понатамошните компаративни проучувања на текстовите на стелата биле од клучно значење за идното дешифрирање на египетските хиероглифи и развојот на египтологијата.³⁹¹

Ангажираноста на овие истакнати дипломати и рани археолози, како во Рим, така и низ целиот медитеран ќе биде само почеток на глобалната археолошка манија на деветнаесеттиот век, која ќе придонесе и за развојот на археологијата како научна дисциплина. Новиот мултиполарен меѓународен систем ќе предизвика глобален натпревар за присвојување на археолошкото наследство, кои на современите национални култури им служело за објаснување и „научна“ легитимација на нивниот историски и културен примат, или барем долговечност и „културно присуство“ низ вековите. Во деветнаесеттиот век, дипломатите ќе станат протагонисти на овој глобален археолошки натпревар, а во втората половина на векот, кога археологијата станала обврзен предмет во курикулумите на одредени дипломатските школи, тие ќе бидат и дел од наједуцираните елити во оваа научна област.³⁹²

Во традиционалниот центар на европскиот натпревар со археолошкото наследство, Италија, поединечните напори на дипломатите од претходните векови, се повеќе се трансформирале од организирани дипломатски институции, често познати како

³⁹¹ Stephen L. Dyson, *In Pursuit of Ancient Pasts, A History of Classical Archaeology in the Nineteenth and Twentieth Centuries*, (Yale University Press, New Haven, USA & London, UK, 2006), стр.26

Donald Malcolm Reid, *Whose Pharaohs? Archaeology, Museums, and Egyptian National Identity from Napoleon to World War I*, (University of California Press, Berkeley, Los Angeles, USA & London, UK), стр.37

³⁹² „Во 1856“ година, додека археологијата сè уште не била наметната како одделен предмет на универзитетите на многу европски држави, таа „била предавана во (Шпанската дипломатска академија) Escuela Superior de Diplomacia, која ги обучила (првите) куратори“ за новите шпански јавни музеи.

Philip L. Kohl, Clare Fawcett, ed. *Nationalism, politics, and the practice of archaeology*, (Cambridge University Press, Cambridge, UK, 2000), стр.43

„археолошки школи“. Во нив дипломатите-археолози или археолозите со дипломатски имунитет, ја покажувале силата на својот монарх преку археолошките иницијативи и изложби, но се почесто ги презентирале и специфичните погледи на минатото, поткрепени со археолошки материјал, кои одговарале на стандардизираните вредности и симболи на нациите во формирање.³⁹³

Во новите пост-наполеонове Италија и Рим, приматот во археологијата го преземаат германските дипломати и новите германски „научни археолози“. Пруските и германските (централно европски) амбасадори во Рим од првата половина на деветнаесеттиот век ќе станат центар на археолошките проучувања, а со тоа и центар на културното и дипломатско живеење на европската метропола.³⁹⁴

Оваа традиција ќе започне со амбасадорот Карл фон Хумболд (Karl Wilhelm von Humboldt), кој од романтичен класичар и соидејник на Гете во осумнаесеттиот век, стане значајна фигура во животот на „римската археолошка заедница“ на преминот во деветнаесеттиот век. По завршувањето на амбасадорската служба во Рим амбасадорот Хумболд ќе стане и основач на новиот Берлински универзитет, како центар на новата германска „научно поткрепена“ класична археологија, а со својата научна работа ќе придонесе значајно за развојот на современите научни методологии, лингвистиката и римското право. Како почитуван дипломат, академик, а подоцна и министер, тој, заедно со својот брат Александар, ќе ги заштитуваат, промовираат и менторираат дел од најголемите имиња на германската и европската археологија од деветнаесеттиот век.³⁹⁵

Во Рим, пак, традициите на амбасадорот Хумболд ќе ги продолжат повеќе негови последователни наследници. Наредниот пруски амбасадор Бартолд Нибул (Barthold Georg Niebuhr) бил помеѓу „најистакнатите историчари на Римскиот период на своето време, и залагајќи се за нова научна историја“, тој со своите тези бил особено популарен во научните кругови како во Рим и така и помеѓу интелектуалните елити во Европа. Веднаш

³⁹³ Margarita Diaz-Andreu, *A World History of Nineteenth-Century - Archaeology, Nationalism, Colonialism, and the Past*, (Oxford University Press, New York, 2007), стр.101-102

³⁹⁴ Stephen L. Dyson, *In Pursuit of Ancient Pasts, A History of Classical Archaeology in the Nineteenth and Twentieth Centuries*, (Yale University Press, New Haven, USA & London, UK, 2006), стр.28

³⁹⁵ Margarita Diaz-Andreu, *A World History of Nineteenth-Century - Archaeology, Nationalism, Colonialism, and the Past*, (Oxford University Press, New York, 2007), стр.327-333

по Нибур за пруски амбасадорот бил поставен и истакнатиот интелектуалец од Универзитетот од Гутинген (Göttingen), Кристијан фон Бунзен (Christian Charles Josias von Bunsen), кој во својата резиденција ќе ги собира најзначајните проучувачи на археологијата и ќе се вгради во архитектурата на идниот Германски археолошки институт во градот.³⁹⁶

Оваа нова „научна“ подготвеност и силна иницијатива на германските дипломати-археолози, ќе ги освои Римските научни и заинтересирани средини, кои во деветнаесеттиот век изобилувале, како со постојано присутни проучувачи, така и со археолози, архео-ентузијасти, архео-туристи и културни туристи кои доаѓале во градот од различни европски земји, Соединетите Американски Држави и пошироко.³⁹⁷ Во исто време, германските дипломати-археолози во овој мондијален центар на векот преку археологијата ќе ги наметнат и своите нови научни тези за различните култури и раси во историјата, кои одговарале на пруските и германските долгорочни политички и геостратешки интереси.³⁹⁸

Во овие услови првиот значаен меѓународен археолошки институт, Istituto di corrispondenza archeologica, основан во 1829 година, кој бил раководен и менаџиран од дипломатскиот кор во Италија и претставувал силна конкуренција на археолошките институти и музеи на Папите и неаполските монарси, брзо ќе премине под пруско влијание. Иако, првиот претседател на Istituto di corrispondenza archeologica, бил францускиот амбасадор на неаполскиот двор, Војводата Де Блас (De Blacas),³⁹⁹ а помеѓу

³⁹⁶ Stephen L. Dyson, *In Pursuit of Ancient Pasts, A History of Classical Archaeology in the Nineteenth and Twentieth Centuries*, (Yale University Press, New Haven, USA & London, UK, 2006), стр.27-33

Хумболт (Alexander von Humboldt) и Бунсен (Christian Karl von Bunsen) ќе дадат и значаен научен и политики придонес кон развојот на Египтологијата.

Donald Malcolm Reid, *Whose Pharaohs? Archaeology, Museums, and Egyptian National Identity from Napoleon to World War I*, (University of California Press, Berkeley, Los Angeles, USA & London, UK), стр.44-46

³⁹⁷ Stephen L. Dyson, *In Pursuit of Ancient Pasts, A History of Classical Archaeology in the Nineteenth and Twentieth Centuries*, (Yale University Press, New Haven, USA & London, UK, 2006), стр. 37, 46-48

³⁹⁸ Margarita Diaz-Andreu, *A World History of Nineteenth-Century - Archaeology, Nationalism, Colonialism, and the Past*, (Oxford University Press, New York, 2007), стр.351-352

³⁹⁹ Војводата де Блас одиграл значајна улога во повеќе археолошки проекти во Италија и пошироко, а неговото патронство и директна поддршка за ангажирање на Шамполион (Jean-François Champollion) како египетски куратор во Лувр, ќе се покаже клучно за врвните научки пробивы во Египтологијата.

Donald Malcolm Reid, *Whose Pharaohs? Archaeology, Museums, and Egyptian National Identity from Napoleon to World War I*, (University of California Press, Berkeley, Los Angeles, USA & London, UK), стр.42

поддржувачите имало значајни дипломати и благородници од повеќе земји, како Големата војвотка од Русија, Елена, пруската и германската научна доминација рано се почувствувала, а од 1871 година институтот и официјално станал Пруска (од 1873 година Германска) дипломатска и археолошка институција. Кон ваквата трансформација институтот во силна институција на Германската архео-дипломатија, но уште повеќе во неговото трансформирање во ран центар на германскиот ревидиран поглед кон минатото, придонел и амбасадорт на Хановер во Рим, Аугуст Кестнер (August Kestner). Припаѓајќи на интелектуалниот круг на „новите германци“, нарекувани и „хиперборејци“, кои во Рим ќе ги споредуваат класичните текстови со новите археолошки откритија, Кестнер и неговите соидејници ќе станат дел од идејните јадра од кои ќе произлезе класичната археологија и дел од основите премиси на нејзиниот методолошки пристап.⁴⁰⁰

И покрај неспораната германската доминантна позиција, Франција и Англија не отстапувале во римскиот и светскиот архео-натпревар, а нивните дипломатски иницијативи значајно придонеле кон развојот на компетитивноста и светскиот интерес за археолошката наука. Французите кои традиционално биле присутни со својата Академија (Académie française) и понатаму преку уметноста, ја оживувале римската антика, а во 1861 година Наполеон III ќе ја купи и Фарнезијанските градини на Палатинскиот рид, каде ќе започнат археолошките проучувања на палатите и спомениците на Римските императори. Фарнезијанската палата, новата зграда на Амбасадата на Франција во Рим, под раководство на француските амбасадори и дипломати, се развила во центар на археолошките проекти и археолошкото живеење во градот. Во неа се сместила новата Француска школа „посветена исклучиво на антиката“, École française de Rome, која добила и „полу-дипломатски статус“. Оваа нова дипломатско-културна институција направила од Рим значаен центар на француската археологија, а „фарнезијанците“, како што се нарекувале младите воспитаници од овој круг, долго претставувале авангарда на француските археолози кои работеле низ целиот медитеран.⁴⁰¹

⁴⁰⁰ Stephen L. Dyson, *In Pursuit of Ancient Pasts, A History of Classical Archaeology in the Nineteenth and Twentieth Centuries*, (Yale University Press, New Haven, USA & London, UK, 2006), стр.30-45

⁴⁰¹ Stephen L. Dyson, *In Pursuit of Ancient Pasts, A History of Classical Archaeology in the Nineteenth and Twentieth Centuries*, (Yale University Press, New Haven, USA & London, UK, 2006), стр.41-42, 62,90-94

Ваквиот развој на дипломатските и археолошките капацитети на Франција и другите големи европски сили во деветнаесеттиот век било повеќе од задолжително, зошто натпреварот помеѓу нив зазел глобални димензии. Падот на „империјата на светлината“ на Наполеон не предизвикал археолошки и дипломатски промени само во Рим. Мултилатералниот натпревар на големите сили на Западот за археолошките богатства се проширил на широкиот простор на „лулката на цивилизацијата“, источниот медитеран и блискиот исток.⁴⁰²

Во новиот свет, кој живеел во „балансот на големите“, со поддршка на археолошките хипотези, човештвото било поделено на различни вонвременски автентични култури, во по овој пример и просторот на „лулката на цивилизациите“ бил поделен на одделни цивилизации со сопствена историја, култура и културно-историски придонеси.⁴⁰³ Дипломатите на големите европски сили, кои од декада во декада станувале помоќни и поприсутни на истокот, добиле нова задача да ја докажуваат вонвременоста, културните врски или цивилизацииските достигнувања на своите нации, преку воспоставување на нови мостови и сознанија со скриените и мудри култури на древниот свет на истокот. Ова го започнало археолошкиот натпревар, во кој европските амбасадори, конзули и дипломати станале клучна алка во откривањето и проучувањето на дел од најзначајните археолошки локалитети и артефакти во сите центри на „античката глобализирана“ култура, од Либија до Индија.

Еден од најразвиените фронтови на археолошкиот натпревар на европски амбасадори и конзули се развил во Египет. На доминантниот француски конзул Бернардино Дровети (Bernardino Drovetti), кој зад себе ги имал веќе етаблираните рани институции на францускиот археолошки и културен империјализам, му се спротивставиле амбициозниот, енергичен и претприемчив британски конзул Хенри Салт (Henry Salt), шведскиот конзул Џовани Анастаси (Giovanni Anastasi) и австрискиот дипломат Џузепе ди

⁴⁰² Margarita Diaz-Andreu, *A World History of Nineteenth-Century - Archaeology, Nationalism, Colonialism, and the Past*, (Oxford University Press, New York, 2007), стр.73

⁴⁰³ Julie Reeves, *Culture and International Relations: Narratives, natives and tourists*, (Routledge, London & New York, 2004), стр.15-26
Margarita Diaz-Andreu, *A World History of Nineteenth-Century - Archaeology, Nationalism, Colonialism, and the Past*, (Oxford University Press, New York, 2007), стр.351-352

Ницоли (Guiseppe di Nizzoli).⁴⁰⁴ Со својот ангажман овие дипломати ќе бидат особено заслужни за новите археолошки откритија, развојот на археологијата, Египтологијата и интересот на светската јавност за „цивилизацијата на Египет“, а во исто време ќе придонесат и кон новите трендови во архитектурата, уметноста и дизајнот, модата и други области во животот на мондијалните центри на деветнаесеттиот век. Но, истовремено, интензивниот и безскрупулозен натпревар за приграбување на археолошките артефакти од „стариот Египет“, уште од раниот деветнаесетти век придонел и за сериозни оштетувања на артефакти, како и трајно губење на дел од значајните материјални свидетели на културата на овие региони и важни аргументи на археологијата, историјата и историјата на уметноста.⁴⁰⁵

Без разлика на дел од негативните импликации на процесот, особено видливи од денешната научна и идејна перспектива, археолошкиот натпревар помеѓу дипломатите на големите сили бил основа за успехот на археолошките проекти и развојот на археологијата, а дел од нив не биле само посветени колекционери, туку и образувани и талентирани археолози, како и одговорни менаџери на богатото културно наследство. Ривалството родено во пост-наполеоновит период помеѓу британските и француските конзули, ќе продолжи во текот на целиот деветнаесетти век, и ќе ги произведе, како најзначајните колекции на египетски артефакти во светските музеи, така и дел од најзначајните археолошки откритија во Египет. Помеѓу најистакнати учесници во овој археолошки и политички натпревар биле британските конзули Баркер (John Barker), Кампбел (Patrick Campbell) и Мари (Charles Murray), како и француските конзули Мимо (Jean François Mimaud) and Сабатие (Raymond Sabatier).⁴⁰⁶ Кон крајот на деветнаесеттиот век и новата Германска империја ќе се вклучи во археолошкиот натпревар во една од најзначајните точки на „античкиот свет“, покажувајќи ги на овој начин рано своите глобални амбиции. Во 1899 година германците ќе отворат „Генерален конзулат“ за

⁴⁰⁴ Donald Malcolm Reid, *Whose Pharaohs? Archaeology, Museums, and Egyptian National Identity from Napoleon to World War I*, (University of California Press, Berkeley, Los Angeles, USA & London, UK), стр.38

⁴⁰⁵ Margarita Diaz-Andreu, *A World History of Nineteenth-Century - Archaeology, Nationalism, Colonialism, and the Past*, (Oxford University Press, New York, 2007), стр.119

⁴⁰⁶ Donald Malcolm Reid, *Whose Pharaohs? Archaeology, Museums, and Egyptian National Identity from Napoleon to World War I*, (University of California Press, Berkeley, Los Angeles, USA & London, UK), стр.38

археологија во Египет, кој дури во дваесеттиот век ќе прерасне во Археолошки институт.⁴⁰⁷

Но, и покрај огромната популарност и влијание на египетското наследство, култура и симболи во Европа на деветнаесеттиот век, Египет претставувал само уште една важна точка на глобалниот археолошкиот натпревар на големите сили. Низ целиот источен медитеран и блискиот исток археолошката активност на дипломатите станала идеолошкиот експонент на „неформалниот-колонијализам“ на западот.⁴⁰⁸ Најкомплексни ефекти овој процес зазел во ново-формираното кралство Грција, каде археолошките проекти иницирани и раководени од страна на европските дипломатии, станале важен елемент на сите политики на големите држави кон кралството и извршиле драматични трансформации во идентитетот на неговите жители.⁴⁰⁹ Во овој период, „доминантното гледиште било дека спомениците (археолошките споменици и наоѓалишта) биле основната причина за постоењето на модерна Грција,“ а „Европјаните често забележувале дека Грција била спасена (ослободена од Османлиите) поради почитта кон нејзиното минато.“⁴¹⁰

Француската школа во Атина, се сметала за главно дипломатско и политичко оружје на Франција, наспроти руското влијание на православните свештеници, а британските и германските дипломатии вложувале огромни напори со цел да го наметнат влијанието на своите археолошки школи.⁴¹¹ Наспроти ова рано француско присуство, во периодот на „Баварократијата“, баварските, германските и европските државници,

⁴⁰⁷ Margarita Diaz-Andreu, *A World History of Nineteenth-Century - Archaeology, Nationalism, Colonialism, and the Past*, (Oxford University Press, New York, 2007), стр.123

⁴⁰⁸ Yannis Hamilakis, *Decolonizing Greek archaeology: indigenous archaeologies, modernist archaeology and the post-colonial critique*, во едисијата

Dimitris Damaskos, Dimitris Plantzos, ed. *A Singular Antiquity: Archaeology and Hellenic Identity in Twentieth-Century Greece*, (Benaki Museum, Athens, Greece, 2008), стр.273-284

Margarita Diaz-Andreu, *A World History of Nineteenth-Century - Archaeology, Nationalism, Colonialism, and the Past*, (Oxford University Press, New York, 2007), стр.99

⁴⁰⁹ Yannis Hamilakis, *The Nation and its Ruins: Antiquity, Archaeology, and National Imagination in Greece*, (Oxford University Press, New York, USA, 2007), стр.50-51,57-124

⁴¹⁰ Andromache Gazi, *Archaeological Museums and displays in Greece 1829-1909: A First Approach*, во научниот журнал *Museological Review*, Vol.1, No.1, (Department of Museum Studies, University of Leicester, Leicester, UK, 1994), стр.52, 69

⁴¹¹ Margarita Diaz-Andreu, *A World History of Nineteenth-Century - Archaeology, Nationalism, Colonialism, and the Past*, (Oxford University Press, New York, 2007), стр.102-103

До почетокот на дваесеттиот век свои археолошки школи во Атина отвориле и Австријците, Американците и Италијанците. Donald Malcolm Reid, *Whose Pharaohs? Archaeology, Museums, and Egyptian National Identity from Napoleon to World War I*, (University of California Press, Berkeley, Los Angeles, USA & London, UK), стр.168

дипломати и уметници преку археолошките и архитектонски проекти го трансформирале малото османлиско село Атина во нова баварска и античка грчка престолнина за кралот Ото I. Но, трансформацијата не застанала на новата престолнина, зошто како што му вети уметникот, реставратор и кралски архитект Лео фон Клензе (Leo von Klenze) на Ото I, по неговото доаѓања во Грција, „сите остатоци од варваризмот (археолошките епохи по класичниот период) ќе бидат отстранети, тука (во Атина) и во цела Грција, и остатоците од славното минато ќе излезат одново на светлина (ќе бидат откопани, реконструирани и ревитализирани), како цврста основа за славната сегашност и иднина“.⁴¹² Во подоцнежните декади на деветнаесеттиот век, и се подоминантната Британија, преку своите дипломати обрнала значајно внимание на проектите и иницијативите во областа на класичната археологијата, гледајќи на нив и значајно средство во развојот на Хеленскиот идентитет, кој имал за цел долгорочно да се наметне над православниот идентитет на Грците и можноста за русофилство во оваа значајна точка на британско влијание во источниот медитеран.⁴¹³

Ваквата силна посветеност на археологијата како средство, а еднакво често и како крајна цел на дипломатската активност, ги ставало сите дипломати во новото кралство и многу од дипломатите во Османлиската империја во позиција, пред се, на археолози или менаџери и промотори на многубројните археолошки проекти. Но, дел од дипломатите во новото кнежевство (подоцна кралство) се издвојуваат и по своето особено значење за развојот на класичната археологија. Помеѓу ваквите дипломати – археолози несомнено се вбројуваат францускиот конзул Фовел (Louis-François-Sébastien Fauvel), британските конзули Њутон (Charles Newton) и Ланг (Robert Hamilton Lang), американските конзули Стилман (William J. Stillman) и Чеснола (Luigi Palma di Cesnola).⁴¹⁴

⁴¹² Alexander Mirkovic *Who Owns Athens? Urban Planning and the Struggle for Identity in Neo-Classical Athens (1832-1843)*, во научниот журнал

Cuadernos de Historia Contemporánea, vol. 34, (Universidad Complutense de Madrid, Madrid, Spain, 2012), стр.153

⁴¹³ Robert Holland, Diana Markides, *The British and the Hellenes, Struggles for Mastery in the Eastern Mediterranean 1850-1960*, (Oxford University Press, New York, USA, 2006), стр.5,12,54

John Hutchinson, *Nations as Zones of Conflict*, (SAGE Publications, London, UK & Thousand Oaks, California, USA & New Delhi, India, 2005), стр.80-92

Katerina Zacharia, ed. *Hellenisms: Culture, Identity, and Ethnicity from Antiquity to Modernity*, (Ashgate Publishing, Aldershot, UK & Burlington, VT, USA, 2008), стр.63

⁴¹⁴ Stephen L. Dyson, *In Pursuit of Ancient Pasts, A History of Classical Archaeology in the Nineteenth and Twentieth Centuries*, (Yale University Press, New Haven, USA & London, UK, 2006), стр.68

Фовел, преместувајќи се како француски дипломат од Константинопол во Атина во раниот период пред грчкото востание,⁴¹⁵ бил помеѓу првите дипломати архео-ентузијаста со постојан престој во градот, а според неговите насоки познатите „мермери од Аегина“, без контроверзите кои го следеле проектот на британскиот амбасадор Елгин, ќе стигнат во колекциите на идните баварски ментори на Грчкото кралство. Малку подоцна, во светската промоцијата на археолошките фасцинации на „античка Грција“ свој придонес ќе даде и американскиот конзул во Крит и археолог-аматер Вилијам Стилман, кој бил помеѓу најраните фотографии на значајни археолошки наоѓалишта и артефакти од поширокиот регион на Егејското море.⁴¹⁶ Сепак, ентузијазмот за археологијата на раните конзули во егејскиот регион, е неспоредлив со влијанието и колекторските потфати на подоцнежните дипломати. Колекцијата на британскиот конзул Роберт Ланг станала основа на класичниот материјал на Музејот во Глазгов (Glasgow Museum and Art Gallery), а експедициите на американскиот конзул во Кипар и прв директор на музејот Метрополитен во Њу Јорк, Луизи Чеснола, му обезбедиле на овој нов музеј во 1870 година импресивни десет илјади археолошки артефакти.⁴¹⁷

И британскиот дипломат Чарлс Њутон своите конзулски позиции во регионот максимално ги използувал за археолошки експедиции и потфати, а преку неговите значајни откритија, помеѓу кои се и остатоците од Мавзолејот во Халикарнас, и преку од него промовираните и помаганите проекти, како ископувањата на храмот на Артемида во Ефес, Британскиот музеј на крајот на деветнаесеттиот век се здобил со „најголемата и најрепрезентативната колекција на оригинални грчки скулптури во светот.“⁴¹⁸ Но, Њутон не е само важен британски колекционер, туку и еден од најзаслужните промотори на развојот на археологијата како научна дисциплина во Британија. Прифаќајќи ги

Lynn Meskell, ed. *Archaeology Under Fire: Nationalism, politics and heritage in the Eastern Mediterranean and Middle East*, (Routledge, London, UK & New York, USA, 2002), стр.29-30

⁴¹⁵ Effie F. Athanassopoulou, *An "Ancient" Landscape: European Ideals, Archaeology, and Nation Building in Early Modern Greece*, во научниот журнал

Journal of Modern Greek Studies, Volume 20, (Johns Hopkins University Press, Baltimore, Maryland, USA, 2002), стр.287

⁴¹⁶ Stephen L. Dyson, *In Pursuit of Ancient Pasts, A History of Classical Archaeology in the Nineteenth and Twentieth Centuries*, (Yale University Press, New Haven, USA & London, UK, 2006), стр.67, 74, 79-80, 107

⁴¹⁷ Lynn Meskell, ed. *Archaeology Under Fire: Nationalism, politics and heritage in the Eastern Mediterranean and Middle East*, (Routledge, London, UK & New York, USA, 2002), стр.29-30

Wendy M. K. Shaw, *Possessors and Possessed: Museums, Archaeology, and the Visualization of History in the Late Ottoman Empire*, (University of California Press, Berkeley, Los Angeles, California, US & London, UK, 2003), стр.154

⁴¹⁸ Stephen L. Dyson, *In Pursuit of Ancient Pasts, A History of Classical Archaeology in the Nineteenth and Twentieth Centuries*, (Yale University Press, New Haven, USA & London, UK, 2006), стр.140

германските научни текови, со своето лично влијание тој успева, по многу отпори, да ја наметне археологијата во образовните курикулуми на Оксфорд и Кембриџ.⁴¹⁹

Во текот на деветнаесеттиот век, археолошкиот натпревар предводен од дипломатите се пренел низ сите познати точки на античката цивилизација. Во 1830 година англискиот конзул Томас Рид (Sir Thomas Reade) и данскиот конзул Кристијан Фелбе (Christian Falbe) добиле дозволи за ископување од Бегот на Тунис, по што нивните тимови започнале паралелни археолошки ископување на урнатините на античката Картагена, а кон средината на векот американскиот и британски конзул Френк Калверт (Frank Calvert) и неговиот брат Фредерик, кој исто така имал конзулска титула, ја купиле земјата околу ридот Хисарлик, на која Калверт, заедно од Шлиман (Heinrich Schliemann), две декади подоцна ја нашол Троја. Калверт иако помалку споменуван од претприемливиот и контроверзен бизнисмен Хајнрих Шлиман, од многу аспекти бил клучен во археолошкото рекогностицирање на еден од најлегендарните топови на источниот медитеран. Уште во својата рана младост тој посетил повеќе археолошки локалитети во источниот медитеран, а паралелно со својата дипломатска работа се фокусирал на своите истражувања на Троада и ридот Хисарлик, каде тврдел дека се наоѓа античката Троја и самостојно ги направил првите археолошки пробни сонди. Дури во 1868 година конзулот го убедил финансиски моќниот Шлиман, кој на погрешна локација неуспешно ја барал Троја и се откажал од потрагата, во својата хипотеза дека ридот на неговата приватна земја го крие легендарниот град. И покрај заедничкото археолошко истражување, Шлиман ги зел најголем дел од лаворите за проектот, а наследниците на Калверт и денес барат дел од археолошкиот материјал кој му припаѓал на срамежливиот конзул-археолог.⁴²⁰

Истовремено со пронаоѓањето Троја, како митолошки антипод на „класичните Грци“, археолозите започнале да прават и сериозни проби во откривањето и проучувањето на „културата“ која претставувала нивен скриен инспиратор, Феникијците.⁴²¹ Дека дипломатите биле вклучени и особено проминентни и во овие

⁴¹⁹ Stephen L. Dyson, *In Pursuit of Ancient Pasts, A History of Classical Archaeology in the Nineteenth and Twentieth Centuries*, (Yale University Press, New Haven, USA & London, UK, 2006), стр.88, 117, 126, 138-140

⁴²⁰ James Cuno, *Who Owns Antiquity: Museums and the Battle over Ancient Heritage*, Princeton University Press Princeton, NJ, USA, 2008), стр.191-192

⁴²¹ Ibid.

археолошки проучувања илустративно говори примерот на францускиот конзул во Ерусалим и истакнат ориенталист Шарл Клермон-Гано (Charles Simon Clermont-Ganneau), кој во 1867 година направил повеќе епиграфски истражувања на „феникиската култура“ и ја обезбедил познатата „стела на царот Меша“. Стелата која ја обезбедил Клермон-Гано, позната и како „Моавитски камен“, претставувала значајно откритие и најголем и најстар споменик на семитското писмо, а конзулот ги продолжил своите истражувања на „феникиската“, египетската и источно-медитеранските култури и како познат ориенталист бил назначен за директор на Колеж де Франс и член на Академијата за натписи и уметничка проза.⁴²²

Низ Блискиот и средниот исток европските дипломати преку своите археолошки иницијативи и проекти ги оживувале симболите и идентитетите на древните цивилизација на Месопотамија и ги развивале пручувањата на Хетитското кралство, Асирија и Вавилон. Проучувањата на францускиот конзул во Басра, Ернес де Салжак (Ernest de Sarzec), и оние на конзулот Ем Перети (Aime Peretie) во Сидон, археолошките проучувања и иницијативи во на британските дипломати Малколм (Sir John Malcolm), Морие (James Morier) и Ролинсон (Henry Rawlinson) на териториите на Средниот исток, или истражувања во античкиот локалитет Урук иницирани од германскиот конзул Ришарз (Richarz), претставуваат само мал број илустративни примери за дејноста на дипломатите, која била клучна во развојот на археологијата на деветнаесеттиот век. Истовремено, силниот ривалитетот и паралелните археолошки иницијативи, на француските конзули Клермон-Гано и Пол-Емил Бота (Paul-Emile Botta) од една и англискиот амбасадор Канинг (Sir Stratford Canning) и конзулот-археолог и подоцнежен амбасадор Лајард (Austen Henry Layard) од друга страна, за археолошките истражувања во Мосул, говорат за големото значење на археологијата во меѓународните односи помеѓу империјалните сили на векот.⁴²³

⁴²²Margarita Diaz-Andreu, *A World History of Nineteenth-Century - Archaeology, Nationalism, Colonialism, and the Past*, (Oxford University Press, New York, 2007), стр.151-152, 264-265

⁴²³Donald Malcolm Reid, *Whose Pharaohs? Archaeology, Museums, and Egyptian National Identity from Napoleon to World War I*, (University of California Press, Berkeley, Los Angeles, USA & London, UK), стр.43-44

Margarita Diaz-Andreu, *A World History of Nineteenth-Century - Archaeology, Nationalism, Colonialism, and the Past*, (Oxford University Press, New York, 2007), стр.131-166

Гео-стратешкиот натпревар на империите имала свој одраз и длабоко во териториите на Централна Азија, каде англиските и руските конзули, како Џорџ Макартни (George Macartney) и Николај Петровски (Nikolai Petrovsky), се натпреварувале во истражувањето на археолошките локалитети на македонскиот империјализам и интригантните автохтони културни текови кои произлегле од овие региони. Наспроти овие длабоки и долгорочни ривалста на „Големата игра“ помеѓу Британија и Русија, новите политички влијанија од САД и Британија во Јужна Америка се пресликале и врз раните археолошки проучувања на американските дипломати, како оние на Ифрем Скуир (Ephraim George Squier), кој ги истражувал локалитетите на „Земјата на Инките“ и Џон Стефанс (John Lloyd Stephens), кој направил значајни проучувања на локалитетите на териториите на „цивилизацијата на Маите“.⁴²⁴

Овој натпревар за археолошките богатства во Европските колонии и псевдо-колонии на медитеранот, а подоцна и низ целиот свет, се повеќе ги инволвирал и локалните елити, кои под влијание на европските дипломати и антиквари, ги воскреснале и античките идентитети, географски и етнографски имиња и симболи, врз кои се создавале и изградувале и современите идентитети на многу народи и држави од Либија, преку Балканот, се до Индија.⁴²⁵ Изградбата на национални држави во источниот медитеран, врз фабулите и хипотезите на археологијата и класичната историја, поткрепени со археолошкото наследство, создава ситуација на конкуренција помеѓу локалните елите и власти и претставниците на европските големи сили, кои и понатаму ја докажувале својата универзална големина преку врските и поседот врз археолошкиот материјал од „лулката на цивилизацијата“. Во овие услови, многу од дипломатските претставници на големите сили, покрај улогата, на консултанти на локалните власти за значението на археологијата за нивните современи нации и држави се нашле во позиција на посредници помеѓу европските археолози и нивните влијателни мецени од растечките музеи на Западот од една, и локалните и националните власти и новите археолошки едуцирани или свесни елити од друга страна.

⁴²⁴ Margarita Diaz-Andreu, *A World History of Nineteenth-Century - Archaeology, Nationalism, Colonialism, and the Past*, (Oxford University Press, New York, 2007), стр.167-208

⁴²⁵ John Hutchinson, *Nations as Zones of Conflict*, (SAGE Publications, London, UK & Thousand Oaks, California, USA & New Delhi, India, 2005), стр. 62-66

Најпосле во дваесеттиот век, археолозите и архео-дипломатските институции на големите сили кои имале веќе долга традиција на присуство, постојана интеракција и врски со локалните елити и огромно познавање на локалниот терен, а особено географските региони оддалечени од престолнините или главите трговски центри на „стариот свет“, биле дел од основната инфраструктура на Европските сили во глобалните конфронтации во текот на Првата и Втората Светска војна.

Заклучок

Меѓународните односи, сфатени како односи помеѓу поединци, групи, заедници и политички ентитети, и културните текови во рамките на општествата се комплементарни појави низ целата позната историја. Оваа поврзаност на вака систематизираните и разгледувани процеси, се должи на тоа што секој контакт помеѓу различни заедници подразбира и размена на културни влијанија, кои го менуваат свесно или несвесно, повеќе или помалку, и самото живеење во заедницата. Истовремено, културата на една заедница, како и смислата и идентитетот на заедниците и општествата, се градат и постојат само наспроти идентитетите и во релациите со другите групи или заедници.⁴²⁶

Во рамките на ваквите современи антрополошки разбирања, развојот на меѓународните односи и дипломатијата од една, и развојот на антикварството и археологијата од друга страна, во модерната историја на Европа, и преку неа и во онаа на светот, се одделни процеси само во рамките на систематизациите и симплификациите матрици на насочените и фокусирани научни проучувања. Од сите други аспекти на својот развој, тие се интегрирани во единствен процес на трансформации на западно-европското општество, и во крајна линија на човештвото.

⁴²⁶Siân Jones, The Archaeology of Ethnicity: Constructing Identities in the Past and Present, *Cultural Identity and Archaeology: The Construction of European Communities*, (Routledge, New York, USA, 1996), стр.143

Во оваа насока, ова подпоглавје на дисертацијата ја презентира тесната поврзаност на носителите на односите помеѓу различните политички ентитети, елити и групи во западна Европа, од ренесансата до современата меѓународна реалност, кои во современието под едно име ги нарекуваме дипломати, со интересот кон археолошките артефакти, старите цивилизации и идентитети, како и трансформацијата на овие тенденции во новата научна дисциплина, археологија.

Овој дел од пошироката анализа, аргументирано ги поврзува интересот кон поширокото културно и идејно наследство на РOMEјското царство и источниот медитеран, со концептите и идеите за политички легитимитет, суверенитет и државност, како и односите, протоколите и церемониите помеѓу различните политички ентитети, кои западна Европа, пред се преку Италија, ги усвоила и адаптирала врз основа на античките и средновековните традиции на источниот медитеран. Токму во овој контекст, многубројните примери од сите пост-ренесансни епохи, хронолошки претставени во ова подпоглавје, посочуваат на дипломатите како главни носители на антикварството, прото-археолошките активности, првите рекогностицирани локалитети, раните реконструкции на локални, регионални, национални и глобални идентитети поткрепени со археолошки материјал и идеи, како и развојот на дел од најзначајните концепти и методи на современата археологија.

Во исто време, аргументацијата и продлабочената анализа на оваа дипломатска дејност не води директно кон антикварските и прото-археолошките интереси и идеи, како и археолошките артефакти, како основен материјал за повеќевоковната изградба на идентитетот на современите западни држави, како и обликувањето на меѓународните односи и нивните основни параметри од идејните постулати на суверенитетот и одделните култури на современите народи, до протоколот и пошироката професионална култура поврзана со дипломатската пракса.

Токму затоа, овој дел од анализата не ги поврзува само дипломатите и археологијата, туку ги става на централно место во изградбата на вредностите, симболите и традициите врз кои почиваат современите нации и современите меѓународни односи.⁴²⁷

Најпосле, досегашните проучувања откриваат една специфична и донекаде циклична динамика во модерните меѓународни односи помеѓу дипломатите од една, и археолозите и познавачите на историјата и старините од друга страна.

За почеток на овој циклус на меѓусебни односи, во зададената западно-европска географија, можеме да ја земеме ренесансата, кога познавачите на артефактите, епиграфските споменици, нумизматски материјал и текстови ја создавале дипломатијата, легитимитетот на политичките субјекти и меѓународните односи во рана модерна Европа. Веќе во втората фаза, во „вековите на монарсите во Европа“, за дипломатските претставници биле повторно избирани познавачи на археолошките споменици и артефакти, но истовремено овие рани професионални дипломати биле и главни промотори и заштитници на археолошкото наследство. Најпосле, во деветнаесеттиот век, професионализираните дипломати и дипломатски системи станале носители на развојот на археологијата како научна дисциплина, промовирајќи, изведувајќи и заштитувајќи дел од најзначајните археолошки откритија.

Вака погледнатиот циклус на односи помеѓу дипломатите и археолозите во модерноста, не води кон новите предизвици во меѓународните односи на пост-модерниот свет, во кој археологијата и археолозите, со сопствените вредности и капацитети имаат можност повторно да се наметнат како промотори на новиот глобален и пост-модерен светски поредок. Имено уште во деветнаесеттиот век многу од глобалните сили, антиципирајќи го значењето на археологијата ја интегрирале оваа научна дејност во своите дипломатски стратегии. Во дваесеттиот век, а особено во неговата втора половина, професионалните археолози со своите проекти и хипотези ќе ги поттикнуваат односите помеѓу народите, создавајќи заеднички духовни и културни мостови, идеи и проекти инспирирани од богатите слоеви на различни археолошки култури.

⁴²⁷ Alfredo González-Ruibal, *Colonialism and European archaeology*, во едицијата Jane Lydon, Uzma Rizvi, ed. *Handbook of Postcolonial Archaeology*. (World Archaeological Congress & Left Coast Press, Walnut Creek, CA, USA, 2012), стр.44-45

Најпосле, во новиот мултиполарен и мултиентитетски свет на културни судири и сериозни недоразбирања во дипломатските односи, протоколи, обичаи и поширокиот корпус на вредности, археолозите како познавачи на комплексноста на минатото, културите и акомодираниите симболи и традиции во сегашноста, имаат одговорност, како преку своите теоретски концепции и однос кон археолошкото и културното наследство, така и преку конкретните археолошки проекти, да претставуваат мост за разбирање помеѓу различните народи, ентитети, протагонисти и групи.⁴²⁸

⁴²⁸ Alfredo González-Ruibal, *Colonialism and European archaeology*, во едицијата

Jane Lydon, Uzma Rizvi, ed. *Handbook of Postcolonial Archaeology*. (World Archaeological Congress & Left Coast Press, Walnut Creek, CA, USA, 2012), стр. 45-46

Siân Jones, *The Archaeology of Ethnicity: Constructing Identities in the Past and Present, Cultural Identity and Archaeology: The Construction of European Communities*, (Routledge, New York, USA, 1996), стр.144

3. АРХЕОЛОГИЈАТА КАКО АСПЕКТ НА ЈАВНАТА И КУЛТУРНАТА ДИПЛОМАТИЈА

Вовед

Екстензивните анализи во првите две подпоглавја ја ставаат археологијата и нејзитите корени, почетоци и развој во директна релација со развојот на современите нации и држави, како и со развојот на дипломатијата и меѓународните односи. Истовремено, опсежниот преглед на односот на археологијата и археолошкото наследство со дипломатската пракса и дипломатите, говори дека таа е податен, доминантен и познат јазик на дипломатската комуникација преку кој и современите народи, свесно или подсвесно ги градат меѓусебните односи.

Во таа насока, археологијата, археолошките проекти и археолошкиот материјал, одамна тесно поврзани и повлијаени од доминантните меѓународни процеси на национализмот, колонијализмот и империјализмот, освен што ги легитимирале или дооформиле идентитетите, симболите и институциите на современите општества и држави, се трансформирале и во значајна аспекти на нивните вредносни системи, кои ги насочуваат, ограничуваат и овозможуваат вкупните политики, а особено политиките кон другите народи, држави и ентитети во меѓународните односи.

Токму затоа, со рамките на вкупниот развој на општествата, политичката наука и теориите за меѓународните односи била препознаена и важноста на поширокиот корпус на култуен материјал кој археологијата го создава и пресоздава, а во рамките на растот и трансформациите на државните и дипломатските системи археолошката дејност добила особено внимание, поддршка и институционализирана форма.

Во текот на деветнаесеттиот и почетокот на дваесеттиот век, идејата на големите колонијални сили за интегрирање и структурирање на археолошката дејност во рамките на

својата дипломатска активност, произлегла од потребата веќе постоечките меѓународно популарни, а се повеќе и локално валоризирани археолошки проекти да се исползуваат во насока на промоција на сопствените вредности, ресурси и капацитети. На овој начин колонијалните сили, и дел од помалите европски држави, се обидуваа да додадат профил кон сопственото место на меѓународната сцена или во перцепциите на различни меѓународни аудиториуми и елити.

Во втората половина на дваесетиот век, а особено во дваесетипрвиот век, меѓународните археолошки проекти, стануваат значаен аспект на дипломатските активности, бидејќи се сфатени како дел од поширокиот дијалог на културите и цивилизациите, без кој би се продлабочиле културните, социјалните и општествените недоразбирања кои доаѓаат до израз во се покомуникативниот и мобилен пост-модерен свет.

Во таа насока, во современието повеќе држави прават обиди да ја интегрираат археологијата во сопствените дипломатски системи, како важен аспект на „меката моќ“ на сопствената држава. Во таа насока, иако во различни системи таа носи различни имиња, во рамките на дипломатската дејност, археологијата е сместена во рамките на областите кои се нарекуваат јавна и културна дипломатија. Со цел да можеме појасно да го дефинираме местото на археологијата во рамките на надворешните политики и односите на државите, овој дел од анализата има за цел да ги дефинира различните и поврзани концепти на културната и јавната дипломатија, и импликациите на ваквото структурирање на дипломатската дејност за местото и улогата на археологијата.

Археологијата помеѓу јавната и културната дипломатија

Формирањето на националните-држави, и победата на идејниот концепт на германскиот „културен национализам“, поткрепен интензивно со проектите, хипотезите и артефактите на праисториската и културната археологија, ја поделил долгорочно „единствената цивилизација“, трансформирајќи ги државите во одделни културни целини.⁴²⁹ Во вакви услови, културата станала основна алатка во современата дипломатија, а дијалогот меѓу различните национални култури неизбежен аспект на меѓународните односи.

Во таа насока, Советодавниот комитет за Културна дипломатија на соединетите американски држави го цитира американскиот државен секретар Џорџ Шулц (George Pratt Shultz), кој во својот говор нагласува дека: Дипломатијата е градинарство⁴³⁰ - „Го вадите семето кога е мало. Вие исто така градите доверба и разбирање. А тогаш, кога ќе се појави криза, имате солидна основа за дејствување”.⁴³¹ При тоа, американските експерти за културна дипломатија додаваат дека „Улогата на културната дипломатија е да сади растенија-идеи и идеали, естетски стратегии и средства, филозофски и политички аргументи, духовни согледувања, начини на поглед кон светот-кои можат да цутат на странска почва.”⁴³²

Така, и покрај поделеноста на современиот свет на различни и „вонвремени“ култури,⁴³³ потребата од развој на заеднички или блиски идеи, концепти и симболи, кои ќе создаваат мостови на комуникација, блискост и разбирање меѓу нациите, ја признаваат и вреднуваат огромното мнозинство држави, денес повеќе од било кога порано.

⁴²⁹ George. W. White, *Nationalism and Territory: Constructing Group Identity in Southeastern Europe*, (Rowman and Littlefield Publishers, Oxford, UK & New York, USA, 2000), стр.50-51

⁴³⁰ Говор на Државниот секретар Џорџ Шулц, цитиран во Извештајот на советодавниот комитет за културна дипломатија, *Cultural Diplomacy The Linchpin of Public Diplomacy* (U.S. Dep. of State, 2005), стр.7

⁴³¹ Ibid.

⁴³² Извештај на Советодавниот комитет за Културна дипломатија, *Cultural Diplomacy The Linchpin of Public Diplomacy*, (U.S. Dep. of State, 2005), стр. 7

⁴³³ George. W. White, *Nationalism and Territory: Constructing Group Identity in Southeastern Europe*, (Rowman and Littlefield Publishers, Oxford, UK & New York, USA, 2000), стр.50-53

Сепак, бројот на држави кои успеале да совладаат ефективни, доследни и долготрајни јавни политики во оваа област е мал, а нивниот успех честопати е проблематизиран. Една од причините за скептичност и ограничени резултати, е фактот дека културната дипломатија била секогаш на средина од патот помеѓу културата и дипломатијата, помеѓу јавното и приватното, како и помеѓу унапредувањето на културата, науката и образованието и нивната злоупотреба. Различните идејни и етички прашања што произлегуваат од овие важни општествени феномени, честопати ги прави ваквите иницијативи некомпактни, политиките поврзани со нив колебливи и несистематични, а резултатите помалку видливи.⁴³⁴ Една од причините за ваквите комплексни околности и резултати од културната дипломатија се различните и интензивно менувачките меѓународни и национални околности во кои таа била и е спроведувана.

Оваа дипломатска доктрина постигнала голем развој во текот на деветнаесеттиот век, кога империјалните сили преку своите разбирање за културата, идентитетите и општествените односи, успеале силно и долгорочно да го наметнат своето влијание врз различните колонии и квази-колонијални⁴³⁵ политички ентитети во светот.⁴³⁶ Во овој период археологијата имала централна улога во културната дипломатија на колонијалните сили и нивните културни политики во ново-основаните колонии или повлијаените нови субјект во меѓународните односи.⁴³⁷

Преку археолошките проекти во колониите и на различните континенти, колонијалните сили не замо што успеале да ја глорифицираат и ре-интерпретираат

⁴³⁴ Ljuben Tevdovski, *Cultural Diplomacy: An Essential and Creative Component in the Toolkit of Contemporary Diplomacy*, (Macedonian Information Centre, Skopje, 2009), стр.21

⁴³⁵ За специфичните случаи формално независни или самоуправни држави кои функционираше од многу аспекти како западни протекторати современите проучувачи ползуваат различни термини „колонија“ и „колонијализам“, „крипто-колонијализам“, псевдо-колонијализам“, „неформалниот-колонијализам“, протекторат и слично, но повеќето од овие автори се согласни дека и денес ги гледаме аспектите на развој на пост-колонијално општество во овие земји. (Margarita Diaz-Andreu, Michael Herzfeld, Yannis Hamilakis, Robert Holland, Diana Markides, Alexander Mirkovic, Nina Athanassoglou-Kallmyer) Margarita Diaz-Andreu, *A World History of Nineteenth-Century - Archaeology, Nationalism, Colonialism, and the Past*, (Oxford University Press, New York, USA, 2007), стр.99

Yannis Hamilakis, *Decolonizing Greek archaeology: indigenous archaeologies, modernist archaeology and the post-colonial critique*, во едицијата

Dimitris Damaskos, Dimitris Plantzos, ed. *A Singular Antiquity: Archaeology and Hellenic Identity in Twentieth-Century Greece*, (Benaki Museum, Athens, Greece, 2008), стр.273-284

⁴³⁶ Alfredo González-Ruibal, *Colonialism and European archaeology*, во едицијата

Jane Lydon, Uzma Rizvi, ed. *Handbook of Postcolonial Archaeology*. (World Archaeological Congress & Left Coast Press, Walnut Creek, CA, USA, 2012), стр.42

⁴³⁷ Ljuben Tevdovski, *Cultural Diplomacy: An Essential and Creative Component in the Toolkit of Contemporary Diplomacy*, (Macedonian Information Centre, Skopje, 2009), стр.21

својата култура, туку трајно ја изменувале свеста и културата на зависните жители, а особено нивните елити, создавајќи и адаптирајќи идентитети идејно блиски до нивните или наклонети кон европските вредности. Покрај конкретните археолошки проекти во колониите, културната дипломатија на големите сили подразбирала и уметнички и образовни размени, кои ги едуцирале новите елити во колониите во рамките на идејните, културните и научните парадигми на Европа и конкретната држава-покровител.⁴³⁸ На овој начин, преку археолошките проекти и наметнувањето на научните парадигми на Западот, помеѓу незападните елити, културната дипломатија била силна алатка за создавање на подолгорочно дисбалансиран, евроцентричен, свет, кој со своите научни, културни и социјални парадигми ги прави неевропските општества и држави, долгорочно зависни од европското влијание.⁴³⁹

Сепак, антиколонијалните движења и новите поделби на светот за време на Студената војна врз база на транс-националните идеологии, го измениле местото и улогата на културната дипломатија, и местото и улогата на археологијата во меѓународните односи. Поради развојот на технологиите за масовна комуникација, како и забрзаната и поинтензивната интеракција меѓу пошироките општествени слоеви, националните елити повеќе не биле евинствена цел на идејното влијание на странските држави и влади, туку пораките биле испраќани кон пошироката јавност во различните општества. Во тие услови, културната дипломатија го нашла своето место како одделен, но значаен, аспект на пошироко поле на активности и стратегии, кои биле наречени „јавна дипломатија“.⁴⁴⁰

Во нова констелација на Студената војна, културната дипломатија била дефинирана како културен и образовен аспект на јавна дипломатија, со нагласка на „размена на луѓе и идеи кои директно вклучуваат еден релативно мал број на луѓе кои се

⁴³⁸ Ljuben Tevdovski, *Cultural Diplomacy: An Essential and Creative Component in the Toolkit of Contemporary Diplomacy*, (Macedonian Information Centre, Skopje, 2009), стр.21

⁴³⁹ Alfredo González-Ruibal, *Colonialism and European archaeology*, во едицијата Jane Lydon, Uzma Rizvi, ed. *Handbook of Postcolonial Archaeology*. (World Archaeological Congress & Left Coast Press, Walnut Creek, CA, USA, 2012), стр.43-45

⁴⁴⁰ Ljuben Tevdovski, *Cultural Diplomacy: An Essential and Creative Component in the Toolkit of Contemporary Diplomacy*, (Macedonian Information Centre, Skopje, 2009), стр.22

заинтересирани за унапредување на долготрајно взаемно разбирање меѓу народите.”⁴⁴¹ Така, и археологијата, нејзините симболи, идеи и фабули, во овој период останале заробени во „високата култура“ на елитите. Тие, имале огромно влијание на политиката, креирајќи ставови, перцепции, а преку нив и одлуки на важните фактори на одлучување. Сепак, наспроти ваквиот тенок слој на дипломатски активности насочени кон елитите, во овој период особено се развила втората компонента на јавната дипломатија, наречена „информативна дипломатија“. Таа вклучувала подиректни реакции, тези и одговори на политиките и информациите кои се распространувале во масовната комуникација, насочени кон перцепциите и ставовите на пошироката популација.⁴⁴²

Сепак, по падот на „Железната завеса“, новите односи помеѓу нациите, како и силите и процесите на глобализацијата, повторно ќе го изменат односот кон профилот, целта и значењето на културна дипломатија како дипломатска доктрина. Бледеењето на границите помеѓу „високата“ и популарната култура, и новите интерпретации на симболите, концептите и предметот на „високата култура“ преку глобалните културни трендови, масовната култура, комерцијализацијата и силното влијание на сретствата за масовно информирање, ја направиле дефиницијата според која културната дипломатија вклучува елити и мал број на луѓе сосема застарена и неприфатлива.

Уште повеќе, активната улога на новите субјекти во меѓународните односи, како корпорациите, меѓународните невладини организации, верски и идејни групи и криминалните и терористички организации, сериозно ги загрозуваат „аксиоматските“ вредности на културата и идентитетите на модерните национални-држави создадени во деветнаесеттиот век. Ваквиот нов натпревар на симболи, идеи и наративи и историски фабули, ја враќаат на голема врата во меѓународните односи културната дипломатија, како и нејзиниот значаен аспект археологијата. Таа, пак, од влијание на силните дебати за постулатите на општеството и науката поставени во деветнаесеттиот век, веќе две децении поминала низ силен авто-рефлексивен и само-критичен процес, кој ја зајакнал како научна

⁴⁴¹ Margaret J. Wyszomirski, Ph. D., Ch. Burgess, C. Peila, *International Cultural Relations: A multi-Country Comparison*, (Ohio State University, USA, 2003), стр.1

⁴⁴² Ljuben Tevdovski, *Cultural Diplomacy: An Essential and Creative Component in the Toolkit of Contemporary Diplomacy*, (Macedonian Information Centre, Skopje, 2009), стр.22

дисциплина, но ги зајакнал и нејзините капацитети како деконструктор на општествените, државните и идејните симболи, фабули и традиции.⁴⁴³

Во исто време, новите трендови на економската глобализација, кои во услови на интензивен и силно компетитивен натпревар, ги наметнуваат потребите од брендирање на производите на секоја нација или регион, како и брендирањето на градовите, државите и регионите со цел да се привлечат меѓународни инвеститори, купувачи и туристи, создаваат нови цели и приоритети за културната дипломатија и археологијата. Денес, нациите, регионите и градовите интензивно ползувајќи ги своите „универзални“ симболи, создадени во голем дел од археолошките хипотези, откритија и артефакти од деветнаесеттиот век, се трансформираат во комерцијални продукти и брендови, на овој начин учествувајќи во новите комплексни и неструктурирани меѓународни односи.

Археологијата, денес, е повторно во центарот на зајакнатата културна дипломатија, и преку интензивниот дијалог на идеити, културите, симболите и фабулите, каде има значајна улога на демократизирачки фактор, и преку стереотипизирањето, комерцијализирани и ненаучни промоции на симболите произлезени од поранешни археолошки хипотези, и привлечните слики на археолошките артефакти, споменици и локалитети.⁴⁴⁴

Денес, според новите сфаќања, на повеќе експерти и дипломатски системи, „културната дипломатија е еден домен на дипломатијата, која се занимава со воспоставување, развој и оддржливи односи со странските држави по пат на култура, уметност и образование.“, но во исто време „таа е исто така и еден проактивен процес на надворешна проекција преку кој националните институции, вредносниот систем и уникатниот културен лик (идентитет) на нацијата се промовираат на билатерално и мултилатерално ниво.“⁴⁴⁵

⁴⁴³ Mark Pluciennik, *Theory, Fashion, Culture*, во едицијата

John Bintliff and Mark Pearce, ed. *The Death of Archaeological Theory?*, (Oxbow Books, Oxford, UK, 2011), стр.37-38

⁴⁴⁴ Neil Asher Silberman, 'Sustainable' Heritage? Public Archaeological Interpretation and the Marketed Past, Yannis Hamilakis, Philip Duke, ed. *Archaeology and Capitalism: From Ethics to Politics*, (Left Coast Press, Walnut Creek, CA, USA, 2012), стр.179-194

⁴⁴⁵ *Cultural Diplomacy and the National Interest: In Search of a 21st-Century Perspective*, (The Curb Center for Art, Enterprise, and Public Policy at Vanderbilt, Washington DC, USA, 2002), стр.1

4. АРХЕОЛОГИЈАТА ВО БИЛАТЕРАЛНИТЕ И РЕГИОНАЛНИТЕ ОДНОСИ НА ДРЖАВИТЕ

Во текот на деветнаесеттиот век, кога полека, но сигурно, суверенитетот на државите од монарсите преминал на народите, археологијата и археолошкото наследство се наметнале као еден од главните легитиматори на ваквиот процес на трансформација на државите и меѓународните односи.

Осмислени преку концептот на поделени, автохтони и вонвремени култури, народите и нивните елити во археологијата и археолошкото наследство гледаат како на алатка за артикулација на сите нови карактеристики на новиот државен поредок, симболи, националните фабули и социјалните односи. Овој процес на делегитимација на „стариот“ општествен систем, подразбирал не само рedefинирање на поимите за суверенитетот, туку и од него произлените нови политички ентитети, нивната социјална кохезија и територијална распространетост.

Така, научните истражувања поврзани со национализмот во деветнаесеттиот век, помеѓу кои проминентна улога имала и археологијата, биле насочени кон наоѓање на античките или длабоките корени на нациите, нивните оригинални територии, традиции и социјални односи. Во тој контекст, научните сознанија од минатото ги определувале аспирациите на одредени народи кон различни територии, нивното единство или независност, како и нивните меѓусебни односи.

Новите субјекти на меѓународната сцена, себеси се легитимирале во меѓународните односи со колективни идентитети, сведени под заедничко име, присвоено или интерпретирано според историографскиот материјал за средниот век и антиката. Античките артефакти и значајни археолошки локалитети во таа насока се трансформирале во свети места на заедничкиот идентитет или аспирации на цели нации. Чекор понатаму, праисториската и културната археологија сместувајќи ги античките имиња во свите длабоки стратиграфски слоеви во деветнаесеттиот и првата половина на дваесеттиот век, станала поактуелна од историјата. Таа можела на „народите“ да им обезбеди корени многу подалеку во минатото, а археолошкиот материјал од овие далечни периоди бил подведен

под различни научни и ненаучни анализи кои ги оформиле новите „национални“ карактеристики на националните-држави.

Во таа насока, во втората половина на деветнаесеттиот и почетокот на дваесеттиот век, сите спорови помеѓу народите, нивните политички и територијални амбиции, како и тенденциите за доминација на одредени народи и елити врз други, добиле своја археолошка интерпретација, а со тоа и „научен легитимитет“.

На овој начин, во современиот свет археологијата, преку своите хипотези, сознанија и интерпретации на археолошкиот материјал се сместила централно во политичките дебати помеѓу народите, на тој начин долгорочно ближајќи на нивните билатерални односи.

Наспроти ваквите трендови, кои ескалирале во текот на Втората светска војна, во повоениот период многу од народите се обиделе, оваа веќе развиена и проминентна научна дисциплина да ја искористат за создавање на нови мостови на соработка и надминување на стереотипите и традицијата на недоверба создадена во националистичкиот деветнаесетти век. Во тие нови парадигми на билатералните односи, одредени народи и држави успеале да ја искористат археологијата како значаен фактор за демократизација на основниот дискурс на политичкиот, културниот и социјалниот дијалог помеѓу соседите.

5. АРХЕОЛОГИЈАТА И АРХЕОЛОШКОТО НАСЛЕДСТВО ВО МУЛТИЛАТЕРАЛНИТЕ ОДНОСИ

Концептот на мултилатерализмот е длабоко инспириран од разбирањата на пред-националниот свет за единството на цивилизацијата, нејзините постигања и заеднички тежненија за мир и просперитет. Овој и ваков светоглед бил основна карактеристика на развојот на европското општество и култура во „ерата на монарсите“.

Во текот на деветнаесеттиот век, кога согласно новите идеи за „културните нации“ или нациите како одделни култури, различните европски држави го поделиле меѓу себе, и помеѓу своите проекции во минатото, историското и културното наследство на светот, одредени аспекти на старите поимања за заедничката и споделена припадност кон цивилизацијата и „цивилизираното“, под влијание на заедничките и споделени интереси на европските нации, сепак преживеале.

Во периодот на поделба на „универзалната цивилизација“ на монарсите на „национални култури“ во Европа од страна на европските националистички историографии, античкото наследство на источниот медитеран врз кое се создавале основните постулати, симболи и фабули на „универзалната цивилизација“, продолжило да претставува наднационална опсесија на интелектуалните елити на деветнаесеттиот век.

Сепак, интензивно хомогенизираните фабули на европските национални држави, како и нивните експанзионистички и колонијалистички тенденции од деветнаесеттиот век, преку националистичките, паралелни и компетитивни погледи на минатото успеале по примерот на европската историја и култура, во своите нови разбирања да ја поделатат и цивилизацијата и историскиот развој на источниот медитеран. На овој начин, овој регион од кој Европа долгорочно и интензивно се импресионирала, повеќе не бил гледан од западните научни и политички елити како универзален свет на цивилизацијата и „цивилизираното“, туку паралелно на разработените национални фабули во Европа и источниот медитеран бил поделен на антички цивилизации чии протагонисти биле нации со суштински различни и безвремени карактеристики.

Во ваквиот светоглед нациите и цивилизациите, под влијание на доминантните европски елити, брзо се вклучиле и елитите од северна и јужна Америка и источна Азија. Така, во дваесеттиот век е дооформено разбирањето за светот како конгломерат од „нации и цивилизации“.

Во ваквиот развој на светските односи археологијата играла повеќе од проминентна улога. Доминантните европски сили и нивните елити, во текот на деветнаесеттиот и дваесеттиот век, по инерција на културните практики на претходните европски векови, и во рамките на своите колонијалистички политики, обрнувале значајно внимание на археолошкото наследство. Тие во археолошкото наследство на источниот медитеран, а подоцна и она од источна Азија и јужна Америка, наоѓале значајни инспирации за сопствениот идентитет и идентитетот на своите народи.

Денес, мултилатерализмот во своите идејни основи почива на премисите за „дијалог помеѓу културите и цивилизациите“. Овие интелектуални конструкции на националистичкиот деветнаесетти век, денес се прифатени како објективна реалност од многу пропоненти на националистичките идеи, но и од многу идеалисти и либерали во теориите за меѓународните односи.

Најпосле „дијалогот помеѓу културите и цивилизациите“, од страна на заговорниците на мултилатерализмот, се смета за највисока и најпожелна форма за уредување на современите светски релации.

Во таа смисла, односот кон археологијата и археолошкото наследство „на различните цивилизации и култури“ е важна авенија на меѓународната соработка во мултиларерален контекст. Во исто време, археолошките иницијативи и проекти и проектите за заштита и одржливо управување со археолошките локалитети и археолошкото наследство претставуваат значајна активност на мултилатералните организации и тела, во кои учествуваат не само нациите, туку и меѓународните организации и корпорации како нови актери во глобалните релации.

ПОГЛАВЈЕ III:

III. МЕЃУНАРОДНИТЕ ОДНОСИ ВО ГЛОБАЛИЗИРАЧКИОТ СВЕТ

1. ТЕОРИЈА НА МЕЃУНАРОДНИТЕ ОДНОСИ

Современите меѓународни односи

За условен почеток и историска епизода која ги оформила модерните меѓународни односи, долго време меѓу научниците и проучувачите на дипломатската историја, меѓународните односи и меѓународното право се сметал Вестфалскиот мир. Еден од основните аспекти кој, во очите на овие научници, го правеле овој историски настан разделница во меѓународните односи, е прифаќањето на сувереноста и независноста во внатрешните работи на одделните европски владетели, а преку нив и независноста на политичките ентитети со кои владееле.⁴⁴⁶

„Митот за Вестфалија“ во дваесеттиот век, е пошироко дебатиран, особено во последните декади, а вредноста на корпусот на овие мировни договори од седумнаесетиот век, од повеќе аспекти е оспорена како почеток на историјата на меѓународното право.⁴⁴⁷ Сепак, периодот помеѓу Вестфалскиот мир и Париската мировна конференција е неоспорно значајна етапа во трансформацијата на европските и глобалните односи и

⁴⁴⁶ Matthew Craven, Malgosia Fitzmaurice, Maria Vogiatzi, ed. *Time, History and International Law*, (Koninklijke Brill NV, Leiden, The Netherlands, 2007), стр.27-42

⁴⁴⁷ Matthew Craven, Malgosia Fitzmaurice, Maria Vogiatzi, ed. *Time, History and International Law*, (Koninklijke Brill NV, Leiden, The Netherlands, 2007), стр.27-42

идентитети,⁴⁴⁸ а колонијалните релации во светот во овој период ќе го наметнат активното учество и влијание во глобалните односи на значаен дел од институциите, ентитетите и општествата вклучени и засегнати од овој „договор“.⁴⁴⁹

Наспроти современиот термин „меѓународни односи“, односите во раниот период на пост-вестфалска Европа многу посоодветно можат да се опишат како односи помеѓу суверените, односно независните владетели на континентот. Наспроти оваа Европска и глобална реалност, деветнаесеттиот век донел промени во повеќе аспекти на глобалните релации, создавајќи дел од значајните парадигми на современите меѓународни односи.

Промените во Франција, по Буржуаската револуција, не го промениле само номинално носителот на суверенитетот на државата, но повлекле и низа прашања за носителите и осмислувачите на меѓународните односи.⁴⁵⁰ Француските интелектуалци и пошироките трговски класи, кои долго време биле интегрирани во културното живеење на аристократијата, во прв момент ќе ги продолжат идеите на монархијата за приматот на „цивилизациското издигање“ и државите со високо „цивилизациско ниво“ во меѓународните односи.⁴⁵¹ Овој дискурс на размислување, ќе биде пресретнат во Германија со концептот на културата (Kultur), која се спротивставувала „со своите автентични и локални вредности“ на универзалноста на „цивилизацијата“.⁴⁵² Ваквото ново поимање на односите во едно општество, а посредно и во глобалните релации, ќе донесе зголемена партиципативност во меѓународните односи, но во исто време и зголемена изложеност на пошироките популации на новите предизвици создадени од нив. Така, германскиот концепт на „култура“ подразбирал дека учесници во глобалните натпревари не се само монарсите или било кои владеечки елити, туку различните „култури“, односно цели

⁴⁴⁸ Mary Farrell, Björn Hettne, Luk Van Langenhove, ed. *Global politics of regionalism : Theory and Practice*, (Pluto Press, London, UK, 2005), стр.140-142

⁴⁴⁹ Jeremy Black, *A history of diplomacy*, (Reaktion Books, London, UK, 2010), стр.62-66

⁴⁵⁰ Paul Wilkinson, *International Relations, A Very Short Introduction*, (Oxford University Press, Oxford, UK, & New York, USA, 2007), стр.61-65

⁴⁵¹ Британскиот проминентен историчар и меѓународен мировен активист, ќе забележи дека: „контролата на владеечките класи во осумнаесеттиот век, беше примарно лоцирана во културната хегемонија, а дури секундарно се изразуваше во економска и физичка моќ.“

Edward P. Thompson, *Patrician Society, Plebeian Culture*, во научниот журнал *Journal of Social History*, Vol. 7, No. 4, (Oxford University Press, Oxford, UK, 1974), стр. 387-389

⁴⁵² Julie Reeves, *Culture and International Relations: Narratives, natives and tourists*, (Routledge, London & New York, 2004), стр.17-21
Jeremy Black, *A history of diplomacy*, (Reaktion Books, London, UK, 2010), стр.87-90

„народи“ кои „припаѓале“ на иста културна или лингвистичка група,⁴⁵³ или „измислена заедница“.

Така, во деветнаесеттиот и дваесеттиот век, меѓународните односи од натпревар на монарсите и независните владетели, за сопствен престиж, влијание или богатство, ќе се трансформира во тотална војна на „народите“ и националните држави. Под импресии на „социјалниот дарвинизам“ и „псевдо-дарвинизмот“, културите, односно различните народи, веќе не се натпреварувале за доминација во „цивилизираниот свет“, туку за опстанок на „видот“ и отстранување на „другите“ кои стратегиски и долгорочно го загрозуваат овој опстанок.⁴⁵⁴

Наспроти стабилизирањето на националните држави како основен чинител и теоретска парадигма во современите меѓународни, деветнаесеттиот век го бележи и раниот развој на недржавните субјекти и втората шина на современата дипломатија. Како континуитет на идеите за универзалноста на цивилизацијата, заедничките вредности, тежненија и идеали, полека, но сигурно во деветнаесеттиот век се развива и меѓународниот цивилен сектор, кој ќе стане ново врзивно ткиво, креатор на нови и нетериторијални идентитети и нов чинител во меѓународните односи, надвор од матрицата на националните држави.

Наспроти големиот број меѓународни организации, кои играат значајна улога во современите меѓународни односи,⁴⁵⁵ развојот во деветнаесеттиот век е симболичен, но појавата на вакви форми на организација на сопствените интереси во меѓународни рамки претставувал револуционерна новина. Така, „во периодот од 1815 до 1849 биле

⁴⁵³ Margarita Diaz-Andreu, *A World History of Nineteenth-Century - Archaeology, Nationalism, Colonialism, and the Past*, (Oxford University Press, New York, 2007), стр.5

⁴⁵⁴ Проминентниот член на Британската Академија, историчар и политички теоретичар, Џејмс Џол (James B. Joll), во 1982 година пластично ќе ја објасни оваа трансформација на идентитетите и политиката (домашна и надворешна) преку новите научни парадигми, пред се во современата археологија, но и поширокиот спектар на природни и општествени науки. Тој ќе констатира дека гледиштата за нациите (културите) биле „... комбинирани со сфаќањата (убедувањата) дека дарвинистичките, или псевдо-дарвинистичките, идеи за опстанок на видовите можат да бидат применети на човечките заедници, како на животинското царство. Ова, последователно, охрабрувало нов тип на национализам во кој нацијата, сега сметана за жив организам, имала оправдување да преземе секакви мерки кои се сметале нужни за нејзиниот опстанок или експанзија (проширување).“

Julie Reeves, *Culture and International Relations: Narratives, natives and tourists*, (Routledge, London & New York, 2004), стр.28

⁴⁵⁵ Paul Wilkinson, *International Relations, A Very Short Introduction*, (Oxford University Press, Oxford, UK, & New York, USA, 2007), стр.75-78

формирани само четири (меѓународни) организации“, „во периодот од 1880 до 1899 (бројот) бил 113“, но „од 1900 до 1914 година“ овој број бил дури 304.⁴⁵⁶

Но, она што е импресивно во овој нов развој на меѓународната сцена не се само бројките, туку реалните интереси и врски кои ги поврзувале поединците и групите во меѓународни рамки.⁴⁵⁷ Овие рани меѓународни организации се занимавале со „регулација на поштенските услуги, транспортот и комуникациите, трудот и работничките права, интелектуална и религиозна соработка, мирот и дури јазиците.“⁴⁵⁸ На овој начин, во периодот пред Првата светска војна, меѓународните невладини организации, ќе му дадат дополнителен импулс на идеалистичкото гледање на меѓународните односи, но и ќе ги трансформираат идеалистичките и хуманистичките идеи на интелектуалците, во конкретна инфраструктура на интереси и групи кои ќе ги надминат и честопати ќе се спротивставуваат на детерминираноста на глобалните односи од националните држави. Овие и вакви интереси и дејности на меѓународниот цивилен сектор ќе бидат искористени и како идејна и практична инфраструктура на новите мултилатерални институции како Лигата на народите, по Првата светска војна, и Организацијата на Обединетите нации, по Втората светска војна. Антиципирањето на заедничките транс-национални интереси на бизнис секторот и цивилното општество,⁴⁵⁹ во дваесеттиот и дваесет и првиот век, ќе стане паралелна шина во меѓународните односи, и еден од значајните аспекти во повеќе современи теории во областа, како и значајна авенија на современиот мултилатерализам.⁴⁶⁰

Најпосле, парадигмите што ќе ги создадат билатералните и мултилатералните односи во современиот свет ќе го иницираат и регионализмот како нова авенија во меѓународните односи. Почетоците на идејната регионализација во меѓународните односи, се во трансформацијата на идејата за „цивилизацијата“, во деветнаесеттиот век под влијание на германскиот концепт на „култура“, дарвинизмот и расистичките теории

⁴⁵⁶ Julie Reeves, *Culture and International Relations: Narratives, natives and tourists*, (Routledge, London & New York, 2004), стр. 29

⁴⁵⁷ Jeremy Black, *A history of diplomacy*, (Reaktion Books, London, UK, 2010), стр.202

⁴⁵⁸ Julie Reeves, *Culture and International Relations: Narratives, natives and tourists*, (Routledge, London & New York, 2004), стр. 29

⁴⁵⁹ Paul Wilkinson, *International Relations, A Very Short Introduction*, (Oxford University Press, Oxford, UK, & New York, USA, 2007), стр. 65-68, 75-78

⁴⁶⁰ Mary Farrell, Björn Hettne, Luk Van Langenhove, ed. *Global politics of regionalism : Theory and Practice*, (Pluto Press, London, UK, 2005), стр.141-142

кои станале доминантна мислечка матрица на преминот од деветнаесеттиот во дваесеттиот век. Во овој период, терминот цивилизација почнува да се употребува и во множина, па концептот на универзална цивилизација, која акумулира знаења од различни епохи и географии и носи прогрес и благосостојба на секој поединец и општеството воопшто, се трансформира во различни и конкурентни цивилизации, кои тргнале по дивергентни патеки, и се разликуваат во своите идеи, придобивки и вкупен развој. Ваквите класификации најчесто ја затскривале неподготвеноста на Европјаните (Западна Европа) кои доминирале со светот во колонијалните векови да ги прифати како еднакви играчи на меѓународната сцена ново-осамостоените држави и новите неевропски глобални играчи.⁴⁶¹

За разбирањето на европските хуманисти и идеалисти помеѓу двете светски војни на концептот на различните цивилизации илустративна е рефлексивната анализата на британскиот теоретичар на Меѓународните односи Гилберт Мареј (Gilbert Murray), кој во 1948 година говорејќи за својата генерација ќе рече: „Постоеше ... верба (гледање), поуниверзална и подлабока и (со ништо) неоспорувана ... длабока убеденост во вредноста и праведноста на Западната цивилизација со своите карактеристични атрибути – нејзината верба во прогрес (напредок), нејзиното либерализирано Христијанство, нејзината хуманитарна етика, нејзините слободни демократски институции, нејзината разумност, нејзиното почитување на законот, нејзините триумфи во применетата наука, и нејзиното огромно и постојано растечко богатство. За луѓето на мојата младост Западната, а особено Британската, цивилизација беше едноставно вистинскиот пат на човечкиот напредок: другите цивилизации, доколку некој воопшто може да ги нарече цивилизации, беа само погрешни патишта или грешки.“⁴⁶²

Ваквата суштинска, свесна, но честопати и длабоко потсвесна, евро-центричност, како и длабоката вкоренетост на расизмот помеѓу интелектуалците и елитите на Европа, ќе создаде сериозна бариера за понатамошниот развој на меѓународните односи, интеракциите со новите играчи на меѓународната сцена, кои во многу што ќе го копираат

⁴⁶¹ Julie Reeves, *Culture and International Relations: Narratives, natives and tourists*, (Routledge, London & New York, 2004), стр.23-26

⁴⁶² Julie Reeves, *Culture and International Relations: Narratives, natives and tourists*, (Routledge, London & New York, 2004), стр.31

европскиот модел, како во внатрешните политички и општествени односи, така и во меѓународната политика, но ќе дадат и сопствени автохтони придонеси кон истата.⁴⁶³

Во рамките на овие меѓународни околности, ќе се развиваат и раните идеи за регионализмот и надворешно-политичките стратегии инспирирани од нив. Типичен ран пример на развојот на регионалистичка надворешно-политичка доктрина, како реакција на европските и евро-центристичните тенденции дел од теоретичарите посочуваат во Јапонија. Наспроти раните и повторени напори да се вклучи помеѓу „цивилизираниите народи“, често пати блиско соработувајќи со интересите на западните земји, Јапонија долго нема да биде примена за еднаков партнер во меѓународните односи. Најпосле, во моментумот на мултилатерализмот на Версајската мировна конференција, јапонските претставници „се бореле (се залагале) долго и силно ... за вклучување на клаузула за расна еднаквост во уставот на Лигата (на народите). Не ја добиле.“⁴⁶⁴

Токму ваквата неподготвеност за разговор на еднакви основи и надминувањето на расните бариери, еден од најреномираните современи американски историчари на дипломатијата, Ајрије Акира (Iriye Akira), ги поврзува со јапонскиот „културен“ регионализам во периодот на Втората светска војна. Имено, во овој период јапонската надворешно политичка стратегија ја промовира идејата за Источно-азиска цивилизација наспроти Западната. Во рамките на ваквата стратегија, Јапонија се гледала себеси како пиомонд на оваа цивилизација, легитимирајќи ги воените интервенции во регионот со идејата за „обединување на петте азиските раси (јапонската, кинеската, манџуриската, монголската и корејската) со цел да се создаде нова Источна цивилизација која ќе може да се спротивстави и евентуално да ја замени Западната.“⁴⁶⁵

Ваквиот несоодветен и неприфатен регионализам, е специфична и рана форма на оваа стратегија, но таа веќе ја содржи идејата дека одреден регион може да се развива и просперира организирано и во опозиција на други. Во исто време, и подоцнежните регионални безбедносни и политички иницијативи, како двата блока на Студената војна и

⁴⁶³ Mary Farrell, Björn Hettne, Luk Van Langenhove, ed. *Global politics of regionalism : Theory and Practice*, (Pluto Press, London, UK, 2005), стр.23-34

⁴⁶⁴ Julie Reeves, *Culture and International Relations: Narratives, natives and tourists*, (Routledge, London & New York, 2004), стр. 27, 35-36

⁴⁶⁵ Julie Reeves, *Culture and International Relations: Narratives, natives and tourists*, (Routledge, London & New York, 2004), стр. 88-89

некои реминисценции во последната декада, ги наследуваат идејните основи на здружување од овој ран период, и освен економските и политичките интереси, често пати ги преплетуваат како свесна политика или по инерција рецидивите за култури, цивилизации и раси од деветнаесеттиот век.⁴⁶⁶ Дека овие појави не се маргинални и далечни на современите теоретичари на меѓународните односи најилустративно говори епохалното дело на врвниот американски теоретичар на меѓународните односи Семјуел Хантингтон, „Судирот на цивилизациите и пресоздавање на светскиот поредок“.⁴⁶⁷

Меѓународните односи како научна дисциплина

Во дваесеттиот век, а особено во годините помеѓу двете светски војни, научните истражувања во областа на меѓународните односи се интензивираат, трансформирајќи ја оваа сфера на научен интерес во независна научна дисциплина.⁴⁶⁸ Новата научна дисциплина, честопати условувана како теорија на меѓународните односи, меѓународна мисла⁴⁶⁹ или, едноставно, меѓународни односи, со својата мултидисциплинарност и актуелност, особено, во процесите на глобализацијата, ќе го привлече вниманието на повеќе проучувачи кон новото покохерентно третирано научно поле, а свој придонес кон оваа научна дисциплина и нејзините интереси континуирано ќе даваа и научниците од други општествени науки.

Оваа млада научна дисциплина ќе се зафати со екстензивно и интегрално проучување на пошироката област, која со развојот на хуманистичките идеи во Европа била предмет на интерес на повеќе научници и интелектуалци, кои ја третираше

⁴⁶⁶ Mary Farrell, Björn Hettne, Luk Van Langenhove, ed. *Global politics of regionalism : Theory and Practice*, (Pluto Press, London, UK, 2005), стр.137-154

⁴⁶⁷ Yosef Lapid, Friedrich Kratochwil, ed. *The Return of Culture and Identity in IR Theory*, (Lynne Rienner Publishers, Boulder, Colorado, USA), стр.15, 209

⁴⁶⁸ Cameron G. Thies, *Progress, History and Identity in International Relations Theory: The Case of the Idealist-Realist Debate*, во научниот журнал *European Journal of International Relations Vol. 8(2)*, (European Consortium for Political Research, UK, EU and SAGE Publications, USA, 2002), стр.147-175

⁴⁶⁹ David Armitage, *The fifty years' rift: intellectual history and international relations*, во научниот журнал *Modern Intellectual History Vol.1 Iss.1*, (Cambridge University Press, UK, 2004), стр.97-98

парцијално преку својата непосредна област на интерес или преку согледувања, кои имале повеќе идеен и морален карактер, отколку научно-истражувачка компонента. Уште повеќе, меѓународната теоријата целосно ќе ја сврти призмата на научните погледи и анализи на меѓународните односи, кои до етаблирањето на оваа научна дисциплина почесто се гледале од аспект на интересите на државите. Наспроти проучувањата на историјата, историјата на војувањето и историјата на дипломатијата,⁴⁷⁰ како и теориите на надворешната политика, кои ќе останат актуелни и важни научни области, теоријата на меѓународните односи го насочува својот научен визир од глобалното кон партикуларното, и на овој начин сите хипотези го антиципираат заедничкиот интерес и идеите за благосостојба на човештвото како целина.⁴⁷¹

Во оваа насока, теоријата на меѓународните односи, како научна дисциплина во текот на изминатиот век и во најновите истражувања и погледи се соочува и се обидува да даде значајни хипотези и одговори на глобалните прашања, преку „проучување на основните идеи и верувања (убедувања) преку кои се организирале и одвивале светските работи (односи) низ времето (историјата)“, проучувајќи ги: „меѓународната анархија, општеството на државите, (идеите и концептите за) космополис на човештвото, хегемонија, империја, конфедерација, практикувањето на дипломатијата, меѓународното право, војната, разузнавањето, светската трговија, меѓународните организации, глобалното цивилно (граѓанско) општество,“ и слично.⁴⁷²

Оваа современа научна дисциплина во своите, најчесто мултидисциплинарни, анализи критички се осврнува и ги проучува и вредностите кои влијаеле, влијаат или биле создадени во рамките или за потребите на меѓународните односи, како „мирот,

⁴⁷⁰ За односот на историјата и историјата на дипломатијата со меѓународната теорија, од различни аспекти на развојот, интеракцијата и интерференциите на современите науки, елаборира професор Томас Смит (Thomas W. Smith), кој ќе ги забележи и современите тенденции илустрирани преку „поинклузивните термини“, како „меѓународна историја“.

Thomas W. Smith, *History and International Relations*, (Routledge, London, UK & New York, USA, 1999), стр.8-10,16,62,118,179-180

⁴⁷¹ За современите научни дискурси и дел од релациите на меѓународната мисла и теориите на надворешната политика интересен осврт дава членот на американската академија на уметности и науки, Џејмс Фејрон (James D. Fearon), кој во моментот на објавување на есејот во 1998 година е професор на катедрата за Политички науки на Универзитетот во Чикаго, а во подоцна на Универзитетот Стенфорд.

James D. Fearon, *Domestic Politics, Foreign Policy and Theories of International Relations*, во научниот журнал *Annual Review of Political Science* Vol.1, Issue 1, (Annual Reviews, Palo Alto & Stanford, California, USA, 1998), стр.289-313

⁴⁷² Robert H. Jackson, *Classical and modern thought on international relations: from anarchy to cosmopolis*, (Palgrave MacMillan, New York, N.Y., USA, 2005), стр.1

безбедноста, независноста, редот (поредокот), правдата, човековите права, просперитетот, (и) напредокот.“⁴⁷³

Според дел од аналитичарите, младоста на оваа научна дисциплина, според други нејзината мултидисциплинарност,⁴⁷⁴ актуелност и експлицитна поврзаност на теоријата и праксата, создала повољна почва за идејно и методолошки дисперзни теории и гледишта во оваа област.

Екстензивниот материјал напишан во оваа научна област, раната поделба во гледиштата на различни теоретичари, но и многубројните современи тенденции, интерпретации, различни школи, научен ревизионизам, и длабоките преиспитувања на основните парадигми толку актуели во социјалните науки на дваесетипрвиот век,⁴⁷⁵ не дозволуваат во овој сосема краток сегмент на пошироката анализа на дисертацијата, фокусирана на различни феномени и процеси, ниту обид за презентирање на широка лепеза на теории и одговори на значајни прашања понудени од оваа научна дисциплина. Напротив, краткото споменување на дел од проминентните тенденции и теории во меѓународните односи имаат за цел исклучиво да фрлат зрак светлина на нивната поврзаност со феномените на културата и идентитетите, нивната втемеленост, повлијаеност или однос кон истите.

⁴⁷³ Robert H. Jackson, *Classical and modern thought on international relations: from anarchy to cosmopolis*, (Palgrave MacMillan, New York, N.Y., USA, 2005), стр.1

⁴⁷⁴ Cerwyn Moore, Chris Farrands, ed. *International Relations Theory and Philosophy, Interpretive dialogues*, (Routledge, London, UK & New York, USA, 2010), стр.1-2

Paul Wilkinson, *International Relations, A Very Short Introduction*, (Oxford University Press, Oxford, UK, & New York, USA, 2007), стр.1-2

⁴⁷⁵ Yosef Lapid, Friedrich Kratochwil, ed. *The Return of Culture and Identity in IR Theory*, (Lynne Rienner Publishers, Boulder, Colorado, USA), стр. 4

2. УЧЕСТВО НА КУЛТУРАТА, ИСТОРИЈАТА И АРХЕОЛОГИЈАТА ВО ОБЛИКУВАЊЕТО НА МЕЃУНАРОДНИТЕ ОДНОСИ

Културата и идентитетите во теориите за меѓународните односи

Да се аргументира дека културата и идентитетите, а преку нив и археологијата и археолошкото наследство, играле и играат важна улога во меѓународните односи, особено по екстензивната анализа за клучното влијание на овие феномени во оформувањето на современите општества и национални држави, на прв поглед претставува скромна научна предизвик. Во овој контекст, сосема очекуван феномен, за кој можеби некој би сметал дека е ненужно да се полемизира, е и посредното или директно влијание на културата и идентитетите, по примерот на нивното влијание врз развојот на другите општествени науки, и во развојот и премисите на меѓународната мисла. Сепак, сериозните современи научни пристапи оставаат малку простор за аксиоматичност,⁴⁷⁶ а внимателната анализа на оваа област е уште поважна имајќи предвид дека меѓународните односи се основното поле во кое го дефинираме и низ кое го следиме развојот, влијанието и повлијаеноста на археологијата и археолошкото наследство во оваа дисертација.

Проучувањето на овие односи добива дополнителна научна тежина кога се има предвид дека теориите на меѓународните односи не се само ретроспективни погледи кон односите во светот, туку и длабоко социјално и политички свесни или ангажирани анализи, чии тенденции се насочени да понудат одговори и решенија на актуелните проблеми, како и визии и патишта кон трансформацијата на сегашноста или иднината.⁴⁷⁷

⁴⁷⁶ Притоа треба да се има предвид и констатацијата на професор Јозеф Лепид (Yosef Lapid) дека теоријата на меѓународните односи долго ја насела „контроверзната чест на најмалку авто-рефлексивна западна општествена наука“.

Thomas W. Smith, *History and International Relations*, (Routledge, London, UK & New York, USA, 1999), стр.3

⁴⁷⁷ Марк Нејфелд (Mark Neufeld), ставајќи ги во ваков контекст и констатациите на познатиот чешки и светски социолог и политолог Карл Дојч, преку овој ангажиран поглед ќе понуди дефиниција за теоријата на меѓународните односи, велејќи дека: „иако нивната работа доаѓа од различни аналитички традиции, овие (најголемиот број) теоретичари остануваат обединети околу погледот на проучувањето за меѓународните односи како „уметност и наука за преживување на човештвото.“

Според зборовите на професор Томас Смит, теоретичарите на меѓународните односи како и оние од некои други општествени науки и дисциплини, додека „се обидуваат да ги објаснат настаните и нивните основни причинители, најчесто со едно око (веќе гледаат) кон иднината.“⁴⁷⁸ Ваквата пре-детерминираност на оваа научна дисциплина, прави од нејзините протагонисти активни и проминентни елементи кои свесно или потсвесно, директно или индиректно, отвораат нови патишта и со своите визии и идејни решенија го трансформираат „меѓународниот систем“. Во овој контекст, евентуалната повлијаеност и третманот на теоретичарите на меѓународните односи на феномените на културата и идентитетите во современиот свет го антиципира нивното трансцендентално значење, но, истовремено и позначајно, ги трансформира овие феномени во уште позначаен агенс преку кој теоретичарите директно влијаат и ги оформуваат глобалните односи.

Токму затоа, во овој дел од пошироката анализа е поместен еден најкраток преглед кој има за цел да одговори на прашањата за влијанијата на културата, идентитетите и нивните парадигми врз некои од позначајните теории на меѓународните односи, како и во развојот на меѓународната мисла, од раните дебати на реалистите со визиите и утопиите на идеалистите, па се до современата поделеност на позитивистите и пост-позитивистите. Ваквиот методолошки пристап, има капацитет да даде дополнителни одговори и за тоа, колкаво и какво е значението и влијанието на културата и идентитетите во вкупните современи меѓународни односи.⁴⁷⁹

Почетоците на меѓународната мисла се, од многу аспекти, интегрален дел од поширокиот културен, социјален, интелектуален и идентитетски дискурс на модерна Европа. Во оваа насока, особено илустративни се најраните дискусии на реалистите со идеалистичките идеи во теоријата на меѓународните односи.⁴⁸⁰ Тие црпат многу

Mark Neufeld, *The restructuring of International Relations theory*, (Cambridge University Press, Cambridge Studies in International Relations, 1995), стр. 122-123

⁴⁷⁸ Thomas W. Smith, *History and International Relations*, (Routledge, London, UK & New York, USA, 1999), стр.10

⁴⁷⁹ Во претходните поглавја екстензивно се елаборирани, реконструкциите на минатото, неговите симболи, артефакти и митови, откопани, актуелизирани, создадени или артикулирани од археолозите и историчарите, кои се трансформирале и интегрирале како основни премиси или значајни сегменти на културата и идентитетите во Европа и светот, па затоа влијанието на културата и идентитетите во глобалните релации ја прави археологијата и археолошкото наследство активен агенс не само на минатото, туку и на современото.

⁴⁸⁰ Раководителот на Депарتمانот за историја на универзитетот Харвард, и проминентен теоретичар на интелектуалната и меѓународна историја, Дејвид Ермитаџ (David Armitage) во својот осврт од 2004 година, аргументирано ќе посочи дека раните дебати во меѓународните односи, наспроти вообичаеното гледиште за поделба на теоретичари реалисти и теоретичари идеалисти, се многу повеќе

рефлексии од поширокиот научен и општествен контекст, и констатацијата дека ваквите дискусии претставуваат интегрален дел од пошироката филозофска и интелектуална дебата во Западното општество, а подоцна и на глобално ниво, не би била ниту пресилна, ниту далеку од вистината. Во овој контекст, еминентниот современ американски и светски научник на полето на меѓународните односи, меѓународното право и меѓународната етика, професор Роберт Џексон (Robert H. Jackson), слично на повеќе современи теоретичари на меѓународната мисла, ќе ја стави дебатата помеѓу реалистите и идеалистите во теоријата на меѓународните односи во поширок научен контекст, но и во дефинирана идејна и теоретска рамка која е историски многу постара од современата научна дисциплина на меѓународните односи. Професор Џексон, на пример, ќе го забележи различниот локус на политичката етика и правата на човекот и граѓанинот, кои „Имануел Кант инклинира да ги стави на човековата индивидуа (поединецот) и космополисот на човештвото,“ за разлика од „Томас Хобс, (кој) инклинира да го стави (локусот) на суверената држава и анархичниот систем на држави. Ова“, ќе рече Џексон, „се две важни традиции на меѓународната мисла – вообичаено окарактеризирани како идеализам или реализам“ во теоријата на меѓународните односи.⁴⁸¹

Спротивставеноста на теориите на реалистите и идеализмот во раниот развој на научната дисциплина на меѓународните односи, рефлектира тези на постариот и поширок филозофски и социолошки дискурс и општествено-политичка прагма, кои ги спротивставуваат концептите на универзалната цивилизација, цивилизираност и цивилност со партикуларноста на германскиот концепт на „култура“, националните култури, и националните држави на деветнаесетиот и дваесеттиот век,⁴⁸² како и концептите на национализмот и космополитизмот во делот на идентитетските дебати.⁴⁸³

дебата или аманципација на идеите на реалистите наспроти некои идеалистички идеи кои провејуваат кај дел го раните теоретичари, иако овие не се сметаат себеси за идеалисти, и ретко се ортодоксни во следењето на ваквите идеи низ своите теории.

David Armitage, *The fifty years' rift: intellectual history and international relations*, во научниот журнал *Modern Intellectual History Vol. 1 Iss. 1*, (Cambridge University Press, UK, 2004), стр. 97–109

⁴⁸¹ Robert H. Jackson, *Classical and modern thought on international relations: from anarchy to cosmopolis*, (Palgrave MacMillan, New York, N.Y., USA, 2005), стр. x, 3–4

⁴⁸² Mark B. Salter, *Barbarians and civilisation in international relations*, (Pluto Press, London, UK, 2002), стр. 13

⁴⁸³ Cerwyn Moore, Chris Farrands, ed. *International Relations Theory and Philosophy, Interpretive dialogues*, (Routledge, London, UK & New York, USA, 2010), стр. 72–82

Уште повеќе, овие идејни тенденции, кои се развивале и пред меѓународните односи да станат одделна научна дисциплина, ќе имаат и свои протагонисти помеѓу раните меѓународни субјекти. На европско тло (Западна Европа), како рани политички протагонисти на концептот на универзалната цивилизација, можат да се гледаат и Римската (католичката) црква и, до некаде, Светиот римски император, наспроти тенденциите за независност и суверенитет на локалните владетели, кои ќе се развиваат и антиципираат многу поинтензивно во периодот помеѓу „Вестфалскиот мир“ и Париската мировна конференција. Еден од најрелевантните наследници на универзалната цивилизација како доктрина, која одела во прилог и на политичката, а често пати и воена доминација, е реформираната и „просветлена“ Франција. Културната доминација на Франција, и „франкофилството“ на европските елити, во пред-револуционерниот период е значајна алатка на надворешната политика, која и преку оваа форма на „мека моќ“ успеала да го обезбеди централното место на Франција во Европските и глобалните релации од седумнаесеттиот век. Француската буржуаска револуција, наспроти драматичните дисконтинуитети во домашната политика, во надворешната политика ќе ја задржи и засили стратегијата за доминација преку универзалноста на своите „цивилизациски придобивки“. Кулминацијата на оваа поврзаност на културните политики и надворешната политика на „цивилизираниот“ и „напредна“ Франција ќе се случи во периодот на Наполеон Бонапарта кога „универзалните“ придобивки на француското општество, како универзално образование, универзална култура и универзални музеи, републиканизам, секуларизам и верска толеранција, ќе бидат понудени како аргумент во прилог и орудие за легитимација на француската политичка и воена доминација на континентот и светот.⁴⁸⁴

Токму наспроти ваквата империјална доктрина, која влечела значајни паралели со империјалното минато на медитеранот, ќе се изградат како концепт и ќе го изградат својот идентитет и значаен дел од современите европски држави и национализми. Консеквентно на овој општествен развој во политичката наука централно место ќе заземе концептот за нација-држава, а принципите на апсолутен суверенитет на националните држави и анархијата, односно нерегулираноста на односите помеѓу нив, ќе се трансформираат во

⁴⁸⁴ Julie Reeves, *Culture and International Relations: Narratives, natives and tourists*, (Routledge, London & New York, 2004), стр.15-16

дел од основните постулати на доминантниот правец во меѓународната теорија, реализмот.⁴⁸⁵

Крајот на Првата светска војна, кога Светските Сили, односно европските колонијални сили, се соочуваат на меѓународна сцена со новите држави кои произлегле од нивните колонијани поседи и растечките неевропски сили од Азија, претставува нов глобален моментум, кој ќе ја иницира и значајно инспирира и научната дебата во меѓународната мисла. Американската револуција и деколонизацијата на Латинска Америка, за момент ќе го одземат аргументот на сила, власт и оружје на доминантната Европа, а сериозно зголемениот број на независни меѓународни субјекти ќе ја стави на испит и идејата за баланс на силите во меѓународните односи. Ваквата нова реалност, која резултирала и со формирањето на Лигата на народите, ќе му даде моментум на „идеалистичкото“ гледање на меѓународните односи.⁴⁸⁶ „Новите“ цивилизациски, хуманистички, и честопати длабоко идеалистички, идеи за единството на човештвото врз база на хуманизмот и придобивките на универзалната цивилизација, ќе варираат од делумно откажување од суверенитетот на државите во прилог на спас од анархијата и војната, до утопистичките тези за глобален федерализам.⁴⁸⁷ Длабоко хуманите пораки на ваквите теории и политички агенди, општите и хуманите вредности и цивилизацијата ги поставуваат наспроти војната и светската анархија, а на овој начин тие ќе остават трајни инспирации во општествата и идеологиите во Европа и светот, како и надеж и идеи кај новоформираните држави, најчесто врз принципот нации-држави, дека ќе можат да фатат приклучок кон ваквиот хуман „светскиот поредок“. Наспроти, оваа идилична компонента на идеалистичките теории на меѓународните односи, тие во себе содржат и компромисна позиција со колонијалното минато, која ги прогласува европските вредности за универзални, на тој начин создавајќи евро-центричен свет, во кој поранешните колонии и неевропски држави се во постојан обид да фатат приклучок.

⁴⁸⁵ Cameron G. Thies, *Progress, History and Identity in International Relations Theory: The Case of the Idealist-Realist Debate*, во научниот журнал

European Journal of International Relations Vol. 8(2), (European Consortium for Political Research, UK, EU and SAGE Publications, USA, 2002), стр.147-175

⁴⁸⁶ Julie Reeves, *Culture and International Relations: Narratives, natives and tourists*, (Routledge, London & New York, 2004), стр.35

⁴⁸⁷ Cameron G. Thies, *Progress, History and Identity in International Relations Theory: The Case of the Idealist-Realist Debate*, во научниот журнал

European Journal of International Relations Vol. 8(2), (European Consortium for Political Research, UK, EU and SAGE Publications, USA, 2002), стр.147-175

Ваквата дискретна или помалку дискретна двојна природа на универзалните, цивилизациски идеи, поврзани со „прогресот“, ќе биде актуелна и по Втората светска војна, а ќе има свој одраз и врз меѓународната мисла. Во периодот на студената војна, федерираната Советска империја, преку идеите за национална и социјална еднаквост, силно ќе го промовира и поткрепи советскиот империјализам,⁴⁸⁸ а во периодот по Студената војна многу скептични политички центри и теоретичари ќе го поврзуваат универзалниот модел на отворена и либерална демократија и глобализацијата со интересите на „американизмот“⁴⁸⁹ и доминацијата на „Западот“.⁴⁹⁰

Токму во оваа насока се и констатациите на канадскиот теоретичар на модерноста, безбедноста и суверенитетот во меѓународните односи и уредник на журналот за Меѓународна политичка социологија, професор Роб Вокер (Rob B. J. Walker). Тој многу суптилно и луцидно ќе ја постави границата помеѓу двата феномени, кои се израз на трансформацијата на европската култура и нејзиниот одраз врз европските нации и глобалните релации. „На многу начини,“ вели Вокер, „културата останува поврзана со инсистирањето на различноста, фрагментацијата и релативизмот, (таа почива) на прославата на традициите кои произлегуваат од одредени (конкретни) заедници,“ и суверенитетот во меѓународните односи, „наспроти тврдењата за универзално човештво –

⁴⁸⁸ Бенедикт Андерсон, како вовед кон второто ревидирано издание на значајното дело во теоријата за нациите и национализмот, „Измислените заедници“, издадено во 1991 година, ќе ја наведе својата анализа од 1983 година за структурата и комплексната позиција на Советскиот сојуз во историјата на меѓународните односи. Овој значаен теоретичар во политичката наука ќе ја забележи амбивалентната природа на Советскиот „применет универзализам“, велејќи дека: „Советскиот сојуз е, еднакво, наследник на пред-националните династички држави од деветнаесеттиот век, колку и предвесник на интернационалистичкиот поредок на дваесетипрвиот век.“

Benedict Anderson, *Imagined Communities – Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*, rev.ed. (Verso, London, UK, & New York, USA, 1991), стр.xi

⁴⁸⁹ Центарот за уметност и култура, релевантен партнер на американската администрација, како и повеќе современи американски теоретичари на меѓународните односи и надворешната политика на САД и институции кои работат во оваа област, ќе го антиципираат проблемот на негативните перцепции кои глобализацијата ги создава кон САД, дури и во јавното мислење на најблиските сојузници. Во студијата на Центарот за уметност и култура јасно е набележан овој проблем преку описот: „За Европеецот или Канаѓанецот влијанието на културната глобализација е јасен: треба само да го вклучи телевизорот, да купи ЦД, да ги прелиста забавните делови на дневниот весник или да помине крај локален МекДоналдс. проблемот за многу Европејци, Канаѓани и Латино-американци, да не ги споменуваме милионите во исламскиот свет, е дека Глобализацијата значи Американизација.“

Julie Reeves, *Culture and International Relations: Narratives, natives and tourists*, (Routledge, London & New York, 2004), стр.171

Harvey B. Feigenbaum, *Globalization and Cultural Diplomacy, issue paper 4*, (Art, Culture and the National Agenda project, Center for Arts and Culture, Washington, D.C., USA), стр.19

⁴⁹⁰ Julie Reeves, *Culture and International Relations: Narratives, natives and tourists*, (Routledge, London & New York, 2004), стр.152-153

тврдења кои имале тенденција (исто така) да произлегуваат од одредени (конкретни) заедници, но (сепак не од било кои, туку) од доминантните заедници.⁴⁹¹

Ваквиот генерален идеен дискурс и поделеност, доминантен во меѓувоенниот период, може да се следи и во делата на теоретичарите на меѓународните односи по Втората светска војна, иако зголемениот број сознанија и искуства и проширениот спектар на научници од различни научни, општествени и културни традиции ќе создаде дополнителна партикуларизација во претпоставките, хипотезите, предрасудите и придонесите на оваа научна дејност.

И во теориите на пост-воените следбеници на реалистите, како и во оние на либералите и застапниците на критичната теорија, воспоставените културни детерминанти, претпоставки и заблуди ги наоѓаме како статичен културен суб-стратум и значаен фондус на научните хипотези. Такви се, на пример, идејата за „нацијата-држава“ кај поголем број на реалистите, како компактен ентитет и единствен релевантен субјект во меѓународните односи, со сопствен компактен и непроменлив идентитет, „карактер“, т.е. култура (според германскиот модел), капитализмот и политичкиот либерализам кои се сметаат за универзални културни вредности на прогресот, како континуитет на идеите на просветителството, од страна на претставниците на либерализмот во теоријата на меѓународните односи, додека пак кај застапниците на критичната теорија, доминира воопштувањето на заедницата и културата на обесправените, наспроти културата и политиките на привилегираните, со импресии од марксизмот и пост-колонијализмот.⁴⁹²

Во декадите по Студената војна, културата и идентитетите, освен суптилен суб-стратум на научната методологија, аксиомите и претпоставките на теоретичарите на меѓународната мисла, се повеќе стануваат активна и важна категорија, преку чии анализи се конструираат и вообличуваат дел од најзначајните современи теории во меѓународните односи. Еден од највлијателните правци во современата меѓународна теорија, кој според многумина аналитичари е веќе доминантен теориски правец кој за прв пат сериозно го загрозува централното место на реализмот во оваа научна дисциплина, конструктивизмот,

⁴⁹¹ Mark B. Salter, *Barbarians and civilisation in international relations*, (Pluto Press, London, UK, 2002), стр.13

⁴⁹² Martin Griffiths, Steven C. Roach, M. Scott Solomon, ed. *Fifty Key Thinkers in International Relations*, second edition, (Routledge, London, UK & New York, USA, 1998), стр. 1,65,161

во исто време е и еден од најзначајните носители на ваквите нови тенденции.⁴⁹³ Она што Јозеф Лепид (Yosef Lapid) го дефинира како нова „грамадна интелектуална отвореност на полето на меѓународните односи,“ може да се дефинира како поширок процес во општествените науки, кој конечно ја допрел и оваа дисциплина,⁴⁹⁴ и во кој културните слоеви во научните теории излегуваат од потсвесното или несвесно влијание на отворениот терен на натпревар на научниците со сопствените културни и идентитетски предрасуди, фиксаци, принципи и вредности. Третманот, влијанијата и интеракцијата на културата и идентитетите е една од основните компоненти врз кој конструктивистите ги градат своите теории.

За конструктивистите, два од трите основни постулати на меѓудржавните односи се интегрален дел од културата, ако не и синоним и дефиниција за влијанието на културата во меѓународните односи. Тие ја дефинираат „интеракцијата помеѓу државите како рефлексија на однапред научен процес во кој акциите ги оформуваат или се оформени од идентитетите, интересите и вредностите.“⁴⁹⁵ Погледната низ оваа призма, меѓудржавната и меѓународната интеракција, преку идентитетите и вредностите, е зависник и заложник на културата, перцепциите, идеите и идентитетите. Единствен, аспект на ваквата дефинираност на интеракцијата, кој потсетува на јасно дефинираните норми на меѓународните односи од страна на реалистите се интересите.

Но, наспроти аксиоматските дефиниции за „националниот интерес“ од страна на дел од теоретичарите во минатото, конструктивистите прикажуваат многу поаналитичен аспект на оваа детерминанта во меѓународните односи. Имено, според конструктивистичките теории државите имаат „корпоративен идентитет“, кој е изграден врз база на „државните цели, кои ги вклучуваат физичката безбедност, стабилноста и економскиот развој,“ но исто така и „признавањето од страна на другите.“ Многу поважно, наспроти ваквиот комплексен идентитет на современите држави, поголем дел од конструктивистите го ставаат социјалниот идентитет – кој е креиран од перцепцијата:

⁴⁹³ Martin Griffiths, Steven C. Roach, M. Scott Solomon, ed. *Fifty Key Thinkers in International Relations*, second edition, (Routledge, London, UK & New York, USA, 1998), стр. 123

⁴⁹⁴ Yosef Lapid, Friedrich Kratochwil, ed. *The Return of Culture and Identity in IR Theory*, (Lynne Rienner Publishers, Boulder, Colorado, USA), стр. 4

⁴⁹⁵ Martin Griffiths, Steven C. Roach, M. Scott Solomon, ed. *Fifty Key Thinkers in International Relations*, second edition, (Routledge, London, UK & New York, USA, 1998), стр.123

„како земјите се гледаат себеси во релација со другите држави во меѓународните односи.“⁴⁹⁶ Токму затоа, тие тврдат дека ваквиот колективен идентитет на државите, честопати влијае тие да отстапуваат од очекувањата и предвидувањата на рационалистичките идеи за однесувањето на системите, кои ги предлагаат нео-реалистите и либералите.⁴⁹⁷ Чекор понатаму, според конструктивистите, е што токму „социјалниот идентитет“, како категорија на субјективно поимање на сопствениот идентитет наспроти другоста, кое е културно-идентитетски артикулиран процес, *par excellence*, е клучен фактор, преку кој „државите ги дефинираат сопствените национални интереси.“⁴⁹⁸ Ваквото дефинирање на основните постулати, мотиви и процеси во меѓудржавните и меѓународните релации, го става корпусот култура-идентитет во центарот на активната глобална интеракција, а влијателните категории кои ги детерминираат овие феномени, стануваат и дел од најзначајните категории на меѓународно ниво.

3. „МЕКАТА МОЌ“, КУЛТУРАТА И ПЕРЦЕПЦИИТЕ КАКО НАДВОРЕШНО-ПОЛИТИЧКА СТРАТЕГИЈА

Значењето на културата во рамките на сите општества, и нејзиното влијание на мислечкиот систем, себе-идентификацијата и социјализацијата на поединецот и заедницата, како и визиите, акциите и реакциите на елитите и пошироките општествени групи прави од неа силна алатка која, свесно или несвесно, ги трансформира општествата, создавајќи нови и различни трендови, вредности и стандарди, како и бариери и мостови кон други колективитети, ентитети, заедници и идентитети во светот.

Во досега презентираниите анализи и заклучоци на дисертацијата се издвојува клучната улога на културата и идентитетите во три значајни области: 1.) конституирањето

⁴⁹⁶ Ibid.

⁴⁹⁷ Yosef Lapid, Friedrich Kratochwil, ed. *The Return of Culture and Identity in IR Theory*, (Lynne Rienner Publishers, Boulder, Colorado, USA), стр. 58

⁴⁹⁸ Martin Griffiths, Steven C. Roach, M. Scott Solomon, ed. *Fifty Key Thinkers in International Relations*, second edition, (Routledge, London, UK & New York, USA, 1998), стр.123-124

на колективните идентитети, идентитетите на националните држави и социјалните односи во рамките на овие ентитети, како и етно-културните и други идентитети и групи кои ги оспоруваат или им парираат на националните држави на локално или меѓународно ниво. 2.) конституирањето и наметнувањето на „универзални“ вредности или минимум заедничко разбирање, кај дел од елитите, за споделените вредности и интереси, кои имаат тенденции да создадат систем или основна инфраструктура на меѓународно ниво, 3.) иницирањето и инспирирањето на нови трендови, кои имаат капацитет да ги ослабат, покорат, трансформираат или заменат сите општествени форми, институции, стандарди и традиции на модерноста, на национално и меѓународно ниво.

Во таа насока, современата надворешна политика, особено во последните децении, инспирирана од важноста и растечката улога на културата, идентитетите и перцепциите во меѓународните односи, покажува се поангажиран однос на полето на културата и активен однос и политики кон идентитетите и перцепциите на поединците, групите и пошироката јавност. Ваквите ориентации и приоритети на надворешно-политичките стратегии, го интензивираат глобалниот натпревар на симболите, историските и квази-историските фабули, идентитетите од минатото и нивните реминисценции и современи артикулации и адаптации, и се повеќе го нагласуваат значењето на аспектот на перцепциите, разбирањата и имиџот на државите во меѓународните односи.

Овој аспект на унапредување на сопствените надворешно-политички цели преку создавање на допадлива, влијателна и привлечна слика за сопствената држава во странската или меѓународната јавност од теоретичарите на надворешната политика најчесто се нарекува „мека моќ.“ Во децениите на Студената војна, често пати овој концепт и неговите цели биле третирали како втора шина на надворешната политика, комплементарна на „цврстата моќ“ на државите, која почива на нивната економска и воена сила.⁴⁹⁹ Сепак, влијанието на „меката моќ“ на САД во финалниот резултат на Студената војна, како и огромното значење на етничките, религиозните, регионалните и другите културни димензии на односите на народите, колективитетите и поединците во

⁴⁹⁹ Joseph S. Jr. Nye, *Public Diplomacy and Soft Power*, во научниот журнал *Annals of the American Academy of Political and Social Science* Vol. 616, Public Diplomacy in a Changing World (SAGE Publications & American Academy of Political and Social Science, USA, 2008), стр.94-95

декадите по падот на Берлинскиот сид, ќе го променат местото на „меката моќ“ од придружен, во доминантен аспект на надворешно политичките стратегии.

Денес, перцепциите, идеите и визиите за државите, нивните вредности и политики ќе станат детерминирано и егзистенцијално прашање на надворешната политика на државите и меѓународните односи воопшто. Па така, додека на средината на дваесеттиот век европските лидери се свесни дека „и најдобрите дипломатски политики можат да бидат неуспешни доколку ја занемарат задачите на објаснување и убедување што ги наметнува модерноста...“,⁵⁰⁰ денес во ултра-глобализираниот, хипер-активен и комуникативен свет објаснувањето, убедувањето и создавањето перцепции не е дел или аспект на дипломатската пракса, туку основа од која се повлијаени и од која се трга во креирањето на сите надворешно-политички стратегии.

Во современата „информатичка ера“, според многумина теоретичари и практичари на меѓународните односи, политиката се сведува на „чија приказна ќе победи“.⁵⁰¹ Во ваквиот егзистенцијален културен натпревар не учествуваат само државите, но се поактивно и поеднакво се вклучуваат и недржавните актери во меѓународните односи, како меѓународните корпорации, медиумите и глобалните мрежи, активистите на разни локални и меѓународни каузи, меѓувладини и невладини организации и групи, како и различни радикални движења и структури од криминален, религиозен, идеолошки и друг профил. Сите тие го легитимираат своето место во меѓународните односи преку симболи, фабули, научни аргументации и мистификации од минатото, на тој начин создавајќи силна конкуренција и обврска од страна на националните држави за активно преиспитување, ревитализација и нови артикулации на митовите, перцепциите и вредносните системи врз кои се базира и легитимира нивниот примат во светскиот поредок.

Во овој контекст, и археолошките и историските хипотези, фабули, документи и артефакти, кои, во континуитет, претставувале извор и материјал за локалните,

⁵⁰⁰ Joseph S. Jr.Nye, *Public Diplomacy and Soft Power*, во научниот журнал *Annals of the American Academy of Political and Social Science* Vol. 616, *Public Diplomacy in a Changing World* (SAGE Publications & American Academy of Political and Social Science, USA, 2008), стр.97

⁵⁰¹ Joseph S. Jr.Nye, *Public Diplomacy and Soft Power*, во научниот журнал *Annals of the American Academy of Political and Social Science* Vol. 616, *Public Diplomacy in a Changing World* (SAGE Publications & American Academy of Political and Social Science, USA, 2008), стр.100

националните и регионалните идентитети, денес добиваат нова димензија и огромна моќ во создавањето перцепции и имиџ на субјектите во меѓународните односи, апелирајќи кон симпатиите и приврзаноста кон нив на широки слоеви и значаен број на детериторијализирани групи и поединци на глобално ниво.

Во современата глобална реалност универзитетските средини и културните и општествени елити повеќе немаат монопол ниту во продукцијата на археолошките проекти, иницијативи и проучувања, ниту се единствена цел или жртва на митологизирани слики, идентитети, предрасуди и „вистини“ создадени или адаптирани во рамките на овој процес.

Повеќе од кога и да е, симболите, идентитетите и вредностите поттикнати или аргументирани од археолошка подлошка се репродуцирани и наметнати во светската јавност преку забавната и филмската индустрија, која од нив создава универзални и моќни пораки со огромно влијание во свеста на поединците, групите и општествата. Возобновениот интерес на Холивуд⁵⁰² кон овие, симболи, идентитети, митско-историски карактери и фабули, видлив преку преку епските остварувања како „Троја“ (2004) и „Александар“ (2004), „Триста“ (2007) и слично, се само дел од поширокиот спектар на овие тенденции.⁵⁰³ За илустрација, само во Велика Британија во 2001 и 2002 година, десет милиони гледачи ги гледале двете последни продолженија на филскиот серијал „Индијана Џонс“, а само во 2001 година британските телевизии емитувале 31 серија и 19 документарни филмови со археолошка содржина, не земајќи ги предвид историските и други поврзани тематика, со кои бројот би бил многу поголем. Археолошките серии само во Велика Британија имаат пет милиони гледачи, а ако на ова се додадат популарните серии како германските „Авантури во минатото“ и „Наследници на Шлиман“, шведските „Лулката на Шведската држава“ и „Рефлексии на минатото“, и огромниот број гледачи на глобалните специјализирани американски канали, како History (History Channel), Discovery Channel, National Geographic Channel⁵⁰⁴ и други, бројот на поединци директно

⁵⁰² По раните епски остварувања, како „Клеопатра“ (1934 и повторно во 1963), „Последните денови на Помпеја“ (1935), „Деметриј и гладијаторите“ (1954), „Елена од Троја“ (1954), во седумдесеттите и осумдесеттите години интересот е малку намален.

⁵⁰³ Lloyd Llewellyn-Jones, *Hollywood's Ancient World*, во едицијата на

Andrew Erskine, ed. *A Companion to Ancient History*, (Blackwell Publishing, Oxford, UK, 2009), стр.564-579

⁵⁰⁴ За пристапот кон археологијата на журналот National Geographic, кој исто како и телевизискиот канал е проект на National Geographic Society, екстензивен и критичен осврт дава поглавјето Јавни презентации и приватни интереси: археологијата на страниците на National Geographic,

инспирирани од археолошката тематика преку документарната програма станува многу поголем.⁵⁰⁵

Врвниот интерес, особено на западната јавност, за археолошката тематика во медиумите, а пред се моќниот медиум на телевизијата,⁵⁰⁶ на влезот во новиот милениум продуцентите ќе го наречат според својата популарност „нов рок-ен-рол“, а филмскиот историчар Керол Калик „златно време на археологијата во ... мас-медиумите“.⁵⁰⁷

Но, оваа „митологизација на археологијата“ преку медиумите, е само најјасно експонираниот индикатор на нејзиното глобално влијание, а вистинските културни и идентитетски импликации на митологизираниите хипотези, фабули и артефакти на археологијата треба да ги бараме во широкиот спектар од манијата за митолошки и легендарни содржини во уметноста и медиумите, па се до глобалната потрага по идентитет и смисла на поединците и групите во глобализирачкиот свет.

Наспроти ваквите тенденции, археолошката наука во последните децении низ ригорозен процес на авто-рефлексивни процеси и истражувања, успеа на надмине значајни недостатоци и заблуди во својата дејност, а големата продукција на научни трудови и развојот на различни и дисперзни фокуси и перспективи во археолошките теории и истражувања ја засилуваат демитологизирачката компонента и значење на научниот процес. Но, демистификацијата на научните и популарните заблуди не е праволиниски процес, туку само сила која отвора демократски и идеен простор, кој најчесто е повторно пополнет преку создавање на нови, реактуелизирани или адаптирани идентитети. Докажувањето од страна на поединечни научници и нови научни сознанија дека одредени „засегнати групи (во меѓународните односи) се арбитрарно дефинирани од меѓусебните перцепции не ја менува значајно реалноста дека човечкиот натпревар и

Peter Gathercole, David Lowenthal, ed. *The Politics of the Past*, (Routledge, London & New York, 1994), стр.23-24

⁵⁰⁵ Cornelius Holtorf, *Archaeology is a Brand! The Meaning of Archaeology in Contemporary Popular Culture*, (Archaeopress, Oxford, UK, 2007) стр.29-34

⁵⁰⁶ Mark Gillings, *The Real, the Virtually Real, and the Hyperreal: The Role of VR in Archaeology* во едицијата

Sam Smiles, Stephanie Moser, *Envisioning the Past : archaeology and the image*, ed. (Blackwell Publishing, Oxford, UK, 2005), стр.223-239

⁵⁰⁷ Cornelius Holtorf, *Archaeology is a Brand! The Meaning of Archaeology in Contemporary Popular Culture*, (Archaeopress, Oxford, UK, 2007) стр.29-34

агресијата за ресурси и статус најчесто се дефинира и оправдува со етнички“ мистификации и други форми на „измислени колективитети“.⁵⁰⁸

Во овој активен процес на глобално ниво, во кој учествуваат јавноста, популарната култура, како и науката и политиката, со огромна брзина и постојано се создаваат, преиспитуваат и соборуваат научни аргументи, теории, хипотези, сознанија, како и со нив поврзани митологизации, општествени норми, култови и реликвии. Во ерата на „информатичкото општество“, каде се мешаат реалното и виртуелното преку социјалните игри, мрежи и алатки на комуникациските технологии,⁵⁰⁹ се поголем број на поединци и групи активно живеат и сочувствуваат со инстант-световите креирани од хипер-реалноста.⁵¹⁰ Резултанта на ваквиот драматичен процес е изразената доминација на релативизмот во науката и општеството, како и појавата на какафонија во глобалните односи и ксенофобичните реакции кон интензивно плурализирачката реалност.

Токму затоа, археологијата и културата воопшто, денес повеќе од кога и да е, се здобиваат со значајно место и одговорност во создавањето и култивирањето на демократска и плурална атмосфера во рамките на општествата и во глобалната заедница,⁵¹¹ како и неоспорно влијание во изградбата на социјалната-кохезија во рамките на општествата и клима на разбирање и соработка во меѓудржавните односи.

Националните држави, пак, кои секогаш себе се поимале и легитимирале преку „колективното минато, кое тие активно го измислуваат (замислуваат), поттикнуваат и промовираат“ се особено ранливи на овој процес на интензивно и постојано преиспитување и трансформација на митовите и симболите.⁵¹² Како доминантен, но и загрозен актер на меѓународната сцена, државите се егзистенцијално задолжени и насочени во рамките на својата надворешна, и вкупна, политика да создаваат витални, инспиративни и стабилни перцепции, ползувајќи ги симболите, фабулите и митовите од

⁵⁰⁸ G. J. Ashworth, Brian Graham, J. E. Tunbridge, ed. *Pluralising Pasts: Heritage, Identity and Place in Multicultural Societies*, (Pluto Press, London, UK, 2002), стр.30

⁵⁰⁹ Sam Smiles, Stephanie Moser, ed. *Envisioning the Past: Archaeology and the Image*, (Blackwell Publishing, Oxford, UK, 2005), стр.204-239

⁵¹⁰ Ian Russell, ed. *Images, Representations and Heritage - Moving beyond Modern Approaches to Archaeology*, (Springer Science&Business Media, New York, USA, 2006), стр.361-366

⁵¹¹ Ibid.

⁵¹² Dimitris Plantzos, *Archaeology after the End of History*, во научниот журнал

Historien Vol. 12: Questions and Orientations in History during the last 20 years. Part 1 (Cultural and Intellectual History Society & National Documentation Centre, Athens, Greece, 2012), стр.75

минатото со особено истенчено чувство и одговорност за нивната компатибилност и ефективност во рамките на целите во сегашноста и иднината, а имајќи ја предвид постојано трансформирачката природа на глобалните односи и реалности.

4. КУЛТУРНАТА ГЛОБАЛИЗАЦИЈА И ИНТЕРВЕНЦИОНИЗМОТ НА НАЦИОНАЛНИТЕ ДРЖАВИ

Античкиот мит, сведочи дека божицата Атена и нејзиниот симбол, маслиновото дрво, биле врвните заштитници на древниот град Атина, силната карпеста микро-држава на рабовите на Медитеранското море. Симболичкиот непријател на божицата бил Посејдон, богот на морето, со неговите силни бранови, кои носеле морски бури. Овој Бог го симболизирал огромното Медитеранско море, на тој начин во исто време симболизирајќи го медитеранскиот регион, кој отсекогаш бил многу мултикултурално и взаемно поврзан, како единствената позната глобална реалност во тоа време.

Епската битка, според античкиот мит се водела помеѓу маслиновото дрво во сувите карпи и силните бранови на големото Посејдоново море. Победил коренот, а оттогаш Атињаните останале жедни.⁵¹³

Се чини дека денес, како никогаш порано, маслиновите дрвја⁵¹⁴ на современите нации и држави решително се борат против силните бранови на глобализирачкото море.

⁵¹³ Овој мит е интересна алузија за изложеноста на хеленските полиси на медитеранот и неговите културни приности, наспроти симболичната податност на митот за анализа на брановите на глобализацијата, во неговите достапни верзии. Посејдоновото солено море не удира како бран, туку избира како извор. Маслиновото дрво, пак, како разстение што успева на „атинската плитка земја“ во класичниот период претставувало значаен симбол на просперитетот и идентитетот на градот. Daniel Ogden, ed. *A Companion to Greek Religion*, (Blackwell Publishing, Malden, MA, USA & Oxford, UK & Carlton, Australia, 2007), стр.402

⁵¹⁴ Thomas Friedman, *The Lexus and the Olive Tree: Understanding Globalization*, (Picador, New York, USA, 1999), стр.29-43
Оваа митолошка алузија е инспирирана од теориите на Томас Фридман кој тврди дека поголемиот број современи држави денес имаат изградено флексибилни модели кои непрестајно се прилагодуваат „помеѓу силите на традицијата и идентитетот претставени од

Можеби нивните единствени културни вредности и традиции се стари дрвја на карпата, но тие се единствената гаранција дека нациите нема да бидат збришани од новата глобална културна матица.

Новата глобализирачка стварност непрестајно го менува човековото знаење, образование, изразена култура и вредности. На тој начин, таа претставува закана за сите облици на локални и национални култури и идентитети, создавајќи нова културна комплексност и отворајќи широк простор за нови културни текови и културни судири низ светот.

Како реакција на овие настани, голем број нации и држави одлучиле силно да инвестираат во сочувувањето и развојот на нивната култура. Тие се залагаат за претставување и нудење на своите вредности, идентитет и желби, но истовремено и за приближување до идеите, идеалите и вредностите на другите.

Брендирање на нацијата

Професор Петер Ван Хем, истакнат европски експерт за меѓународни односи и Директор на Програмата за истражување на глобалното управување на Холандскиот институт за меѓународни односи Клингендајл, ќе ја забележи современата „промена во политичките парадигми, промена од модерниот свет на геополитиката и моќта во пост-модерен свет на имиџи и влијание“. Ова е зрела слика на позициите и стратегиите на националните-држави, кои по две децении од крајот на Студената војна, се поинтензивно се натпреваруваат меѓу себе, но и со другите актери во интензивно глобализирачките односи во светот.

„Национален бренд“ или „брендирање на нацијата“ е концепт создаден во средината на деведесетите години, кој ги ревитализира националните традиции на европскиот деветнаесетти век, преку инфраструктурата и сфаќањата на глобалниот

маслиновото дрво и патот кон ,оддржување, подобрување, просперитет и модернизација' претставени од Лексус – раскошниот јапонски цар.

капитализам.⁵¹⁵ Оваа идеја ја антиципира и утилитаризира новата глобална реалност, во која паралелно расте влијанието на традиционалните „национални“ и етно-културни чувства на народите, како и во рамките на националните држави, и престижот и улогата на глобалните медиуми, трговија, корпорации, трговски брендови, организации и каузи. Концептот на „брендирање на нацијата“, дава можност нациите, како продукт на симболите, традициите, идентитетите и културата да се вклучат во глобалниот пазар на понуди и идеи.

Ваквиот концепт станува се подоминантен во надворешните политика на државите ширум светот, претставувајќи дел од нивните најзначајни успеси и грешки на современите надворешно-политички стратегии. Сепак, концептот е, истовремено, силно критикуван и несфатен во пошироката јавност, а особено во дискурсот на внатрешната и „дневната“ политика. Во многу држави „коментатори од секој дел на политичкиот и социјалниот спектар во различни времиња и публикации ја изразиле својата антипатија и осуда за оваа идеја, оценувајќи ја како одбивна и вештачка.“⁵¹⁶

Причините за ваквите реакции кон овој значаен пост-модерен феномен на меѓународните односи лежат во парадигмите и традициите на модерноста, чија доминација е сеуште присутна во мисловните и емотивните матрици, како на дел од интелектуалните елити, така и во пошироката јавност. Класичната културна поделеност на „западното“, а во најголем дел и глобалното, општество помеѓу идејните концепти на национализмот и космополитизмот, доминантни во деветнаесеттиот и дваесеттиот век, најчесто ја наоѓа за непријана вредносната и идеолошката неутралност на овој пост-модерен феномен во однос на модерната дебата на меѓународните односи. Уште повеќе, дел од неговите основни претпоставки и стратегии ги поткопуваат постулатите на главните идејни и идеолошки правци на модернизмот.

Застапниците на „брендирањето на нациите“ најчесто се водат од две основни теоретски премиси. Прво, следејќи го доминантниот тренд во антропологијата,

⁵¹⁵ David Mason, *Ethnicity and Politics, Encyclopedia of Government and Politics, Vol. I*, (Routledge, London, UK & New York, USA, 1992), стр.508-516

⁵¹⁶ Nadia Kaneva, *Nation Branding: Toward an Agenda for Critical Research*, во научниот журнал *International Journal of Communication Vol.5* (USC Annenberg Press, USA, 2011), стр.120-123

социологијата и политологијата, се повеќе артикулиран во сите општествени науки, тие нациите најчесто ги третираат како „замислени заедници“, а државите како ентитети креирани врз база на потребите, целите и идеите на „замислените заедници“. При тоа, во рамките на своите, вообичаено, економски и технолошки научни и професионални традиции,⁵¹⁷ протагонистите на „националниот бренд“, најчесто, обрнуваат внимание на сличностите на нациите со трговските и други продукти и ентитети, кои исто така се ползуваат со одредени симболи, традиции, изразни форми и мистификации, со цел да создадат лојалност кај конзументите на продуктот и да го продадат истиот во различни варијации, што почесто и на што поголем број од нив.⁵¹⁸

Ваквиот екстремно економски и бизнис насочен жаргон е груб и често пати несватлив, како за поширокиот аудиториум и фанатичните следбеници на класичните парадигми на национализмот, така и за многу интелектуалци и општествени елити, за кои културата, вредностите и наследството се значаен аспект на општеството, особено во контекст на нивна одбрана од глобализациските бранови.⁵¹⁹ Во оваа насока е и обраќањето на еден од истакнатите француски теоретичари на меѓународните односи, професорот по политички науки на универзитетот Сорбона, Мишел Жирар, кој пред лондонската публика во 1999 година ќе нагласи дека: „Во Франција идејата за ре-брендирање на земјата (државата) би била широко неприфатлива поради популарното чувство дека Франција е нешто кое има своја природа и субстанца, различна од онаа на корпорациите. Корпорација може да се ребрендира, но не држава. Може да земете продукт, на пример прашок за миење, и да му го промените името, што се прави многу често. Честото ре-брендирање е нормално, особено кај продуктите за широка употреба, но може ли ова да биде случај и со земјите? ... Земјата поседува специфично достоинство што не е случај со промовиран продукт ... Во Франција е незамисливо за Ширак да се обиде да ја ре-брендира Франција,“ ќе додаде професор Жирар.⁵²⁰

⁵¹⁷ Nadia Kaneva, *Nation Branding: Toward an Agenda for Critical Research*, во научниот журнал *International Journal of Communication Vol.5* (USC Annenberg Press, USA, 2011), стр.120-121

⁵¹⁸ Wally Olins, *Branding the Nation – the historical context*, во научниот журнал *The Journal of Brand Management*, Vol.9/4, (Palgrave Macmillan, London,UK & New York,USA, 2002), стр.242-243

⁵¹⁹ Wally Olins, *Branding the Nation – the historical context*, во научниот журнал *The Journal of Brand Management*, Vol.9/4, (Palgrave Macmillan, London,UK & New York,USA, 2002), стр.242-243

⁵²⁰ Nadia Kaneva, *Nation Branding: Toward an Agenda for Critical Research*, во научниот журнал

Наспроти ваквите констатации што во различен формат и количина ги содржат рецидивите на вредносниот систем создаван во деветнаесеттиот и почетокот на дваесеттиот век, значаен дел од теоретичарите на меѓународните односи, теоретичарите на медиумите и комуникациите, како и специјалистите за менаџирање на брендови, поткрепени од новите сознанија и анализи на археологијата, историјата и други општествени науки, предочуваат дека голем број од „безвремените“ симболи и фабули на национализмот, како и културните и општествени стандарди и традиции се сами по себе продукт на „брендирање“ или процес по многу карактеристики сличен на современото „национално брендирање“, кој денес го нарекуваме создавање на современите нации. Уште повеќе, унифицирањето на јазикот, митовите, културата, традициите и литературата и слично во процесот на формирање на современите нации, бил од многу аспекти подраматичен и понедемократски процес, кој истиснал во историјата бројни традиции и идентитети, а со дел од нив и крваво се пресметал.⁵²¹ Наспроти овој процес од минатото, „националниот бренд“ не се фокусира на потиснување на широкиот спектар на културни и идентитетски форми и традиции во локалните средини, туку само кондензира дел од нив, и во рамките на еден „културен пакет“ ги промовира и артикулира, пред се, во полза на надворешно-политичките стратегии и приоритети.

Но, токму ваквиот аспект на гледање и дејствување на протагонистите на идејата за „националниот бренд“, влегува во сериозна колизија со претставниците на лево-ориентираните идеи и традиции во науката и општеството. Тие, долго низ модерноста, се залагаат за објективноста во општествените и меѓународните односи и напуштање или занемарување на „субјективните“ култури, традиции и идентитети, кои според овие теоретичари и идеолози се вештачки создадени, преценети и создаваат конфликти и застој во вкупниот „развој“. Во овој дел, особено е доминантно оспорувањето на суштината, историјата и митовите на нациите и националните држави, како доминантен фактор и основна препрека за идеалистичките и интернационалистичките теории во меѓународните односи. Ваквите тенденции дале свој придонес во научната и општествената демистификација на дел од парадигмите на национализмот и со него поврзаните нус-

International Journal of Communication Vol.5 (USC Annenberg Press, USA, 2011), стр.120-123

⁵²¹ Wally Olins, *Branding the Nation – the historical context*, во научниот журнал

The Journal of Brand Management, Vol.9/4, (Palgrave Macmillan, London,UK & New York,USA, 2002), стр.242-243

појави и феномени, но истовремено, според Дејвид Мејсон (David Mason), ова предизвикува и некритично „потиснување на етницитетот“ и други феномени поврзани со културата „на теоретската периферија од современата општествена наука“, кое не е објективен научен резултат, туку „резултат на парадигматичниот натпревар меѓу теориите за модернизацијата и марксистичките школи на општествениот развој.“⁵²²

Заговорниците на идејата за „национален бренд“, на овој начин, се поддеднакво оддалечени од примордијализмот, како и конзервативизмот, кој тендира да го поврзе националниот идентитет со поширокиот спектар на култура и традиции, а на тој начин и со востановените општествени односи, но и либералите, реалистите, идеалистите и голем дел од лево-ориентираните мислители, кои, вообичаено, го занемаруваат значењето на идентитетите и културите во општествените односи и односите помеѓу народите.

Наспроти ова, современите тенденции во археолошката теорија и пракса, одат во прилог на претпоставките на теориите за „брендирање на нациите“, како и на други пост-модерни феномени во областа на општествените трансформации, на тој начин, се чини, уште еднаш потврдувајќи ги принципите за органската поврзаност помеѓу сферите на општественото и научното. Прво, посветената и принципиелна работа на мноштво археолози, кои секојдневно со своите нови сознанија ги рушат хипотезите за компактниот и „безвременски“ карактер на идентитетите и културите, отвораат се повеќе простор за гледиштето, пред се во надворешната политика, дека нивната флексибилност и менливост низ историјата ги прави податни и за информативните, надворешно политички и културни стратегии во сегашноста. Второ, современите докази на археолозите, кои докажуваат дека голем дел од најзначајните, најприсутни и доминантни вредности и културни придобивки на глобалната цивилизација, се резултат на мистификации на археолошки сознанија и артефакти, како и погрешни и надминати хипотези, говори во прилог на значењето, влијанието и моќта која произлегува од симболите и идеите од минатото, без разлика дали тие се вистините, акомодирани кон потребите на корисникот или се, свесна или несвесна, целосна измислица за истите потреби. Трето и најважно, огромната продукција на археолошки сознанија, теории, локалитети и артефакти, како и новите фокуси на

⁵²² David Mason, *Ethnicity and Politics, Encyclopedia of Government and Politics, Vol. I*, (Routledge, London, UK & New York, USA, 1992), стр.568-586

археолошкиот интерес, кои осветлуваат нови и занемарени елементи на културите од минатото, активно учествуваат, без разлика дали се свесни и согласни, во создавањето материјал за ре-брендирање на националните држави, нациите, местата и регионите, или создавање на сосема нови брендови врз база на внимателна и наменска селекција на материјали и алегии од купиштата археолошки материјал и нови сознанија и хипотези. Свесни за ваквите околности се и современиите теоретичари на развојот на археолошката наукагрк....

Многумите археолози и други научници уверени во оправданоста и корисноста на „брендирањето на нацијата“, свесно се впуштаа во оваа општествена активност, паралелно со својата научна дејност. Додека, дел од научните пуристи сеуште го осудуваат ваквиот ангажиран однос, тој со својата јасна поделба помеѓу скептичната наука и ползувањето на симболи и фабули инспирирани од неа во општествената активност е значаен чекор напред од научно-политичките интриги на модерноста, кои ја одржуваа папочната врска на научниот интерес и политичката прагма, а притоа ја негираа или дел од нив беа несвесни за истата. Новиот однос воспоставен од пост-модернизмот е многу по самосвесен и се доближува до дефинициите на односите на науката и применетата наука, со кои „западниот свет“ е особено горд.

Ваквиот значаен придонес на примената на археолошките и историските сознанија, хипотези и артефакти во подобрување на општествената реалност, дел од теоретичарите на меѓународните односи и надворешната политика сметаат дека достигнува значајно ниво токму преку стратегиите за креирање и менаџирање на националниот бренд.

Современите теоретичари од повеќе научни области во изминатата деценија екстензивно аргументираат и дебатираат за ефектите на „брендирањето на нациите“, ⁵²³ но се чини дека во современиот хиперактивен и комуникативен свет на безбројни информации и понуди првата и најзначајна задача на ова брендирање е да се покаже на поширока јавност надвор од границите дека одредена нација, култура, регион или држава

⁵²³ Професор Канева разгледува екстензивен примерок од сто и осумдесет трудови, кои ги дели во три области во согласност со научната дисциплина од која потекнува проучувачот или фокусите на истражување и методите на пристап кон феноменот на „националниот бренд.“

Nadia Kaneva, *Nation Branding: Toward an Agenda for Critical Research*, во научниот журнал *International Journal of Communication Vol.5* (USC Annenberg Press, USA, 2011), стр.117–141

воопшто постои. За големината на овој современ егзистенцијален предизвик, од кој можеби се исклучени само дел од најголемите држави, ја опишува британскиот експерт за брендирање и според многумина „татко“ на терминот „национален бренд“, Сајмон Енхолт (Simon Anholt). Тој ќе посочи дека: „Ако луѓето мислат било што (и воопшто нешто) за вашата земја вие сте меѓу среќните, бидејќи тоа значи дека сте регистрирани на нивните радарски екрани, вие постоите, и (со тоа) постои база на знаење или верувања со која може да почнете да работите.“ Објаснувајќи дека е најтешко да се започне приказната за некоја нација, а многу поедноставно да се пренасочи имиџот, перцепциите и пораките, Енхолт доловува еден нов феномен во меѓународните односи, во кој народите и групите не бараат признавање само од своите соседи или некоја меѓународна или меѓувладина организација, туку значаен аспект на нивното „постоење“ е признанието и спознанието од делови од глобалната јавност.⁵²⁴

Меѓутоа, импликациите на концептот на брендирање на нациите, се многу пошироки од основното егзистенцијално ниво и токму затоа, наоѓаат бројни поддржувачи и во теоријата (научната заедница) и во бизнис секторот, а во исто време се и доминантен феномен на современите национални политики. За значењето на брендот за успешниот развој на државите и општествата, говори и анализата на Пол Темпорел (Paul Temporal), кој се осврнува на различните области на општествен просперитет и развој, кои можат да бидат поттикнати и директно помогнати од националниот бренд. Во оваа категорија Темпорел ќе вброи низа области од врвно значење за сите национални политики на современоста, како: „зголемување на стабилноста на валутата, помош за враќање на меѓународниот кредибилитет и довербата на инвеститорите, враќање на намалениот меѓународен рејтинг, зголемување на меѓународното политичко влијание, раст на извозот на брендирани продукти и услуги, стимулирање на појаки меѓународни партнерства, засилување на архитектурата на нацијата (самодовербата, гордоста, хармонијата, амбициите и националната убеденост),“ надминување на предрасудите и лошиот имиџ,⁵²⁵ „зголемен перистап на глобалните пазари, зголемување на кометитивната моќ во однос на

⁵²⁴ Simon Anholt, *Brand New Justice: The upside of global branding*, (Butterworth-Heinemann, Oxford, UK, 2003), стр.127

⁵²⁵ Говорејќи во конкретниот случај за влијанието на брендирањето на нацијата за азиските земји, Темпорел ќе посочи дека, според неговото мислење, преку оваа стратегија можат да се променат и некои од најзначајните предрасуди на западот кон азиските земји, како ситуацијата со човековите права и корупцијата во овие општества.

регионалните и глобалните конкуренти и одбрана на сопствениот пазар.⁵²⁶ Други теоретичари, пак, го посочуваат овој концепт како значаен поттик во позитивен правец за важни национални приоритети на повеќе земји, како евро-интегративниот процес⁵²⁷ и намалувањето на „одливот на мозоци.“⁵²⁸

Во насока на новите доминантни теории на конструктивистите во меѓународните односи, доктрината на „брендирање на нацијата“ оди и чекор понатаму поставувајќи си високи цели како зајакнување на социјалната кохезија и намалување на тензиите предизвикани од културите и идентитетите во рамките на едно општество, но и подобрување на билатералните односи на државите, како и влијанието врз вкупното подобрување на меѓународните односи.

Имајќи ги предвид современите теории на меѓународните односи, според кои „социјалниот идентитет“ на државите, кој е креиран од перцепцијата за тоа „како земјите се гледаат себеси во релација со другите држави во меѓународните односи“,⁵²⁹ а оваа субјективност е клучен фактор во пошироките политики,⁵³⁰ свесното проектирање, адаптации и конструирање на аспекти на идентитетот и перцепцијата за себе во очите на странската јавност добива димензии на мировен проект и во рамките на општествата и во односите помеѓу нив. Во оваа насока одат и анализите на професор Петер Ван Хем, кој смета дека „брендирањето може да го канализира националното чувство во надворешно-ориентиран начин на колективна идентификација, постепено заменувајќи го национализмот“ во самиот национален контекст.⁵³¹ Ваквата, висока цел, гледана со недоверба од дел од теоретичарите претпоставува дека организираното и државно спонзорирано „ре-брендирање“ на нацијата, и покрај тоа што ќе се ползува со идентитетските и културните компоненти, тоа ќе го отклони колективниот, а преку него и

⁵²⁶ Simon Anholt, *Brand New Justice: The upside of global branding*, (Butterworth-Heinemann, Oxford, UK, 2003), стр.146

⁵²⁷ Simon Anholt, *Brand New Justice: The upside of global branding*, (Butterworth-Heinemann, Oxford, UK, 2003), стр.147

Nadia Kaneva, *Nation Branding: Toward an Agenda for Critical Research*, во научниот журнал *International Journal of Communication Vol.5* (USC Annenberg Press, USA, 2011), стр.126

⁵²⁸ Simon Anholt, *Brand New Justice: The upside of global branding*, (Butterworth-Heinemann, Oxford, UK, 2003), стр.147

⁵²⁹ Martin Griffiths, Steven C. Roach, M. Scott Solomon, ed. *Fifty Key Thinkers in International Relations*, second edition, (Routledge, London, UK & New York, USA, 1998), стр.123

⁵³⁰ Yosef Lapid, Friedrich Kratochwil, ed. *The Return of Culture and Identity in IR Theory*, (Lynne Rienner Publishers, Boulder, Colorado, USA), стр. 58

⁵³¹ Nadia Kaneva, *Nation Branding: Toward an Agenda for Critical Research*, во научниот журнал *International Journal of Communication Vol.5* (USC Annenberg Press, USA, 2011), стр.126

дел од личниот идентитет на граѓаните од историските фрустрации, недоверба и лошо искуство со соседите, кон ползување на културните артикулации на овие традиции за успешно водење на националната економија и меѓународната економска соработка, и натпревар со соседите и другите во привлекувањето инвестиции, туристи, културни и спортски манифестации и слично.

Во визијата на Енхолт за капацитетите на овој концепт во меѓународните релации, иако глабоко повлијаена од западните вредности и гледишта на светот, може да се забележи идилична идеја за поврзување на националните и глобалните интереси, парадигми кои се долго актуелани помеѓу елитите на светско ниво, а веќе еден век се и во центарот на дебатите на теоретичарите на меѓународните односи. Енхолт тврди дека: „пазарно-базираниот поглед на светот, од кого е условена и теоријата за брендирање на местата (и нациите), е по својата природа мирен и хуманистички модел на односи помеѓу народите“, кој базира на натпревар за преференците на индивидуата, и како таков „се чини многу поверојатно да резултира во подолготраен мир во светот“.⁵³²

Заклучок

Во пост-модерната хипер-реалност на глобално ниво возобновените и митологизирани историски симболи, фабули, личности и артефакти се повеќе го профилираат светот и животот на поединците и групите, создавајќи пријатна атмосфера на интимност и социјална интеграција пред брановите на рапидната економска и културна глобализација.

Поединците и групите се повеќе живеат во рамките на своите перцепции за светот околу нив, а во брзото темпо на глобализираниот живот овие наметнати и симплифицирани слики за реалноста и идентитетите стануваат смисол со кој мотивира во

⁵³² Nadia Kaneva, *Nation Branding: Toward an Agenda for Critical Research*, во научниот журнал *International Journal of Communication Vol.5* (USC Annenberg Press, USA, 2011), стр.126

човечките колективни и поединечни потфати и суштински влијае во градењето на меѓучовечките релации.

Археологијата како особено визуела наука, која перцепциите за минатото ги гради врз артефактите и другите материјални остатоци, станува уште позначајна во обезбедувањето на свеж материјал кој додава нова боја во овие инстант светови, кои се често дел од нечија комерцијална или идејна понуда.

Нациите, пак, се помалку зависат од модерните парадигми на економијата и безбедноста, чии тенденции се се почесто глобални. Тие се трансформираат во брендови, кои ги кондензираат и реартикулираат симболите, фабулите, идентитетите и културите од минатото во насока на креирање на доволно интересен виртуелен простор, со кој ќе се идентификуваат „сонародниците“, граѓаните,⁵³³ во кој ќе гледаат интерес туристите и компаниите. Ваквиот бренд-нација е пост-модерната основа за социјална кохезија во општеството и односи на мир и стабилност со соседите.

Токму затоа, New York Times Magazine во 2005 година „брендирањето на нациите“ ќе го прогласи за една од најзначајните идеи, а научниците во оваа област ќе ги повикаат државите, по примерот на компаниите внимателно да приоѓаат кон изградбата на својот углед и да „живеат во рамките на својот бренд“, бидејќи „во поврзаниот свет во тоа се состои целото државништво (statecraft)“.⁵³⁴

Некои теоретичари на меѓународните односи во концептот за национално брендирање, како културен натпревар на нациите, се обидуваат да најдат нов мост на националниот и глобалниот, локалниот и заедничкиот интерес во меѓународните односи. Дали овој нов феномен на пост-модерност ќе ги направи похумани односите помеѓу нациите ќе покаже времето, но она што е веќе евидентно е дека „нацијата што ќе се направи себе најпривлечна ќе ги освои наградите – другите ќе страдаат.“⁵³⁵

⁵³³ Nadia Kaneva, *Nation Branding: Toward an Agenda for Critical Research*, во научниот журнал *International Journal of Communication Vol.5* (USC Annenberg Press, USA, 2011), стр.131

⁵³⁴ Ibid.

⁵³⁵ Martin Griffiths, Steven C. Roach, M. Scott Solomon, ed. *Fifty Key Thinkers in International Relations*, second edition, (Routledge, London, UK & New York, USA, 1998), стр.129

ПОГЛАВЈЕ IV:

IV. КОМПАРАТИВНА АНАЛИЗА НА УЧЕСТВОТО НА АРХЕОЛОГИЈАТА И АРХЕОЛОШКОТО НАСЛЕДСТВО ВО НАДВОРЕШНАТА ПОЛИТИКА НА ДРЖАВИТЕ

1. КОМПАРАТИВНИ ТРЕНДОВИ НИЗ ТЕРМИНИ И ИНСТИТУЦИОНАЛНИ РАМКИ

Компаративната анализа, на која и е посветено ова поглавје во дисертацијата, има за цел, уште еднаш, преку методолошкиот пристап на избрани случаи (case study) да ја разгледа и провери претпоставката за универзалноста на влијанието на археологијата и археолошкото наследство врз современите општества и креирањето на надворешната политика, без разлика на нивните различни историски и општествени карактеристики и специфичен развој.

Воведниот дел на поглавјето се задржува на компарирање на современите институционални рамки, терминологија и системи, институции и ресурси преку кои археолошките и поширокиот контекст на културни проекти и иницијативи се вклучени во надворешно-политичките стратегии и системи на различни држави во современото. Ваквата компаративна матрица ќе овозможи дополнителна прегледност во современиот систем на културна дипломатија и „архео-дипломатија“ во светот.

Сепак, бидејќи од досегашните анализи е повеќе од јасно дека археолошките проекти изведени или координирани во рамките на дипломатските системи и пракса претставуваат само највидлива форма на широкиот спектар на повеќеслојни влијанија на археологијата во надворешната политика и односите помеѓу народите, основната цел на ова поглавје е продлабочена анализа во рамките на конкретни општества. На овој начин, ќе бидат опфатени не само археолошките проекти кои се актуелен дел на современите дипломатски системи и практики, но и оние проекти, хипотези, идеи, продукти и материјал на археолошката наука кои се трансформирале и трансформираат во „трајни вредности“, традиции и култура на различни нации и како такви, некогаш свесно, а често пати и

несвесно или спротивно на аспирациите на државите и актуелните елити, се интегрален дел надворешната политика и односите помеѓу народите.

Во досегашните анализи, ги аргументиравме тезите и донесовме јасни заклучоци за големото влијание на археологијата во креирањето на идентитетите, културата и односите во современите општества, како и односите помеѓу нив и на глобално ниво. Сепак, земајќи ги предвид долго доминантните и сеуште присутни реалистички теории за меѓународните односи, како однос на силите и тесноградите интереси на суверените држави, ова поглавје ги става на проверка тезите и заклучоците на дисертацијата пред матрица составена од основните профили на држави, кои се доминантни актери во меѓународните односи во последните сто години.

За потребите на анализата, државите се систематизирани во четири основни категории: Западните големи сили, БРИКС земјите, средно-големите сили и малите земји. Ваквата поделба на различните категории на актери, помеѓу државите, во меѓународните односи е доминантен тренд во анализите на меѓународните односи, надворешната политика и дипломатијата, како и на повеќе економски и културни проучувања во светло на глобализацијата. Таа е израз на односите во светот во последната декада, но влече значајни историски, културни, економски и безбедносни паралели во рамките на развојот на меѓународните односи во последните векови.

Во овој контекст, во категоријата на „Западни големи сили“ се третираат надворешните и пошироките политики и општествен развој на САД, Обединетото Кралство, Франција и Германија, земји кои генерално се перцепирани и себеси се перцепираат како синоним на влијанието на „Западот“ во современите глобални односи, а секоја од нив била или имала сериозни тенденции да стане и глобална сила или „супер сила“. Анализите на тенденциите на овие општества и влијанието на археологијата врз нивните надворешни политики, е важен елемент за антиципација на глобалните културни, општествени и политички трансформации кои ги донела повеќе вековната доминација на Западот со светот.

Наспроти ваквата категорија на Западните големи сили, БРИКС земјите наједноставно можат да се дефинираат преку културната категорија, доминантна и

особено актуелна во современите глобални односи, како Големи „не-западни“ сили. Систематизирањето на Бразил, Русија, Индија и Кина⁵³⁶ во одделна категорија на земји, во контекстот на оваа анализа, не е само заради огромното значење на секоја од овие земји во современите меѓународни односи, ниту пак нивното се поинтензивно групирање како глобален фактор и паралелен мултилатерален систем. Важноста на поделбата на големите земји на западни и „не-западни“ е во доминантното мислење во научната, интелектуалната и популарната јавност дека влијанието на овие две категории на глобални актери може да биде клучно во континуитетот или дисконтинуитетот на доминацијата на одредени вредности, култура, општествени норми и односи, како на национално, така и на глобално ниво. Токму затоа, анализата на влијанието на археологијата врз општествениот развој, традициите, трансформациите и тенденциите во рамките на БРИКС и нивните надворешни политики, е истовремено и суштинска проверка на универзализацијата на археолошките парадигми и јазик во меѓународните односи. Бидејќи оваа дисертација веќе ги потврди и дополнително ги легитимира доминантните гледишта за потеклото и органската врска на археологијата со развојот на „западната цивилизација“, значењето на археологијата и археолошките парадигми во контекстот на овие значајни глобални сили и нивните политики (БРИК), истовремено претставува и патоказ за евентуалната универзализација на археологијата и со неа поврзаните парадигми надвор од контекстот на своето потекло и тесните интереси на своите повеќевековни протагонисти.

Најпосле, средните (средно-големите) и малите земји, како јасно дефинирани категории во теориите за меѓународните односи и надворешната политика се уште една клучна авенија за досегашниот и идниот развој во интеракциите на археологијата со глобалната политика. Наспроти доминацијата на „цврстата моќ“(hard power)⁵³⁷ на големите, компаративно помалите сили во глобалните односи, категоризирани како средни и мали, најчесто биле и се насочени кон креативни решенија и ползување на културата, симболите и „меката моќ“ во насока на заштита на сопствените интереси и сопствениот опстанок како ентитет во глобалните и регионалните односи. Токму затоа, дел од овие земји, со својот особен напор за себе-осмислување и себе-позиционирање во

⁵³⁶ Во контекст на оваа анализа од поголемо значење се Кина, Русија, Индија и Бразил, земајќи предвид дека Јужна Африка е новодојденец во овој клуб, со значајно различни перформанси од останатите членки.

⁵³⁷ Која пред сè се поврзува со „големината, воената и економската сила“.

глобалните односи преку културните и археолошките парадигми, дале глобален придонес за развојот на дел од најзначајните парадигми на културата, археологијата или меѓународните односи, а други средни и мали земји се директен продукт и својата вкупна егзистенција ја должат пред се на перцепциите и доминантните ставови во меѓународните односи, креирани од археолошките и други културни парадигми. Затоа, анализирањето на влијанието на археологијата и археолошкото наследство врз општеството и надворешните политики на средно-големите држави како Турција, Кореа (Јужна Кореја), Јапонија, Египет или Мексико, и малите земји како Грција, Данска, Шведска, Норвешка, Чешка, Сингапур, Ирска или Македонија, претставува значаен аспект на односите на археологијата и политиката, кој би останал невидлив или несоодветно третиран доколку анализите се фокусираат исклучително на големите сили како реалност или носители на меѓународните односи.

Сепак, заради ограничувањето на форматот кое го задава секое научно истражување, и нужноста подетално, и во контекст, да се анализираат општествените и културните феномени, анализата на овие четири категории на актери во меѓународните односи во рамките на ова поглавје ќе биде спроведена преку методолошки проверениот пристап на „студија на случај“ (case study). Во тој контекст, во рамките на секоја категорија е одбрана пример земја, која како „студија на случај“ ги проследува подетално развојот на археологијата и влијанието и интеракциите со вкупниот општествен развој на национално ниво, извлекувајќи заклучоци за влијанието на археологијата врз надворешната политика на различни држави и категории на актери во меѓународните односи. Во категоријата на Западни големи сили, ова поглавје подетално ја обработува археологијата и нејзините општествено-политички интеракции во Франција, а во категоријата на БРИК земјите е избран специфичниот пример на Русија, кој на моменти ги руши бариерите и предрасудите за развојот на „западното“ и „незападното“ влијание на различни географии и во меѓународните односи воопшто. Во категоријата на средно големите сили е анализиран примерот на Турција, а од малите земји карактеристичните искуства на Грција. Овие две национални реалности се особено илустративни, како во поглед на влијанието на археологијата и археолошките парадигми во конструирањето и

драматичните трансформации на современите општества, така и во рамките на регионалната динамика важна и за наредните поглавја на дисертацијата.

2. АРХЕОЛОГИЈАТА ВО ДИПЛОМАТСКИТЕ СТРАТЕГИИ НА ЗАПАДОТ

Досегашните анализи јасно покажаа дека западна Европа, а особено Големите сили на Западот, ги граделе своите општества врз симболите и фабулите од античкото минато, а во најголем протагонист на овој повеќевековен проект во Европа била Франција. Преку студија на случајот на оваа „Западна сила“ најдобро можеме да го исцртаме повеќеслојното влијание на античката медитеранска култура и археологијата врз културата која денес ја нарекуваме симплифицирано Запад. Оваа земја претставува еден од најрепрезентативните случаи на употреба на археологијата во изградбата на државните политики, идентитет и надворешната политика. Особено илустративни, во оваа насока, се зборовите на претседателот на Археолошкиот институт на Америка, Стефан Л. Дисон, кој потсетува дека: Французите не мислеа исклучиво во димензиите на воена доминација, туку подеднакво придаваа значење и на културната супериорност, а секоја култура која претендираше кон хегемонија во тој период (XVII-XIX век) мораше да се потпира на класичните вредности. А тоа значеше... поседување и пропагандна употреба на физичките остатоци од цивилизацијата на Цезарите.“⁵³⁸

⁵³⁸ Стефан Л. Дисон е исто така поранешен уредник за Американскиот Журнал за Археологија (*American Journal of Archaeology*), Претседател на Асоцијацијата за Класички студии на Американската Академија во Рим (*Classical Association of the American Academy in Rome*), како и еден од најреномираните археолози со академски бекграунд во Оксфорд, Јеил и Универзитето Бафало, Њу Јорк.

Французите и Археологијата низ историјата

Значајното влијание на теоријата и праксата, која непосредно и недвосмислено се поврзува со почетоците на археолошката наука, го наоѓаме во центарот на дејствувањето на Франција од нејзините најрани почетоци на државно-политичко и меѓународно дејствување. Во врвот на Француската културно-политичка доминација во Европа, во доцниот седумнаесетти век, односот кон антиката, класичниот период и антиквитетите е врвна и доминантна културна компонента на француската надворешна политика.

Од особена важност за Француската културна доминација во седумнаесетиот век е првата современа европска научно-уметничка мрежа, „Републиката на Писмата“⁵³⁹. Оваа мрежа на интелектуалци, со центар во Париз, сериозно ја обликува европската научна, политичка, правна, социо-филозофска и критичко-естетска мисла во тој и наредните векови. Таа ги црпи своите директни инспирации во непосредната примена на толку популарните извори на класицизмот, некогаш и слепо следејќи ја логиката и духот на „книжевните останки“ на „класичниот идеализиран грчко-римски свет“. Токму оваа глобална⁵⁴⁰ мрежа на доцниот седумнаесетти и осумнаесеттиот век претставува предводник на европскиот⁵⁴¹ ентузијазам кон колекционерството и проучувањето на антиквитетите, особено оние од класичниот период, научната работа врз класичните текстови, рекогностицирањето на значајни археолошки локалитети⁵⁴², како и почетоците на научниот развој на археологијата.

Во исто време, вредно е да се спомене, дека токму Франција, е првата европска сила која отворила свој истражувачки центар за уметност и старини во Рим. Францускиот крал Луј XIV, ја отвора Француската Академија во Рим во 1666 година со цел да се

⁵³⁹ *Republics of Letters: A Journal for the Study of Knowledge, Politics, and the Arts* 1, no. 1 (Stanford University, Stanford, California, USA, 2009), стр.4

⁵⁴⁰ „Републиката на Писмата“ една од најзначајните и најиманентните појави на европскиот хуманизам е прва современа транснационална научно-културно-образовна мрежа.

⁵⁴¹ Освен во Европа, оваа мрежа брзо воспоставила свои филијали и комуникација со интелектуалните кругови и во САД, особено во Филадельфија.

⁵⁴² Карактеристичен пример е „научниот дневник за Палмира“, кој заедно со нумизматички и епиграфски материјал, и нацрт на локалитетот, е публикуван во Лондон (1695) и Париз (1697) со посредство на европската дипломатска мрежа во Сирија и Секретарот на „Републиката на Писмата“, познатиот холандски интелектуалец, нумизматичар, антиквар, дипломат и државник, Гисберт Кулер. Повеќе за ова во *Digging for Antiquities with Diplomats*, од Бианка Чен, May 1, 2009

култивира однос кон антиквитетите од класичниот период и француските уметници да се инспирираат од нив.⁵⁴³ Овој чекор довелно зборува за културната доминација на Франција во XVII век, како и централното место на антиквитетите и „класиката“ во европското културно живеење во тој период.

Не треба да се заборава дека во големата дискрапанца на вредности и традиции која се случува во Франција по Француската буржуаска револуција, единствен идеолошки континуитет е „инспирираноста од класичните вредности“. Така, француските кралеви Луј XIV, Луј XV и трагичниот Луј XVI беа еднакво фасцинирани од уметноста и литературата од класичниот период, колку што предводниците на Француската револуција се воодушевуваа на грчката демократија, Римскиот републиканизам, и ораторско-дебатните традиции на „класичните општествени системи“.⁵⁴⁴

Во тој контекст, за француската и светската археологија, е интересен и значаен придонесот на Наполеон Бонапарта, од најмалку три причини. Прво, во својот амбициозен политички проект, како значаен аспект на возобновениот француски империјализам, Наполеон го основа првиот „универзален музеј“, *Museum Central des Arts*⁵⁴⁵. За таа потреба, а како гарант дека воената доминација на Франција, ќе придонесе кон долгорочна културна супериорност, Наполеон ги носи во Париз дел од најзначајните антички антиквитети на Италија. Само во „триумфалната процесција“⁵⁴⁶ од 1797 година 200 врвни артефакти од Италија биле донесени во Париз, а најзначаен дел од оваа колекција, биле престижните збирки на антички статуи од Капитолинскиот и Ватиканскиот Музеј⁵⁴⁷. Историското значење на овој Музеј, проектиран според хуманистичко-револуционерните идеали на тогашна Франција, е зацртаната цел на неговото остветување. За разлика од приватните колекции на повеќето европски владетели, кој претставувале престиж и култура на живеењето на аристократијата, „универзалниот музеј“⁵⁴⁸ претендирал да ги

⁵⁴³ Stephen L. Dyson, *In Pursuit of Ancient Pasts, A History of Classical Archaeology in the Nineteenth and Twentieth Centuries*, (Yale University Press, New Haven, USA & London, UK, 2006), стр.44

⁵⁴⁴ David Lee Rubin, ed. *Sun King, The Ascendancy of the French Culture during the Reign of Louis XIV*, (Associated University Presses, Cranbury, NJ, USA-London, UK-Mississauga, ON, Canada, 1992), стр.28-40

⁵⁴⁵ Ibid.

⁵⁴⁶ Stephen L. Dyson, *In Pursuit of Ancient Pasts, A History of Classical Archaeology in the Nineteenth and Twentieth Centuries*, (Yale University Press, New Haven, USA & London, UK, 2006), стр.112-123

⁵⁴⁷ Ibid

⁵⁴⁸ Ibid

собере и претстави историските достигнувања на цивилизацијата, а преку нив и со нив да ги едуцира широките народни маси⁵⁴⁹, и да придонесе кон развојот на цивилизацијата и идната благосостојба (среќа) на човештвото⁵⁵⁰. Овој концепт, иако сериозно критикуван уште во времето на Наполеон⁵⁵¹, ќе стане доминантна матрица, врз која ќе се градат повеќето европски и светски музеи од хуманизмот до денес. Идеата, за „универзалниот музеј“ родена во менталниот склоп на францускиот хуманизам и француската револуција, а прв пат реализирана од Наполеон Бонапарта, е трајно историско и научно наследство со кое Франција го завети светот, а во исто време, тоа опстанува како активна научна дилема на современата музеологија и археологија⁵⁵².

Во исто време, еднакво вредно за напомена, е влијанието на Наполеон и неговото „универзално“ третирање на археолошкото наследство, во развојот на египтологијата и промоцијата на археолошкото наследство на Египет во Европа. Интересно е да се забележи дека француските воено-дипломатски експедиции во Египет, во времето на Наполеон, се поврзуваат со дел од најзначајните археолошки откритија од оваа античка култура, а пред се Каменот од Росета. Во оваа прилика и нема потреба да се објаснува колкаво е значението на Каменот од Росета за развојот на Египтологијата, дешифрирањето на египетските хиероглифи и сл., но важно е да се забележи контекстот на овие археолошки откритија, кој често се пренебрегнува низ призмата на денешниот развој на археологијата и музеологијата. Студиозниот и институцијализиран приод на Француската држава кон археолошкото и културното наследство во тој ран период се согледува преку создавањето и работата на „Комисијата за Наука и Уметност“ (Commission des Sciences et des Arts)⁵⁵³ составена од 167 интелектуалци од различни области, кои ја следеле француската воена експедиција во Египет, основањето на специјализираниот научен Институтот за Египет (Institut d'Égypte)⁵⁵⁴, како и научното гласило на Комисијата (Courrier de l'Égypte), кое претставувало научен форум, преку кој пронајдоците од Стариот

⁵⁴⁹ Tom Flynn, *The Universal Museum – a valid model for the 21st century?*, (Barrie & Jenkins, New York, USA, 2004),

⁵⁵⁰ Bazin, G., *The Museum Age*, Universe Books, (New York, 1967), стр.174.

⁵⁵¹ Tom Flynn, *The Universal Museum – a valid model for the 21st century?*, (Barrie & Jenkins, New York, USA, 2004),

⁵⁵² Ibid.

⁵⁵³ Ibid.

⁵⁵⁴ Stephen L. Dyson, *In Pursuit of Ancient Pasts, A History of Classical Archaeology in the Nineteenth and Twentieth Centuries*, (Yale University Press, New Haven, USA & London, UK, 2006), стр.66

Египет, биле навремено приопштувани на француската и европската јавност⁵⁵⁵. Најпосле, „универзалниот“ принцип на Наполеон е оној кој ќе ги отвори очите на европските колекционери, кои се до грандиозните откритија на Египетската цивилизација во Наполеоновата експедиција, ги затвораа очите кон другите стари култури, и со векови се ограничуваа себеси и европската наука, фаворизирајќи ги, до исклучивост и фетиш, придобивките на класичниот „грчко-римски“ свет.⁵⁵⁶

Второ, со договорот од Толентино⁵⁵⁷ и случни договори, кои Наполеон ги воспоставил при експропријацијата на културното наследство од Италија, како и меѓународните договори за распределба на собраното културно богатство на Франција по падот на Наполеон⁵⁵⁸, археолошкото и културното наследство влегуваат на голема врата во меѓународното право и меѓународните договори.

Најпосле, Наполеон дава недвосмислен придонес кон идејата за реконструкција и ревитализација на археолошките локалитети, преку неговите акции за реконструкција на класичното јадро на Рим и нагласување на артефактите на класичната архитектура и скулптура во градот во периодот на наговото владеење. Така, Наполеоновата администрација предводена од Камил де Турно⁵⁵⁹, извршила значајни реконструкции во градот, како расчистувањето на околните објекти, со цел да се нагласи визибилноста на Трајановиот столб⁵⁶⁰, како и сериозните реставраторски зафати врз Триумфалниот лак на Тит, со цел да се ослободи монументот од подоцнежните доградби и адаптации и да се презентира неговата автентична структура⁵⁶¹.

Доминацијата на Франција на Наполеон во Рим, се одразила врз урбаното планирање на градот, но во исто време, таа е и траен пример за реконструкција на

⁵⁵⁵ Ibid.

⁵⁵⁶ France, P. *The Rape of Egypt: How the Europeans Stripped Egypt of its Heritage*, London, (Barrie & Jenkins, 1991), стр.58-80.

⁵⁵⁷ Stephen L. Dyson, *In Pursuit of Ancient Pasts, A History of Classical Archaeology in the Nineteenth and Twentieth Centuries*, (Yale University Press, New Haven, USA & London, UK, 2006), стр.43

⁵⁵⁸ Ibid., стр.45-60

⁵⁵⁹ Stephen L. Dyson, *In Pursuit of Ancient Pasts, A History of Classical Archaeology in the Nineteenth and Twentieth Centuries*, (Yale University Press, New Haven, USA & London, UK, 2006), стр.33

⁵⁶⁰ Ibid.

⁵⁶¹ Ibid.

античките градби и урбани јадра, во Рим, Атина и други европски и светски градови, честопати на штета или во баланс со архитектурата до останатите историски периоди.

Оваа опседнатост на француските владетели и интелектуалци со антиката, како и револуционерниот „републикански“ систем кој претендирал кон образование и учество на широките народни маси, во значаен процент ја реализирал едукативната цел на наполеоновиот музеј. Во деветнаесетиот век, археологијата, најчесто во својата рудиментирана форма: антикварство, посветеност на класична и средновековна литература, наука и уметност, станува основен интелектуален и културолошки предизвик за мнозинството образувани Французи. Така, уште во 1833 година Французите, први помеѓу големите европски сили, ја прават првата средба на националниот Археолошки Конгрес (*Congrès Archéologique*)⁵⁶², кој од таа година до денес се одржува во различни градови на Франција. Во наредната 1834 година се формира и „Француското друштво за заштита на националните споменици“, кое прераснува во *Société française d'archéologie pour la conservation et la description des monuments historiques*, за најпосле да го преземе името Француско Археолошко Друштво (*Société française d'archéologie*)⁵⁶³. Овие две национални археолошки институции во Франција говорат за значението на археологијата во сите француски провинции и помеѓу поширокото граѓанство. Во прилог на оваа констатација, и како уште една потврда дека овој развој на национално ниво не бил исклучиво предводен од Париските интелектуални и политички кругови, говори и бројката на двесте локални музеи во Франција (само до 1848г.)⁵⁶⁴, како и бројките на објавени 84 000 анализи, само до 1885 година, во локалните весници во Франција, кои се занимавале со теми поврзани со археологијата и студиите за антикварството⁵⁶⁵.

Археологијата, која дефинитивно завладеала со духот и интелектуалната енергија на Франција во вековите по хуманизмот, се изразила значајно како средство, придобивка и цел на француската надворешна политика. Влијанието на Франција во Рим, како една од најзначајните станици на дипломатската активност во овој период, придонела кон многу

⁵⁶² Chaline, J.-P. 1995. *Sociabilité et érudition; les sociétés savantes en France XIXe-XXe siècles*, (Paris., France), стр. 193

⁵⁶³ Ibid.

⁵⁶⁴ Gran-Aymerich, E. 1998. *Naissance de l'archéologie moderne, 1798–1945*. (Paris, France), стр. 133

⁵⁶⁵ Chaline, J.-P. 1995. *Sociabilité et érudition; les sociétés savantes en France XIXe-XXe siècles*, (Paris., France), стр. 181

дипломатско-археолошки предизвици на француската надворешна и културна политика, или како што ја нарекувале, и тогаш и сега, Французите, културна дипломатија.

Во Рим, иако француската културна доминација по големиот пораз на Наполеон бледеела, првиот (и еден од најзначајните) Меѓународен институт за археологија (Istituto di corrispondenza archeologica) бил претседаван, од своето основање, од Францускиот угледен дипломат и археолог, Војводата Де Блук. И покрај меѓународниот карактер на институтот, и силното пруско, а во почетокот и англиско, политичко влијание при неговото основање, речиси и да не постоел авторитет во оваа област, кој што можел да го замени авторитетниот Војвода, кој достоинствено ја претставувал посветеноста на француската монархија кон антиквитетите и развојот на археолошката наука. Овој врвен државник, и амбасадор при кралството на Двете Сицилии, а подоцна и амбасадор при Папата, бил археолог и колекционер со теренско искуство во археологијата⁵⁶⁶ и врвни познавања (за тој период) на антиквитетите и уметноста од старо-грчкиот, римскиот, египетскиот и исламскиот период⁵⁶⁷.

Но, Рим не бил единствената значајна станица на археолошките зафати на Французите. Фокусот и интересот на археолошките истражувања се проширувал праволиниски со продорот на надворешно-политичките интереси на Франција на различни територии. Во триесетите години на деветнаесетиот век, кога доаѓа до извонреден раст и развој на интересот и продлабочените анализи во делот на археологијата во Франција, на политички план Франција отвора нов фронт во својата колонијалистичка политика. Последниот Крал од династијата на Бурбоните, Шарл X, во 1831 година ја започнал Француската доминација во Северна Африка, наредувајќи ја инвазијата на Алжир. И покрај тоа што Франција не успеала да ја стабилизира политичко-безбедносната ситуација на територијата на Алжир се до 1847 година, дури десет години пред тоа, во 1837 година, Франција ќе формира официјална Комисија за истражување на археолошките богатства на новата колонија.⁵⁶⁸

⁵⁶⁶ Stephen L. Dyson, *In Pursuit of Ancient Pasts, A History of Classical Archaeology in the Nineteenth and Twentieth Centuries*, (Yale University Press, New Haven, USA & London, UK, 2006), стр.9

⁵⁶⁷ Chaline, J.-P. 1995. *Sociabilité et érudition; les sociétés savantes en France XIXe-XXe siècles*, (Paris., France), стр. 181

⁵⁶⁸ Stephen L. Dyson, *In Pursuit of Ancient Pasts, A History of Classical Archaeology in the Nineteenth and Twentieth Centuries*, (Yale University Press, New Haven, USA & London, UK, 2006), стр.154-161

Француската колонијална политика во северна Африка, особено во втората половина на деветнаесетиот век, ќе отвори нови надежи за возобновување на францускиот империјализам и надмоќ во политичките игри со останатите етаблирани Големи сили на овој век. Во исто време, политиката на Франција во новите колонии дала несомнен и директен придонес за развојот на археологијата како наука, а особено рано-христијанската археологија и археолошката публицистика.

Во втората половина на деветнаесеттиот век, Франција го проширува своите колонии во Африка, пред се преку интервенцијата во Тунис (1881г.), а нешто подоцна и во Мароко (стабилизирајќи ја француската доминација дури во почетокот на 20ти век). Француските колонисти во Северна Африка во обид да ги доближат новоосвоените територии кон сопствениот идентитет и идентитетот на сопствениот народ, посегнале пред се по класичното и пред-исламско минато на овие територии. Новонаселените административци, дипломатско-воен персонал, па дури и поширокиот слој на земјопоседници, поседувајќи класично образование, не се двоумеле многу за да се прогласат себеси за наследници на Римските традиции.⁵⁶⁹ Придонесот кон изградбата на инфраструктурата на овие територии, преку градење на патишта, водоводи, урбанизација на градовите и слично., тие тесно го поврзувале со придонесот на Римската империја во минатото на овие простори. Токму затоа, по примерот на Наполеоновите урбанистички зафати во Рим, ширум брегот на северна Африка, се расчистувале делови од населени места и обработливи простори, со цел да се ревитализираат и нагласат остатоците од Римските градби и урбани јадра.⁵⁷⁰

Сепак, важно е да се нагласи дека француските археолошки подвизи во Африка од самиот почеток ги надминувале рамките на некаква бледа утилизација на археологијата за политички цели. И додека политичкиот интерес за промоција на одредени археолошки подвизи постоел, постигањата на различните професионалци и аматери кои работеле во оваа област достигнале историски достели за развојот на археологијата на регионот и археологијата како наука. Така, уште во 1852 година е формирана научната чадор

⁵⁶⁹ Ibid.

⁵⁷⁰ Stephen L. Dyson, *In Pursuit of Ancient Pasts, A History of Classical Archaeology in the Nineteenth and Twentieth Centuries*, (Yale University Press, New Haven, USA & London, UK, 2006), стр.172

организација Друштво за Археологија, Историја и Географија на колониите (Société Archéologique, Historique, Et Géographique Du Département De Constantine)⁵⁷¹, потоа започнува работата на археолошки локалитети од врвно археолошко и историско значење како Картагена во Алжир, и Була Регија (Bulla Regia) во Тунис⁵⁷², бил основан Музејот на Алжир, до 1900 бил создаден системот на инспектори за старини (археолошки инспекции) на територијата на цел Алжир, а во 1902 година, како логичен след и резултат на овој институцијализиран, професионален и политички силно поддржан повеќедецениски напор, излегува и првото издание на Археолошкиот Атлас на Алжир (Atlas archéologique de l'Algérie).⁵⁷³

Распаѓањето на Отоманската империја, кое го привлечло вниманието на европската јавност и интересите на европските сили⁵⁷⁴, не било воопшто далечно за интересите и аспирациите на Франција. По територијалните проширувања во Северна Африка, Франција активно учествувала и во обликувањето на новата политичка и културна мапа и на Источниот медитеран и Блискиот Исток.

И покрај обидот на Германија (пред се Баварија), за доминантна улога во Грција, и новиот „археолошки рај“, Франција не попустила и пред овој дипломатско-археолошки предизвик. Така, само неколку години од кога Француската морнарица, заедно со другите европски сили ја овозможи независноста на новата држава, Грција, Франција подготвува врвна научна и културна експедиција (Expédition scientifique de Morée), која во периодот од 1829 до 1831 година извршила систематски и значајни истражувања на повеќе локалитети во Пелопонез и на Кикладите, вклучувајќи ја и Олимпија.⁵⁷⁵

Во исто време, Француската Школа во Атина, формирана лично од францускиот амбасадор во 1846 година⁵⁷⁶, претставува прва странска институција формирана во

⁵⁷¹ Margarita Diaz-Andreu, *A World History of Nineteenth-Century Archaeology - Nationalism, Colonialism, and the Past*, (Oxford University Press Inc., New York, 2007) стр.38

⁵⁷² Ibid.

⁵⁷³ Stephen L. Dyson, *In Pursuit of Ancient Pasts, A History of Classical Archaeology in the Nineteenth and Twentieth Centuries*, (Yale University Press, New Haven, USA & London, UK, 2006), стр.62

⁵⁷⁴ Margarita Diaz-Andreu, *A World History of Nineteenth-Century Archaeology - Nationalism, Colonialism, and the Past*, (Oxford University Press Inc., New York, 2007) стр.40

⁵⁷⁵ Stephen L. Dyson, *In Pursuit of Ancient Pasts, A History of Classical Archaeology in the Nineteenth and Twentieth Centuries*, (Yale University Press, New Haven, USA & London, UK, 2006), стр.212

⁵⁷⁶ Ibid., стр.232

престолнината на новосоздадената европска држава. Па, иако француската школа генерално била насочена повеќе кон ентузијасти и заљубеници во археологијата, отколку што им служела на професионалците, француската археологија во Грција од самите почетоци белеше врвни резултати, сумирани во значајни, и од многу аспекти енциклопедиски едичии за археологијата во Грција, како тритомната едичија „Експедицијата во Мореа“ (Expédition de Morée), со екстензивни податоци за над триесет и шест археолошки локалитети, и „Современа Грција и нејзините врски со античноста“ (Grèce moderne et ses rapports avec l'Antiquité), издадена во 1831 година.

Најпосле, француската културна дипломатија влијаела сериозно на развојот на археологијата и и на исток во поранешниот отомански свет. Така, Музеите во Бејрут и Дамаск се продукт на археолошката служба под директно влијание на француската културна политика во дваесетитие години на дваесетиот век, а до 1930 година се воспоставуваат и сите договори за функционирањето на Француската Школа за археологија во Истанбил⁵⁷⁷. Во контекст отворањето на Француската археолошка школа турскиот соодветен министер во тој период ќе изјави дека таа ќе претставува „нов интелектуален мост помеѓу двата народа, при што едниот народ секојпат го доживувал вториот како сопствен ментор“⁵⁷⁸. А токму таквата менторска позиција на културен, и следствено на политички, план ја посакувала Франција во новородената, или преродена Турција на Кемал Ататурк. Затоа, Франција сериозно го засилува своето културно присуство во Турција во наредните децении.

Во развојот на француската културна, или уште поконкретно, архео-дипломатија во повеќе културно-политички интересни пунктови во светот клучно влијание имале Фарнезијанците⁵⁷⁹, не само поради тоа што во овој престижен салон во Рим се развиле врвни француски професионалци во областа на археологијата, епиграфијата и класичната историја, кои се вклучиле во развојот на дипломатско-археолошките проекти и проекции на Франција во Африка, Сирија, Турција, Грција, и дома во Франција на Галите.

⁵⁷⁷ James F. Goode, *Negotiating for the Past – Archaeology, Nationalism, and Diplomacy in the Middle East, 1919-1941*, (University of Texas Press, Austin, 2007), стр. 28

⁵⁷⁸ James F. Goode, *Negotiating for the Past – Archaeology, Nationalism, and Diplomacy in the Middle East, 1919-1941*, (University of Texas Press, Austin, 2007), стр.27

⁵⁷⁹ Margarita Diaz-Andreu, *A World History of Nineteenth-Century Archaeology - Nationalism, Colonialism, and the Past*, (Oxford University Press Inc., New York, 2007) стр.43

„Фарнези“ има уште поголемо значење за културната дипломатија на Франција, бидејќи во доцниот деветнаесетти век, тој концепт на семи-дипломатски статус на архео-културна институција, дал институцијални насоки кои од многу аспекти се актуелни и денес.

Токму затоа, и денес Француските Институти во Атина и Рим се сеуште присутни, во Африка француската археологија е еднакво присутна, како преку јаката мрежа на организацијата Франкофонија, така и преку директно државно-спонзорираните истражувања, а традициите на средновековната археологија во Франција се огледаат во многу европски и меѓународни проекти кои придонесуваат за надворешната политика, културната промоција и реставрирањето на средновековните градби во Франција, а се субвенционирани од Француската влада.

Археологијата во надворешната политика на Франција

Археологијата заземала исклучително значајно место во француската надворешна политика во последните векови. Од административен аспект археолошките и слични културни иницијативи во рамките на француската надворешна политика припаѓаат кон она што французите го нарекле и сеуште го нарекуваат „културна дипломатија“. А токму, француската културна дипломатија, чиј центар на дејствување уште од седумнаесетиот век се прото-археолошките иницијативи, е најстарата и најсилна институционализирана културна политика во Европа. Во исто време, оваа земја останува светски лидер во примената на културната дипломатија, како и во инвестирањето во археологијата и водењето на меѓународни археолошки проекти.

Претставувајќи се како водечка сила во културата во светот и центар на европските културни случувања уште во седумнаесетиот век, Франција сериозно инвестирала, како во проекти поврзани со археологијата и антикварството, така и во институционализираните форми за зачувување и промовирање на културното наследство на светот. Француските археолошки експедиции и врвни универзални музеи низ вековите имале намена да говорат за „дивилизаторската улога“ на француската империја, но во исто време да ги

привлекуваат и уметниците и интелектуалците од останатите земји, кои преку ова богатство би се инспирирале и би станале културни протежеа (protégés) и следбеници на француската културна супериорност. Во овој контекст, не треба да се заборави врвниот надворешно политички импакт, на фактот дека во интелектуалните и културните кругови на Европа францускиот јазик станал пандан на латинскиот уште во втората половина на седумнаесетиот век⁵⁸⁰, за во текот на осумнаесетиот век да се наметне и да го замени латинскиот јазик во дипломатските односи во Европа⁵⁸¹.

Токму затоа, француската културна дипломатија, од седумнаесетиот век до денес опфаќа две многу значајни компоненти. Употребата на францускиот јазик⁵⁸², особено во врвната култура⁵⁸³, како и во развојот на музеологијата и историјата на уметност, како две научни гранки тесно поврзани со раниот развој на археологијата. Оваа константа на говорење и реконструкција на светското минато, но и иднината на француски јазик е придобивка од деновите на „Републиката на Писмата“⁵⁸⁴, а се развива, култувира и финансира од француската надворешна политика се до денешен ден, вклучувајќи во овој контекст многу актуелни иницијативи под закрилата на La Francophonie (OIF) и UNESCO.

Во контекст на UNESCO, која сама по себе е мултилатерална организација, како агенција на Организацијата на Обединетите Нации, интересен за контемплација врз односот на националните и мултинационалните димензии е проектот за реставрација на археолошкиот и културно-историски локалитет Анкор (Angkor) во Камбоџија. Додека, Анкор, старата престолнина на Империјата на Кмерите, од деветтиот до тринаесетиот век, како светско културно наследство е ставен под заштита на UNESCO, и на тој начин овој, според многумина, најголем религиозен комплекс во светот⁵⁸⁵ е de jure под мултилатерална заштита, а реставрацијата е споделена одговорност на членките на

⁵⁸⁰ Bianca Chen, *Digging for Antiquities with Diplomats: Gisbert Cuper (1644-1716) and his Social Capital*, во научниот журнал *Republics of Letters: A Journal for the Study of Knowledge, Politics, and the Arts* 1, no. 1 (Stanford University, Stanford, California, USA, 2009), стр.4

⁵⁸¹ Henry Kissinger, *Diplomacy*, (New York, 1994)

⁵⁸² Margaret J. Wyszomirski, Ph. D., Ch. Burgess, C. Peila, *International Cultural Relations: A mlti-Country Comparison*, (Ohio State University, 2003)

⁵⁸³ Ibid.

⁵⁸⁴ Ibid.

⁵⁸⁵ Charles Higham, *The Civilization of Angkor*. (University of California Press, Phoenix, 2002), стр.29

Обединетите нации, Франција е *de facto* покровител и двигател на реконструкцијата на овој врвен и монументален културен комплекс.

При тоа, оваа констатација не ја базираам на тоа што самото рекогностизирање на локалитетот го должиме на седум-децениската работа (1907 to 1970) на *École française d'Extrême-Orient* (EFEО)⁵⁸⁶. Додека, таквата археолошка традиција многумина политички и културолошки циниси можат да ја поврзат со рецидиви од империјалистичкиот и колонијалниот свет, подготвеноста и посветеноста на Франција да работи во соработка со UNESCO и Јапонија, преку заедничка комисија (ICC)⁵⁸⁷, по граѓанската војна во 1993 година е врвен израз на современата архео-дипломатија. Но, учеството во меѓународната комисија само по себе би било номинална и археолошки безначајна активност, доколку Франција не инвестирала конкретно време, финансиски и материјални ресурси во комплексот, кој вклучува преку триесет и седум значајни археолошки локалитети.

Во десетгодишниот проект за археолошка и културна заштита и реставрација, финансиран од Министерството за надворешни работи и Министерството за култура на Франција, оваа држава вложила вкупно 173 милиони франци.⁵⁸⁸ При тоа, проектот освен делот на реставрација, вклучува и долгорочна компонента, базирана на обука на локални конзерватори од страна на искусни француски професионалци во оваа област.⁵⁸⁹

Вториот аспект на активности на француската културна дипломатија опфаќа широк спектар на дејствување, како: „размена на лица, инвестирање во инфраструктурата, општествените науки, истражувачките и едукативните активности“⁵⁹⁰, проекти честопати тесно поврзани со проучувањето и заштитата на културното наследство како и директно финансирање и работа на „меѓународни археолошки проекти“⁵⁹¹.

Ова наследство на француската културна дипломатија ги има вградено во себе искуствата и вредностите на интелектуалците на „Републиката на Писмата“, далеку

⁵⁸⁶ Ibid.

⁵⁸⁷ Charles Higham, *The Civilization of Angkor*. (University of California Press, Phoenix, 2002), стр.29

⁵⁸⁸ Margaret J. Wyszomirski, Ph. D., Ch. Burgess, C. Peila, *International Cultural Relations: A multi-Country Comparison*, (Ohio State University, USA, 2003), Annex France, стр.4

⁵⁸⁹ Ibid

⁵⁹⁰ Margaret J. Wyszomirski, Ph. D., Ch. Burgess, C. Peila, *International Cultural Relations: A multi-Country Comparison*, (Ohio State University, USA, 2003), стр.57

⁵⁹¹ Ibid

познатите и признати дипломати-антиквари на француската круна, политичкиот фокус на француските лидери, заљубеници во „античноста“, како Наполеон III⁵⁹², институционалната, научна и културна кохезија на Фарнезијанците⁵⁹³, па се до целосната француска доминација во администрирањето на археологијата во Алжир, Мароко, но и Сирија, Иран, а во голем дел и во Египет и Турција во првите декади на дваесетиот век⁵⁹⁴. Само за илустрација, додека Египет, бил доделен под политичка и воена администрација на Обединетото Кралство од страна на Лигата на народите, по Првата светска војна⁵⁹⁵, администрацијата на археолошките локалитети останала под закрила на француската влада⁵⁹⁶. Така, Министерството за надворешни работи на Франција не го сметало за своја ингеренција исклучиво Француското Културно друштво во Египет, но подеднакво и Музејот во Каиро, а директорот на Музејот одел минимум еднаш годишно на посета во министерството, за консултации и инструкции.⁵⁹⁷

Ваквата културна и архео-доминација на Франција, која се развивала од седумнаесетиот век, а во деветнаесетиот век почнала да ги оформува своите дипломатско-административни контури, дала значаен придонес кон визиите за политичка доминација на Франција, и остануваат ефективен и својствен механизам на надворешната политика на земјата.

Додека Французите се горди на своите постигања во оваа област, многумина аналитичари на Запад забележуваат дека Франција не го реформирала многу својот културно-дипломатски модел од неговиот процут во деветнаесетиот век. Интересен пример во оваа насока, е француското дипломатско-археолошко присуство во Египет, тоа започнува од дипломатската и археолошко-научна експедиција на Наполеон Бонапарта, при инвазијата на Египет, а продолжува преку повеќедецениското управување на Музеите и археолошките инспекции во Египет, дури и во времето на англиската доминација.

⁵⁹² James F. Goode, *Negotiating for the Past – Archaeology, Nationalism, and Diplomacy in the Middle East, 1919-1941*, (University of Texas Press, Austin, TX, USA, 2007), стр.22

⁵⁹³ Ibid.

⁵⁹⁴ Ibid. стр.126

⁵⁹⁵ Margaret J. Wyszomirski, Ph. D., Ch. Burgess, C. Peila, *International Cultural Relations: A multi-Country Comparison*, (Ohio State University, USA, 2003), стр.55

⁵⁹⁶ James F. Goode, *Negotiating for the Past – Archaeology, Nationalism, and Diplomacy in the Middle East, 1919-1941*, (University of Texas Press, Austin, TX, USA, 2007), стр.38-39

⁵⁹⁷ Ibid

Најпосле, не е за изненадување фактот дека и денес во Египет Франција поддржува еден културен институт со над 30 активни археолошки локалитети и сопствен научен печат.⁵⁹⁸

Забелешките кои често се слушаат денес кон овој „културно-дипломатски систем“, со традиции на историски триумфи и успеси, се дека тој перзистира како исклучително централизиран и стриктно државно финансиран модел⁵⁹⁹. Најголемата и веројатно единствената релевантна поддршка за француската културна дипломатија, вклучувајќи ги меѓународните археолошки проекти, доаѓа од владата, со над деведесет проценти од средствата кои доаѓаат од Министерството за надворешни работи.

Токму затоа, Француските граѓани плаќаат за исклучително големата светска мрежа која вклучува: 154 сервиси за културни активности во амбасадите, 436 културни институти и јазични центри, Меѓународното француско радио, како и многу помали и локализирани иницијативи. Колкава важност има француската археологија во поширокиот спектар на културната дипломатија денес зборува фактот дека Франција во моментот управува и координира сопствени „истражувачки институти во дваесет земји и сто и четириесет (140) археолошки мисии во шеесет земји на петте (светски) континенти“.⁶⁰⁰

Цената за ваквиот француски „културен империјализам“ во времето на културната глобализација предводена од англо-американските брендови и трендови ја плаќа францускиот граѓанин одвојува од својот буџет четири пати повеќе од кој било друг граѓанин во светот за културната дипломатија⁶⁰¹.

Централизираниот модел, кој е во строга зависност од владините политики во оваа област, најпрвин се координира преку Министерството за надворешни работи, главно преку Отсекот за културна соработка и француски јазик, додека Министерството за култура и комуникации⁶⁰² исто така му обезбедува помала поддршка на вкупниот концепт.

⁵⁹⁸ Kirsten Bound, Rachel Briggs, J. Holden, Samuel Jones, *Cultural Diplomacy* (Demos, London, UK, 2001), стр. 44.

⁵⁹⁹ Margaret J. Wyszomirski, Ph. D., Ch. Burgess, C. Peila, *International Cultural Relations: A multi-Country Comparison*, (Ohio State University, USA, 2003), стр. 76

⁶⁰⁰ Margaret J. Wyszomirski, Ph. D., Ch. Burgess, C. Peila, *International Cultural Relations: A multi-Country Comparison*, (Ohio State University, 2003), Appendix France, стр. 3

⁶⁰¹ Margaret J. Wyszomirski, Ph. D., Ch. Burgess, C. Peila, *International Cultural Relations: A multi-Country Comparison* (Ohio State University, 2003), стр. 33

⁶⁰² Margaret J. Wyszomirski, Ph. D., Ch. Burgess, C. Peila, *International Cultural Relations: A multi-Country Comparison*, (Ohio State University, 2003), Appendix France, p. 2.

Овој систем е заснован врз силни мрежи на професионални агенции финансирани од државата како „l'Association Française d'Action Artistique (AFAA)“ (Француската асоцијација за уметничко делување) која има за цел да ја промовира француската култура, Француската алијанса, една друга културна агенција сосредоточена пред сè на јазикот, Француските културни центри и културни советници во француските амбасади.⁶⁰³

Франција отворено ги користи своите високо квалитетни изведби во културата, археолошкото и културното наследство и културната дипломатија за јакнење на односите со партнерите во целиот свет. Меѓу таквите големи француски културни иницијативи спаѓаат и Saisons Culturels. (Културни сезони).⁶⁰⁴ Како дел од оваа француска традиција, секоја година е посветена на друга земја, која се претставува во Франција преку серија изложби и настани од различни уметнички области. Во исто Време, француската култура исто така се претставува во соодветната земја. Ова е една брилијантна културно дипломатска стратегија која создава значајни и долготрајни односи меѓу различните култури и земји.

Во Франција, „La culture, c'est la politique“ (Културата е политика).⁶⁰⁵ Иако критикувана за тоа што не е реформирана и што премногу ги контролира културните институции и не-владините учесници, францускиот конзервативен модел добива пофалби затоа што овозможува доследна културна соработка која е во полза на имиџот и целите на земјата.

Еден од глобалните настани во културата, со широки импликации за светската музеологија и археологија е најавата од 2007 година за отворање на Музејот Лувр во Абу Даби⁶⁰⁶, Обединетите Арапски Емирати (ОАЕ). Оваа соработка на врвниот експонент на француската и светска култура Лувр со Владата на ОАЕ, во 2012 година⁶⁰⁷ ќе отвори нова страница за влијанието на археологијата и музеологијата во центрите на светската економска и културна глобализација.

⁶⁰³ Ibid.

⁶⁰⁴ Kirsten Bound, Rachel Briggs, J. Holden, Samuel Jones, *Cultural Diplomacy*, (Demos, London, 2007), p. 74.

⁶⁰⁵ Ibid., стр. 62.

⁶⁰⁶ Margarita Diaz-Andreu, *A World History of Nineteenth-Century Archaeology - Nationalism, Colonialism, and the Past*, (Oxford University Press Inc., New York, 2007) стр.41

⁶⁰⁷ Ibid

3. ВРАЌАЊЕТО НА КУЛТУРНОТО ПРИСУСТВО НА БРИК ЗЕМЈИТЕ (БРАЗИЛ, РУСИЈА, ИНДИЈА И КИНА) ВО МЕЃУНАРОДНИТЕ ОДНОСИ

Студија на Случајот Русија

Развојот на антикварството и корените на археологијата во Русија во различни научни анализи се поврзуваат со реформите, развојот и големата трансформација на руското царство во периодот на Петар Велики. Додека отворањето на Русија кон Западниот свет, се смета пред се од западно европските автори за почеток на повеќе традиции во Русија дотогаш иманентни исклучиво за западните општества, дури и дел од најеминентните руски археолози и интелектуалци како Лео Клејн, се согласуваат дека пред „европеизацијата“ немаме јасни показатели за развој на антикварството во Русија.⁶⁰⁸

Сепак, како и во случаите со други народи, држави и империи, посветеноста кон минатото, и неговото пошироко влијание во оформувањето на смислата на државата, нејзиниот идентитет и политики и во Русија влечат подлабоки и покомплексни историски и културни релации.

Овие корени, трансформации и транслации на колективниот идентитет и идентитетот на елитите во случајот со Русија, најеклатантно ги восприемаме од историските извори во контекстот на интеракциите на Русите и „источните словени“ со Византија, од периодот на „Покрстувањето на Русите“, па се до „Падот на Византија“.

Силната интеракција на Киевска Русија со Византија од периодот на Македонците, резултира со „покрстувањето на Русите“, но и видливата акултурација кон византиската култура на руските елити од овој период. Токму во овој период можеме да ги следиме и првите трансцедентирања на митовите за древните империи и цивилизации од Византија кон Русија. „Македонската ренесанса“, која токму во периодот на 10 век беше во својот врв во Византија, подразбираше и силна интелектуална и културна активност на

⁶⁰⁸ Bruce Trigger, *A History of Archaeological Thought*, (Cambridge University Press, New York, USA, 2006), стр.. 91

византиските елити кон оживување на митовите, традициите и културата пред се на македонскиот⁶⁰⁹, како и на римскиот империјализам,⁶¹⁰ за чиј директен наследник Византија, која себе се нарекуваше Ромеја или Вториот Рим, се сметаше.

Раната популарност и преводи на Александриите од византиски и балканско-словенски редакции, во древна (Киевска) Русија претставува една од најевидентните форми, преку кои античките митови, идентитети и фабули навлегувале длабоко во идентитетот на руските елити,⁶¹¹ но и пошироко во народните фабули на овој северо-источен дел на континентот.⁶¹²

Овој процес на акултурација не подразбира само христијанизација и преземање на одредени културни симболи, напротив тој воспоставува подлабок културен хоризонт во Русија, кој кулминира во периодот на четиринаесетиот и петнаесетиот век, кога по инвазијата на Отоманите на Балканот, и падот на Константинопол, сериозен број претставници на државната, религиозна и административна елита на балканскиот „византиско-словенски“ свет заминуваат за Русија, вткајувајќи се во културното, административно и образовно миље на Руското царство.

Консолидираната Русија на Иван Велики, која го отфрла влијанието на Златната Хорда, го презема византискиот идентитет во форма на државен симбол и легитимација на државноста. Кралот Иван III Велики, првиот „Голем Војвода на Цела Русија“, преку бракот со Софија Палеолог, внуката на последниот император на Византија и со преземањето на двоглавиот византиски орел за негов личен, т.е. руски, официјален грб, ја официјализира идентификацијата на Русија со наследник на Византија, т.е. Константинопол, и следствено на тоа „Трет Рим“. Еден од најречитите споменици на оваа културна, но и државно-правна тенденција забележуваме во најголемиот опус на зачувани

⁶⁰⁹ Ернест Кидингер, еден од врвните американски историчари на доцната антика, раното средновековие и Византиската уметност, говорејќи за преживувањето на културните и други елементи од преиодот на македонскиот империјализам во Византија, условувајќи го со „survival“, ќе го забележи и процесот на обновување (преродба) на овие традиции, „revival“, кои според него е најкарактеристично токму за периодот на „Македонската ренесанса“, извор:

Ernst Kitzinger, *The Hellenistic Heritage in Byzantine Art*, во научниот журнал, *Dumbarton Oaks Papers*, Vol. 17, (Washington D.C., USA, 1963), стр. 103

⁶¹⁰ Ibid, стр. 95-115

⁶¹¹ Фролов Едуард Давидович, *Русская наука об античности (историографические очерки)*, Издательство Санкт-Петербургского университета, 1999 г., стр 16-18

⁶¹² Истрин В. М. *Александрия русских хронографов: Исследование и текст. М., 1893; Александрия.* — В кн.: *Изборник: (Сборник произведений литературы древней Руси).* М., 1969, с. 236—279

материјали од XVI век, попознат како “Илустрираниот летопис на Иван Грозниот” (Лицевой летописный свод).⁶¹³ Ова значајно средновековно книжевно и уметничко дело дава енциклопедиски приказ на државно-правните традиции на Руското царство, презентирајќи хронологија од античноста, со широк приказ на Македонскиот, Римскиот и Византискиот империјализам, правејќи директен континуитет со Киевска и современа Русија до XVI век. На овој начин првиот Руски „Цар“⁶¹⁴ Иван Грозниот, во евидентно Византиски манир, го презентира „државно-правниот легитимитет“ и континуитетот на „Новиот Рим“.⁶¹⁵

Овој државно-правен и колективен симбол и „квази-идентитет“, заедно со религиозно-културните традиции ќе ги направи руската државна политика, култура и општество папочно поврзани за традициите на Византија, а во своите државни, културни и надворешни политики Русија во континуитет ќе го држи својот поглед вперен кон Константинопол и сферата на „Источното Римско царство“, каде својот надворешно-политички интерес, но и митолошко-онтолошки симболизам ќе го бараат руските цареви и во времето на Петар Велики и во времето на Александар Ослободителот, но и сите подоцнежни владетели и управи во Русија.

Во делот на антикварството и грижата кон културното наследство, ова рано руско општество (од периодот на Иван Велики до власта на Петар Велики) иако значително различно во својот развој и вредности од развојот и традициите на западните кралства, сепак ќе одигра своја улога во зачувување на традиции, вредност и артефакти на Византија, кои за Западните Империји ќе останат далечни и туѓи, имајќи предвид дека тие својот легитимитет „*translatio imperii*“ го црпеа од „западниот Рим“.

⁶¹³ Фролов Едуард Давидович, *Русская наука об античности (историографические очерки)*, Издательство Санкт-Петербургского университета, 1999 г., стр 29-32

⁶¹⁴ Margarita Diaz-Andreu, *A World History of Nineteenth-Century - Archaeology, Nationalism, Colonialism, and the Past*, (Oxford University Press, New York, 2007), стр.248

⁶¹⁵ Jeremy Black, *A history of diplomacy*, (Reaktion Books, London, UK, 2010), стр.68

Руската Империја

Неоспорно голем раст и развој, трансформација и приклучок кон западно-европската цивилизација Руското царство ќе го доживее во периодот на владеење на царот Петар Велики. Ова брзо модернизирачко општество, кое со своите капацитети и ново лидерство ќе се отвори значајно кон западот, во овој период ќе се претстави како нов играч во европските, и преку тоа и светските односи на сили.⁶¹⁶ Во овој период титулата на руските цареви, произлезена од римско-византиската традиција на „Caesar“,⁶¹⁷ ќе се трансформира во латинската „Император“,⁶¹⁸ симболична трансформација која говори дека, со својата неоспорно големата моќ на истокот, Руското царство ќе направи сериозен напор за себе-претставување во меѓународните односи во Европа. Во исто време, новиот Руски император, во обидот за искористување на потенцијалите и знаењето на западната цивилизација во развојот на руското општество и држава, како и во обидот да го легитимира своето царство во меѓународните односи, ќе преземе мноштво практики, традиции и постигања од западно и северно европските монархии.

Така, од периодот на Петар Велики, во Русија можеме да забележиме слични процеси како во западните империи и кралства и одредена јасно зацртана закономерност и во културните политики, вклучувајќи го полето на антикварството⁶¹⁹ и подоцнежниот развој на археологијата.

Во оваа прва фаза на развојот на „Империјата“ карактеристични се првите империјални колекции. По примерот на западните императори, владетели и благородници и нивните дворови, Петар Велики и неговите наследници развиваат активен интерес кон колекционерство. Професор Маргарита Диаз Андреу, еден од најреномираните современи експерти за историја на археологијата, ги поврзува директно посетатите на Лондон, Париз

⁶¹⁶ James Cracraft, *The Revolution of Peter the Great*, (Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts London, England, 2003), *Боев*

⁶¹⁷ Авторот Маргарита Диаз-Андреу наведува дека прв владетел кој се условувал со титулата Цар бил Иван Грозниот (1530–84), а во времето на Петар Велики (од 1721г) Руската држава официјално почнала да се нарекува Руска Империја.

⁶¹⁸ Margarita Diaz-Andreu, *A World History of Nineteenth-Century - Archaeology, Nationalism, Colonialism, and the Past*, (Oxford University Press, New York, 2007), стр. 248

⁶¹⁹ Bruce Trigger, *A History of Archaeological Thought*, (Cambridge University Press, New York, USA, 2006), стр. 91

и Виена во 1697-98 од страна на Рускиот Цар Петар, со разбирањето и значението кое антиквитетите ќе го добијат на неговиот двор, а и подоцна во Русија⁶²⁰.

Особено значаен пробив во овој ран период на развој на антикварството во Русија, е отворањето на првиот Јавен Музеј (музеј отворен за јавноста) од страна на Петар Велики во 1719 година. Во бележита барокна палата, поранешна сопственост на блискиот соработник на Императорот Александар Кикин, Царот Петар ќе ги смести своите колекции, кои освен природни и научни куриозитети и уметнички дела, ќе опфаќаат и значајни класични артефакти, како и археолошки материјал од Русија.⁶²¹ За напредните разбирања на императорот за музеите и музејската дејност, говори и неговата заповед која предвидува „музејските ентузијасти да бидат подучувани и забавувани, и да не се обврзуваат да плаќаат пари“⁶²² за посетата на музеите.⁶²³ Во ист контекст, одредени руските извори, повикувајќи се на документи од овој период, одат подалеку, и говорат за послужување на музејските гости со „кафе и колачи“, hors d'oeuvres (ордевери) и унгарско вино, и уште асистенција од „библиотекари“ и други „квалифицирани“ вработени кои им ја „ги пречекуваат“, и „им ги презентираат и објаснуваат поставките“ на „голем број на (гости)... луѓе од различни рангови (слоеве)“.⁶²⁴

Но, антикварството, музејската дејност и посветеноста и значението на старините, како и во другите европски центри од оваа епоха, не се ограничило на одделна и специфична активност. Напротив, во духот на епохата, кон која Русија фаќала галопирачки приклучок, класичното минато, уметноста инспирирана од него, како и естетиката и симболиката која произлегле низ овој процес ќе станат централна компонента и основно културно миље на владеењето на Петар Велики.

⁶²⁰ Margarita Diaz-Andreu, *A World History of Nineteenth-Century - Archaeology, Nationalism, Colonialism, and the Past*, (Oxford University Press, New York, 2007), стр. 36

⁶²¹ Ibid.

⁶²² Информациите се преземени од официјалната веб-страница на Музејот на Антропологија и Етнологија на Петар Велики, на www.kunstkamera.ru, поконкретно http://www.kunstkamera.ru/en/history/the_history_of_kunstkammer/

⁶²³ Изворот на англиски јазик пренесува дел од наредбата на императорот која гласи: "willing museum-goers should be instructed and entertained, and not compelled to pay money."

⁶²⁴ Ibid.

Токму во овој период, класичното наследство и барокната уметност ќе ја изградат, запоседнат и живеат новата престолнина, еден од најголемите проекти на императорот, градот Санкт-Петербург, а преку престолнината на голема врата ќе бидат примени од елитите низ империјата. „Петринскиот барок“ ќе стане симбол за новиот тренд во архитектурата,⁶²⁵ ќе се донесат првите значајни колекции на артефакти од „класичните земји“, најчесто скулптури од Рим и Венеција⁶²⁶, како и значајни ликовни и други уметнички дела⁶²⁷, а симболот на новата империја, самиот император Петар Велики, во современата уметност (сликарство и скулптура), во целосен дисконтинуитет од сите протоколи и традиции на Руското царство, ќе биде претставуван во западен барок манир, како антички херој: Агамемнон, Александар Македонски, и се разбира како Херакле⁶²⁸ и библискиот Самсон.⁶²⁹

За симболичното значење на античкото минато и неговите фабули во „европското пресоздавање на Русија“ во времето на Петар Велики говори и „првиот (во историјата познат) руски превод од латински“⁶³⁰, кој потекнува токму од овој период. „Во 1709 година во Москва, по иницијатива (токму) на Петар (Велики) ќе биде објавен преводот на историското дело на Кирциј Руф „Книга на Квинт Курциј за делата на Македонскиот цар Александар Велики““.⁶³¹ Ова неоспорно говори дека новата руска империјална епоха од своите почетоци и своите врвни претставници, станува сериозно и долгорочно задоена со духот и фабулите на античкиот свет, а за надворешно-политичките мотиви и импликации на ваквите културни иницијативи рускиот класичар Нагуевскиј илустративно ќе сугерира дека: „Желбата на Петар е да им ги приопшти на (руската) интелигенција од ова време и своите соработници, походите и маршрутите на македонскиот херој во земјите на

⁶²⁵ Dmitrii Olegovich Shvidkovskii, *Russian Architecture and the West*, стр. 184

⁶²⁶ A World History of Nineteenth-Century Archaeology - Nationalism, Colonialism, and the Past, Margarita Diaz –Andreu стр. 36

⁶²⁷ Ibid.

⁶²⁸ Персонификацијата со Херакле и Самсон биле особено популарни поради алузијата на победа над „шведскиот лав“

⁶²⁹ The Image of Peter the Great in Russian History and Thought, Nicholas V. Riasanovsky, стр. 36

⁶³⁰ Нагуевскиј Д. И. *Библиография по истории римской литературы в России с 1709 по 1889 год*. (Казань, 1889), с. VII, цитат преземен од Фролов Едуард Давидович, *Русская наука об античности (историографические очерки)*, (Издательство Санкт-Петербургского университета, 1999), стр 54-55

⁶³¹ Фролов Едуард Давидович, *Русская наука об античности (историографические очерки)*, (Издательство Санкт-Петербургского университета, 1999), стр 54-55

Азискиот исток, нешто што Рускиот цар го следел со не помало внимание отколку она кон западните земји“.⁶³²

Широката активност на Петар Велики, повеќедецениското владеење, како и застапеноста на факти и анализи во меѓународната литература за овој период од развојот на Империјална Русија, даваат можност екстензивно да се истражат и раното антикварство и корените на археологијата во Русија. Сепак, во насока на јасно хронолошко презентирање и систематизација почетоците и импликациите врз идниот развој важно е да се нагласат најмалку три политички потфати и аспекти на пошироката активност од овој период.

Прво, за периодот на своето владеење Петар Велики ќе ја осмисли и започне изградбата на Кунсткамера во Санкт-Петербург. Оваа импозантна градба во Петрински барок, иако нема да биде довршена за време на животот на Петар Велики, ќе остане израз на неговото завештание кон руската археологија, антропологија и музеологија, и сериозните подвизи во овие области во периодот на неговото владеење. Симболиката на петроградската Кунсткамера, е во трансформација на германската традиција на „соба на уметноста“ или *Kunstkammer*, преку мегаломанските визии на Петровата Русија, во Зграда, наместо соба, на императорската „*naturalia*“ и „*artificialia*“, ⁶³³ за подоцна овој потфат да се трансформира и институцијализира во Музеј на Антропологија и Етнологија на Петар Велики. Иако Кунсткамера, на своите почетоци, има значаен фокус на она што своевременно колекционерите го нарекуваа „натуралиа“, со тоа давајќи поголема предност на природните, отколку на социо-културните компоненти и куриозитети, низ периодот на својот развој овој значаен руски музеј прераснува во основа на развојот на Руските археолошки, антрополошки и други колекции од Египет, Азија и Америка, а низ времето

⁶³² Нагуевский Д. И. *Библиография по истории римской литературы в России с 1709 по 1889 год*. (Казань, 1889), с. VII, цитат преземен од Фролов Эдуард Давидович, *Русская наука об античности (историографические очерки)*, (Издательство Санкт-Петербургского университета, 1999), стр 54-55

⁶³³ Driessen-Van het Reve, J.J. *De Kunstkamera van Peter de Grote. De Hollandse inbreng, gereconstrueerd uit brieven van Albert Seba en Johann Daniel Schumacher uit de jaren 1711-1752*, (2006). English summary, p. 335-336

Музеј на Антропологија и Етнологија на Петар Велики ќе добие и одделна археолошка поставка.⁶³⁴

Второ, во овој ран период на Руското антикварство, во рамките на колекциите на Петар Велики, освен артефакти од „класичните земји“, веќе ќе се најдат и артефакти од културното-наследство на територијата на Русија. Во 1715 година кога првата донација на антиквитети од Сибир ќе стигне на име на Царицата на Русија, а од овој период натаму империјалните колекциите на домашно културно наследство интензивно ќе се зголемуваат.

Првата донација во 1715 година се состои од дваесет антички златни артефакти, произведени од луѓето кои некогаш ги населувале евро-азиските степи. Оваа донација квантитативно е симболична, имајќи ги предвид огромниот број на наоди и артефакти регистрирани во непосредниот период потоа, но уште од првите донации неоспорно е забележана големата вредност на ова „домашно археолошко богатство“. Уште на првите донирани мини-збирки, како онаа од бизнисменот Акинфиј Никитич Демидов,⁶³⁵ каде златните артефакти се украсени со декорации на митски животни: „орли со уши, лавови-грифони, орли-грифони, мачки со грива и др.“⁶³⁶ е забележано влијанието во уметничкиот израз од развиениот стар медитерански свет и „класичната култура“.⁶³⁷ Овие значајни наоди биле археолошки и културен материјал, кој пред се припаѓал и доаѓал од погребувањата под тумули или кургани, кои како култура биле проширени од Украина до Сибир, територии на кои Руската империја веќе се протегала во осумнаесетиот век.⁶³⁸ Во однос на растењето на кралските колекции на локални артефакти, забележано е дека веќе во наредната година, по наредба на Императорот, гувернерот на Сибир, успеал да собере и

⁶³⁴ За генералната историјата и развојот на Кунсткамера, Музејот на Антропологија и Етнологија на Петар Велики, информациите се преземени од официјалната веб-страница на Музејот, на www.kunstkamera.ru
http://www.kunstkamera.ru/en/history/the_history_of_kunstkammer/

⁶³⁵ Демидов се занимава со бизнис со рудни ископувања во региони на Урал, Западен Сибир и пошироко, а значајната колекција ја наменува за втората жена на Петар Велики, по повод раѓањето на првото машко дете, како можен наследник на империјалниот трон.

⁶³⁶ Margarita Diaz-Andreu, *A World History of Nineteenth-Century - Archaeology, Nationalism, Colonialism, and the Past*, (Oxford University Press, New York, 2007), стр. 37

⁶³⁷ Bruce Trigger, *A History of Archaeological Thought*, (Cambridge University Press, New York, USA, 2006), стр.64

⁶³⁸ Ibid. стр. 91

испрати сто парчиња од овие артефакти.⁶³⁹ Веќе во 1718 Петар Велики издава наредба старите и ретки предмети, доколку бидат пронајдени да се собираат од властите и да се праќаат во новиот главен град на империјата.⁶⁴⁰ Во 1721 година, германскиот натуралист Месершмит (Messerschmidt) е испратен во Сибир со специјална мисија да собира разни форми и материјали, „вклучувајќи и археолошки артефакти“⁶⁴¹, а во наредните пет години администрацијата ќе обезбеди 250 златни и сребрени артефакти со тежина од 33 килограми за Империјалната уметничка колекција.⁶⁴²

Најпосле, интензивните ископувања, кражби и бизнис со археолошкиот материјал од Сибир, ќе ги предизвикаат првите мерки на Петар Велики, и Русија воопшто, за заштита на археолошкото и културно наследство. Иако, во пракса овие мерки биле сосема неефективни, постоењето на свест и политичка воља за заштита на културното наследство на земјата е значаен развој за Русија во оваа епоха кој вреди да се забележи.⁶⁴³

Во наредните декади започнатите активности од периодот на Петар Велики, како во делот на антикварството, раната музеологија и археологија, ќе продолжат да се развиваат, а создадената свест за значението на овие аспекти за науката и општеството ќе придонесат кон континуиран развој и нови постигања во дејноста. Од неоспорно значење е основањето на Академијата за Наука во 1725⁶⁴⁴ година во Санкт Петербург,⁶⁴⁵ која ќе даде нов теоретски позаснован пристап во наредните проекти и научни истражувања. Академијата ќе биде координатор на бројни експедиции и истражувања до далечниот исток и Камчатка, а во овој ран период ќе публикува и значајни материјали за древните цивилизации од северо-истокот на Азија.⁶⁴⁶ Во исто време, под покровителство на Академијата наодите на богати погребувања, полека но сигурно ќе се трансформираат од

⁶³⁹ Margarita Diaz-Andreu, *A World History of Nineteenth-Century - Archaeology, Nationalism, Colonialism, and the Past*, (Oxford University Press, New York, 2007), стр. 37

⁶⁴⁰ Bruce Trigger, *A History of Archaeological Thought*, (Cambridge University Press, New York, USA, 2006), стр. 91

⁶⁴¹ Ibid

⁶⁴² Ibid

⁶⁴³ Margarita Diaz-Andreu, *A World History of Nineteenth-Century - Archaeology, Nationalism, Colonialism, and the Past*, (Oxford University Press, New York, 2007), стр.37

⁶⁴⁴ Во некои извори се јавува 8 февруари 1724, како датум на основање со указ на Царот Петар Велики, а дел од изворите го ползуваат името Академија за наука и уметност

⁶⁴⁵ Фролов Едуард Давидович, *Русская наука об античности (историографические очерки)*, (Издательство Санкт-Петербургского университета, 1999), стр 58

⁶⁴⁶ A World History of Nineteenth-Century Archaeology - Nationalism, Colonialism, and the Past, Margarita Diaz –Andreu, стр 252

извори на вреден антикварски материјал, во први локални археолошки локалитети. Во оваа насока, значајна за одбележување е активноста на германскиот професор Милер, кој во соработка со Руската Академија за Наука, престојува во околината на Краснојарск, и ги надгледува, но и ги опишува, ископувањата на локалните кургани.⁶⁴⁷

Локалното културно наследство брзо ќе предизвика интерес кај политичките, а подоцна и научните кругови во Русија, тоа ќе биде долгогодишна основа за руските археолошки потфати, а наскоро истото ќе предизвика и значајни научни анализи и дебати околу културниот и друг континуитет на населението на Русија, како и врските на жителите споменати во класичните извори со Словените и современите Руси. Научните полемики кои ги развиваат и оспоруваат тезите за врските и помеѓу древните народи споменати во античноста и „киевските руси“⁶⁴⁸ и русите од XVIII век, добиваат на интензитет и комплексност, почнувајќи од ентузијастичките тврдења на голем број руски научници од овој период за директната поврзаност на древните скити со современите руси, па се до историографски поткрепеното дело на Михаил Ломоносов кое дава комплексен преглед на руското минато, поврзувајќи го во широк контекст на антички извори и истории.⁶⁴⁹ Во својот обемен труд „Стара Руска Историја“ (Древняя Российская история) од 1758, рускиот интелектуалец, научник и филозоф на епохата, Ломоносов, отвора прашања и поставува тези за рускиот идентитет, кои ќе бидат постојано актуелни, и предизвик за историските, археолошките и лингвистичките истражувања во наредните векови.⁶⁵⁰

Во исто време, научните дебати, дискусии, теоретски анализи и трудови, полека, но, сигурно ја трансформираат чисто артистичката, општествена, културна, а подоцна и етно-национална димензија на раниот интерес за античноста, во простор за развој на научна мисла, како и основа за руската археологија, антропологија, музеологија и етнологија.

⁶⁴⁷ Bruce Trigger, *A History of Archaeological Thought*, (Cambridge University Press, New York, USA, 2006), стр. 91

⁶⁴⁸ Русская наука об античности (историографические очерки), Фролов Эдуард Давидович, Издательство Санкт-Петербургского университета, 1999 г., стр 67-68

⁶⁴⁹ A World History of Nineteenth-Century Archaeology - Nationalism, Colonialism, and the Past, Margarita Diaz –Andreu, стр 251

⁶⁵⁰ Фролов Эдуард Давидович, *Русская наука об античности (историографические очерки)*, (Издательство Санкт-Петербургского университета, 1999), стр 96

Од неоспорна научна важност во овој период е објавувањето на првиот значаен музејски каталог во Русија. Двотомниот каталог за престижната музејска колекција на Кунсткамера од 1740 година е насловен *Musei Imperialis Petropolitani*, а илустриран водич низ колекцијата е испечатен на руски и германски јазик.⁶⁵¹ На овој начин Империјата прави уште еден значаен обид да се промовираат руските музејски колекции на пошироката Европска јавност, но, во исто време тоа претставува израз на значајниот напредок во развојот на музејската дејност и третманот на културното наследство.

За нова фаза во развојот на концептите и политиките на Империјата во однос на третирањето на минатото, неговите симболи и богатства, како и на антикварството и раниот развој на археологијата, можеме да зборуваме дефинитивно во втората половина на осумнаесетиот век. Периодот на владеењето на Екатерина Велика е „Златниот период“ на рускиот империјализам, период на огромно културно растење и неоспорно влијание во Европа и светот на Руската империја, како и период во кој руската империја, општество и култура ќе бидат силно обземени, повлијаени и трајно инспирирани од митските слики на класичното минато.

Овој просветлен монарх ќе го наметне местото на Русија помеѓу светските сили, таа подолгорочно ќе ја наметне руската доминација и владеење во Источна Европа, ќе ја прошири империјата на Американскиот континент, а заземајќи значајни територии на Османлиската империја на југ, Русија прв пат реално ќе се наметне како најзначаен фактор во Југо-Источна Европа, и сериозен играч во Средниот Исток, прикажувајќи се како заштитник на христијаните од овие региони.

Во овој период од развојот на Русија, нејзината надворешна и вкупна политика, минатото, артефактите, музеологијата и раната археологија ќе добијат нова значајна и повеќеслојна улога. Улогата на светска сила, проширувањето на руската власт врз северниот брег на Црното Море, и директните планови за обнова на византиското царство,

⁶⁵¹ Margarita Diaz-Andreu, *A World History of Nineteenth-Century - Archaeology, Nationalism, Colonialism, and the Past*, (Oxford University Press, New York, 2007), стр.252

ќе ги направат митолошките алузии за Русија како „Третиот Рим“, поблиски, поактуелни и попотребни од кога и да е.

Новиот развој од XIX век

Развојот на археологијата и сродните науки во Русија на деветнаесетиот век, ќе ја следи доследно државната политика, општествениот развој и надворешно политичките приоритети на империјата во постојан напредок. Засиленото цивилно живеење во повеќе провинциски центри на империјата, ќе придонесе кон развој на локални археолошки институции, друштва и лични проекти во оваа област на интелектуално и материјално зајакнатото руско благородништво.

Во делот на изградбата на институциите и регулативите забележително е местото на првата „Археолошка комисија“, основана во 1834 година,⁶⁵² од страна на рускиот класичар, археолог, повеќегодишен претседател на Академијата за наука и особено активен министер за образование Грофот Сергеј Уваров,⁶⁵³ а за зголеменото внимание на Русија кон археологијата и археолошкото наследство говори и фактот што неколку децении подоцна Царот Александар II ја презема оваа дејност под своја лична закрила. Во 1859 е основана Империјалната Археолошка комисија,⁶⁵⁴ која ќе работи од Новиот Ермитаж, обединувајќи ги напорите на значајни имиња на руската и светската археолошка мисла. Оваа комисија ќе работи во блиска соработка со новиот Империјален музеј (Новиот Ермитаж), но освен грижата и работата на музејските поставки, таа ќе преземе и сериозни

⁶⁵²

Margarita Diaz-Andreu, *A World History of Nineteenth-Century - Archaeology, Nationalism, Colonialism, and the Past*, (Oxford University Press, New York, 2007), стр. 256

⁶⁵³ Фролов Едуард Давидович, *Русская наука об античности (историографические очерки)*, (Издательство Санкт-Петербургского университета, 1999), стр 138-139

⁶⁵⁴ Margarita Diaz-Andreu, *A World History of Nineteenth-Century - Archaeology, Nationalism, Colonialism, and the Past*, (Oxford University Press, New York, 2007), стр. 256

надлежности во линецирањето и дозволите за нови археолошки ископувања, како и во однос на издавањето публикации од ископувањата и археолошкиот материјал од истите.⁶⁵⁵

Во исто време со значајниот институционален раст и развој, археологијата станува и значаен дел од цивилното живеење на руските елити, а растењето на интересот за археологијата во различни центри на империјата ќе го активира организирањето и развојот на различни форми на здружување на руските археолози и архео-ентузијаста. Локални археолошки, историско-археолошки и археолошко-нумизматички друштва полека, но сигурно, во текот на XIX век се формираат низ целата империја. Првото локално друштво во Русија, кое се формира во Москва во раната 1804 година, именувано како „Московско друштво за историја и антиквитети“, дава свои значајни придонеси кон археологијата, нумизматиката и издаваштвото во овие овласти.⁶⁵⁶ Во 1846 година ќе се формира Руското Археолошко друштво,⁶⁵⁷ а две децении подоцна ќе се формира и Археолошкиот Конгрес на Русија. По обемните подготовки Првиот Археолошкиот конгрес ќе се одржи во Москва во 1869 година,⁶⁵⁸ а од тогаш овој еминентен научен и општествен форум ќе прерасне во значаен пункт на руската и меѓународната археолошка мисла.

Наследниците на Екатерина Велика од XIX век, ги продолжуваат и започнатите политичко-културни проекти, толку препознатливи и значајни во периодот на рускиот империјален Златен период.

Откупот на „класични старини“ од „класичните земји на Медитеранот“, со кои се пополнувале растечките музеи под покровителство на руските императори, продолжил во целиот XIX век. Постојано прошируваните „крила“ на Ермитаж, се пополнувале организирано и систематично, а во текот на XIX век, свое дополнително структурно

⁶⁵⁵ Ibid. Archeographical Commission set up in 1834 whose remit seems to have been the collections amassed in expeditions. The commission was created by the very powerful Count Sergei S. Uvarov (1786–1855), who was Minister of Education between 1833 and 1849 (Whittaker 1984: 187). A descendant of this seems to be the Imperial Archaeological Commission in 1859, set up during the reign of Tsar Alexander II (r. 1855–81). Also at this time antiquities were, seemingly for the first time, put on display in the New Hermitage, also called the Imperial Museum, opened in 1852 (Norman 1997: 77).

involved in licensing digs, and in archaeological publications (Norman 1997: 89).

⁶⁵⁶ *Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона, Археологические съезды*, (Археологические общества в России, Санкт-Петербург, 1890—1907)

⁶⁵⁷ Фролов Эдуард Давидович, *Русская наука об античности (историографические очерки)*, Издательство Санкт-Петербургского университета, 1999 г., стр 135

⁶⁵⁸ *Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона, (Археологические съезды, Санкт-Петербург, 1890—1907)*

обликување добиваат и руските „архео-амбасади“. По примерот на западните империи и кралства, од 1840 година, историските извори говорат и за руска „Комисија за археолошки наоди во Рим“, која во период од дваесетина години, под раководство на Стефан Гедеонов,⁶⁵⁹ ќе се здобие со импресивна збирка од 760 антички артефакти, голем дел од нив најдени во Етрурските гробници.⁶⁶⁰

Континуираното и посветено инвестирање во руските збирки и музеи, со сигурност, е и одраз на духот на епохата, а има и свои аспекти кои кореспондираат со внатрешно-политичкиот развој во Русија. Сепак, во услови на лимитиран домаше аудиториум, во империјата во која огромен дел од населението беа закрепстени селани (37% ⁶⁶¹ на средината на XIX век, а во одредени извори и повеќе), како и големите проширувања и војувања на империјата во XIX век, ја ставаат во втор план домашната употреба на масивни вложувања и амбициозните потфати во археологијата и музејските поставки. Напротив, и понатаму овие културни политики беа пред се во полза на надворешно-политичките цели на империјата: да се крева континуирано престижот на Русија, особено во контекстот на културно сензитивниот „Концерт на Европа“; да се привлекува европската елита и растечката класа на интелектуалци кон своите империјални интереси; и најпосле да се претстави Русија, во согласност во сопственото разбирање, како политички, економски, воено и културно доминантна светска сила.

Во овој контекст, во XIX век ги следиме и првите посериозни публицистички напори за презентација на руската археологија и музејски збирки пред западно-европската јавност. Во средината на векот на германски јазик⁶⁶² и на француски јазик⁶⁶³ излегуваат од печат значајни дела за руската археологија во контекст на археолошките истражувања на северниот брег на Црното Море,⁶⁶⁴ и односот на (скитите и грците) автохтоното население со културните бранови на класичната цивилизација кои го

⁶⁵⁹ Подоцна Гедеонов е наименуван за директор на Музејот Ермитаж

⁶⁶⁰ Margarita Diaz-Andreu, *A World History of Nineteenth-Century - Archaeology, Nationalism, Colonialism, and the Past*, (Oxford University Press, New York, 2007), стр.103

⁶⁶¹ Blum J. *Lord and Peasant in Russia : From the Ninth to the Nineteenth Century*, (New York, 1964), стр.420

⁶⁶² Пример: *Die Hellenen im Skythenlande*, Karl Neumann, Berlin, 1855

⁶⁶³ Примери: Raoul-Rochette D. *Antiquitevs grecques du Bosphore Cimmervien*. Paris, 1822; *Recherches sur les antiquite's de la Russie meridionale et des cotes de la Mer Noire*, Alexis Uvarov, 1855

⁶⁶⁴ Фролов Едуард Давидович, *Русская наука об античности (историографические очерки)*, (Издательство Санкт-Петербургского университета, 1999), стр 130-131

записнувале во античноста.⁶⁶⁵ Оваа публицистичка дејност за руската археологија и археолошко наследство продолжува до крајот на деветнаесетиот век и во декадите на XX век пред Октомвриската револуција, а значајни изданија на оваа тема се издадени во Франција од овобено проминентниот француски и меѓународно признат археолог Саломон Риенах, Белика Британија од Професорот по археологија на Универзитетот Кембриџ, Елис Минс, како и во зад од проминентниот руски и светски археолог Михаил Ростовцев во 1922 година.⁶⁶⁶ Сепак, наспроти овие значајни публицистички напори и неоспорните значајни потфати во археологијата, како и богатите музејски колекции, оваа културна активност на руската империја и руското општество останува длабоко непозната за западно-европската јавност. Причините за ваквата неефективност на културните политики на руската империја, можат со сигурност да се бараат во нивните сопствени слабости, но во исто време треба да се земе предвид дека силната експанзија на Руската империја сериозно ги загрози интересите на сите европски големи сили во средината на XIX век и по Кримската војна, во која Русија и нејзиниот експанзионизам за прв пат се соочија со обединета опозиција од останатите членки на Концертот на Европа, доаѓа до нов период на оддалечување во руските односи со западните сили.

Најпосле, во XIX век Русија и понатаму ги применува комбинираните политичко-културни стратегии во остварувањето на своите надворешно-политички интереси и империјални амбиции. Археологијата и вниманието на археолошкото наследство ќе останат во значајниот арсенал на руските културни политики, а различните територијални експанзии и политички претензии на империјата безмалку ќе ги диригираат и главните интересни зони во археолошката наука и музејските збирки.

Политиките на „пресоздавање“ на класичниот и пред-османлискиот културен слој (пејзаж) во „Нова Русија“ на северниот брег на Црното море, од периодот на Екатерина Велика, која беше проследена со интензивни археолошки истражувања, како и создавање на нови урбани центри, кои требаа да со своите етимолошки и културни симболи да создадат алузија за културен и државно-правен континуитет, во периодот на XIX век се

⁶⁶⁵ Margarita Diaz-Andreu, *A World History of Nineteenth-Century - Archaeology, Nationalism, Colonialism, and the Past*, (Oxford University Press, New York, 2007), стр. 258

⁶⁶⁶ Ibid.

трансформираа во значајни инфраструктурни проекти музеи и универзитети, кои го создаваа културниот пејзаж на веќе етаблираните градски средини. Во дваесетите години на XIX век богатите наоди од територијата на денешна Украина беа конечно презентирани во првите музеи во Одеса и во Керч,⁶⁶⁷ а во 135 година археолошки музеј е отворен и во рамките на универзитетот во Киев.⁶⁶⁸ За дел од автентичните постигања на археолошката и сродните науки, во специфичниот контекст на руските експензионистички политики во поширокиот црноморски регион во XIX век илустративно говори и издавањето во 1881 на „Зборникот на грчки и латински натписи од Кавказот“ од истражувачот на епиграфијата и античноста Иван Васиљевич Помјаловски. Ова значајно дело на епиграфијата, со искучителна научна, но и политичка димензија, Руското археолошко друштво во 1882 година ќе го награди со златен медал.⁶⁶⁹

Огромната експанзија на Руската империја кон исток, но и силниот притисок и влијание на рускиот империјализам кон централна Азија, ги отвора и интересите на руските археолози и истражувачи кон старините и цивилизациите на овие региони. „Големата игра“, тој едновековен натпревар на двете најмоќни империи Русија и Велика Британија за превласт и влијание во Централна Азија, ќе побарува од нив долгорочни, инвентивни и различни надворешно-политички приоди и дипломатски стратегии, кои ќе освојуваат и суптилни битки и стратешки повлекувања. Оваа долгорочна присутност на Русија во овие региони, соработката со локалните и регионалните партнери, како и агилноста на нејзините дипломатски, културни и воени агенти во услови на силна конкуренција ќе придонесе да се развие жива археолошка и колекционерска активност и да се пробуди интересот за културното наследство и длабоките културни слоеви на поширокиот регион.

Една од првите археолошки постојки на ваквата длабоко-политичка кампања претставуваат богатите културни слоеви на Македонското кралство (кралства) во Бактрија. Сместено во северниот појас и околина на централна Азија и Индија, ова

⁶⁶⁷ Фролов Едуард Давидович *Русская наука об античности (историографические очерки)*, (Издательство Санкт-Петербургского университета, 1999), стр 135

⁶⁶⁸ Margarita Diaz-Andreu, *A World History of Nineteenth-Century - Archaeology, Nationalism, Colonialism, and the Past*, (Oxford University Press, New York, 2007), стр. 253

⁶⁶⁹ Фролов Едуард Давидович *Русская наука об античности (историографические очерки)*, (Издательство Санкт-Петербургского университета, 1999), стр 198-199

културно наследство на една просперитетна и историски значајна цивилизација, која повеќе од три века претставувала вистински културен, општествен и религиозен мост помеѓу Далечниот исток и Медитеранот, било особено интересно за двете натпреварувачки империи. И ако британците релативно рано, во првата половина на осумнаесетти век, ги публикуваат првите нумизматички наоди од монетоковањето на Македонските Бактриски кралеви, а во овој период и во Санкт Петербург е објавена првата книга на оваа тема,⁶⁷⁰ на почетокот на XIX век британските извори веќе ги бележат и првите руски колекционери и државни претставници кои опкупуваат монети и артефакти од македонскиот период во Бактрија.⁶⁷¹

Но, тука не запираат интересите на руската надворешна политика во Азија, и следствено на тоа и интересот на руската археологија, без разлика дали станува збор за лични проекти и иницијативи на руски археолози, претставници и институции, присутниот трговско-шпекулантски сектор со старини во нестабилните и завојувани подрачја, или сериозни научни експедиции организирани и финансирани од Империјата. Присуството и континуираното наметнување на Русија во политичките и геостратешките игри во Азија ќе ги основаат и наполнат персиските, класичните, но и, индиските и кинеските збирки во руските музеи, а ќе отворат и значајни нови теоретски фокуси на руската археологија, антропологија и етнологија. Рано, уште во првите децении на XIX век, Руската Академија за Убави Уметности ќе ја финансира експедијата и археолошките ископувања во Персеполис и околните археолошки локалитети,⁶⁷² за подоцна во руските археолошки зафати повторно да се вбројат и значајни пред-римски и римски населби на северниот бред на Црното море, а музејскиот материјал да опфати и значајни артефакти од Сасанидскиот период,⁶⁷³ широки колекции артефакти од будистичката култура⁶⁷⁴ во

⁶⁷⁰ Фролов Едуард Давидович *Русская наука об античности (историографические очерки)*, (Издательство Санкт-Петербургского университета, 1999), стр.67-68

⁶⁷¹ Margarita Diaz-Andreu, *A World History of Nineteenth-Century - Archaeology, Nationalism, Colonialism, and the Past*, (Oxford University Press, New York, 2007), стр.254

⁶⁷² Ibid., стр. 140

⁶⁷³ Ibid, стр.254

⁶⁷⁴ Ibid. стр. 195

Кина,⁶⁷⁵ како и значајните Санскритски⁶⁷⁶ манускрипти,⁶⁷⁷ кои ќе имаат огромно значење за идните дебати и толкувања на расното, културно и етничко потекло на народите.

Интензивниот развој на археологијата и екстензивните археолошки ископувања на широките предели на империја, ќе придонесат во XIX век во Русија да се диверзифицира и археолошкиот интерес, па освен доминантната класична археологија, типично руската византиска археологија, честопати во еден ран рудиментиран формат, и новофаворизираната „словенска археологија“, веќе се среќаваат и значајни проекти од праисториската и „ориенталната“ археологија,⁶⁷⁸ а одредено внимание добива и археолошкото наследство на муслиманските култури на југо-источните граници на империјата.⁶⁷⁹ По стабилизирањето на немирите и востанијата од XVIII век, едно од значајните образовни и културни јадра на истокот станува градот Казан, обновен, урбанизиран и современо изграден во периодот на Владеењето на Екатерина Велика. Токму од овој културен и образовен центар на империјална Русија во XIX век ќе започнат значајни руски истражувања и научни освојувања на истокот. Руските автори со гордост ќе говорат за Универзитетот во Казан, основан од Императорот Александар I, како сентар на Ориенталните друштва и истражувања во Русија, но и еден институции „со позиција на чест (во областа на ориенталистиката)... помеѓу друштвата и универзитетите низ цела Европа“,⁶⁸⁰ а не помал придонес ќе даде и Казанската духовна академија чиј слушател, архимандритот Никита Яковлевич Бичурин ќе стане еден од основачите на современата руската и светска Синологија.⁶⁸¹

Додека руската археологија на деветнаесетиот век е евидентно напредна, и може да се пофали со значајни научни имиња во повеќе сфери на археолошката наука, внатрешно

⁶⁷⁵ Маргарита Дијаз го приведува и податокот дека „Рускиот истражувач Козлов само во 1908 во Санкт Петербург испратил 3500 предмети (артефакти)“ на будистичката култура (од XIV век и порано).

⁶⁷⁶ Руските патувачи, истражувачи и научници во XIX век ќе дадат значаен придонес во изучувањето на Санскритските текстови и јазиците и дијалектите на Индија воопшто, а едно од најзначајните имиња на руската индологија, ран проучувач на санскитот, и индиската традиционална теогонија, митологија, аритметика и астрономија е Герасим Лебедев, кој живее во Индија во втората половина на XVII век, а веќе во 1801 ги издава дел од своите значајни публикации, извор: Воробьев-Десятковский В. С., Русский индианист Г. С. Лебедев (1749—1817), Очерки по истории русского востоковедения, Москва, 1956. Стр. 36-73.

⁶⁷⁷ World History of XIX c. arch. стр. 193

⁶⁷⁸ Н. Федоренко, *История одной жизни*, во едицијата, В. Кривцов, *Путь к Великой стене*, Л., 1972, стр.283

⁶⁷⁹ World History of XIX c. arch, Стр 262

⁶⁸⁰ Н. Федоренко, *История одной жизни*, - во едицијата, В. Кривцов, *Путь к Великой стене*, Л., 1972, стр.283

⁶⁸¹ Денисов П. В. *Слово о монахе Иакинфе Бичурине*. Изд. 2-е, доп. — (Чувашское книжное издательство, Чебоксары, 2007)

политичките, а особено надворешно политичките потреби на империјата, како преку државните вложувања и проекти, така и преку раниот романтичен национализам, толку карактеристичен за деветнаесетиот век на Европа, на која археолозите ни малку не беа имуни, ги насочуваат голем дел од археолошките ископувања, истражувања и научните дебати кон неколку поконкретни сфери на интерес.

Византија, а преку неа и источно-медитеранските културни и општествени традиции, влечат најголем континуитет во интересот и вложувањата на руските владетели. Во овој период на развој на руската археологија и музејски збирки, овој интерес полека, но сигурно, поприма значајни теоретски димензии, а и покрај тоа што теоретските анализи и однос кон старините е почесто фокусиран на сродната научна гранка историја на уметноста, сепак се забележуваат и значајни архео-проекти и анализи. “Дел од најзначајните научни претставници на овој тренд се Иван Толстој, чија работа е концентрирана на византиските монети”,⁶⁸² и еден од највлијателните археолози и проучувачи на Византија, „основачот на современата Византиска историја на уметност во Русија,“ и иконографскиот метод, Никодим Кондаков.⁶⁸³ Во исто време, длабоката културна поврзаност, и државниот и национален мит за континуитетот на Руската империја од Византија, ќе придонесе руските научници, археолози, лингвисти, историчари и историчари на уметноста да посветат должно внимание на византиската култура и нејзините длабоки корени во културите на источниот медитеран. Оваа тенденција добива значајна димензија, кога ќе се земе предвид, огромниот баласт на Римо-центрична научна, историска и културна традиција на Западот, која ќе придонесе многу од западните проучувања од XIX век на антиката и средновековието, особено на источниот медитеран, да бидат искривени, упростени или лошо информирани и интерпретирани под импресиите на римскиот историографски визир.

Уште во 1888 година познатиот руски археолог и византолог Фјодор Успенски ќе ја покрене иницијативата за основање на Рускиот археолошки институт во Константинопол (Истанбул), и ќе биде негов директор од основањето на институтот во 1894, па се до

⁶⁸² Margarita Diaz-Andreu, *A World History of Nineteenth-Century - Archaeology, Nationalism, Colonialism, and the Past*, (Oxford University Press, New York, 2007), стр. 261

⁶⁸³ Ibid.

Првата светска војна. Институтот ќе превземе значајни археолошки експедиции и истражувања во Македонија, Бугарија, Мала Азија, Палестина и Сирија, проучувајќи ги македонско-хеленистичките, византиските и византиско-словенските артефакти, споменици и манускрипти. Археолошкиот институт ќе објавува значајни научни анализи во делот на археологијата, нумизматиката и епиграфијата, средновековната уметност, писменост и историја на руски и неруски автори, од својата широка плејада на соработници, а ќе поседува и своја библиотека и колекција на артефакти (кабинет на древности). Самиот Успенски во гласникот на Археолошкиот институт ќе објави значајни материјали и анализи за археологијата и минатото на Македонија, а ќе ја издаде и значајната монографија „Археолошките споменици на Сирија“ од археолошката експедиција на институтот.

„Рускиот археолошкиот институт во Константинопол“ е основан со одлука на Рускиот император Александар III, и како и другите европски институции од овој карактер, дал сериозни придонеси кон археолошката и поврзаните науки. Сепак, оваа значајна научна институција имала и своја незанемарлива политичка компонента, и претставувала значаен интелектуален форум, кој освен научниците ги привлекувал и интелектуалните и дипломатските елити, а особено оние на новосоздадените балкански држави. На овој начин оваа значајна „архео-амбасада“ соодветно се вклопувала во надворешно политичките стратегии на Русија во историски важните последни декади од постоењето на Отоманската империја.

Сепак, пошироко од политичкиот миг, руските научници, ги ползуваат долгорочниот културен фокус на руското општество и сериозните повеќеслојни анализи на византиското наследство во континуитет во Русија, во правец на изградување на личниот издржан и продлабочен научен метод во проучувањето на византиската култура и цивилизација. Тргајќи со ваков пристап во своите анализи, тие ќе дадат свој значаен придонес и во истражувањата на постарите, автентични и значајни, култури и културни елементи на источниот Медитеран, кои сериозно ќе ја повлијаат и ќе придонесат кон специфичен профил на Византиската култура.

Во зората на XIX век излегува делото на видниот руски историчар и историчар на уметноста Димитриј Аиналов „Хеленистичките основи на византиската уметност“, во кое за прв пат позначајно се алаборираат директниот културен и општествен континуитет во источниот медитеран, како и континуитетот на Византија и нејзината култура со културната инфраструктура и констелации создадени во периодот на македонскиот империјализам (најчесто условуван во историографијата со хеленистички период).⁶⁸⁴ Заедно со делото на Професорот Јозеф Стжиговски, *Orient oder Rom*,⁶⁸⁵ издадено една година подоцна (1901 година),⁶⁸⁶ научните и теориски придонеси на Аиналов ќе донесат нова комплексност во археолошките и историските анализи на источниот медитеран, раното христијанство и развојот на културата и културните традиции во Европа, нешто што западните научни умови не успеаја да го согледаат во овој ран период, поради посветеноста кон проучувањето на античкиот Рим,⁶⁸⁷ а уште повеќе поради образованието и науката во Европа на деветнаесетиот век, кое сеуште беше сериозно обоено од Римската „латинска“ историска и културна перспектива.

Во прилог кон полезноста на ваквиот „руски сензибилитет“ кон источниот медитеран, се и подоцнежните значајни историски и културни анализи, како и значајните археолошки ископувања на еден од највидните и влијателни руски, а подоцна и американски и светски изучувачи на антиката од првата половина на XX век. Во своите дела „Социјалната и економска историја на Римската империја“ и „Социјалната и економска историја на хеленистичкиот свет“⁶⁸⁸ Михаил Ростовцев повеќе од најголемиот број свои современици и колеги ќе покаже разбирање за комплексноста на „класичниот медитерански свет“,⁶⁸⁹ а во археолошките ископувања на Дура-Европ (Dura-Europos) една од најзначајните космополитски метрополи на македонската империја на Селевкидите, најлегитимно археолошки ќе ги документа своите анализи на античкиот свет. Неговото

⁶⁸⁴ Ernst Kitzinger, *The Hellenistic Heritage in Byzantine Art*, во научниот журнал *Dumbarton Oaks Papers*, Vol. 17, (Washington D.C., USA, 1963), стр. 97

⁶⁸⁵ Ibid.

⁶⁸⁶ Karen C. Britt, *These stones still speak: the progress of research on late Roman and early Byzantine mosaic pavements in the Eastern Mediterranean*, во научниот журнал: *Journal of Art Historiography*, Number 5, December 2011, стр. 2

⁶⁸⁷ Ibid.

⁶⁸⁸ Фролов Едуард Давидович, *Русская наука об античности (историографические очерки)*, (Издательство Санкт-Петербургского университета, 1999), стр. 375

⁶⁸⁹ Во своите економски и социјални анализи за падот на македонските империи, Ростовцев е воден и длабоко импресиониран од актуелниот политички миг, поставувајќи историски социјални и економски паралели со падот на Руската империја под налетот на драматичните социјални разлики и Октомвриската револуцијата.

чувство и продлабочено разбирање за културно-општествените процеси, ќе го наведат да го препознае вистинското значението на овој монденски македонски град, кој ги поврзувал значајните престолнини на македонското царство на Селевкидите, Антиохија и Селевкија на Тигар, не само поради зачуваноста на неговите врвни културни и археолошки остатоци, туку и поради специфичната културна, економска и општествена улога која ја играл Дура-Еуроп, како во македонскиот период, така и по заземањето на македонските држави од страна на римјаните и партите.⁶⁹⁰

На овој начин, како и во сличаите на политиките и „про-национални“ тенденции на други држави во овој период, руската долготрајна и егоистично-политички посветена потрага по континуитетот и легитимитетот на Константинопол, а преку него и Санкт Петербург, без свесна намера излегува од рамката на државното и колективното, преоѓајќи во сферата на интелектуалното и научното. Во таа смисла, поединечни руските научници и теоретичари, чии светогледи и хипотези со сигурност биле повлијаени, ако не директно од империјалните политики, тогаш со сигурност од „колективното несвесно“ на своето општество, значајно придонеле кон објективизирањето на „евроцентричната“ и длабоко идеологизирана слика на минатото во европската и светска научна мисла од XIX и почетокот на XX век.

⁶⁹⁰ Stephen L. Dyson, *In Pursuit of Ancient Pasts, A History of Classical Archaeology in the Nineteenth and Twentieth Centuries*, (Yale University Press, New Haven, USA & London, UK, 2006), стр. 208

4. ВЛОЖУВАЊЕТА И УЧЕСТВОТО НА СРЕДНО-ГОЛЕМИТЕ ДРЖАВИ ВО АРХЕОЛОШКИТЕ ИНИЦИЈАТИВИ

Османлиите

Современата Турска држава веќе одбројува пред првото столетие постоење, исполнето со значајни достигнуања во сите области, вклучувајќи ги и надворешно и внатрешно-политичките трансформации, проекции и предизвици, како и изградбата на современо општествено миље, во кое несомнено значајно место игра и развојот на науките и уметностите. Сепак, би било повеќе од погрешно, научно плитко и неоправдано, да се зборува за било кој аспект од историјата, културата и општеството на Турција, без да се земат предвид големите историско-културни традиции на шествековната Османлиска империја.

Современата научна мисла, под влијание на големото и значајно, но, евроцентрично, наследство, честопати зборува за Османлиската империја како објект и територија, наместо како „субјект“ со државни политики и општествени тенденции во третманот на кулурното и археолошкото наследство, и развојот на археологијата и неа блиските науки. И додека навистина можеме да следиме тенденции на прелевање на овие културни и научни интереси, пред се, од Западна Европа кон Османлиската империја, сепак, како и во други општествени и историски контексти, не треба да се превидат локалните традиции кои постоеле, како и традициите и институционалниот развој, кои се создале под нечие влијание, но достигнале значајни и автохтони димензии и улога. Токму затоа, истражувањето на оваа „студија на случај“ ги земе предвид, но се обидува и да ги демистифицира, дел од стереотипите и предрасудите во западно-европските општества,⁶⁹¹ кои се пренеле и повлијаеле и врз раните анализи и разбирање на западните научници кон Османлиската држава, нејзината култура, политики и практики.

⁶⁹¹ Професор Цереми Блек ќе нагласи дека уште од раниот период на пост-ренесансна Европа „(Европската) дипломатија служела за да ги постигне Западните интереси, а не да го разбере Турското општество и култура.“ А токму преку европските дипломати во раниот период се создавале перцепциите за Османлиите на Запад.
Jeremy Black, *A history of diplomacy*, (Reaktion Books, London, UK, 2010), стр.51,61

Во контекст на развојот на археологијата и третманот на археолошкото наследство треба да се има предвид дека дел од западните ставови и перцепции за односот на Османлиите се изградени во деветнаесеттиот век, кога агресивните и се по доминантни западни центри и западни елити арогантно и бескомпромисно ги наметнуваат своите вредности, ставови и предрасуди врз светот и врз „болната империја“.⁶⁹² Во овој период, империјата која сеуште владеела со територии, кои речиси без исклучок се сметале за „лулка на цивилизација“, станала главен полигон на ентузијастичките пара-археолошки и рани археолошки проекти. Преку овие рани археолошки проекти Западниот свет ја создавал современата археологија, но истовремено и ги легитимирал сопствените погледи кон светот и аспирациите за сопствена доминација, како идејна и културна, така и политичка и воена. Во таа смисла, сосема логично е што османлиските елити со индигнација или игнорирање одговарале на овие западни културно-политички експерименти на османлиската територија. Уште поочекувано е, пак, дека како реакција на Запад се јавува зајакнувањето на стереотипите кон Османлиите, некогаш водени од политичката прагма, а во други случаи од ентузијазмот и сопствените силни уверувања. За западните елити од овој период игнорирањето на „археолошката треска“ и археолошкото наследство, кое било толку доминантна категорија во оформувањето на тогашната висока култура, но и колективните симболи и идентитети на Западот, претставувало очигледен и „научно докажан“ варваризам.

Но, предрасудите кон Османлиите и нивната некомпатибилност и безнадежност за вклучување кон европскиот „цивилизиран свет“ и неговите практики биле многу посуштински во западна Европа. Тие се темелеле на изградените ставови за Османлиската империја како „источна“ и не-европска сила, која не само што не можела да биде дел од „европското и цивилизираното“, но претставувала и географски и идеен меѓник и репер врз кој се доградувал современиот идентитет на „Европјаните“. Токму затоа, секоја анализа која цели да даде непристрасен осврт на Османлиското општество и идентитет, како и неговиот традиционален однос со културното и археолошкото наследство мора да

⁶⁹² Stephen L. Dyson, *In Pursuit of Ancient Pasts, A History of Classical Archaeology in the Nineteenth and Twentieth Centuries*, (Yale University Press, New Haven, USA & London, UK, 2006), стр. 146

ги разгледа и суштински да ги осознае основните постулати на ова општество и етапите во развојот на неговиот однос со артефактите и симболите од минатото.

Во тој контекст, и најкраткиот преглед на историско-културните, но и државно-правните традиции на Империјата, со методите и сознанијата на современата историска наука, ги ставаат под прашање дел од основните премиси на изградената и донекаде стереотипизирана слика во Европа дека Османлиската империја е синоним и симбол за Истокот, азиски агресор и „возобновената Персија“ која ја завојува Европа. Вредносно неутралниот поглед на современата наука врз развојот на империјата, особено од нејзините рани векови, доловува малку поинаква слика. Во таа насока, фокусираните историски анализи на почетоците на Османлиската империја јасно говорат дека таа е создадена на тлото на Европа, под големо влијание на традициите на Византија, врз кои се изградува и Западот, и преку интензивна интеракција, интеграција и активно учество на локалните европски и мало-азиски пред-туркиски елити.

Од аспект на културниот контекст и влијанија, треба да се нагласи дека Османлиските елити пред основањето на својата империја, „султанат“, повеќе векови живеат во непосредната околина, во голема блискост и постојана поврзаност со едучираните и глобално културно-влијателни Византијци и мондијалниот центар, Константинопол. Имено, владенијата на Осман, првиот независен бег и родоначалник на Османлиската династија, биле дел од Султанатот на Рум, или „Римски султанат“, туркомуслиманска државна творба, која од XI век постои исклучиво на територијата на „Рим“ (Византија) во Мала Азија. Првиот „Римски Султан“ е прогласен уште во 1077 година во непосредна близина на Константинопол, во Никеја, еден од најзначајните градови на Мала Азија, основан од Македонските династи,⁶⁹³ домаќин на првиот христијански екуменски собор⁶⁹⁴ и привремена престолнина на Византија, „Христијанскиот Рим“, во тринаесеттиот век.⁶⁹⁵ Во наредните три века „Римскиот султанат“ ќе биде под огромен притисок на „источната“ Монголската империја и другите источни султанати, и ќе ја изгуби својата

⁶⁹³ Основан од Антигон Едноокиот градот се викал Антигона, но подоцна Лизимах во чест на својата свадба со ќерката на македонскиот генерал Антипатер, Никеа, го променил името на градот, кој подпаднал под негова власт.

Helen S. Lund, *Lysimachus: A study in early Hellenistic kingship*, (Routledge, London, UK & New York, USA, 2002), стр.175-176

⁶⁹⁴ Judith McKenzie, *The Architecture of Alexandria and Egypt, C. 300 B.C. to A.D. 700, Volume 63*, (Yale University Press, New Haven, USA, 2007), стр.230

⁶⁹⁵ Gábor Ágoston, Bruce Masters, ed. *Encyclopedia of the Ottoman Empire*, (Facts On File, New York, USA, 2009), стр. xxv

централизираност и моќ. Токму од најзападните владенија на султанатот, најблиски и во долгорочни и непосредни релации со Константинопол, ќе се изроди и идната независна династија на Осман I, Османлиите. Ова независно владение од крајот на тринаесеттиот век ќе израсне на азиско-европските брегови околу Константинопол, а неговата воена сила, во многу ќе зависи од рано воспоставениот корпус „јаничари“, составен од момчиња од семејства на покорените христијани.⁶⁹⁶

Дури и од формален аспект, Османлискиот султанат е политичка креација создадена на европско тло, бидејќи првиот Османлиски султан, Мурат, ќе владее од Европа, поточно од Адријанопол, од Османлиите наречен Едрене. Неговото прогласување за Султан е соодветно на освојувањето на значајни територии на Балканот, но, од аспект на идеите и перцепциите за „источниот карактер и традиции на Османлиите“ интересно е да се нагласи дека во истиот момент Османлиите владеат сосема мал западен дел на Мала Азија. Од моментот кога Мурат ја создава државата - Султанат, таа има две провинции Румелија (Рим), која ги опфаќала владенијата на Балканот и пресполнината Адријанопол, и Анадол со значење „исток“, следејќи ја Византиската номенклатура, за провинцијата која го опфаќа малиот западен појас на Мала Азија, кој во моментот бил под владение на Османлиите.⁶⁹⁷

Дури и според крвното сродство, нешто што било особено актуелно во поимањето на идентитетите и научните анализи од периодот на расните теории и во текот на дваесеттиот век, Османлиите не можат едноставно да се третираат како туркиска група. Додека донекаде оправдано, тие традиционално се поврзуваат со исламот и „турците“, османлиските елити од пред-султанатскиот и раниот султанатски период имаат многу заеднички врски и крвни сродства со балканско-анадолското пред-туркиско население и елити. Проучувачите на овој период, забележале дека следбениците на Осман, иако тогаш или подоцна исламизирани, опфаќале религиозен, културен и етнички конгломерат, пред

⁶⁹⁶ Gábor Ágoston, Bruce Masters, ed. *Encyclopedia of the Ottoman Empire*, (Facts On File, New York, USA, 2009), стр. xxv-xxvi

⁶⁹⁷ Според познатиот турски археолог и научник, Професор Мехмет Оздоган „за Отоманите, срцевината (центарот) на Империјата беше всушност Балканот, не Анадолија“ се до крајот на постоењето на империјата. (to the Ottomans, the heartland of the empire was in fact the Balkans, not Anatolia.) Во едицијата:

Ideology and Archaeology in Turkey, Mehmet Ozdogan, во едицијата

Lynn Meskell, ed. *Archaeology Under Fire, Nationalism, politics and heritage in the Eastern Mediterranean and Middle East*, (Routledge, London, UK, 1998), стр.120

се, од териториите во непосредна близина на Константинопол, а самите империјални династии рано влегувале во династички бракови со балканските христијански владетели и Византијците, најчесто произведувајќи престолонаследници со христијанските конкубини на османлискиот двор.⁶⁹⁸

Најпосле, раниот развој на Султанатот подразбирал во голем дел соработка и заеднички воени походи со вазалните христијански војски од Балканот, со цел, пред се, проширување на Азиските владенија на оваа нова империја, која се раководела од Европа. Специфичен пример за ваквиот развој на Османлиската империја е клучниот судир со Монголите (Тимурската империја) во 1402 година. Во значајната битка која се одвивала кај денешна Анкара, во која султанот Бајазит ја бранел независноста на османлиските владенија од монголската империја, на страната на Османлиите се бореле јаничарите и српските вазални владетели, „вклучувајќи го Стафан Лазаревиќ“,⁶⁹⁹ а на страната на Монголите на Тимур, биле и побунетите владетели на туркиските кнежевства од западна Анадолија.⁷⁰⁰ Во контекстот на Анкарската битка, Османлиската држава е типична европска сила која се брани од доминантната Азиска империја на „Монголите“. Во овој случај, но и во наредниот период, Османлиската империја се повеќе ја заменила геостратегиската позиција, но и голем дел од традициите и ресурсите на Византиската империја. Со заземањето на „Новиот Рим“, пак, Османлиите и официјално ќе се прогласат за негови наследници.⁷⁰¹

Освојувајќи го Константинопол во 1453 година, Османлиските владетели, сосема очекувано, ќе ги преземат врз себе легитимитетот, историската меморија и идентитетот на Византиските императори, кои себеси се гледале, а долго биле доживувани и од многу надворешни фактори, како духовни владетели на универзумот. Токму во тој контекст, се и

⁶⁹⁸ Gábor Ágoston, Bruce Masters, ed. *Encyclopedia of the Ottoman Empire*, (Facts On File, New York, USA, 2009), стр. xxvi

⁶⁹⁹ Наспроти современите идентитети и перцепции, каде Србите, на пример, се поимаат себе како анти-турски и анти-исламски фактор на Балканот, а националната митологија ја граделе врз „анти-османлискиот потфат“ на Косово, овој историски период бележи и значајни воени потфати на српските вазални лидери во полза на османлиската империја, како Битката кај Никопол, каде „Султанот ќе ги победи крстоносците, ... делумно поради петилјадната српска тешка коњаница во војската на Бајазит.“ Истата оваа надворешно политичка доктрина, ќе ги стави владетелите на Македонија, кои први се спротивставиле на османлискиот продор на Балканот на страната на Османлиите на Битката на Косово поле и други битки на север од Македонија.

Gábor Ágoston, Bruce Masters, ed. *Encyclopedia of the Ottoman Empire*, (Facts On File, New York, USA, 2009), стр.81

⁷⁰⁰ Gábor Ágoston, Bruce Masters, ed. *Encyclopedia of the Ottoman Empire*, (Facts On File, New York, USA, 2009), стр.43-44

⁷⁰¹ Su Fang Ng, *Global Renaissance: Alexander the Great and Early Modern Classicism from the British Isles to the Malay Archipelago*, (Comparative Literature 57, no. 4, 2006), стр. 297

титулите на освојувачот на Константинопол, Мехмед II, кој ќе се прогласи себе си за Kayser-i Rûm, или Цезар на Рим, а ќе ја земе и титулата која ја носеле и македонските и персиските владетели, „крал на кралевите“, симболизирајќи ја врховната власт над универзумот.⁷⁰²

При тоа, владеејќи од „центарот на светот“, Константинопол, овие нови „цезари“ од многу аспекти биле еднакво легитимни со многу други претходници и современици, кои исто така се обидуваале да се поврзат и легитимираат со универзалната и „од Бога дадена“ власт над светот на константинополските императори. Во таа смисла, Османлиските султани тврделе дека се директни крвни наследници на РOMEјските (византиски) императори,⁷⁰³ речиси без исклучок, а особено во првите векови, лично се поврзувале и идентификувале со византиската икона на империјалната моќ, Александар Македонски,⁷⁰⁴ а ваквата позиција и легитимација во периодот на зенитот на нивната моќ била толерирана или прифатена од многу центри на моќ, вклучувајќи ги и западните владетели.

Така, додека Османлиските императори од Мехмет Освојувачот⁷⁰⁵ до Сулејман Величествениот ќе се прогласуваат за универзални владетели⁷⁰⁶ и „нов Александар“, „кому (од бога) му е предскажано да владее со истокот и западот..“,⁷⁰⁷ константинополските патријарси, локалните владетели,⁷⁰⁸ но и голем дел од западни елити во овој ран период ќе го прифатат ваквиот однос на силите. Во овој контекст, ќе бидат и ангажманите на големиот ренесансен авторитет, антиквар и интелектуалец, честопати нарекуван и „татко на археологијата“, Кирјак од Анкона, кој, ангажиран од страна на

⁷⁰² Halil Inalcik, *Mehmed the Conqueror (1432-1481) and His Time*, во научниот журнал:

Speculum, Vol. 35, No.3, (Medieval Academy of America & Cambridge University Press, Cambridge, UK, 1960), стр. 408-427

⁷⁰³ John Julius Norwich, *Byzantium: The Decline and Fall*, (Penguin Books, New York, USA 1996), стр. 81-82

⁷⁰⁴ Gábor Ágoston and Bruce Alan Masters, ed. *Encyclopedia of the Ottoman Empire*, (Infobase Publishing, New York, NY, USA, 2009), стр. 267, 546

⁷⁰⁵ Elias J.W. Gibb, *Ottoman Poems – Translated into English, Verse with Introduction, Biographical Notices and Notes*, (Trübner & co, London, 1882), стр. 166

Gábor Ágoston and Bruce Alan Masters, ed. *Encyclopedia of the Ottoman Empire*, (Infobase Publishing, New York, NY, USA, 2009), стр. 266

⁷⁰⁶ Од „петнаесеттиот век ... цела линија (континуитет) на Османлиски султани ќе се ползуваат со Александар Големиот како идеален модел и израз на нивните претензии кон универзална империја (власт над универзумот)“.

Su Fang Ng, *Global Renaissance: Alexander the Great and Early Modern Classicism from the British Isles to the Malay Archipelago*, (Comparative Literature 57, no. 4, 2006), стр. 297, 298

⁷⁰⁷ Su Fang Ng, *Global Renaissance: Alexander the Great and Early Modern Classicism from the British Isles to the Malay Archipelago*, (Comparative Literature 57, no. 4, 2006), стр. 298

⁷⁰⁸ Gábor Ágoston and Bruce Alan Masters, ed. *Encyclopedia of the Ottoman Empire*, (Infobase Publishing, New York, NY, USA, 2009), стр. 396-397

Османлиите за време на освојувањето на Константинопол, „научно“ и „историски“ ќе го легитимира нивното владеење со „новиот Рим“.⁷⁰⁹ Во иста насока, се и размислите на значајниот венециски историчар Франческо Сансовито (Francesco Sansovino) од шеснаесеттиот век, кој ќе им посвети дури седум книги на Османлиите, нарекувајќи ги „наследници на Римјаните“ (Византијците).⁷¹⁰ Но, неговиот француски современик, истакнатиот интелектуалец, правник и политичар Жан Бодин ќе биде уште појасен во поддршката на легитимитетот на Османлиската империја. Тој, во својата влијателна книга за „Историскиот метод“ (La Me'thode de l'histoire или Methodus ad facilem historiarum cognitionem), ќе анализира: „Како може Германскиот Император да се надева да се споредува со Султанот на Турците, и како може пооправдано да претендира на титулата на абсолютен владетел од Султанот? ... Единствената сила која може да го оправда претендирањето кон титулата на универзален владетел е Отоманскиот султан. Само тој може оправдано да тврди дека е наследник на Римскиот император.“⁷¹¹

Најпосле, Османлиските владетели и системот на империјата сериозно и долгорочно ќе се потпрат на византиските и балканските православни елити, во кои ќе имаат поголема доверба (меѓусебно разбирање) отколку во муслиманските елити од Азија.⁷¹² Овие едучирани православни елити, кои „сочинувале мнозинство на службениците (бирокуптите)“ во империјата, ќе креираат и значаен дел од себепоиумањето и поимањето и антагонизмот кон „инфериорниот“ Запад на новите универзални владетели на светот од Константинопол.⁷¹³

Во таа смисла, особено во раниот период на Османлискиот империјализам, ползувањето на антиката преку различни културни форми и пракси во процесот на

⁷⁰⁹ Margarita Diaz-Andreu, *A World History of Nineteenth-Century Archaeology - Nationalism, Colonialism, and the Past*, (Oxford University Press, New York, USA, 2007), стр. 34

⁷¹⁰ Selim M. Deringil, *The Turks and 'Europe': The Argument from History*, во научниот журнал: *Middle Eastern Studies*, Vol. 43, No. 5, (Routledge, London, UK, 2007), стр. 711

⁷¹¹ Selim M. Deringil, *The Turks and 'Europe': The Argument from History*, во научниот журнал: *Middle Eastern Studies*, Vol. 43, No. 5, (Routledge, London, UK, 2007), стр. 712

⁷¹² Mehmet Ozdogan, *Ideology and Archaeology in Turkey*, во едицијата Lynn Meskell, ed. *Archaeology Under Fire, Nationalism, politics and heritage in the Eastern Mediterranean and Middle East*, (Routledge London, UK, 1998), стр. 112

⁷¹³ Mehmet Ozdogan, *Ideology and Archaeology in Turkey*, во едицијата Lynn Meskell, ed. *Archaeology Under Fire, Nationalism, politics and heritage in the Eastern Mediterranean and Middle East*, (Routledge London, UK, 1998), стр. 122

себелегитимација ќе биде значаен аспект на живеењето и културата на османлиските династи и елити. Во овој период, себе-брендирањето со античкиот континуитет и легитимитет во Османлиската империја бележи значајни сличности, а според значаен дел од современите автори и единство, со културните тенденции кои се развивале на Западот.⁷¹⁴

Историчарите, политолозите, археолозите и, особено, историчарите на уметност во подолг период ги анализираат и аргументираат правните, протоколарните, симболичните, архитектонски, ликовните и стилски аспекти на оваа силна тенденција за воспоставување, или создавање привид, на континуитет.⁷¹⁵ Во случајот на „западната цивилизација“, токму со оваа опседнатост со „славното класично минато“, тие ги поврзуваат и раниот интерес кон антикварството, и подоцнежниот развој на археолошката и блиските на неа науки. Во овој контекст вреди да се напоменат сличните тенденции и одредени специфични белези на рано-империјалната отоманска литература.

Во 1412 година, во декадите помеѓу прогласувањето на првиот Османлиски Султанат во Едрене и освојувањето на Константинопол, поетот Ахмеди ќе го напише првото⁷¹⁶ и, според многумина современи познавачи, најголемо дело на османлиската епска поезија Искендер Нама.⁷¹⁷ Книгата посветена на Александар Македонски, но и на идниот цар на царевите (падишахот) Мехмет Освојувачот кој се идентификувал со најпознатиот македонски и светски освојувач,⁷¹⁸ е во голем дел изградена врз најпопуларното европско и светско четиво на епохата, „Сказната за Александар Македонски“. Таа не изненадува со својата појава, имајќи ја предвид главната литературна матрица на монарсите и елитите во доцното средновековие: Сказната за Александар

⁷¹⁴ Selim M. Deringil, *The Turks and 'Europe': The Argument from History*, во научниот журнал:

Middle Eastern Studies, Vol. 43, No. 5, (Routledge, London, UK, 2007), стр. 711

Su Fang Ng, *Global Renaissance: Alexander the Great and Early Modern Classicism from the British Isles to the Malay Archipelago*, (Comparative Literature 57, no. 4, 2006), стр.293-308

⁷¹⁵ Еден од најзначајните историчари, теоретичари и познавачи на оваа проблематика е Илбер Ортаили (İlber Ortaylı), турски и светски професор и експерт кој низ многу од своите дела говори за различни и важни аспекти на интеракцијата и меѓусебните влијанија на Отоманската Империја со Византија и „западот“ воопшто.

⁷¹⁶ „Најраниот сега достапен илустриран Османлиски манускрипт“, според една од најновите и најреномирани енциклопедии за Османлиската империја.

Gábor Ágoston and Bruce Alan Masters, ed. *Encyclopedia of the Ottoman Empire*, (Infobase Publishing, New York, NY, USA, 2009), стр.266

⁷¹⁷ Elias J.W. Gibb, *Ottoman Poems – Translated into English, Verse with Introduction, Biographical Notices and Notes*, (Trübner & co, London, 1882), стр. 166

⁷¹⁸ Gábor Ágoston and Bruce Alan Masters, ed. *Encyclopedia of the Ottoman Empire*, (Infobase Publishing, New York, NY, USA, 2009), стр.266

Македонски, која ги митологизира и глорифицира неговите „јуначки и надчовечки дела“, како и Тајната над Тајните (преведена на латински како *Secretum secretorum*, дури во XI век од арапски *Kitab sirr al-asrar*),⁷¹⁹ која преку „оригиналните“ пораки на Аристотел до Александар ќе ги учи сите средновековни владетели на умешноста на владеењето и пошироко. Она што е забележително за овој важен и најран Отомански еп е совршеното вклопување на Византиската „икона“ и најприсутен владетелски мотив „Александар“,⁷²⁰ со поетските, естетските и филозофските традиции и пораки на исламската поезија.⁷²¹

Колкав и колку влијателен е концептот на континуитет на Отоманите ќе зборуваат и изработените генеalogии на Султаните, кои се до крајот на XVI век ќе започнуваат со Александар Големиот Дворогиот,⁷²² па преку еврејските и исламските генеalogии ќе водат до актуелните владетели на империјата.⁷²³

Во контекстот на литературните традиции интересно е да се забележи дека Османлиската империја систематично и педантно зачувала и корпус на важни пред-османлиски документи и книжевни дела,⁷²⁴ а религиозните традиции и практики на христијаните и евреите во империјата, барем легислативно, биле позаштитени отколку малцинските религии во доцно-римскиот и византискиот државен систем.⁷²⁵

Но, Османлиската империја не била само пасивен продолжувач на византиските и источно-медитеранските традиции, туку и активен центар на ренесансата и ренесансната уметност. Во петнаесеттиот и шеснаесеттиот век, на покана на султаните и османлиските елити во Истанбул престојувале многу италијански уметници, кои создале дел од значајните уметнички дела на оваа епоха. Илустративни во овој контекст се медаљонот со претстава на султанот изработен во 1481 година од страна на Констанцо да Ферара

⁷¹⁹ Steven J. Williams, *Roger Bacon and the Secret of Secrets*, во едицијата

Jeremiah Hackett, ed. *Roger Bacon and the sciences: commemorative essays*, (Brill, Leiden, New York, Koln, 1997), стр. 365-391

⁷²⁰ Anthony Grafton, Glenn W. Most, Salvatore Settis, ed. *The Classical Tradition*, (Harvard University Press, Cambridge, MA, USA & London, UK, 2010), стр.29-30

⁷²¹ Elias J.W. Gibb, *Ottoman Poems – Translated into English, Verse with Introduction, Biographical Notices and Notes*, (Trübner & co, London, 1882), стр. 166

⁷²² Најпопуларната иконографска и литературна манифестација на Александар Македонски во исламската литература.

⁷²³ Gábor Ágoston and Bruce Alan Masters, ed. *Encyclopedia of the Ottoman Empire*, (Infobase Publishing, Manhattan, New York, USA, 2009), стр.273

⁷²⁴ Mehmet Ozdogan, *Ideology and Archaeology in Turkey*, во едицијата

Lynn Meskell, ed. *Archaeology Under Fire, Nationalism, politics and heritage in the Eastern Mediterranean and Middle East*, (Routledge, London, 1998), стр.114

⁷²⁵ Ibid.

(Constanzo da Ferrara), кој се смета за еден од најдобрите примероци на медаљонската уметност.⁷²⁶

Дури во периодот на стагнација од смртта на Сулејман Величествениот до крајот на осумнаесеттиот век европскиот лик на Османлиската империја и надвор и во рамките на империјалната култура покажал сериозни знаци на разградување. Ваквиот процес, не се должи на конкурентноста на различни симболи и културни концепти, туку на општата стагнација на империјата, која веќе не била во можност да се носи во глобалниот културен натпревар со растечките колонијални сили од Европа. Во овој период се случува општ процес на развој на конзервативни идеи во империјата, а одредени тенденции на нагласување на исламските и азиските идентитети на османлиските елити биле одговор на немоќта да се претендира за примат во присвојувањето и легитимирањето со универзалните симболи, идентитети и фабули на медитеранот, кои се повеќе ги присвојувале западно-европските хегемони.⁷²⁷

Почетоците на трансформацијата на османлиската култура, општество и идентитети, не многу различно од тенденциите во Европа, се поврзуваат со Француската буржуаска револуција и агресивните политики на Наполеон Бонапарта. Со почетокот на деветнаесеттиот век Османлиските елити ќе сфатат и прифатат дека сериозно заостанале зад своите ривали и во текот на целиот тој век и до крајот на постоењето на империјата ќе се обидуваат преку прифаќање на западните стандарди, политики и практики да ја обезбедат иднината на својата империја.⁷²⁸

Археологијата и Турската Република

Перцепциите за Османлиите како варварска сила од „темниот“ средниот век, која владее над големите цивилизации на антиката, придонеле кон целосна легитимација и промоција на антиосманските политики и тенденции однадвор и одвнатре во империјата.

⁷²⁶ Su Fang Ng, *Global Renaissance: Alexander the Great and Early Modern Classicism from the British Isles to the Malay Archipelago*, (Comparative Literature 57, no. 4, 2006), стр.298

⁷²⁷ Gábor Ágoston and Bruce Alan Masters, ed. *Encyclopedia of the Ottoman Empire*, (Infobase Publishing, Manhattan, New York, USA, 2009), стр.321

⁷²⁸ Jeremy Black, *A history of diplomacy*, (Reaktion Books, London, UK, 2010), стр.68

Во текот на деветнаесеттиот век европските сили сериозно ги корумпирале и завладеале политиките и економијата на империјата, а нивните меѓусебни релации биле единствен гарант за унитарноста, но и постојано присутен „дамаклов меч“ врз судбината на „болната“ империја. Извезувањето, пак, на европските концепти за национализмот, континуирано создавало нови витални идентитети, кои го обесмислувале постоењето на империјата и ја разјадувале однатре.⁷²⁹ Во вакви услови навлегувањето на француските, англиските и италијанските војски во самиот Истанбул, на крајот на Првата светска војна, во перцепциите на европските лидери и европската „цивилизирана“ јавност не било окупација, туку повеќе од нужен и долго одложуван *coup de grâces* на „хронично болниот субјект“ на меѓународната сцена.

Вака погледнат, договорот во Севр од 1920 година, бил милослив и хуман за Османлиите, кои според Европјаните со своето владеење придонеле за општо цивилизациско назадување во светот. Според зборовите на францускиот премиер и претседавач со Париската мировна конференција, Жорж Клемансо „нема случај во Европа, Азија или Африка во кој“ нивното владеење „не било проследено ... со (општ) пад на нивото на култура“.⁷³⁰ Но, истовремено, Договорот од Севр бил целосно неприфатлив, и се трансформирал во „клучен момент“, симбол за „национална“ неправда и значаен мотив за создавање единство на новородената турска нација.⁷³¹

Новата Турска република под водството на Камал Ататурк ќе излезе од урнатините на големата империја и „војната за независност“, но брзо и ефикасно ќе изгради модел, кој ќе и овозможи стабилност и нова позиција во меѓународните односи на дваесеттиот век. Таа ќе се ослободи од значајни аспекти на Османлискиот идентитет и културни

⁷²⁹ Umut Uzer, *Identity and Turkish Foreign Policy: The Kemalist Influence in Cyprus and the Caucasus*, (I.B.Tauris, London, UK & New York, USA, 2011), стр.27-28

Lynn Meskell, ed. *Archaeology Under Fire, Nationalism, politics and heritage in the Eastern Mediterranean and Middle East*, (Routledge, London, UK, 1998), стр.116

⁷³⁰ James F. Goode, *Negotiating for the Past – Archaeology, Nationalism, and Diplomacy in the Middle East, 1919-1941*, (University of Texas Press, Austin, TX, USA, 2007), стр.21

⁷³¹ Токму, „протекувањето (на информации) за условите на Договорот во Севр во мај 1920, (предизвикало) стампедо од регрути на страната на Кемал (Ататурк) и ја вовлекло Турција во граѓанска војна, во која националистите брзо добиле предност против силите на Султанот.“

Douglas Woodwell, *Nationalism in International Relations: Norms, Foreign Policy, and Enmity*, (Palgrave Macmillan, London, UK & New York, USA, 2007), стр.163

традиции,⁷³² кои ги легитимирале експензионистичките политики на Западот се до навлегувањето во „срцето на империјата“, во самата Мала Азија.⁷³³ Наспроти овие традиции, новата турска нација и држава ќе се развива забрзано врз база на идеите, симболите, доктрините и практиките на западно-европските нации-држави.⁷³⁴ Илустративни, за силната и рана посветеност кон европскиот курс на новите турски елити, се зборовите на еден од министрите од пред-републиканскиот период, кој на француската иницијатива за отворање на француска археолошка школа во Истанбул, кордијално ќе одговори дека тоа би претставувало „нова интелектуална врска на двата народа, од кои едниот секогаш го сметал вториот за свој ментор“.⁷³⁵

Еден од најзначајните проекти на „таткото на новата турска нација“ (Ататурк), Мустафа Кемал е токму „ребрендирањето“ на територијалните и други остатоците и лојалистите на пропаднатата Отоманската империја во она што во периодот по Првата светска војна ќе се нарече Република Турција и турска нација. Еден од најзначајните современи светски експерти за брендирање и брендирање на нациите, Вели Олинс, ќе истакне дека „операциите за (ре)брендирање на Ататурк во покорената Отоманска империја по Првата светска војна се еднакви со оние на првата Француска револуција во обем и опфат; тие вклучуваа нова азбука, нови алишта...ново име за нацијата и нови имиња за сите нејзини жители... секуларна наместо религиозна држава“.⁷³⁶ Ова политичко ребрендирање, согласно на праксите и убедувањата на почетокот на дваесеттиот век, ќе биде силно поткрепено или суштински осмислено преку археологијата и археолошките

⁷³² James F. Goode, *Negotiating for the Past – Archaeology, Nationalism, and Diplomacy in the Middle East, 1919-1941*, (University of Texas Press, Austin, TX, USA, 2007), стр.20

⁷³³ Иако Османлиите го сметале Балканот, а не Анадолија за „срце на империјата“.

Ideology and Archaeology in Turkey, Mehmet Ozdogan, во едицијата

Lynn Meskell, ed. *Archaeology Under Fire, Nationalism, politics and heritage in the Eastern Mediterranean and Middle East*, (Routledge, London, UK, 1998), стр.120

⁷³⁴ Историчарот на археологија, историчар на уметност и еминентен проучувач на Турција, професор Венди Шо, во контекст на развојот на музеите во Република Турција, ќе ја забележи важноста што одредени специфични аспекти на турскиот идентитет ја имаат во развојот на оваа дејност во земјата. Проф. Шо ќе потенцира дека: „За разлика од многу поранешни империи, како Голема Британија или Франција, модерниот идентитет на Турција е основан на разделба (дисконтинуитет) од неговото империјално минато.“

Wendy M. K. Shaw, *National Museums in the Republic of Turkey: Palimpsests within a Centralized State*, прилог од научната конференција: Peter Aronsson & Gabriella Elgenius, ed. *European National Museums: Identity Politics, the Uses of the Past and the European Citizen*, Bologna 28-30 April 2011, (Linköping University Electronic Press, Linköping, Sweden, 2011), стр.940

⁷³⁵ James F. Goode, *Negotiating for the Past – Archaeology, Nationalism, and Diplomacy in the Middle East, 1919-1941*, (University of Texas Press, Austin, TX, USA, 2007), стр.27

⁷³⁶ Wally Olins, *Branding the Nation – the historical context*, во научниот журнал *The Journal of Brand Management*, Vol.9/4, (Palgrave Macmillan, London, UK & New York, USA, 2002), стр.241-248

проекти и хипотези.⁷³⁷ И додека овој процес е видлив и веќе аргументиран кај повеќе нации, особено во Европа, она што е импресивно во „турскиот модел“ е брзината и ефективноста преку кои некогашната антитеза на Европа, Западот и антикварството, Османлиите, ќе се трансформираат во витална нација, која ќе го осмислува својот идентитет и позиции во меѓународните односи врз база, и со буквално следење, на европскиот модел.⁷³⁸ Современа Турција ќе стане пример⁷³⁹ за осмислување на нацијата, создавање на идентитет и национална кохезија, подобрување на имиџот и меѓународната позиција и територијални проширувања преку аргументите и идеите на современата археолошка наука.

Затоа не треба да зачудува што еден од првите чекори на Ататурк, уште во виорот на воениот конфликт со супер-силите на Западот, е воспоставувањето на институција Департман за старини (Department of Antiquities).⁷⁴⁰ Воспоставувањето на овој департман уште во 1920 година, „кога Републиката е опколена со непријатели и се бори со минимални шанси“ за успех,⁷⁴¹ кореспондира со идеите на Мустафа Кемал и вољата на новиот национален парламент во Анкара, суверенитетот од Султанот да премине на „народот“.⁷⁴² Така, оваа институција и нејзините активност ќе станат основа, главен промотор и осмислувач на новата нација, која ќе успее да се издигне од урнатините, да се спротивстави на перцепциите, вољата и воената сила на Западот⁷⁴³ и да стане почитуван фактор и партнер во европските односи. Со зборовите на турските медиуми од овој период може да се илустрира посветеноста и ентузијазмот, но и свеста и здраво-разумниот пристап кон процесот на креирање на современата нација. Највлијателниот дневен весникот Кумхуриет (Cumhuriyet), во оваа насока, ќе напише: „Нашиот голем спасител ја

⁷³⁷ James F. Goode, *Negotiating for the Past – Archaeology, Nationalism, and Diplomacy in the Middle East, 1919-1941*, (University of Texas Press, Austin, TX, USA, 2007), стр.43-66

⁷³⁸ Sibel Bozdoğan, Reşat Kasaba, ed. *Rethinking Modernity and National Identity in Turkey*, (University of Washington Press, Seattle, USA, 1997), стр.37

⁷³⁹ James F. Goode, *Negotiating for the Past – Archaeology, Nationalism, and Diplomacy in the Middle East, 1919-1941*, (University of Texas Press, Austin, TX, USA, 2007), стр.20

⁷⁴⁰ James F. Goode, *Negotiating for the Past – Archaeology, Nationalism, and Diplomacy in the Middle East, 1919-1941*, (University of Texas Press, Austin, TX, USA, 2007), стр.26

⁷⁴¹ Ibid

⁷⁴² Malcolm E. Yapp, *The making of the Modern Near East 1792-1923*, (Routledge, London & New York, 2013), стр.314

⁷⁴³ Douglas Woodwell, *Nationalism in International Relations: Norms, Foreign Policy, and Enmity*, (Palgrave Macmillan, London, UK & New York, USA, 2007), стр.164

создаде Турција, сега ќе ги создаде (и) Турците; како Кавур (Cavour) и Мацини (Mazzini) што ја создадоа Италија и потоа Италијанците.⁷⁴⁴

Создавањето на современата турска нација, нејзиниот идентитет и политички и културен легитимитет на просторот на Анадолија и во европски рамки преку археологијата Ататурк ќе го започне енергично и без двоумење. Промената на значајниот и заслужниот археолог Халил Етем,⁷⁴⁵ од местото Директор на старини (Director of antiquities) во 1931 година, со раниот турколог Хамит Зубеир Кушај (Hamit Zübeyir Koşay) ќе ги покаже јасните политички насоки во новата турската археологија, но, уште позначајно, значаењето кое Мустафа Кемал и го придавал на оваа наука и нејзините резултати за своите политички визии и амбиции.⁷⁴⁶

Во исто време, назначувањето на Кушај било и јасна најава за намерите и насоките во изградбата на новиот национален идентитет. Како еден од најзначајните претставници на раните појавни форми на туркологијата во Отоманската империја, Кушај и други значајни протагонисти на туркологијата ќе ги прифатат археолошките, палеолингвистичките и историските хипотези, кои ги конструирала, аргументирала и актуелизира унгарската научна и интелектуална мисла од средината на деветнаесеттиот век. Наоѓајќи се во центарот на судирот на новите расни идеи, во политиката и науката, помеѓу пангерманизмот и панславизмот, унгарските интелектуалци ќе ја промовираат туркологијата и „турската раса“, како континуитет помеѓу древните култури, пред се на Сумерците и Хетитите,⁷⁴⁷ и современите туркиски групи во Европа и пошироко или оние кои се повикале на таа традиција, како модерните Унгарци и Турци.⁷⁴⁸

Ваквите идеи на младите турски интелектуалци образувани во Унгарија или под влијание на унгарската туркологија, биле присутни уште кон крајот на деветнаесеттиот

⁷⁴⁴ James F. Goode, *Negotiating for the Past – Archaeology, Nationalism, and Diplomacy in the Middle East, 1919-1941*, (University of Texas Press, Austin, TX, USA, 2007), стр.21

⁷⁴⁵ И покрај неговата промена од лидерското место во турската археологија, Халил Етем не е маргинализиран во турското општество, туку во овој период станува член на турскиот парламент.

⁷⁴⁶ James F. Goode, *Negotiating for the Past – Archaeology, Nationalism, and Diplomacy in the Middle East, 1919-1941*, (University of Texas Press, Austin, TX, USA, 2007), стр.53

⁷⁴⁷ Michael L. Galaty, Charles Watkinson, ed. *Archaeology Under Dictatorship*, (Springer Science+Business Media, New York, USA, 2004), стр.135-136

⁷⁴⁸ James F. Goode, *Negotiating for the Past – Archaeology, Nationalism, and Diplomacy in the Middle East, 1919-1941*, (University of Texas Press, Austin, TX, USA, 2007), стр.20-22

век, но во рамките на јасниот политички проект и со посветеноста и челичната воља на Ататурк тие брзо ќе се трансформираат во основна доктрина, која во текот на целиот дваесетти век ќе ја сплотува и мотивира кон заеднички успеси современата турска нација. Идниот Директор на старини, Кушај, во 1921 година, кога судбината на Мала Азија сеуште се определувала, ќе го одбрани својот докторат во областа на Туркологијата во Будимпешта, а еден од научниците чии идеи имале големо влијание врз новиот политички лидер Ататурк бил и Мехмед Зија Гукалп (Mehmet Ziya Gokalp), кој рано се залагал за „создавање турски национален идентитет“ преку истражување на пред-исламското минато и „прочистување“ на турскиот јазик од арапските и персиските елементи.⁷⁴⁹ Зија Гукалп во својата книга „Основите на Туркизмот“ (Essentials of Turkism), објавена во 1923 година, аргументира дека „националниот музеј е клучен елемент во формирањето на националната култура“, заклучувајќи дека „Татковината е музеј, или изложба на убавините“ на една нација. Токму, во ваков контекст и со вакви цели, новата турска република ќе ги започне плановите за создавање на нов „турски“ етнолошки-антрополошки музеј, кој ќе „вклучува археолошки проучувања со цел да се создаде научна димензија“. Музејот, речиси очекувано, ќе се развива под менторство на етаблираниот унгарскиот турколог и директор на Унгарскиот национален музеј, Месарош (J. Mesaros).⁷⁵⁰

Ваквите археолошки легитимирани концепти и визии уште од самиот почеток имале директна примена и во надворешно-политичките стратегии и дипломатската пракса на Турција. Соочен со „туркофобијата“ во Европа, Ататурк ќе посвети значајно внимание и ресурси на проучувањето и пишувањето на „нова“ и екстремно ревизионистичка историја на „Турците“, кои на овој начин требале да го заземат своето место во развојот на светската цивилизација во минатото и иднината. Минималистичките аспекти на овие, пред се археолошки, теории биле искористени како делови од политички и пропагандни

⁷⁴⁹ Umut Uzer, *Identity and Turkish Foreign Policy: The Kemalist Influence in Cyprus and the Caucasus*, (I.B.Tauris, London, UK & New York, USA, 2011), стр.44-45 и

James F. Goode, *Negotiating for the Past – Archaeology, Nationalism, and Diplomacy in the Middle East, 1919-1941*, (University of Texas Press, Austin, TX, USA, 2007), стр.20,

⁷⁵⁰ Wendy M. K. Shaw, *National Museums in the Republic of Turkey: Palimpsests within a Centralized State*, прилог од научната конференција:

Peter Aronsson & Gabriella Elgenius, ed. *European National Museums: Identity Politics, the Uses of the Past and the European Citizen*, Bologna 28-30 April 2011, (Linköping University Electronic Press, Linköping, Sweden, 2011), стр.930-931

памфлети уште во 1922 година. Издадени на турски и француски овие памфлети имале за цел да влијаат на меѓународните претставници на Лозанската конференција со аргументите дека: „Анадолија била турска земја од памтивек (since time immemorial) и дека Сумерците и Хетитите биле Турци.“ Успешната ревизија на Договорот од Севр во Лозана, била само почеток на стабилизацијата и развојот на новата турска држава, а нејзините внатрешно-политички и надворешно политички потреби и визији ќе ја развијат „Хетитската“ теорија до своите најекспанзионистички димензии. Во златното време на турската хетитологија, турската наука ќе говори за континуитет на хетитската и турската култура на територијата на Анадолија, која е „колевка на сите главни цивилизации, вклучувајќи ги Египет, Месопотамија, Грција и Рим.“⁷⁵¹ Ваквата теорија и различни нејзини аспекти, интензивно спонзорирана од турската држава, имала клучна улога во развојот на турската археологија, но истовремено зад неа стоеле амбициозни политички цели. Основниот политички приоритет на оваа турска државно-спонзорирана активност бил да се спротивстави на митологизираната историска и географска сеприсутност и предимензионираната улога која Западната јавност во првата половина на дваесеттиот век и ја давала на „грчката култура“. На овој начин, современа Турција и идејно и морално, преку своите археолошки поткрепени стратегии за ребрендирање и јавна дипломатија, се обидела и во значаен дел успеала да го запре процесот на трансформирање на малата западно-европска колонија на југот на Балканот во алтернативен хегемон на местото на Османлиите.⁷⁵² Истовремено, говорејќи за себе со археолошкиот јазик, кој ги креирал и доминирал и модерните идентитети во Европа, модерна Турција направила значаен обид да создаде идеен и културен мост кон Европа и клубот на „цивилизираните нации“ во меѓународните односи.

⁷⁵¹ James F. Goode, *Negotiating for the Past – Archaeology, Nationalism, and Diplomacy in the Middle East, 1919-1941*, (University of Texas Press, Austin, TX, USA, 2007), стр.22

⁷⁵² Говорејќи за местото и улогата на Турција во надворешно-политичките стратегии и визија на Велика Британија, Николас Тамкин, од универзитетот Кембриџ, ќе рече дека се до моментот додека „турскиот национализам сеуште не станал аксиоматски (потврдена реалност)“, „Голема Грција – па дури и воскреснувањето (оживувањето) на Византиска империја – сеуште биле легитимен, или во некоја рака издржан (можен), предлог.“

Nicholas Tamkin, *Britain, Turkey and the Soviet Union, 1940-45 - Strategy, Diplomacy and Intelligence in the Eastern Mediterranean*, (Palgrave Macmillan, Basingstoke, Hampshire, UK & New York, USA, 2009), стр.8

За трансформациите на идеите за Грција помеѓу: островска „Егејска република одделена од копното“, зошто само на островите тече „чиста грчка крв“, и идеите за обновување на Византија, со Константинопол како центар „под водство на Константин“, илустративни се анализите и фактографијата наведени од страна на професор Росел.

David Roessel, *In Byron's Shadow: Modern Greece in the English & American Imagination*, (Oxford University Press, Oxford, UK, & New York, USA, 2002), стр.192-202,

И покрај интензивната археолошка дејност, како и палеолингвистичките теории и јазичните реформи, во раниот републикански период, малкумина европски интелектуалци, научници и архео-ентузијасти од Западот биле подготвени воопшто да ја слушнат новата верзија на турското и европското минато, презентирана од страна на Турците. На првата национална конференција на историското друштво во 1932 во Анкара, десетици турски научници зборувале за „постигањата на ... турските предци... и славното наследство... на турската цивилизација“, а Кемал „Ататурк ги посетил сите сесии“ на конференцијата.⁷⁵³ „Учесниците на конференцијата генерално се согласиле дека Турците создале богата цивилизација во Централна Азија во праисториските времиња, која претставувала извор на сите следни цивилизации во човечката историја.“⁷⁵⁴ Сепак, оваа силна политичка порака на „турското“ археолошко и културно наследство добила внимание пред се од турската јавност. Меѓународната јавност останала генерално неподготвена за ваквиот историски и архео-ревизионизам, а присуството на меѓународни научници оваа прва национална конференција на турското историското друштво било занемарливо.⁷⁵⁵

Наспроти ваквиот развој, Ататурк не се откажува пред скептицизмот и надмениот однос на Западот. Тој во континуитет и со особен елан ги помага најзначајните археолошки проекти со особен фокус на „хетитската цивилизација“, отвора нови музеи, се среќава со странските археолози и ја поттикнува и помага нивната работа со фокус на „хетитските“ наоѓалишта, промовира археолошки и историски учебници и интензивна едукација на турски археолози во образовните центри во Европа. Археологијата во овој период станува значајна и привилегирана општествена активност во Турција. Владеачката Републиканска народна партија во својата програма јавно ќе се обврзе дека: „ќе преземаме (археолошки) ископувања, класификации на делата (артефактите) од минатото, и ќе ги зачуваме каде што стојат (се најдени), ако има потреба“, а самиот лидер и неговите

⁷⁵³ James F. Goode, *Negotiating for the Past – Archaeology, Nationalism, and Diplomacy in the Middle East, 1919-1941*, (University of Texas Press, Austin, TX, USA, 2007), стр.22

⁷⁵⁴ Sibel Bozdoğan, Reşat Kasaba, ed. *Rethinking Modernity and National Identity in Turkey*, (University of Washington Press, Seattle, USA, 1997), стр.29

⁷⁵⁵ James F. Goode, *Negotiating for the Past – Archaeology, Nationalism, and Diplomacy in the Middle East, 1919-1941*, (University of Texas Press, Austin, TX, USA, 2007), стр.22

„Единствениот презентер (на конференцијата) не-муслиман бил Евреин, Аврам Галатли, кој бил професор на „Антички источни племиња“ на Департманот за литература на Универзитетот во Истанбул.“

Sibel Bozdoğan, Reşat Kasaba, ed. *Rethinking Modernity and National Identity in Turkey*, (University of Washington Press, Seattle, USA, 1997), стр.29

најблиски соработници често ќе повикуваат дека „самите луѓе кои се вистински сопственици на историските и национални споменици треба да станат заштитници на старините“. Истовремено, борејќи се традиционалниот криминал со археолошки артефакти од Мала Азија, турските лидери ќе го квалификуваат ваквото дело како „непростлив криминал“ на луѓе, кои на овој начин „ја продаваат сопствената историја и сопствената посебност,“ а заштитата на археолошкото наследство како „национална должност.“⁷⁵⁶ Во овој период на новата турска археологија, фокусирана на праисторискиот период, со значајни поттикнувања и инспиративни хипотези ќе и се приклучи и палео-лингвистиката, која преку идиличната теоријата за „сончевиот јазик“ и слични хипотези, ќе се обиде да најде приклучок за современиот турски јазик во семејството на индо-европските јазици, за кои еден учесник на турските лингвистички конгреси (одржани 1932 и 1934 година) ќе предлага да се нарекуваат „турко-европски“.⁷⁵⁷

Посветената работа и тесна координираност на турските нови интелектуални елити, политички лидери и археолози, и, пред се, визијата на таткото на современата турска држава Ататурк, на полето на археологијата релативно брзо покажува резултати и на меѓународен план. Вториот конгрес на Турското историско друштво, кој ќе се одржи во 1937 година, само пет години по првиот ќе забележи импресивно присуство на научници од европските земји и САД. Покрај интензивната научна работа и постигања, турската држава не ги крие воопшто своите политички мотиви најубедливо да ја претстави пред меѓународната научна јавност историската хипотеза, која „за многумина во Турција станала догма.“ Само година дена пред неговата смрт таткото на модерната турска нација, активно ќе учествува со подготовките и работата на меѓународната конференција, која ќе претставува „кулминација“ на неговата археолошка кампања за „всадување само-доверба ... и (меѓународен) углед“ на турската нација, каква што тој и неговата генерација ја замислиле.⁷⁵⁸

⁷⁵⁶ James F. Goode, *Negotiating for the Past – Archaeology, Nationalism, and Diplomacy in the Middle East, 1919-1941*, (University of Texas Press, Austin, TX, USA, 2007), стр.52,54

⁷⁵⁷ Michael L. Galaty, Charles Watkinson, ed. *Archaeology Under Dictatorship*, (Springer Science+Business Media, New York, USA, 2004), стр.136-137

⁷⁵⁸ James F. Goode, *Negotiating for the Past – Archaeology, Nationalism, and Diplomacy in the Middle East, 1919-1941*, (University of Texas Press, Austin, TX, USA, 2007), стр.55

Конференцијата ја отворила посвоената ќерка на Ататурк и еминентен турски историчар, Афет Инан, која пред научниците од Германија, Британија, Франција, САД, Италија и други земји, ќе нагласи дека „не е доволно Турците да разбираат дека Анадолија секогаш била турска, туку тие мораат да го натераат и научниот свет (научниците од светот) да го разбере ова. Еден начин да се направи ова е да се обезбеди материјал за турската историја на секој начин и со сите средства.“ Затоа, ќе нагласи Инан „археолошките ископувања доаѓаат на прво место (прв план).“⁷⁵⁹

На овој голем и од многу аспекти импресивен меѓународен форум, повеќе дена западните археолози ќе слушаат за турските теории за минатото, поткрепени со екстензивен археолошки материјал. Во овој период турските археолози веќе имаат што да покажат. Екстензивните археолошки проекти на локалитетите поврзувани со „хетитската култура“, како Анкара (Ankara) и Каралар (Karalar) во 1933 година, Гулудаг (Golludag) во 1934 и Алахаоџик (Alacahoyiik), од 1934 до 1937 година, како и ископувањата во Етијокусу (Etiyokusu) и Пазарли (Pazarli) во истата 1937, обезбедувале сериозен археолошки материјал со кој биле поткрепувани хипотезите за значајното место и улога на Хетитите и нивната култура во антиката и подоцна.⁷⁶⁰ Значаен дел од меѓународните учесници на само деценија и половина од лансирањето на овој амбициозен политичко-археолошки проект, ќе прифатат многу од неговите постигања и важни претпоставки, а дел од нив ентузијастички ќе ја прегрнат и вкупната идејна матрица на турскиот национален потфат. Во таа насока, швајцарскиот реномиран антрополог и експерт за праисториска археологија, Питар (Eugène Pittard), ментор и пријател на Афет Инан, „во име на присутните меѓународни научници“, ќе се обрати до организаторите со зборовите: „Европјаните кои се тука се вратија во земјата на нивните предци, а тоа е како ацилак кој ние го правиме во вашиот дом, наши турски пријатели.“ Овој пријател на Турците, но истовремено и реномиран научник и активен учесник во работата на Лигата на народите, во оваа прилика ќе ги помилува ушите на турската политичка елита и научна јавност со формулација која уште поласкаво ги антиципира најамбициозните претпоставки на дел од

⁷⁵⁹ James F. Goode, *Negotiating for the Past – Archaeology, Nationalism, and Diplomacy in the Middle East, 1919-1941*, (University of Texas Press, Austin, TX, USA, 2007), стр.55-56

⁷⁶⁰ Michael L. Galaty, Charles Watkinson, ed. *Archaeology Under Dictatorship*, (Springer Science+Business Media, New York, USA, 2004), стр.133

турските археолози од овој период, со зборовите „за нас е обврска, и би рекол света должност, да ви се заблагодариме што сте наши предци.“⁷⁶¹

Се разбира, во овој ран период, а и декади потоа,⁷⁶² традиционалниот евро-центричен и хеленофилски став и предрасуди кај многу западни интелектуалци нема да се променат. Американскиот конзул, известувајќи за конгресот, цинично ќе ги сумира впечатоците, преку зборовите: „многу врел воздух“ (празни разговори) и „Хомер бил Турчин“.⁷⁶³

Сепак, овој рапиден политички и културен проект на современа Турција, несомнено дал големи резултати, како за турското општество и меѓународната позиција на државата, така и за развојот на археологијата како наука. Тој придонел кон разбивање на многу рани предрасуди создадени од и во рамките на археолошката наука и пракса, а поттикнал и афирмирал значајни нови сознанија кои отвораат нови поглавја во археолошкиот интерес и познавањето на минатото.

На полето на науката интензивните археолошки проекти во современа Турција, фрлиле ново светло на значајните антички култури на Мала Азија, почнувајќи од новите податоци од дешифрираниот фригиски и хетитски јазик,⁷⁶⁴ преку богатиот културен материјал⁷⁶⁵ на овие и други малоазиски и регионални култури,⁷⁶⁶ се до нивното значајно влијание врз раните култури во Европа, а пред се на Балканот и Медитеранот.⁷⁶⁷

⁷⁶¹ James F. Goode, *Negotiating for the Past – Archaeology, Nationalism, and Diplomacy in the Middle East, 1919-1941*, (University of Texas Press, Austin, TX, USA, 2007), стр.56

⁷⁶² Nicholas Tamkin, *Britain, Turkey and the Soviet Union, 1940-45 - Strategy, Diplomacy and Intelligence in the Eastern Mediterranean*, (Palgrave Macmillan, Basingstoke, Hampshire, UK & New York, USA, 2009), стр.191-192

⁷⁶³ James F. Goode, *Negotiating for the Past – Archaeology, Nationalism, and Diplomacy in the Middle East, 1919-1941*, (University of Texas Press, Austin, TX, USA, 2007), стр.56

Оваа цинична забелешка добива нова и парадоксална актуелност по осумдесеттите години кога многу реномирани научници ја подржале тезата дека античката „Троја“ е продукт на мало-азиските цивилизации и поврзан со „Хетитската култура“, или дека епот (Илијада) е поврзан или содржи постари лувиски суб-стратуми. Овие дискусии добиваат огромна актуелност како во археологијата, уште повеќе во политиката и интензивната политичка митологизација на пост-модерниот свет.

Neil A. Silberman, *Between Past and Present: Archaeology, Ideology, and Nationalism in the Modern Middle East*, (Henry Holt & Co., New York, USA, 1989), стр.46-47

Еден од најактуелните и сеопфатни потфати за сумарен поглед врз Троја и нејзиниот мит развиен преку хомеровата Илијада е делото на австралискиот и меѓународно реномиран хетитолог Тревор Брус (Trevor Bryce). Неговото дело од 2006 година, според многумина експерти е едно од најпрегледните, умерени, непристрасни и сумарни прегледи, кој ги зема предвид најновите археолошки наоди и внимателно ги анализира факторите кои поттикнаа интензивна научна и политички загреана дебата на преминот во новиот милениум. Trevor Bryce, *Trojans and Their Neighbours*, (Routledge, London, UK, 2006), стр.1-28, 107-150

⁷⁶⁴ James F. Goode, *Negotiating for the Past – Archaeology, Nationalism, and Diplomacy in the Middle East, 1919-1941*, (University of Texas Press, Austin, TX, USA, 2007), стр.25,32

⁷⁶⁵ Во 1945 година во Анкара се отвора Хетитскиот музеј, кој ги собира и претставува во престолнината дел од најзначајните наоди на интензивните археолошки проекти на локалитетите поврзани со „хетитската култура“. Во 1968 година музејот е преименуван во Музеј

На политички план, пак, младата турска република, за нешто повеќе од деценија ќе стане признат политички, културен, безбедносен и национален фактор во поширокиот регион.⁷⁶⁸ Во финалето на овој дводецениски процес на трансформација, силно поттикнат од археологијата, овој нов политички ентитет ќе пројави и тенденции карактеристични за европските држави од овој период, кои вклучуваат легитимирање на својот хегемонизам и територијални аспирации со фабулите поткрепени и креирани од археолошките материјали и хипотези. Во предвечерието на Првата светска војна, Турција за прв пат по вековниот процес на ампутација на територии (од Османлиската империја), ќе посегне по ново значајно територијално проширување. Турскиот карактер на провинцијата Хатај ќе биде неспорен за Ататурк, кој уште во 1921 година ќе нагласи дека „земјата која била турска четири илјади години, не може да живее како затвореник во рацете на непријателот.“ Сепак, анексијата на пошироката област на античката Антиохија ќе се случи многу подоцна, кога засилената позиција на Турција во меѓународните односи и догматизацијата на хетитско-турскиот континуитет, ќе придонесе турските трупи да вмаршираат без двоумење во земјата која, според нивните идеи, „била дел на Хетитското библиско кралство на Анадолија“.⁷⁶⁹ Владеењето на областа на античка Антиохија, една од најзначајните македонски политички и културни престолнини од антиката и симбол на континуитетот, растењето и значаењето на источно-медитеранската глобализирана култура, сериозно ќе ја зајакне и позицијата на Турција од аспект на аспирациите на западните археолози и културни центри заинтересирани за археолошкото богатство на

на анадолските цивилизации, соодветно име за музејот кој содржи значајни колекции на археолошки материјал и артефакти на богатството на локални култури од Мала Азија.

Wendy M. K. Shaw, *National Museums in the Republic of Turkey: Palimpsests within a Centralized State*, прилог од научната конференција: Peter Aronsson & Gabriella Elgenius, ed. *European National Museums: Identity Politics, the Uses of the Past and the European Citizen*, Bologna 28-30 April 2011, (Linköping University Electronic Press, Linköping, Sweden, 2011), стр.932,934

⁷⁶⁶ За историјатот и состојбата на истарженоста (state of the art) на Фригиската култура особено прегледно и референтно е изданието на Брил (Brill) од 2006 година:

Susanne Berndt-Ersöz, *Phrygian Rock-Cut Shrines: Structure, Function, and Cult Practice*, (Koninklijke Brill NV, Leiden, The Netherlands, 2006), стр. xxii-xxiiv

⁷⁶⁷ Walter Burkert, *The orientizing revolution: Near Eastern Influence on Greek Culture in the Early Archaic Age*, (Harvard University Press, Cambridge, USA & London, UK, 1992), стр.1-8

Martin L. West, *The East Face of Helicon: West Asiatic Elements in Greek Poetry and Myth*, (Oxford University Press, Oxford, UK & New York, USA, 1997), стр.614-630

Carol Dougherty, Leslie Kurke, ed. *The Cultures within Ancient Greek Culture: Contacts, Conflict, Collaboration*, (Cambridge University Press, Cambridge, UK, New York, USA, 2003) стр.1-6

⁷⁶⁸ Nicholas Tamkin, *Britain, Turkey and the Soviet Union, 1940-45 - Strategy, Diplomacy and Intelligence in the Eastern Mediterranean*, (Palgrave Macmillan, Basingstoke, Hampshire, UK & New York, USA, 2009), стр.189

⁷⁶⁹ James F. Goode, *Negotiating for the Past – Archaeology, Nationalism, and Diplomacy in the Middle East, 1919-1941*, (University of Texas Press, Austin, TX, USA, 2007), стр.57, 62;

овој регион. Турската власт врз археолошките локалитети на просторот на некогашниот Селевкидскиот тетраполис, и културите кои се напластувале на овој значаен простор, донеле нова фаза во натпреварот на археолозите од Британија, Франција, САД и Германија, што дополнително ја издигнало позицијата на турските археолошки власти во меѓународните односи. Во исто време, овој нов развој ги збогатил Музејските збирки во Антиохија и другите турски музеи со врвен археолошки материјал, кој и денеска е дел од најпривлечната понуда за широка лепеза на аудиториуми, од научната јавност до многубројните туристи во современа Турција.

Напорите на Кемал Ататурк за изградба на силна, компактна и влијателна нација преку целосно ребрендирање, силно помогнато од археолошките проекти, нови сознанија и хипотези, се пример за успех во изградбата на државата и репозиционирањето во меѓународните односи. Политиките на Ататурк ја импресионирале Европа, а перцепциите за реформите и постигањата на „Кемалистичката република“ помеѓу дел од западните лидери и дипломати биле оптимистички и амбициозни до ниво на некритичност.⁷⁷⁰ За нешто повеќе од една деценија, „таткото на Турците“ успеал од „назадните Османлии“, кои за Европа биле симбол на цивилизацискиот застој и назадување, да создаде нација (и држава), која, според многу западни лидери и креатори на надворешно-политичките и геостатешките визии, била „робусна (силна и здрава), динамична и модернизирачка“, како и „природен лидер помеѓу балканските народи.“⁷⁷¹ Вака обновениот и зајакнат идентитет на Турција ќе ја направи интегрален и клучен дел на Западниот свет, во периодот на Студената војна, и клучен лост на јужното крило на НАТО.⁷⁷²

Во периодот по втората светска војна, турската археологија, историографија и музејска пракса ќе се осовременува, надградува и демократизира, но идеите за „автохтоност и континуитет“ ќе останата присутни како во сферата на научното, така и во политичкото живеење на современа Турција. Во политичка смисла, во пресрет на новите

⁷⁷⁰ Nicholas Tamkin, *Britain, Turkey and the Soviet Union, 1940–45 - Strategy, Diplomacy and Intelligence in the Eastern Mediterranean*, (Palgrave Macmillan, Basingstoke, Hampshire, UK & New York, USA, 2009), стр.195-196

⁷⁷¹ Nicholas Tamkin, *Britain, Turkey and the Soviet Union, 1940–45 - Strategy, Diplomacy and Intelligence in the Eastern Mediterranean*, (Palgrave Macmillan, Basingstoke, Hampshire, UK & New York, USA, 2009), стр.189

⁷⁷² Douglas Woodwell, *Nationalism in International Relations: Norms, Foreign Policy, and Enmity*, (Palgrave Macmillan, London, UK & New York, USA, 2007), стр.167 и

Nicholas Tamkin, *Britain, Turkey and the Soviet Union, 1940–45 - Strategy, Diplomacy and Intelligence in the Eastern Mediterranean*, (Palgrave Macmillan, Basingstoke, Hampshire, UK & New York, USA, 2009), стр.192

глобални развои и пред самиот расплет на периодот на Студената војна, Турција ќе направи уште еден значаен чекор за културно и политичко обединување со Европа. Во 1988 година, турскиот претседател Тургут Озел, во книгата „Турција во Европа“, ќе аргументира во полза на турското членство во Европската унија, следејќи ги, токму, археолошките аргументи и историски реконструкции од визијата и периодот на Ататурк.⁷⁷³

Во научната теорија и пракса современото турско општество ќе постигне огромен развој, но одредени западни теоретичари и на преминот во новиот милениум ќе забележат дека во нив сеуште доминира „класичната хегемонистичка парадигма“, која има за цел „наративизацијата (раскажување и создавање) на колективниот идентитет“. Еминентниот проучувач на Турција професор Венди Шо, на пример, ќе нагласи дека турските музеи и денес „се имплицитно сфатени како места за (изградба на) позитивна претстава и славење на специфични наративи, а не како колективна критика или изградба на заедницата.“⁷⁷⁴

Новите тенденции во современото турско општество, кои влечат корени од пост-воените декади и зголемувањето на демократичноста и плурализмот во Турција, прават се посериозни отклонувања од принципите на модерната Турција на Кемал Ататурк. Според многумина ова пост-модерно враќање на отоманскиот и пред-републиканскиот идентитет на турското општество, ќе ги ослаби позициите и перцепциите за Турција во западниот свет. Сепак, покрај дисконтинуитетот со турската „кемалистичка модернизација“, новите тенденции во Турција не значат откажување од политичката димензија на археолошкото и културното наследство. Напротив, тие можат да бидат погледнати како нови правци на продлабочен интерес кон своето наследство, во правец на обезбедување одговори за современите значајни предизвици на нестабилниот, мултиполарен и пост-модерен свет. Новиот фокус на исламското и османското археолошко и културно наследство од стана на турската држава неоспорно го менува турското општество, но создава и нови позиции и мостови за влијание и соработка на Балканот, во централна Азија и во повеќе соседни

⁷⁷³ James F. Goode, *Negotiating for the Past – Archaeology, Nationalism, and Diplomacy in the Middle East, 1919-1941*, (University of Texas Press, Austin, TX, USA, 2007), стр.56

⁷⁷⁴ Wendy M. K. Shaw, *National Museums in the Republic of Turkey: Palimpsests within a Centralized State*, прилог од научната конференција:

Peter Aronsson & Gabriella Elgenius, ed. *European National Museums: Identity Politics, the Uses of the Past and the European Citizen*, Bologna 28-30 April 2011, (Linköping University Electronic Press, Linköping, Sweden, 2011), стр.943

региони и поранешни османлиски територии. Ваквата можна нова ориентација на „меката моќ“ и наследството на современа Турција, Самјуел Хантингтон ја анализираше уште во првите години по падот на Берлинскиот сид. Во 1993 година Хантингтон ќе напише:

„Отфрлајќи ја Мека, и потоа бивајќи отфрлена од Брисел, каде (во која насока) гледа Турција? Ташкент може да е одговорот. Крајот на Советскиот Сојуз и дава можност на Турција да стане лидер на возобновената турска цивилизација, која опфаќа седум земји од границите на Грција до тие на Кина.“⁷⁷⁵

Оваа визија на Хантингтон, не е сосема далечна од „нео-отоманизмот“ на премиерот Ахмет Давутоглу, но таа ќе бара нови приоритети и иницијативи и на полето на археологијата, историјата на уметноста и историографијата, што ќе извлечат или создадат доволно примамливи пораки од минатото и старо-нови идентитети, способни да го привлечат вниманието и симпатијата и да ја насочат енергијата на милиони жители на еден од најнестабилните и драматични региони на интензивно трансформирачкиот пост-модерен свет. Ваквата визија, поттикната од идентитетите и симболите од минатото неспорно има капацитети да ја трансформира современа Турција, правејќи од неа нов регионален и глобален играч или жариште на болни идентитетски, политички и културни трансформации.

Најпосле, евидентно е дека ерата на модернизмот во Турција, како и во целиот свет, се поинтензивно се трансформира во затворено историско поглавје, во кое идентитетите и надворешната политика на Турција, црпеле значајни идеи и инспирации од археологијата како наука и археолошките ископувања. Новиот пост-модерен свет, е уште позависен од конкурентните симболи, култури, идентитети и историски и квази-историски интерпретации. Во овој нов свет и Турција, како и сите држави, има шанса да стане субјект повлијаен од идентитетските трансформации, како во периодот на деветнаесеттиот век, или пак протагонист на истите, каков што претставуваше во дваесеттиот.

⁷⁷⁵ Sibel Bozdoğan, Reşat Kasaba, ed. *Rethinking Modernity and National Identity in Turkey*, (University of Washington Press, Seattle, USA, 1997), стр.32

5. АРХЕОЛОШКИОТ ПРИДОНЕС НА МАЛИТЕ ДРЖАВИ

Овој дел од анализата на влијанието на археологијата и археолошкото наследство врз државите и нивните надворешни политики дава специјален осврт кон специфичните искуства во малите земји.

Овие, честопати периферно третирани, актери во меѓународните односи, однапред осудени на нерамноправен статус од аспект на својата територија, ресурси, воена и економска моќ, рано, во својата историја, развиле специфични практики на артикулација на перцепции преку културата, вредностите и различните симболи, а во насока на зачувување или зајакнување на своите позиции во глобалните или регионалните односи. Дел од земјите со ваков профил, со своите специфични стратегии за себе-осмислување и себе-позиционирање во глобалните односи преку културните и археолошките парадигми, дале глобален придонес за развојот на дел од најзначајните парадигми на културата, археологијата или меѓународните односи. Други, пак, се директен продукт и својата вкупна егзистенција ја должат пред се на перцепциите и доминантните ставови во меѓународните односи, креирани од археолошките и други културни парадигми.

Современите теории на надворешната политика и проучувањата на дипломатските системи веќе неколку декади систематичко ги проучуваат специфичните искуства и стратегии на „малите земји“. Една од најзначајните карактеристики на овие современи општества и нивните „дипломатски системи“ се лимитираните ресурси кои тие ги имаат на располагање, наспроти големите очекувања од дипломатијата во недостаток на „тврда моќ“, или рамноправност во воена и економска смисла.

Научни тенденции на ова поле пред падот на Берлинскиот ѕид и во годините непосредно потоа, под импресиите на би-поларната светска реалност, одеа во насока на идеите дека малите играчи, во рамките на реалистичките теории, мораат здраворазумски да ги насочат најголем дел од своите лимитирани ресурси во обезбедувањето на својот суверенитет, преку обезбедување на заштитата од страна на една од големите или

регионалните сили или преку мултилатерализмот, со силно инсистирање на меѓународните норми, право и институции.

Но, светска интензивно глобализирачка реалност на преминот во новиот милениум ги смени основните „политички парадигми“, трансформирајќи го „модерниот свет на геополитика и моќ во пост-модерен свет на имиџи и влијание“ преку создавањето перцепции. Во таа насока, малите земји, но и различните сецесионистички настроени помали групи, етникуми и региони, ја видоа својата шанса во светот либерализиран од ригидните сфаќања на реал-политиката. Малите земји и многубројни апликанти кон клубот на суверените, ја насочија својата енергија кон она што отсекогаш им била најсилна страна, меката моќ на културата, симболите и перцепциите. Демократизацијата на меѓународните односи, денес, во кои се обидуваат да играат меѓународни невладини организации, меѓународни движења и каузи, корпорации, религиозни и други групи, ги трансформира меѓународниот натпревар во натпревар на идеи и визии. Ова пак, им дава и на малите држави можност, или барем перцепција, дека идеите преку кои се осмислуваат и презентираат во меѓународен контекст не се секогаш лимитирани со нивната географска големина или тврда моќ.

Токму затоа, во новиот милениум, преосмислувањето и глобалното себе-позиционирање на малите држави преку големи, креативни и моќни идеи, симболи и перцепции станува сепопривлечна и почесто аплицирана стратегија, која несомнено ќе биде од интерес на теоретичарите, но може да донесе и нови значајни културни поместувања надвор од карегоријата и потребите на своите примарни осмислувачи и иницијатори.

Студија на „Случајот Грција“

Различни аспекти на „случајот Грција“ се речиси неодминлива тема на сите современи анализи на меѓусебното влијание на археологијата и археолошкото наследство од една и политиката и идентитетите од друга страна. И додека повеќето истражувања поврзани со овој случај се фокусирани на влијанието на идентитетите, перцепциите и предрасудите во развојот на современата наука и политика, изборот на токму ваква „студија на случај“ во рамките на оваа дисертација е пред сè од аспект на истражување на широките димензии кои археологијата може да заземе во самото создавање на едно општество и клучната улога на ваквиот развој врз современите меѓународни односи на една држава.

Во изборот на Грција за особено значаен и илустративен случај на мала земја повлијаена од археологијата и археолошкото наследство, улога имаат и дел од особено специфичните карактеристики на оваа држава. Имено, оваа земја, по многу што, е креација на археолошките проекти и перцепции од страна на надворешни фактори, но во исто време претставува и основа и активен симбол во трансформирањето на идентитетите и перцепциите на овие надворешни фактори. Таа се соочува со хронична и драматична безбедносна и економска нестабилност и инсуфициенција, а перцепцијата за неа останува еден од најстабилните симболи и брендови во современите меѓународни односи. Најпосле, особено интересно е што по многу аспекти на својот историски и културен развој и современа реалност таа не припаѓа кон „Западниот свет“, а сепак претставува негов основен поим, меѓник и смисла.

Најзначајно за оваа „студија на случај“ е што токму археологијата е најзаслужна за создавањето на две паралелни истории и перцепции за Грција, кои и денес играат значајна улога во осмислувањето на современото грчко општество и сите политики создадени и спроведени од страна на Грчката држава. Првата историја и перцепција за Грција најкусо може да се сумира како: најстарата европска цивилизација, автохтона европска култура и идентитет со милениумски континуитет, како и клучно влијание врз развојот и вредностите на „западот“, детерминанта на „западната“ географија, историја и светска

доминација. Втората историја и перцепција на Грција, е дијаметрално спротивна и суштински ја демантира првата. Таа најкусо може да се претстави како: Грција е особено мала, некомпактна, копнено неповрзана и непристапна територија, која заради ова и заради своите климатски и рељефни карактеристики, нема природни ресурси и е осудена да преживува од трговија. Таа историски е зона на постојано мешање на најразлични надворешни култури и влијанија, кои се во постојата игра за надмоќ и континуирано создаваат мултикултурен и партикуларистички контекст на оваа територија.

Првата историја на Грција е плод почетоците, ентузијазмот и најзначајните проекти на раната европска археологија. Таа е најтипичниот израз на предрасудите и концепциите на европскиот колонијализам, империјализам и расизам, но во исто време, е еден од најпривлечните брендови на нации по кој Грција и денес е препознатлива, ја зголемува својата тежина и го поправа својот имиџ на меѓународна сцена. Втората историја е продукт на најсовремените археолошки истражувања, овозможени од долгогодишното присуство на мноштво археолошки тимови, национални и меѓународни археолошки институции на територијата на Грција. Таа е продукт на интердисциплинарноста, авто-рефлексивноста и систематичноста на современата наука, но во исто време, е резултат на новите отворени светогледи на интензивно комуницирачките елити од целиот свет. Таа го демитологизира еден од најголемите и најзастарените археолошки митови, на овој начин отворајќи пат за грчкото општество да се помести од позицијата на „светкав сувенир“ на европскиот империјализам, кон современо општество кое активно и флексибилно ги ползува симболите и искуствата од минатото во согласност и паралелно со вкупниот развој на сопствените капацитети и инфраструктура.

Современа Грција како културно и идентитетско „недоразбирање“⁷⁷⁶

Создавањето на Кралството Грција претставува „комплексен и контроверзен“⁷⁷⁷ судир на идентитетите, културите и општествата на Истокот и Западот. Тоа е резултат на колонијалното наметнување на една голема идеја на европскиот хуманизам, поврзана со идентитетите и социјалните односи во западна Европа,⁷⁷⁸ врз еден мал карпест, сиромашен и долгорочно нестабилен предел на Османлиската империја. Создавањето на нова христијанска и европска Атлантида, извлечена од морето на „мистичниот Ориент“ и својот „варварски“ контекст,⁷⁷⁹ истовремено претставува и далечен азил, кој конзервативните европски владетели ќе им го понудат на револуционерните анти-монархистички идеи во Европа на деветнаесеттиот век.⁷⁸⁰ Ваквите идеи, тенденции и

⁷⁷⁶ Овој дел од анализата го објаснува важниот аспект од историјата на современа Грција, кој преку судирот на култури, општествени вредности и идентитети, создава сериозни и долгорочни „недоразбирања“ и суштински погрешни стереотипи, кои имаат долгорочно влијание врз народите и односите помеѓу нив. Според зборовите на професор Маршанд: „Додека Европјаните се обидуваа да го наметнат тоа (западниот концепт за идентитет и самиот Хеленизам) на Грците од деветнаесеттиот век, ..., тоа исто така имаше и свои недостатоци, и создаде долгорочни недоразбирања за историјата на модерна Грција, нејзините околности и нејзините аспирации, а некои (од овие недоразбирања) денес веќе имаат пуштено длабоки корени“.

Suzanne Marchand, *What the Greek model can, and cannot, do for the modern state: the German perspective*, во едицијата Roderick Beaton, David Ricks, ed. *The Making of Modern Greece Nationalism, Romanticism, and the Uses of the Past (1797–1896)*, (Ashgate Publishing, Aldershot, UK & Burlington, USA, 2009), стр.41

⁷⁷⁷ Antonis Liakos, *Hellenism and the Making of Modern Greece: Time, Language, Space*, во едицијата Katerina Zacharia, ed. *Hellenisms: Culture, Identity, and Ethnicity from Antiquity to Modernity*, (Ashgate Publishing, Aldershot, UK & Burlington, USA, 2008), стр.205

⁷⁷⁸ Денес во современата наука владее консензус дека „Хеленизмот, како културен топос (место/категија), бил интелектуален продукт (конструкт) на Ренесансата, кој бил подоцна обновен (и адаптиран) преку интелектуалните трендови помеѓу Просветителството и Романтизмот“ во западна Европа. За конструирањето на хеленизмот во западна Европа и неговите адаптации за потребите на различни трендови и социјални трансформации на Западот, е елаборирано од повеќе реномирани автори уште кон крајот на дваесеттиот век (Turner 1981; Lambropoulos 1993; Augustinos 1994; Hadas 1960; Marchand 1996; Milioni 1998), а дваесетипрвиот век бележи екстензивни, елаборирани и многубројни анализи на сите аспекти на оваа тема од најреномирани автори и научни центри во САД, Европа, Грција и пошироко.

Antonis Liakos, *Hellenism and the Making of Modern Greece: Time, Language, Space*, во едицијата

Katerina Zacharia, ed. *Hellenisms: Culture, Identity, and Ethnicity from Antiquity to Modernity*, (Ashgate Publishing, Aldershot, UK & Burlington, USA, 2008), стр.205

⁷⁷⁹ Во првата половина на деветнаесеттиот век „постоел особено интересен утописки момент, во кој Фридрих Тирш (класичар и едукатор) и Лудвиг I од Баварија (како и други европски идеалисти) мислеле дека Грција може да претставува „база за европската слобода и заштитничка на христијанството во Ориентот (на истокот).“

Suzanne Marchand, *What the Greek model can, and cannot, do for the modern state: the German perspective*, во едицијата Roderick Beaton, David Ricks, ed. *The Making of Modern Greece: Nationalism, Romanticism, and the Uses of the Past (1797–1896)*, (Centre for Hellenic Studies King's College, University of London & Ashgate Publishing, Farnham, UK & Burlington, VT, USA, 2009), стр.35

⁷⁸⁰ За интелектуалците на Просветителството, како „Волтер, (идејата за) грчкото ослободување не значело (не очекувале да го донесе) создавањето на независна Грција, туку победата на разумот и човековите права“ над апсолутизмот на империите и монархиите. Впрочем, западните филхеленски интелектуалци како „Волтер и Хелдерлин всушност се надевале дека грчката револуција ќе ги ослободи нив самите“, а многу „филхелени кои се бореле во Грчката војна за независност, особено француските и италијанските волонтери, биле вклучени во револуционерни движења во нивните земји и во Шпанија пред да дојдат во Грција.“

David Roessel, *In Byron's Shadow: Modern Greece in the English & American Imagination*, (Oxford University Press, New York, 2002), стр.15, 29

потреби на западниот свет, и покрај сериозните противења на локалната популација, ќе ја трансформираат оваа микро-колонија⁷⁸¹ на Западот на крајните јужни брегови на Балканот, во вистинска татковина на античката илузија наречена хеленизам.⁷⁸²

Една од страните, несразмерно помоќна, во овој „судир на цивилизации“ биле западните елити, предводени од баварскиот крал и администрацијата на нововоспоставената „квази-колонија“⁷⁸³, кои со голем ентузијазам на оваа лимитирана територија создавале реалност од најмодерниот западно-европски мит на денот,⁷⁸⁴ „идеалната и слободна античка Хелада“.⁷⁸⁵ Во ваквиот мит се препознавале, пред се германските, но и другите европски елити загрозени од францускиот империјализам, како и растечкиот трговски слој ширум Европа, инспириран од антимонархиските идеали на Француската револуција.⁷⁸⁶ Ентузијастички настроените европски хеленофили во текот на

⁷⁸¹ Современите автори, вклучувајќи и повеќе грчки проминентни научници, за случајот на формирањето и развојот на Грчкото кралство под западен протекторат(и) ги ползуваат термините „колонија“ и „колонијализам“, „крипто-колонијализам“, „псевдо-колонијализам“, „неформалниот-колонијализам“, протекторат и слично, но повеќето од овие автори се согласни дека и денес ги гледаме аспектите на развој на пост-колонијално општество во Грција. (Margarita Diaz-Andreu, Michael Herzfeld, Yannis Hamilakis, Robert Holland, Diana Markides, Alexander Mirkovic, Nina Athanassoglou-Kallmyer) Margarita Diaz-Andreu, *A World History of Nineteenth-Century - Archaeology, Nationalism, Colonialism, and the Past*, (Oxford University Press, New York, USA, 2007), стр.99

Yannis Hamilakis, *Decolonizing Greek archaeology: indigenous archaeologies, modernist archaeology and the post-colonial critique*, во едицијата

Dimitris Damaskos, Dimitris Plantzos, ed. *A Singular Antiquity: Archaeology and Hellenic Identity in Twentieth-Century Greece*, (Benaki Museum, Athens, Greece, 2008), стр.273-284

Robert Holland, Diana Markides, *The British and the Hellenes: Struggles for Mastery in the Eastern Mediterranean 1850–1960*, (Oxford University Press, New York, 2006), стр. 45,65

Alexander Mirkovic, *Who Owns Athens? Urban Planning and the Struggle for Identity in Neo-Classical Athens (1832-1843)*, во научниот журнал

Cuadernos de Historia Contemporánea, vol. 34, (Universidad Complutense de Madrid, Madrid, Spain, 2012), стр.147-157

Nina Athanassoglou-Kallmyer, *Excavating Greece: Classicism between Empire and Nation in Nineteenth-Century Europe*, во научниот журнал *Nineteenth-Century Art Worldwide*, Vol. 7, No. 2, (Association of Historians of Nineteenth-Century Art, CAA, New York, US, 2008), стр.3

⁷⁸² За креирањето на имагинарниот идентитет Грци, и со нив поврзуваните Хелени, од страна на „трансформативната моќ на римската имагинација“ и аспекти на себе-рефлексивната природа на оваа детерминанта за припадност кон цивилизираното и високата култура кај Римјаните, се напишани повеќе анализи во последните декади.

Ronald Mellor, *Graecia Capta: The Confrontation between Greek and Roman Identity*, во едицијата

Katerina Zacharia, ed. *Hellenisms: Culture, Identity, and Ethnicity from Antiquity to Modernity*, (Ashgate Publishing, Aldershot, UK & Burlington, USA, 2008), стр.79-126

⁷⁸³ Robert Holland, Diana Markides, *The British and the Hellenes: Struggles for Mastery in the Eastern Mediterranean 1850–1960*, (Oxford University Press, New York, 2006), стр. 45,65

⁷⁸⁴ Мариос Хацопулос (Marios Hatzopoulos) ќе го нарече Хеленизмот „Европскиот најдраг идеал на времето“ (на периодот пред и околу независноста на новото кралство), кој што ќе биде корисен за пожелуваната локална автономија на христијанската популација, за подоцна да се наметне како сосема „ново верување за идентитетот“.

Marios Hatzopoulos, *From resurrection to insurrection: 'sacred' myths, motifs, and symbols in the Greek War of Independence*, во едицијата Roderick Beaton, David Ricks, ed. *The Making of Modern Greece Nationalism, Romanticism, and the Uses of the Past (1797–1896)*, (Ashgate Publishing, Aldershot, UK & Burlington, USA, 2009), стр.81-83

⁷⁸⁵ David Roessel, *In Byron's Shadow: Modern Greece in the English & American Imagination*, (Oxford University Press, New York, 2002), стр.13-41

⁷⁸⁶ Antonis Liakos, *Hellenism and the Making of Modern Greece: Time, Language, Space*, во едицијата

деветнаесеттиот век изградиле толкав мит од „слободната, демократска и идеална Хелада“, што верувале дека сите Европјани и нивната цивилизација наспроти „Истокот“ и остатокот од светот, потекнуваат од овие карпести предели на јужниот крај на Балканот, а слободата на Хелада претставувала и откривање на вистинската природа на Европа.⁷⁸⁷

За новите западни владетели, како и во другите колонии, локалните жители претставувале заостанати и некултурни „варвари“, кои Европа имала за цел да ги цивилизира.⁷⁸⁸ Но, за разлика од другите колонии, каде Западот гледал значајни природни ресурси и трговски можности, во новото Кралство Грција западните елити го побарале својот измислен и глорифициран идентитет, препознат во класичните Хелени.⁷⁸⁹ Затоа, локалната популација во новото кралство „иако физички се наоѓала во Европа и (античката историја на просторот) со векови претставувала фокус на имажинацијата на европското просветителство, била третирана повеќе како колонијален субјект“, а овие „потчинети“ жители биле принудени да го живеат својот живот во општеството измислено од западните елити.⁷⁹⁰

Локалните жители во новиот особено симболичен „баварски посед“ имале релативно пасивна и неважна улога во ваквиот скап „театар“ за себе-репрезентација на западните елити. Сепак, и помеѓу дел од либералните интелектуалци на Западот и помеѓу конзервативните подоцнежни покровители на „грчкиот проект“ помеѓу западните влади, идентитетот на жителите на кралството останал значаен за одржување на митолошката

Katerina Zacharia, ed. *Hellenisms: Culture, Identity, and Ethnicity from Antiquity to Modernity*, (Ashgate Publishing, Aldershot, UK & Burlington, USA, 2008), стр.207

Margarita Diaz-Andreu, *A World History of Nineteenth-Century - Archaeology, Nationalism, Colonialism, and the Past*, (Oxford University Press, New York, USA, 2007), стр.79-80

⁷⁸⁷ Подоцнежните западни аналитичари на хеленофилството на западните интелектуалци од преминот од осумнаесеттиот во деветнаесеттиот век гледаат како на „последница од Француската револуција“, а поради карактеристиките на потрага по сопствените идеали во идиличното и непознатото филхеленизмот на западните елити го нарекуваат „вонбрачна сестра на слободата“. Професор Росел (David Roessel) ќе сумира дека „филхеленизмот бил изграден на фактот дека слободата во Грција била идеја поврзана со (желбата) за некој вид на трансформација во останатиот дел на Западниот свет.“

David Roessel, *In Byron's Shadow: Modern Greece in the English & American Imagination*, (Oxford University Press, New York, 2002), стр.30

Roderick Beaton, *Introduction*, во едицијата

Roderick Beaton, David Ricks, ed. *The Making of Modern Greece Nationalism, Romanticism, and the Uses of the Past (1797–1896)*, (Ashgate Publishing, Aldershot, UK & Burlington, USA, 2009), стр.3-4

⁷⁸⁸ Margarita Diaz-Andreu, *A World History of Nineteenth-Century - Archaeology, Nationalism, Colonialism, and the Past*, (Oxford University Press, New York, USA, 2007), стр.127-128

⁷⁸⁹ Andromache Gazi, *Archaeological Museums and displays in Greece 1829-1909: A First Approach*, во научниот журнал *Museological Review*, Vol.1, No.1, (Department of Museum Studies, University of Leicester, Leicester, UK, 1994), стр.52, 69

⁷⁹⁰ Alexander Mirkovic *Who Owns Athens? Urban Planning and the Struggle for Identity in Neo-Classical Athens (1832-1843)*, во научниот журнал

Cuadernos de Historia Contemporánea, vol. 34, (Universidad Complutense de Madrid, Madrid, Spain, 2012), стр.147

претстава за возобновување на античките корени на моќната и колонијална Европа. Затоа, додека дел од европските научни скептици, аргументирано, објаснувале дека современата популација нема ништо заедничко со „античките Хелени“ и е наследник на средновековните Словени и Албанци, или мешана раса од „Словени и азиски елементи“⁷⁹¹ хеленофилските ентузијасти инсистирале на одреден континуитет, притоа објаснувајќи и јасно истакнувајќи „во секоја прилика“ дека современите наследници на античките Хелени се „дегенерирани“ и „обесчестени“.⁷⁹² Во секој случај, ова не ги спречувало европските елити на земјата на овие „варвари“ да ја создаваат својата измислена „Хелада“, ⁷⁹³ бидејќи како што ќе каже еден од баварските управници на Грција, Георг фон Маурер (Georg Ludwig von Maurer), „се што Грците треба да направат со цел да бидат тоа што некогаш биле (идеализираните антички Хелени), е да ги копираат Германците“.⁷⁹⁴

Наспроти ваквите западни илузии, на овие најсиромашни предели⁷⁹⁵ на Османлиската империја во Европа живеело население со свои идентитети, вредности, митови и аспирации, кое, иако било во нерамноправна позиција, низ целиот развој на Кралството Грција ќе се обидува да го артикулира и својот светоглед во изградбата на општеството и новата држава. За ова локално мултилингвално и мултиконфесионално население, кое најчесто се идентификувало со ромејскиот идентитет,⁷⁹⁶ а историската

⁷⁹¹ Antonis Liakos, *Hellenism and the Making of Modern Greece: Time, Language, Space*, во едицијата

Katerina Zacharia, ed. *Hellenisms: Culture, Identity, and Ethnicity from Antiquity to Modernity*, (Ashgate Publishing, Aldershot, UK & Burlington, USA, 2008), стр.231, и

Roderick Beaton, *Introduction*, во едицијата

Roderick Beaton, David Ricks, ed. *The Making of Modern Greece Nationalism, Romanticism, and the Uses of the Past (1797–1896)*, (Ashgate Publishing, Aldershot, UK & Burlington, USA, 2009), стр.4-5

Nina Athanassoglou-Kallmyer, *Excavating Greece: Classicism between Empire and Nation in Nineteenth-Century Europe*, во научниот журнал *Nineteenth-Century Art Worldwide*, Vol. 7, No. 2, (Association of Historians of Nineteenth-Century Art, CAA, New York, US, 2008), стр.4

⁷⁹² Andromache Gazi, PhD thesis, *Archaeological Museums in Greece (1829-1909). The Display of Archaeology, Volume One*, (Department of Museum Studies, University of Leicester, 1993), стр.37

⁷⁹³ Професор Лијакос објаснува дека „Хеленизмот како културен конструкт (имагинација) на западната цивилизација, е смислен од Филхелените (на Запад) како оживување (преродба) на античката во модерната Грција.“

Antonis Liakos, *Hellenism and the Making of Modern Greece: Time, Language, Space*, во едицијата

Katerina Zacharia, ed. *Hellenisms: Culture, Identity, and Ethnicity from Antiquity to Modernity*, (Ashgate Publishing, Aldershot, UK & Burlington, USA, 2008), стр.207-208

⁷⁹⁴ Георг фон Маурер (Georg Ludwig von Maurer) бил член на регентскиот совет на малолетниот крал Ото.

Alexander Mirkovic *Who Owns Athens? Urban Planning and the Struggle for Identity in Neo-Classical Athens (1832-1843)*, во научниот журнал

Cuadernos de Historia Contemporánea, vol. 34, (Universidad Complutense de Madrid, Madrid, Spain, 2012), стр.149

⁷⁹⁵ Richard Clogg, *A Concise History of Greece*, (Cambridge University Press, Cambridge, UK & New York, USA, 1997, first printed 1992), стр.48

⁷⁹⁶ Antonis Liakos, *Hellenism and the Making of Modern Greece: Time, Language, Space*, во едицијата

Katerina Zacharia, ed. *Hellenisms: Culture, Identity, and Ethnicity from Antiquity to Modernity*, (Ashgate Publishing, Aldershot, UK & Burlington, USA, 2008), стр.214,220-221

меморија му стигала до одредени симболи, личности и концепти на доцното Ромејско (Византиско) царство, вредностите донесени од западните елити и владетели биле понепознати и, често пати, понеприфатливи од оние на Османлиите. Дури и самите идентитети Хелен и Грк, кое Западот триумфално ќе ги наметнува во новото кралство, биле непознати во населението, а елитите образувани во „ромејскиот“ православен дух во овие „западни“ имиња гледале антихристијански и пагански тенденции, кои ги навредувале основите на нивниот идентитет.⁷⁹⁷

Како податна локација за нестабилност и пиратство, овие периферни региони, без стабилна копнена врска со континенталните центри на империјата, често биле под силно влијание на пошироката нестабилност и промените на односите во Медитеранот. Предводени од проруски елити,⁷⁹⁸ локалните популарни лидери, кои долго биле полунезависни живеејќи од трговија и пиратство во Егејот и пошироко, со поддршка на православните словеноговоречки, влахоговоречки и албаноговоречки елити од Балканот го предизвикале „грчкиот бунт“. Во наредните години до воспоставувањето на „Баварократијата“, но и потоа, овие елити долго ќе предизвикуваат нестабилност со меѓусебните конфликти, воени судири, взаемни убиства и долгорочна поделба по лингвистичка и религиозна, но пред се по локална и племенска основа. Живеејќи на рабовите на империјата тие биле навикнати да живеат во нестабилниот Егеј и не се адаптирале лесно на обидите за централизација и функционалност на новото Грчко кралство.

Особено важен аспект на културно „недоразбирање“⁷⁹⁹ со новите западни владетели претставувал фактот што локалното мнозинство, предводено од православни

⁷⁹⁷ Не само низ средниот век, туку и до крајот на осумнаесеттиот век и подоцна се среќаваат конзистентните ставови на локалните интелектуалци и лидери, како оние на проповедникот Козма Аетолецит (Kosmas o Aitolōs), кој ширејќи го помеѓу народот во Епир „христијанскиот јазик“ – грчкиот, истовремено ќе ги потсетува Епирците: „Вие не сте Хелени“, зошто „Вие не сте неверници, еретици, атеисти, туку сте посветени православни Христијани“

Dimitris Livanios, *The Quest for Hellenism: Religion, Nationalism, and Collective Identities in Greece, 1453-1913*, во едицијата Katerina Zacharia, ed. *Hellenisms: Culture, Identity, and Ethnicity from Antiquity to Modernity*, (Ashgate Publishing, Aldershot, UK & Burlington, USA, 2008), стр. 256-258, 264

⁷⁹⁸ Marios Hatzopoulos, *From resurrection to insurrection: 'sacred' myths, motifs, and symbols in the Greek War of Independence, 1453-1913*, во едицијата Roderick Beaton, David Ricks, ed. *The Making of Modern Greece Nationalism, Romanticism, and the Uses of the Past (1797-1896)*, (Ashgate Publishing, Aldershot, UK & Burlington, USA, 2009), стр. 81-86

⁷⁹⁹ Suzanne Marchand, *What the Greek model can, and cannot, do for the modern state: the German perspective*, во едицијата Roderick Beaton, David Ricks, ed. *The Making of Modern Greece Nationalism, Romanticism, and the Uses of the Past (1797-1896)*, (Ashgate Publishing, Aldershot, UK & Burlington, USA, 2009), стр. 41

елити, и многу од локалните лидери својот идентитет го поврзувале со православните традиции во Османлиската империја, наследени од Византија, и од тој аспект на новото кралство гледале само како на едно жариште на конфликт и потпора во возобновувањето на Ромејската православна империја.⁸⁰⁰ „Имагинарната Хелада“,⁸⁰¹ родена во свеста на либералните западни елити,⁸⁰² како државен субјект или компактен ентитет не постоела никогаш во историјата, па оттаму таа немала ниту државни традиции, ниту симболи, околу кои локалното население или елитите од поширокиот регион би ги создавале сопствените мистификации.

Во вакви услови, речиси двевековната историја на современа Грција претставувала „културна војна“, или според дефиницијата на меѓународно проминентниот историчар од Атинскиот универзитет, професор Лиакос, „битка за спомените“,⁸⁰³ помеѓу мултикултурните традиции на жителите на оваа значајна раскрсница на култури на медитеранот и опресивната идеја за „чистата“⁸⁰⁴ и „идеална“ култура и автентичниот мимезис на измислената „античка Хелада“.⁸⁰⁵

Овој процес започнал и добил свои институционални димензии со „наметнувањето од страна на Силите заштитнички (покровителити на протекторатот) ... на монархиска форма на владеење врз Грција и назначувањето (од нивна страна) на младиот Ото, вториот син на Кралот Лудвиг од Баварија за Крал на Грција“. Новото кралство било владееено од

⁸⁰⁰ Marios Hatzopoulos, *From resurrection to insurrection: 'sacred' myths, motifs, and symbols in the Greek War of Independence*, во едицијата Roderick Beaton, David Ricks, ed. *The Making of Modern Greece Nationalism, Romanticism, and the Uses of the Past (1797–1896)*, (Ashgate Publishing, Aldershot, UK & Burlington, USA, 2009), стр.83-85

⁸⁰¹ Ronald Mellor, *Graecia Capta: The Confrontation between Greek and Roman Identity*, во едицијата Katerina Zacharia, ed. *Hellenisms: Culture, Identity, and Ethnicity from Antiquity to Modernity*, (Ashgate Publishing, Aldershot, UK & Burlington, USA, 2008), стр.79-126

⁸⁰² Antonis Liakos, *Hellenism and the Making of Modern Greece: Time, Language, Space*, во едицијата Katerina Zacharia, ed. *Hellenisms: Culture, Identity, and Ethnicity from Antiquity to Modernity*, (Ashgate Publishing, Aldershot, UK & Burlington, USA, 2008), стр.207-208
Suzanne Marchand, *What the Greek model can, and cannot, do for the modern state: the German perspective*, во едицијата Roderick Beaton, David Ricks, ed. *The Making of Modern Greece Nationalism, Romanticism, and the Uses of the Past (1797–1896)*, (Ashgate Publishing, Aldershot, UK & Burlington, USA, 2009), стр.33-42

⁸⁰³ Antonis Liakos, *Hellenism and the Making of Modern Greece: Time, Language, Space*, во едицијата Katerina Zacharia, ed. *Hellenisms: Culture, Identity, and Ethnicity from Antiquity to Modernity*, (Ashgate Publishing, Aldershot, UK & Burlington, USA, 2008), стр.234

⁸⁰⁴ Yannis Hamilakis, *The Nation and its Ruins: Antiquity, Archaeology, and National Imagination in Greece*, (Oxford University Press, New York, USA, 2007), стр.94

⁸⁰⁵ Constanze Guthenke, *Placing Modern Greece: The Dynamics of Romantic Hellenism, 1770-1840*, (Oxford University Press, New York, USA, 2008), стр.2-3

Dimitris Livianos, *The Quest for Hellenism: Religion, Nationalism, and Collective Identities in Greece, 1453-1913*, во едицијата Katerina Zacharia, ed. *Hellenisms: Culture, Identity, and Ethnicity from Antiquity to Modernity*, (Ashgate Publishing, Aldershot, UK & Burlington, USA, 2008), стр. 267-267

совет од странци, а овие нови владетели „покажале мало (или никакво) разбирање за грчката реалност“, идентитетите и аспирациите на локалните жители.⁸⁰⁶

Напротив, доаѓањето на новиот западен крал во овие сиромашни земји населени претежно со Ромеи,⁸⁰⁷ кои говореле повеќе јазици, значело целосна реорганизација и трансформација на оваа географија. Таа била фокусирана на создавање и наметнување на речиси непознатото хеленско име и идентитет на просторот на новото кралство, како и бришење на сите локални традиции на неговите жители, кои како во сите колонии биле прогласени за варварски и недостојни. Во таа смисла, илустративни се зборовите на „баварскиот државен (кралски) архитект, кој ќе му посака добредојде на кралот Ото, велејќи: Вашето височество застана денес, по многу години варваризам, на овој прославен Акропол“, каде „сите остатоци од варваризмот ќе бидат отстанети“.⁸⁰⁸

Проектот на хеленизација и европеизација на новото кралство започнал со значајна политичка симболика и специфичен церемонијал. Напуштајќи ги центрите и традициите на локалното општество и „грчкиот бунт“, баварската администрација ќе ја смести престолнината на својот нов крал „Ото од Грција“ во малото албанско село со само три илјади жители, кое се наоѓало на местото каде одамна во историјата била сместена античката Атина. Еден од најеминентните познавачи на современата грчка историја британскиот историчар Ричард Клог (Richard Clogg) со право, констатира дека овој политички „потег го симболизира степенот до кој културната ориентација на новата држава ќе биде повлијаена и целосно извртена, под тежината на (западните романтични визији за) грчкото класично минато.“⁸⁰⁹

Во наредниот период западните владетели и ментори „целата идеолошка структура на новата држава ќе ја постават на потсетувањето на античкиот грчки свет“. Оваа активност ќе подразбира дека, од „античката Атина“, „хеленските“ западни кралеви ќе ги

⁸⁰⁶ Andromache Gazi, PhD thesis, *Archaeological Museums in Greece (1829-1909). The Display of Archaeology, Volume One*, (Department of Museum Studies, University of Leicester, 1993), стр.44

⁸⁰⁷ Richard Clogg, *A Concise History of Greece*, (Cambridge University Press, Cambridge, UK & New York, USA, 1997, first printed 1992), стр. 48

⁸⁰⁸ Alexander Mirkovic *Who Owns Athens? Urban Planning and the Struggle for Identity in Neo-Classical Athens (1832-1843)*, во научниот журнал

Cuadernos de Historia Contemporánea, vol. 34, (Universidad Complutense de Madrid, Madrid, Spain, 2012), стр.152-153

⁸⁰⁹ Andromache Gazi, PhD thesis, *Archaeological Museums in Greece (1829-1909). The Display of Archaeology, Volume One*, (Department of Museum Studies, University of Leicester, 1993), стр.45

рушат традициите, културата и идентитетите на своите поданици ширум кралството заменувајќи ги со своите „класични илузии“. Како што ќе му вети баварскиот кралски архитект на својот крал Ото „сите остатоци од варваризмот, (вклучувајќи ја топонимијата, архитектурата, јазикот, културата, традициите и симболите на населението), ќе бидат отстранети... во цела Грција, и остатоците од славното минато (класиката) ќе бидат донесени на светлина, како здрава основа за славната сегашност и иднина.“⁸¹⁰

Еден од аспектите на „де-варваризирање“ на новото кралство била екстензивната промена на топонимијата, со што новите владетели, и елитите блиски до нив, посегнале по еден од најважните аспекти на пред-националниот идентитет, во насока да се интегрира пошироката територија кон сликата за „возобновената Хелада“. Ваквата колонијана политика на акултурација и хеленизација“, ги опфатила дури и „имињата (на местата) кои се здобиле со комеморативна вредност, особено од револуцијата во 1821“, како Трипилица, која била преименувана во Триполи, Востица во Аигион, Зитуни во Ламиа, Влахохори во Аргинион и слично.⁸¹¹ За екстензивното модифицирање на локалната топонимија и култура, со цел да се „избришат сите словенски и албански имиња“, а со нив и овие аспекти на минатото на модерна Грција, говори и фактот што во 1909 година било предложено една третина од селата во Грција да ги променат своите имиња. Овие села морале да се откажат од својот идентитет, бидејќи „зборувале варварски јазик“, а по екстензивните територијални проширувања во Македонија, кралството ќе најде уште многу вакви средини кои силно ќе се спротивставуваат на присилната „хеленизација“.⁸¹²

И додека раните протагонисти на „грчкиот бунт“, како членовите на Филики Етерија (Philiki Etaireia), заговарале широко Ромајското (христијанско) царство,⁸¹³ а многу

⁸¹⁰ Alexander Mirkovic, *Who Owns Athens? Urban Planning and the Struggle for Identity in Neo-Classical Athens (1832-1843)*, во научниот журнал

Cuadernos de Historia Contemporánea, vol. 34, (Universidad Complutense de Madrid, Madrid, Spain, 2012), стр.152-153

⁸¹¹ Antonis Liakos, *Hellenism and the Making of Modern Greece: Time, Language, Space*, во едицијата

Katerina Zacharia, ed. *Hellenisms: Culture, Identity, and Ethnicity from Antiquity to Modernity*, (Ashgate Publishing, Aldershot, UK & Burlington, USA, 2008), стр.232

⁸¹² Margarita Diaz-Andreu, *A World History of Nineteenth-Century - Archaeology, Nationalism, Colonialism, and the Past*, (Oxford University Press, New York, USA, 2007), стр.106

Antonis Liakos, *Hellenism and the Making of Modern Greece: Time, Language, Space*, во едицијата

Katerina Zacharia, ed. *Hellenisms: Culture, Identity, and Ethnicity from Antiquity to Modernity*, (Ashgate Publishing, Aldershot, UK & Burlington, USA, 2008), стр. 231-232

Pavlos Hatzopoulos, *The Balkans beyond Nationalism and Identity: International Relations and Ideology*, (I.B.Tauris & Co, London, UK & New York, USA, 2008), стр.10

⁸¹³ Marios Hatzopoulos, *From resurrection to insurrection: 'sacred' myths, motifs, and symbols in the Greek War of Independence*, во едицијата

од европските филхелени го артикулираа овој идеал и преку идна „словенско-хеленска“ конфедерација на Балканот,⁸¹⁴ интензивните конфронтации на Западните сили со Русија, особено по Кримската војна, ќе го засилаат интересот на квази-колонијаните владетели на Грчкото кралство, да го актуелизираат „хеленскиот“ идентитет, особено во втората половина на деветнаесеттиот век, како алатка насочена против силните и традиционални „русофилски чувства“ во кралството Грција.⁸¹⁵ Колку малку новото кралство се изградувало врз локалните традиции и идеалите на локалните елити се забележува и низ примерите за менувањето на имињата на иконизирани личности, кои биле симболи на еманципацијата од турската власт, како раниот револуционер Рига во Велестино. Овој маркантен балкански преродбеник од Тесалија, поради словенското име на своето родно место морал постхумно да биде преименуван и да влезе во современиот грчки пантеон како Рига од Фере.⁸¹⁶

Создавањето на „измислената хеленска нација“, преку „хеленизацијата на модерна Грција“ не застанало на „хеленизирањето на просторот“ на кралството.⁸¹⁷ Набрзо по прогласувањето на кралството, Ромејскиот јазик, кој претставувал јазик на високата култура на сите христијани на Балканот, бил прогласен за „варварски“ или „варваризиран“.⁸¹⁸ „Чистиот“ јазик на кралството морал да се поврзе со вештачкиот јазик на класичната литература, познат на западните елити, а измислената врска со античкиот идентитет сугерирал тенденции на апсолутен мимезис,⁸¹⁹ кој најдобро се илустрира со

Roderick Beaton, David Ricks, ed. *The Making of Modern Greece Nationalism, Romanticism, and the Uses of the Past (1797–1896)*, (Ashgate Publishing, Aldershot, UK & Burlington, USA, 2009), стр.82-85

⁸¹⁴ Robert Holland, Diana Markides, *The British and the Hellenes: Struggles for Mastery in the Eastern Mediterranean 1850–1960*, (Oxford University Press, New York, 2006), стр.7

David Rocessel, *In Byron's Shadow: Modern Greece in the English & American Imagination*, (Oxford University Press, New York, 2002), стр. 142

⁸¹⁵ Robert Holland, Diana Markides, *The British and the Hellenes: Struggles for Mastery in the Eastern Mediterranean 1850–1960*, (Oxford University Press, New York, 2006), стр.2, 54

⁸¹⁶ На овој начин влахоговорниот идеолог на Ромејската империја од втората половина на осумнаесеттиот век, преку класичниот археолошки локалитет близок до неговото родно место, ќе биде идејно поврзан со новиот хеленски идентитет на кралството. Antonis Liakos, *Hellenism and the Making of Modern Greece: Time, Language, Space*, во едицијата Katerina Zacharia, ed. *Hellenisms: Culture, Identity, and Ethnicity from Antiquity to Modernity*, (Ashgate Publishing, Aldershot, UK & Burlington, USA, 2008), стр.232-233

⁸¹⁷ Antonis Liakos, *Hellenism and the Making of Modern Greece: Time, Language, Space*, во едицијата Katerina Zacharia, ed. *Hellenisms: Culture, Identity, and Ethnicity from Antiquity to Modernity*, (Ashgate Publishing, Aldershot, UK & Burlington, USA, 2008), стр.230-234

⁸¹⁸ Antonis Liakos, *Hellenism and the Making of Modern Greece: Time, Language, Space*, во едицијата Katerina Zacharia, ed. *Hellenisms: Culture, Identity, and Ethnicity from Antiquity to Modernity*, (Ashgate Publishing, Aldershot, UK & Burlington, USA, 2008), стр.220,225

⁸¹⁹ Peter Mackridge, *A language in the image of the nation: Modern Greek and some parallel cases*, во едицијата Roderick Beaton, David Ricks, ed. *The Making of Modern Greece: Nationalism, Romanticism, and the Uses of the Past (1797–1896)*,

идеалот од овој период дека „ако антички Грк стане од мртвите, тој (треба) да може да го препознае јазикот“.⁸²⁰

Современата наука ќе констатира дека „првите педесет години на живот на модерната грчка држава (1830-180) можат да се опишат како период на хеленизација на грчкиот јазик“, кој ќе биде „исчистен ... од зборови и фрази од турско, италијанско, словенско и албанско потекло“.⁸²¹ Така, во текот на деветнаесеттиот век модерниот ромејски јазик, нарекуван Ромеика (Roméika),⁸²² од говорен јазик, кој бил „ќерка“ на античкиот хеленски јазик и империјалното коине,⁸²³ бил трансформиран во вештачки реконструирана копија на античката литература, форма која не само што била непознатлива за влаховоречките, словеноговоречките и албаногворечките жители на кралството, туку не била блиска ниту на оние елити и групи кои дотогаш говорно го ползувале ромејскиот јазик.⁸²⁴

Овие и вакви напори за акултурација и „цивилизирање“ на жителите на кралството според идеите и критериумите за „хеленизмот“ на неговите нови владетели интензивно го менувале и „хеленизирале“ просторот и културата, но се сретнале и со препреки во аспирациите, сфаќањата и вредностите на послабата страна во „културната војна“ на оваа лимитирана територија на маргините на Балканот. Додека новите западни владетели со голема посветеност и ентузијазам ја „цивилизирале“ Грција, локалното население и елити пружале секаков тип на „отпор (и одбивале да живеат во овој) европски нео-класичен

(Centre for Hellenic Studies King's College, University of London & Ashgate Publishing, Farnham, UK & Burlington, VT, USA, 2009), стр.181

⁸²⁰ Antonis Liakos, *Hellenism and the Making of Modern Greece: Time, Language, Space*, во едицијата Katerina Zacharia, ed. *Hellenisms: Culture, Identity, and Ethnicity from Antiquity to Modernity*, (Ashgate Publishing, Aldershot, UK & Burlington, USA, 2008), стр.222

Nina Athanassoglou-Kallmyer, *Excavating Greece: Classicism between Empire and Nation in Nineteenth-Century Europe*, во научниот журнал *Nineteenth-Century Art Worldwide*, Vol. 7, No. 2, (Association of Historians of Nineteenth-Century Art, CAA, New York, US, 2008), стр.12

⁸²¹ Antonis Liakos, *Hellenism and the Making of Modern Greece: Time, Language, Space*, во едицијата Katerina Zacharia, ed. *Hellenisms: Culture, Identity, and Ethnicity from Antiquity to Modernity*, (Ashgate Publishing, Aldershot, UK & Burlington, USA, 2008), стр.224

⁸²² Застапниците против „хеленизацијата“ на современиот јазик во Грција се ползуваат со терминот и во текот на деветнаесеттиот и дваесеттиот век.

Tassos A. Kaplanis, *Antique Names and Self-Identification*, во едицијата

Dimitris Tziouvas, ed. *Re-imagining the Past: Antiquity and Modern Greek Culture*, (Oxford University Press, New York, USA, 2014), стр.85

⁸²³ Peter Mackridge, *A language in the image of the nation: Modern Greek and some parallel cases*, во едицијата

Roderick Beaton, David Ricks, ed. *The Making of Modern Greece: Nationalism, Romanticism, and the Uses of the Past (1797–1896)*,

(Centre for Hellenic Studies King's College, University of London & Ashgate Publishing, Farnham, UK & Burlington, VT, USA, 2009), стр.180

⁸²⁴ Antonis Liakos, *Hellenism and the Making of Modern Greece: Time, Language, Space*, во едицијата

Katerina Zacharia, ed. *Hellenisms: Culture, Identity, and Ethnicity from Antiquity to Modernity*, (Ashgate Publishing, Aldershot, UK & Burlington, USA, 2008), стр.222-223

сон“.⁸²⁵ Спротивставувајќи се на новата власт и нејзините политики, локалните и православните елити ќе артикулираат различни и многуслојни политички и идејни алтернативи на процесот на „хеленизација“, кој систематски ги отстранувал нивните традиции, култура, симболи, идентитет и локалните општествени односи.⁸²⁶

Недоразбирањето на овие застапниците на двете „цивилизации“ и различните општествени групи и поединци, кои се приклонувале кон нив, создавајќи длабоко поделено општество, според дел од научната јавност, произлегувале од нивната различна љубов и разбирање кон истата земја.⁸²⁷ Додека за „Баварците Грција била лулка на германската култура и вреден антиквитет“, за локалното население „таа била дом за кој тие ја пролеале својата крв,“ и во кој сакаат самостојно на раководат и послободно од кога и да е да ги развиваат своите локални интереси и традиции.⁸²⁸

Локалните жители и многу од претставниците на нивните елите пружале различни форми на отпор на „хеленизацијата“ на топонимијата, архитектурата, јазикот, културата, традициите, симболите и идентитетот на населението. За голем дел од локалните елити, клучен аспект на нивната култура, претставувале родовската поврзаност и затворените патријархални средини на вековно патикуларизираниот грчки брегови. Тие рано се спротивставиле на различните тенденции за централизација, а конфронтацијата со

⁸²⁵ Alexander Mirkovic *Who Owns Athens? Urban Planning and the Struggle for Identity in Neo-Classical Athens (1832-1843)*, во научниот журнал

Cuadernos de Historia Contemporánea, vol. 34, (Universidad Complutense de Madrid, Madrid, Spain, 2012), стр.147

⁸²⁶ Yanna Delivoria, *The notion of nation: the emergence of a national ideal in the narratives of 'inside' and 'outside' Greeks in the nineteenth century*, во едицијата

Roderick Beaton, David Ricks, ed. *The Making of Modern Greece: Nationalism, Romanticism, and the Uses of the Past (1797-1896)*,

(Centre for Hellenic Studies King's College, University of London & Ashgate Publishing, Farnham, UK & Burlington, VT, USA, 2009), стр.109-120

Antonis Liakos, *Hellenism and the Making of Modern Greece: Time, Language, Space*, во едицијата

Katerina Zacharia, ed. *Hellenisms: Culture, Identity, and Ethnicity from Antiquity to Modernity*, (Ashgate Publishing, Aldershot, UK & Burlington, USA, 2008), стр.220-230

⁸²⁷ Alexander Mirkovic *Who Owns Athens? Urban Planning and the Struggle for Identity in Neo-Classical Athens (1832-1843)*, во научниот журнал

Cuadernos de Historia Contemporánea, vol. 34, (Universidad Complutense de Madrid, Madrid, Spain, 2012), стр.147

Yanna Delivoria, *The notion of nation: the emergence of a national ideal in the narratives of 'inside' and 'outside' Greeks in the nineteenth century*, во едицијата

Roderick Beaton, David Ricks, ed. *The Making of Modern Greece: Nationalism, Romanticism, and the Uses of the Past (1797-1896)*,

(Centre for Hellenic Studies King's College, University of London & Ashgate Publishing, Farnham, UK & Burlington, VT, USA, 2009), стр.109-120

⁸²⁸ Alexander Mirkovic, *Who Owns Athens? Urban Planning and the Struggle for Identity in Neo-Classical Athens (1832-1843)*, во научниот журнал

Cuadernos de Historia Contemporánea, vol. 34, (Universidad Complutense de Madrid, Madrid, Spain, 2012), стр.156

„баварскиот хеленизам“ се одвивала и по прашањето на промена на топонимите кои заедно со религијата биле најзначајни аспекти на нивниот пред-модерен идентитет. Дополнителен проблем на процесот на хеленизација на топонимите претставувале случаите со топонимите кои за локалните популации станале иконизирана слика на нивната „автентична“ пред-западна борба со „муслиманите“.

Но, конфронтацијата на западниот хеленизам, „инсталиран“⁸²⁹ во новото кралство, и локалната култура на неговите поданици немала само локални и лични импликации. Напротив, „новото национално име, Хелени, исто така претставувало очигледен дисконтинуитет со минатото од 1500 години (и сите традиции, култура и симболи поврзани со него) и создало огромна тензија Хеленизмот и Ромиосини (Христијанството) која ќе се покаже како тешка за надминување.“⁸³⁰

Ромејскиот идентитет, доминантен во традицијата на локалното население, во текот на деветнаесеттиот и почетокот на дваесеттиот век останал проминентна политичка алтернатива на интензивно наметнуваниот хеленски идентитет. Ваквиот локален концепт за идентитет, поврзуван со термините „Ромиосини“ (Romiosyni) или „Ромајои“ (Romaioi), „го одделува грчкиот идентитет од класичното минато (промовирано од странците), и прифаќа (и се залагал за) „пошироко (широкоприфатено), популарно и блиско чувство за идентитет“ кај локалното население, поврзувајќи се на традициите на „само-именување на Грците (православните христијани) во текот на византиските и османлиските векови.“⁸³¹

Гордите и долго независни елити кои го понеле грчкиот бунт, рано ги нашле своите авторитети во константинополските и балканските културни елити кои од ромејскиот културен контекст на Османлиската империја се завртеле кон Русија, како ран предизвикувач на османлискиот авторитет и заштитник на православните жители во империјата. Овие елити кои на кралството гледале како на едно жариште на ослободителното движење на христијаните во Османлиската империја тешко се

⁸²⁹ Tassos A. Kaplanis, *Antique Names and Self-Identification*, во едицијата

Dimitris Tziouvas, ed. *Re-imagining the Past: Antiquity and Modern Greek Culture*, (Oxford University Press, New York, USA, 2014), стр.97

⁸³⁰ Tassos A. Kaplanis, *Antique Names and Self-Identification*, во едицијата

Dimitris Tziouvas, ed. *Re-imagining the Past: Antiquity and Modern Greek Culture*, (Oxford University Press, New York, USA, 2014), стр.95

⁸³¹ Antonis Liakos, *Hellenism and the Making of Modern Greece: Time, Language, Space*, во едицијата

Katerina Zacharia, ed. *Hellenisms: Culture, Identity, and Ethnicity from Antiquity to Modernity*, (Ashgate Publishing, Aldershot, UK & Burlington, USA, 2008), стр.214

откажувале и од своите визии за Ромејското кралство и од идентитетот Ромеи. Дури и во 1909 година во Атина ќе излезе од печат првата интегрална „Историја на Ромиосини“, предизвикувајќи жива дебата во грчкото општество.

Значаен аспект на спротивставувањето на колонијалите политики од страна на локалниот население претставувало и демотското движење во Грција, кое низ целата двовековна историја на кралството пружало отпор против измислениот „антички“ јазик „катеревуса“ кој бил неприменлив за современото.⁸³² Локалните интелектуалци и Грците во дијаспората упорно се забележувале дека овој вештачки јазик е пречка во развојот на образованието и промовира неписменост на пошироката популација на кралството.

Православните елити во кралството биле во постојан бунт против западните владетели, и во оваа борба изградиле значајни аспекти на својот современ идентитет. Врзувајќи го својот идентитет со Константинопол и Азија, тие ја произвеле рано и Грчката „Голема идеја“, која го поврзувала грчкиот (православниот) свет, на овој начин давајќи му смисла да автохтона култура на овој поширок културен простор и давајќи можност овој најсиромашен⁸³³ дел на „грчкиот свет“ да стане самоодржлив и да излезе од западната доминација.⁸³⁴

Кон продлабочувањето на ваквата антизападна традиција, дополнително придонел развојот на левите идеи во светот, кој зел сериозен замав во Грција. Во таа смисла, напорите и идеите на многубројните грчки комунисти и анархисти од многу аспекти можат да се стават во поширокиот корпус на антиколонијалното движење во светот. Денес во Грција, се повеќе, како и на Блискиот исток локалните културни и верски традиции ги ставаат под прашање идентитетот, симболите и културата наметнати од западните колонијалисти.

⁸³² Antonis Liakos, *Hellenism and the Making of Modern Greece: Time, Language, Space*, во едицијата Katerina Zacharia, ed. *Hellenisms: Culture, Identity, and Ethnicity from Antiquity to Modernity*, (Ashgate Publishing, Aldershot, UK & Burlington, USA, 2008), стр.222-223

⁸³³ Richard Clogg, *A Concise History of Greece*, (Cambridge University Press, Cambridge, UK & New York, USA, 1997, first printed 1992), стр.48

⁸³⁴ Antonis Liakos, *Hellenism and the Making of Modern Greece: Time, Language, Space*, во едицијата Katerina Zacharia, ed. *Hellenisms: Culture, Identity, and Ethnicity from Antiquity to Modernity*, (Ashgate Publishing, Aldershot, UK & Burlington, USA, 2008), стр.

Сепак специфичниот случај на Грција има значајни карактеристики кои го прават ова прашање многу покомплексно за иднината на Европа и пошироките текови во меѓународните односи. Имено, во другите ентитети на источниот и јужниот медитеран, кои под колонијалното влијание биле подложени на антиквизација на своите општества, како Персија, Сирија, Феникија, Египет, Либија и слично, христијанските елити, како и во Грција, биле помеѓу најдоминантните во прифаќањето на западната култура и идентитети, со цел да се еманципираат од владеењето на муслиманските владетели.

Како реакција на колонијалното минато, во овие региони во последните декади гледаме враќања на пред-колонијалните идентитети, култура и дел од социјалните односи, а христијанските малцинства се жртва на овој радикален нус-ефект на западната доминација. Во Грција, пак, на мала територија, со многу лимитирани човечки и природни ресурси, христијанското население не се еманципирало од муслиманските владетели, како во другите пространи региони на „стариот свет.“ Муслиманите, во овој регион, биле елиминирани со етничко чистење уште во периодот на „грчкиот бунт“. Конtradикцијата на овој развој е што новите западни колонијалисти за разлика од другите региони, во Грција владееле не врз доминантно муслиманско или религиски мешано население, туку врз православни христијани, кои Западот долго и конзистентно ги нарекувал Грци. Затоа во Грција, не муслиманите, туку христијаните покажуваат долгорочен анимозитет кон Западот и се што е поврзано со него.

Денес, ќе речат современите проучувачи, крајните десничари и крајните левичари во грчкото општество се обединети во своите про-руски тенденции, како враќање на сопствениот пред-колонијален идентитет. Со слабеењето на влијанието на западниот свет нео-ортодоксието зазема поширокит рамки.... Карактеристичен пример за ваквиот однос се позициите на лидерите на особено влијателната Православна црква во Грција, пренесени преку ставовите како оној на Атинскиот епископ Христодулос, кој, во рамките на пост-колонијалниот синдром и во рамките на „источниот“ стереотип сугерира дека историјата и културата на Грција (со фокус на „хеленската“ Византија) не треба да бидат анализирани под влијание или во релации со современите западните и негрчки научници. Сепак, приватизирајќи го и национализирајќи го византиското културно наследство и

сугерирајќи дека тоа не е дел од западниот свет, архиепископот контрадикторно на своите претходни ставови, тврди дека тоа е основа за создавањето на европскиот идентитет. За современите историчари, социолози и антрополози во Грција и во светот „овој став (и сличните ставови на Грчката православна црква) можат да се споредат со модерните исламски гледишта за историјата“ и како такви претставуваат пример *par excellence* за пост-колонијалните аспекти на грчката култура и идентитет.⁸³⁵

Проминентниот историчар од Атинскиот универзитет и Претседавач со Бордот на Меѓународната комисија за историја и теорија на историографија (International Commission for History and Theory of Historiography), професор Антонис Лиакос (Antonis Liakos), ваквите ставови на дел од грчките општествени и духовни лидери ги компарира со оние на ревизионистичките исламски елити, кои често нагласуваат дека „исламската историја е повлијаена од западното образование, кое е неспособно да го разбере Исламот... Умот што ќе му суди на исламскиот живот мора да биде исламски во својата суштина“. На тој начин, според Лиакос, во овие пост-колонијални општества се забележува тренд „од потиснувањето (супресија) на цели периоди од (своето) минато, кои не се вклопувале во западниот културен канон, кон идеализација на овие исти периоди како специфични културни карактеристики (на овие општества) и (нивен) придонес кон универзалната цивилизација.“^{836 837}

Сепак, ваквите комплексни аспекти на современиот грчки идентитет и импликациите на наследениот анимозитет кон европското на самиот европски континент, не треба да се преценат, а нивните драстични појавни форми во современата грчка политика и општество треба да се анализираат и од аспект на пошироката криза на општествените вредности и идентитети во Европа. Во самата Грција овие аспекти на анти-колонијалното, анти-западното и анти-европското расположение се интегрален дел на

⁸³⁵ Antonis Liakos, *Hellenism and the Making of Modern Greece: Time, Language, Space*, во едицијата Katerina Zacharia, ed. *Hellenisms: Culture, Identity, and Ethnicity from Antiquity to Modernity*, (Ashgate Publishing, Aldershot, UK & Burlington, USA, 2008), стр.209

⁸³⁶ Antonis Liakos, *Hellenism and the Making of Modern Greece: Time, Language, Space*, во едицијата Katerina Zacharia, ed. *Hellenisms: Culture, Identity, and Ethnicity from Antiquity to Modernity*, (Ashgate Publishing, Aldershot, UK & Burlington, USA, 2008), стр.209

⁸³⁷ Dimitris Damaskos, *Archaeology, National Identity and the Greek Museum*, (Ann Arbor, Kelsey Museum of Archaeology, USA, 2010)

идентитетот, во кој денес не помалку значаен аспект се и вредностите и симболите кои западните елити ги донеле и наметнале во последните два века.

Во тој контекст, секоја анализа на современото грчко општество треба да ги земе предвид и резултатите од интензивниот процес на акултурација „во текот на деветнаесеттиот и дваесеттиот век, (кога) Модерна Грција беше хеленизирана и хеленизот доби нова модерна грчка верзија.“⁸³⁸ Во тој контекст, „измислената Хелада“ на западните идеалистички интелектуалци од осумнаесеттиот и деветнаесеттиот век во современото е трансформирана и монополизирана од реална држава, која ги става на значајно место идентитетите и симболите на „хеленизмот“ импортирани од Западот.

Уште повеќе, современата наука смета дека „разбирањето за минатото (кое) било внесено во Грција од западна Европа“ и „стравопочитта, која Западниот свет ја имал кон класичните традиции (веќе одамна) го обликувала и преобликувала (успешно го трансформирала) грчкото разбирање за сопственото минато“.⁸³⁹

Затоа, и покрај констатациите на современите проучувачи дека создавањето на современиот хеленски идентитет „не бил поврзан (како во некои други случаи во деветнаесеттиот век) со процесот на „измислување на заедница“ или „измислување на традиции“ од страна на (локалните елити) Грците“, туку со „Германците кои ја измислувале Грција, или поточно, со Германците кои (во Грција) ја измислувале Германија,“ понатамошниот развој и трансформации ќе покажат и одредени автохтони тенденции.⁸⁴⁰ Раниот процес на присвојување на западниот идентитет, симболи и митологизација на Хеленизмот, е поврзан со „грчката дијаспора“, која бегајќи од негативните перцепции на Западот за назадните православни Грци, ќе ја прифати идиличната мистификација на своето „хеленско“ потекло. Но, подоцна, националистичката историографија, пишувана под германски и западни импресии, но со

⁸³⁸ Antonis Liakos, *Hellenism and the Making of Modern Greece: Time, Language, Space*, во едицијата Katerina Zacharia, ed. *Hellenisms: Culture, Identity, and Ethnicity from Antiquity to Modernity*, (Ashgate Publishing, Aldershot, UK & Burlington, USA, 2008), стр.229

⁸³⁹ Професор Андромахе Гази на оваа тема цитира повеќе европски автори.

Andromache Gazi, PhD thesis, *Archaeological Museums in Greece (1829-1909). The Display of Archaeology, Volume One*, (Department of Museum Studies, University of Leicester, 1993), стр.37

⁸⁴⁰ Alexander Mirkovic, *Who Owns Athens? Urban Planning and the Struggle for Identity in Neo-Classical Athens (1832-1843)*, во научниот журнал

Cuadernos de Historia Contemporánea, vol. 34, (Universidad Complutense de Madrid, Madrid, Spain, 2012), стр.157

грчки потписи, значајно ќе го повлијае обединувањето на новата нација.⁸⁴¹ Во овој контекст е и констатацијата на професор Капланис од Солунскиот универзитет, дека: „Единствениот начин да си објасниме зошто генерации на интелектуалци во деветнаесеттиот и дваесеттиот век се обидуваа да создадат идеја за континуитет на Хелените, врз база на 0,3 проценти од (историските) извори (докази), притоа истовремено толку тврдоглаво игнорирајќи ги другите 96,5 проценти (кои Капланис докажува дека посочуваат на вековен континуитет на идентитетот Ромајои) е признанието за моќта која националниот наратив ја практикувал врз своите поданици.“⁸⁴²

Најпосле, во дваесеттиот век, не само елитите, туку и пошироки структури на локалната популација ќе имаат можност да го зацврнат своето национално чувство, како преку образованието, високата култура и државните симболи, така и преку конфронтацијата со другите идентитети и национални проекти во регионот. Во текот на дваесеттиот век, инспирирани од националистичките фабули, „варварите“ кои биле хеленизирани под германски диктат ќе се трансформираат во брутални и фанатизирани протагонисти на хеленизацијата на христијанското население на север од Олимп и во Мала Азија.

Како резултат на овој комплексен процес, денес современиот грчки национален и државен идентитет, кој обединува значаен дел од грчките граѓани, како и различни групи во дијаспората, нееднообразно почива врз наративот и симболите на класична Грција (Хелада). Хеленскиот јазик, кој наспроти современиот ромејски, до деветнаесеттиот век се сметал за јазик на антиката, денес е термин кој се ползува за јазикот на современите Грци,⁸⁴³ а либерализираната употреба на демотскиот јазик во Грција од 1980 година од страна на лево-ориентираните реформатори на тоталитарното општество на грчката воена

⁸⁴¹ Ioannis Koubourlis *European historiographical influences upon the young Konstantinos Paparrigopoulos*, во едицијата Roderick Beaton, David Ricks, ed. *The Making of Modern Greece: Nationalism, Romanticism, and the Uses of the Past (1797–1896)*, (Centre for Hellenic Studies King's College, University of London & Ashgate Publishing, Farnham, UK & Burlington, VT, USA, 2009), стр.53-64

⁸⁴² Tassos A. Kaplanis, *Antique Names and Self-Identification*, во едицијата

Dimitris Tziouvas, ed. *Re-imagining the Past: Antiquity and Modern Greek Culture*, (Oxford University Press, New York, USA, 2014), стр.95

⁸⁴³ Antonis Liakos, *Hellenism and the Making of Modern Greece: Time, Language, Space*, во едицијата

Katerina Zacharia, ed. *Hellenisms: Culture, Identity, and Ethnicity from Antiquity to Modernity*, (Ashgate Publishing, Aldershot, UK & Burlington, USA, 2008), стр.208-210

хунта, не е враќање на јазикот на лидерите на „грчкиот бунт“, туку прифаќање на два века хеленизираниот и антиквизиран ромејски јазик.⁸⁴⁴ Наспроти културата, религијата и комплексите од западната доминација, денес во Грција стојат Атина, Акропол, измислената „античка“ туристичка топонимија и бројните археолошки локалитети, кои говорат дека Хелада не е само странска романтична илузија, туку современата нација, горда на сопствената историја и култура.

Во зацврстувањето на својот државен и национален субјективитет, особено во текот на дваесеттиот век, грчката држава инсталираниот странски мит, со голема фанатичност, ќе го употребува и злоупотребува, во односите со соседите, но уште повеќе кон своите граѓани.⁸⁴⁵ Во обидите да се создаде интегрирана и одржлива нација, особено на териториите на кои постоела културна разноличност и аспирации на жителите кон други национални и државни проекти новиот хеленски идентитет ќе стане симбол за репресија и тоталитарни тенденции во грчката држава.⁸⁴⁶ Во дваесеттиот век, традиционалната нестабилност во Грција, ќе биде комплементирана со периоди на радикални диктаторски режими, чии идеологии ќе интегрираат дел од најрадикалните форми на идеологиите на национализмот, ксенофобијата и расизмот.⁸⁴⁷ Така, „хеленизмот“, кој на крајот на осумнаесеттиот и почетокот на деветнаесеттиот век бил осмислен како радикално либерално движење во западна Европа,⁸⁴⁸ бил трансформиран во „национален“ идентитет со расистички конотации од страна на европските

⁸⁴⁴ John Hutchinson, *Nations as Zones of Conflict*, (SAGE Publications, London, UK & Thousand Oaks, California, USA & New Delhi, India, 2005), стр.81

⁸⁴⁵ Pavlos Hatzopoulos, *The Balkans beyond Nationalism and Identity: International Relations and Ideology*, (I.B.Tauris & Co, London, UK & New York, USA, 2008), стр.59,77

⁸⁴⁶ Dimitra Kokkinidou and Marianna Nikolai, *On the Stage and Behind the Scenes: Greek Archaeology in Times of Dictatorship*, во едицијата Michael L. Galaty Charles Watkinson, *Archaeology under dictatorship*, (Springer Science+Business Media, New York, USA, 2004), стр.157-158 Erik Sjöberg, PhD thesis, *Battlefields of Memory: The Macedonian Conflict and Greek Historical Culture*, (Department of Historical, Philosophical and Religious Studies Umeå University, Umeå, Sweden, 2011), стр.90-97

⁸⁴⁷ Dimitra Kokkinidou and Marianna Nikolai, *On the Stage and Behind the Scenes: Greek Archaeology in Times of Dictatorship*, во едицијата Michael L. Galaty Charles Watkinson, *Archaeology under dictatorship*, (Springer Science+Business Media, New York, USA, 2004), стр.163

⁸⁴⁸ Современите проучувачи, како Олга Аугустос, екстензивно елаборираат за целите и идеите на раниот западно-европски хеленизам, кој немал национални или географски аспирации и не заговарал „создавањето на независна Грција, туку победата на разумот и човековите права“ над апсолутизмот на империите и монархиите во Европа и светот.

David Roessel, *In Byron's Shadow: Modern Greece in the English & American Imagination*, (Oxford University Press, New York, USA, 2002), стр.15, 29

Effie F. Athanassopoulou, *An "Ancient" Landscape: European Ideals, Archaeology, and Nation Building in Early Modern Greece*, во научниот журнал

Journal of Modern Greek Studies, Volume 20, (Johns Hopkins University Press, Baltimore, Maryland, USA, 2002), стр.279-280

конзервативни влади и нивните колонијални активности во деветнаесеттиот век,⁸⁴⁹ а во дваесеттиот век ќе се трансформира во радикална „расистичка“ доктрина, која ќе го „штити“ идентитетот на нестабилната грчка држава пред новите бранови на на глобалните либерални и револуционерни идеи. На крајот на шеесеттите и во раните седумдесетти години на дваесеттиот век, кога либералните идеи, пацифизмот и човековите права се ширеле од Вудсток до Прага, и пошироко, надминувајќи ги националните, идеолошки, културни и други бариери, Грција ќе остане изолирана под крајно репресивна воена диктатура. „Вредносен систем на (грчката) хунта (од седумдесеттите години) е кристализиран во фразата, „Тортурата е нужна за заштита на нашата цивилизација“, со која еден од диктаторите одговорил на обвинувањата на Амнести Интернешанал (Amnesty International) во однос на прекршувањата на човековите права во Грција“.⁸⁵⁰

Ваквиот комплексен развој на општеството и идентитетот во Грција, според меѓународно проминентниот американски историчар, професор Сузан Маршанд (Suzanne Marchand), е резултат на вештачкото наметнување на европските вредности и идентитети врз Грција од деветнаесеттиот век, кое предизвикало долгорочни „недоразбирања“ за вредностите, стандардите и општествените односи помеѓу Грција и западниот свет, кои „денес веќе имаат пуштено длабоки корени“⁸⁵¹ На оваа линија е и грчкиот (класичен) археолог од Универзитетот во Јанина, професор Димитрис Дамаскос, кој ги објаснува злоупотребите на национализмот од страна на современите грчки влади и во дваесетипрвиот век, констатирајќи дека вакви тенденции „се добро познати во случаите на држави, кои добиле независност после постоењето како сателит на некоја поголема сила или кои поминуваат низ процес на деколонизација.“⁸⁵² На овој начин, Дамаскос ќе ја

⁸⁴⁹Margarita Miliori, *Europe, the classical polis, and the Greek nation: Philhellenism and Hellenism in nineteenth-century Britain*, во едицијата Roderick Beaton, David Ricks, ed. *The Making of Modern Greece: Nationalism, Romanticism, and the Uses of the Past (1797–1896)*, (Centre for Hellenic Studies King's College, University of London & Ashgate Publishing, Farnham, UK & Burlington, VT, USA, 2009), стр.68

⁸⁵⁰ Dimitra Kokkinidou and Marianna Nikolai, *On the Stage and Behind the Scenes: Greek Archaeology in Times of Dictatorship*, во едицијата Michael L. Galaty Charles Watkinson, *Archaeology under dictatorship*, (Springer Science+Business Media, New York, USA, 2004), стр. 173

⁸⁵¹ Според зборовите на професор Маршанд: „Додека Европјаните се обидуваа да го наметнат тоа (западниот концепт за идентитет и самиот Хеленизам) на Грците од деветнаесеттиот век, ..., тоа исто така имаше и свои недостатоци, и создаде долгорочни недоразбирања за историјата на модерна Грција, нејзините околности и нејзините аспирации, а некои (од овие недоразбирања) денес веќе имаат пуштено длабоки корени“.

Suzanne Marchand, *What the Greek model can, and cannot, do for the modern state: the German perspective*, во едицијата Roderick Beaton, David Ricks, ed. *The Making of Modern Greece Nationalism, Romanticism, and the Uses of the Past (1797–1896)*, (Ashgate Publishing, Aldershot, UK & Burlington, USA, 2009), стр.41

⁸⁵² Dimitris Damaskos, *Archaeology, National Identity and the Greek Museum*, (lecture) (Kelsey Museum of Archaeology, Ann Arbor, MI, USA, 2010), стр.19

долови комплексната слика за Грција, каде и во дваесетипрвиот век, повеќе од сто и осумдесет години од прогласувањето на Грчкото кралство на Ото, локалните и „инсталираните“⁸⁵³ странски идентитети и култури создаваат тензии, нестабилност, поделби и радикални општествени движења, кои уште долго ќе го трансформираат ова општество, а со него и поширокиот регион лоциран помеѓу Европа и Азија.

⁸⁵³ Tassos A. Kaplanis, *Antique Names and Self-Identification*, во едицијата

Dimitris Tziouvas, ed. *Re-imagining the Past: Antiquity and Modern Greek Culture*, (Oxford University Press, New York, USA, 2014), стр.97

ПОГЛАВЈЕ V:

V. МЕСТОТО И УЛОГАТА НА АРХЕОЛОГИЈАТА И АРХЕОЛОШКОТО НАСЛЕДСТВО ВО НАДВОРЕШНАТА ПОЛИТИКА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

1. МЕСТОТО НА АРХЕОЛОГИЈАТА И АРХЕОЛОШКОТО НАСЛЕДСТВО ВО МАКЕДОНСКИОТ КУЛТУРЕН ПРОСТОР

Вовед

Екстензивните анализи на оваа дисертација, како во делот на вкупниот историски развој, така и студиите на случај на различните национални реалности, поставуваат основи и отвораат перспективи за покомплексни нови анализи и компаративен пристап и во проучувањето на специфичниот случај на Македонија.

Во овој контекст, од големо значење и за „македонската студија на случај“ се заклучоците на првото поглавје на дисертацијата, кои јасно и екстензивно ги аргументираат заедничкиот развој на археологијата и национализмот, нивната тесна интеракција во различни историски периоди, како и заедничкиот културен и вредносен контекст во кој тие се развиваат. Истовремено, пристапот кон специфичниот развој во

Македонија ги зема предвид и анализите од претходните поглавја кои укажуваат дека интензивниот развој на археологијата како наука во деветнаесеттиот и првата половина на дваесеттиот век, како и нејзините хипотези и артефакти силно ги повлијаеле, трансформирале, а честопати, и ги креирале национални идентитети, култури и различни национални и државни проекти на сите континенти.

Сепак, од аспект на анализите посветени на Македонија, различните варијации и градуации на влијанието на археологијата врз идентитетите и културите на различни географии и политички ентитети, ќе добијат специфична тежина и ново значење надвор од нивните национални реалности. Модерната македонска култура, идентитети и политика се развиени во контекстот на интензивна релација на „Западот“ со „Истокот“, што е уште еден аргумент кој укажува дека „македонскиот случај“ мора да се анализира преку компаративен пристап, земајќи ги предвид различните параметри и специфики на односите на археологијата со идентитетот и политиките на современите нации и држави во западна Европа и источниот Медитеран.

Затоа, спецификите на „македонскиот случај“, најдобро може да се согледаат преку досега анализираните два аспекти на различниот развој на интерактивниот процес помеѓу разгледуваните феномени на „Запад“ и на „Исток“.

Така, во западна Европа долгорочните аспирации кон „културниот капитал“ на Медитеранот во периодот на просветителството и романтизмот, создале современи национални идентитети од античките егзоними и етроними, како и симболите и фабулите поврзани со нив. Наспроти тоа, во „стариот свет“ на Медитеранот и Блискиот исток, создавањето на националните идентитети претставува драматичен дисконтинуитет создаден за потребите на империјалистичките и колонијалистичките политики на „Западот“.

Истовремено, во западна Европа пошироките елити кои економски се еманципирале, во осумаесеттиот и деветнаесеттиот век како процес на себе-легитимација во новите општествни односи ги преземале античките симболи и идентитети дотогаш ползувани од тесниот круг на владеечките класи. За разлика од тоа, во регионите на Левантот, кои потпаднале под колонијално и псевдо-колонијално влијание на овие

„еманципирани“ западни елити, преку својата финансиска, воена или административна доминација, тие ги наметнувале идентитетите од антиката поврзани со нивните ренесансни и хуманистички фасцинации, правејќи драматичен дисконтинуитет со идентитетите и социјалните односи, како и аспирациите на локалните елити. Овие псевдо-колонии на Левантот, глорифицирани како „колевки на светската цивилизација“ станале најголеми археолошки лаборатории, кои проучувајќи ги источните култури, активно и успешно го артикулирале актуелниот светоглед, себе-поимањето и разбирањата за идентитетите и културите на Западните елити.

Токму ваквите заклучоци на екстензивните анализи на оваа дисертација, од претходните поглавја, фрлаат ново светло на нестандартните карактеристики на „случајот Македонија“. Иако, таа претставува значајна територија и симбол од источниот Медитеран, останувајќи најдолго, се до дваесеттиот век, во полу-феудалните рамки на „источната“ Османлиска империја, Македонија го избегнува стереотипот на формирање на идентитетот како наметната западна интерпретација на своето „потекло“ или античко минато. Напротив, македонските елити во деветнаесеттиот век својот идентитет го граделе во рамките на трансформирачките односи на „источната“ империја, оставени да ги артикулираат и интерпретираат новите западни сфаќања за идентитетот, под влијание на своите пред-национални идентитети, традиции и социјални односи.

Вака креираниот македонски идентитет кон крајот на деветнаесеттиот век, преку експанзионистичките аспирации на соседните држави, ќе се соочи со нивните националните фабули, креирани во голем дел од разбирањата, хипотезите и палео-лингвистичкиот и археолошкиот материјал кој го ползувале нивните надворешни ментори во обликувањето на идентитетите на овие современи балкански народи.

Во вакви услови, во текот на еден век, од 1891 година до 1991 година, Македонија и протагонистите на македонскиот национален и државен проект, нема да бида соочени само со балканските национализми, туку и со нивните аргументации, поткрепени со археолошките и палеолингвистичките хипотези и материјали. Затоа, во текот на еден век, македонскиот национален мит, а преку него и македонскиот национален и државен

проект, ќе бидат во различни и важни релации со археологијата, археолошките хипотези и археолошкиот материјал.

Археологијата и археолошкото наследство во дваесетиот век во Македонија нема да бидат, како во конституираните држави, во служба на изградување на македонскиот државен и национален идентитет и социјална кохезија. Напротив, тие ќе бидат важен аспект од научната и политичка дебата, која ќе ги легитимира и делегитимира компетитивните национални митови на земјите кои ќе завземат дел од територијата на Македонија, а многу поретко на недржавниот национализам на Македонците.

Имајќи екстензивни сознанија за карактерот на односите помеѓу археологијата како наука и културата и идентитетите во различни општества, но и земајќи ги предвид ваквите специфични аспекти на историскиот и културниот развој на Македонија, овој дел од пошироката анализа на „студијата на случајот Македонија“ прави обид да ги определи местото и улогата кои ги имале и ги добиле археологијата како наука и археолошкото наследство во обликувањето и трансформациите на „македонскиот културен простор“. Во таа насока, анализата започнува со спецификите на пред-националниот контекст на Македонија и македонскиот идентитет, за да ги елаборира оние елементи на општеството и културата кои придонеле за изградбата и специфичната структура на македонскиот националниот мит. Подоцна, објаснувајќи го паралелниот развој и интеракциите на археолошката наука и пракса и македонскиот национален мит и недржавниот национализам на Македонците, истражувањето ја анализира археологијата низ еден специфичен фокус на автономиот културен простор и светоглед на Македонија и Македонците. На ваков начин, анализата отвора нова перспектива во која, единствено, можат да се согледаат комплексните релации на современата македонска археологија и политичките и меѓународните предизвици на современата македонска држава.

Компаративна анализа на антрополошките специфики на македонскиот национален мит

Македонскиот национален мит во своето креирање е типолошки различен од соседните и конкурентни национални митови, а пред се бугарскиот и српскиот. Додека македонскиот национален мит е близок по својата структура на францускиот, бугарскиот и српскиот национален мит се изградени според германскиот модел.⁸⁵⁴

Така, националните митови на Франција и Македонија ја создаваат социјалната кохезија врз премисата дека тие „нации“ се дел од „цивилизацијата“, односно стариот цивилизиран свет, наспроти нивните соседи, кои се дел од „варварскиот“ свет, надвор од границите на цивилизираните империи. Сепак, постојат специфични разлики и симболи, кои се ползувале во двата случаи на создавање на современите национални митови.

Во таа насока, македонскиот национален мит претполага дека современите Македонци се, според своето име наследници на Македонците во антиката, кои го владееле и создавале цивилизираниот свет, имаат значајни лози на кралски фамилии во антиката и во подоцнежните глобални империи, како Византија во случајот на Македонската династија. Името на Македонците и македонските славни кралеви било популарен симбол на сите протагонисти на цивилизацијата, на кралските дворови во Европа и светот. И како наследници на овие светски лидери и протагонисти на регионални и светски владетели, тие во најмала рака се способни да имаат сопствена држава и се доминантни наспроти, помалку цивилизираните соседи.

Во случајот на Франција, припадноста на цивилизацијата и дистинкцијата кон „помалку цивилизираните соседи“ се определува со идентификацијата со античката Галија, која била дел од „цивилизираниот свет“ на римската империја. Но, за разлика од светски познатите македонски владетели, Галите, според историските фабули, биле

⁸⁵⁴ Patrick J. Geary, *The Myth of Nations: The Medieval Origins of Europe*, (Princeton: Princeton University Press, 2002), стр. 17-18

покорени племиња на Римските императори, а нивната доминантност наспроти непокорените племиња била интеграцијата во културно доминантната Римска империја и културната блискост и подобност за империјалното наследство.

Токму затоа, француските владетели, прогресивно од Луј XIV до лидерите на француската револуција, инсистираат на латинизирањето на нивниот јазик, составен од дијалекти, не многу различни од дијалектите на територијата на денешна Германија, и прифаќањето на јазикот на елитите за општа карактеристика на современиот Французин. Па и покрај тоа што латинизираноста на јазикот во Франција сериозно варира по региони, и од југ кон север, се до почетоците на дваесеттиот век, францускиот јазик ја означува симболично, во францускиот национален мит, границата помеѓу цивилизираната античка Галија и нецивилизираната Германија.⁸⁵⁵

Но, бидејќи Галите не се симбол на владетели, повикувањето на Галите, подразбира повикување на галски и римски симболи, како и фокусиран пристап на краткиот и глорифициран „гало-римски период“, конструиран од националистичката историографија, на местото на краткиот историски период во кој, при распадот на римската империја, одредени локални лидери и во Галија, како и во други региони, се обидуваат да се прогласат за императори. Така, повикувањето на Галите, во францускиот случај, е повикување на владетелска традиција, која се влече од империјата.

Затоа, латинскиот јазик, односно латинизирањето на „германските“ дијалекти во Франција, е симбол за припадност кон Рим и неговите империјални традиции, а Галскиот јазик е неинтересен за францускиот национален мит и во современието претставува симбол за сепарација од францускиот идентитет, како во случајот на Бретања. Најпосле, и покрај предлозите за промена на името на Франција во Галија во времето на Француската буржуаска револуција и почетоците на создавањето на францускиот национализам, името Франција, кое е симбол за средновековните владетелски традиции на Франките ја преживеало целосната трансформација на француското општество преку античките симболи и историографски или измислени традиции.

⁸⁵⁵ Patrick J. Geary, *The Myth of Nations: The Medieval Origins of Europe*, (Princeton: Princeton University Press, 2002), стр.22

Во случајот со Македонија, името Македонија и етнографската категорија Македонец е симбол за идентификација со цивилизацијата и како такви тие се основа за националниот и државен проект и граница на диференцијација од другоста. Тоа претставувало симбол на македонските светски империи, најпознатите историографски ликови во светот и легитимирачки идентитет во византиските, ренесансните, пост-ренесансните и деветнаесетвековните империјалистички системи. Наспроти тоа, ренесансата на словенскиот лингвистички слој во идентитетот на Македонците, под влијание на руската надворешна и експанзионистичка политика на деветнаесеттиот век, се покажала како периферен аспект чие нагласување не ја сменило основната догма на националниот мит. Така, уште за раните протагонисти на македонскиот национален проект, византискиот проект за идејно-политичко влијание во Европа преку институционализирањето на словенските дијалекти во литературен јазик на византиската пропаганда, претставувало уште една историска епизода преку која Македонците ги цивилизираше другите.⁸⁵⁶ И додека голем дел од македонските елити од раниот деветнаесетти век честопати со „грчко писмо“ го пишувале својот специфичен словенски дијалект, во подоцнежните фази на развојот на националниот проект спецификите на словенскиот дијалект во Македонија, се трансформирале во дополнителни аргументи за делење Македонците од Бугарите и Србите.

Наспроти блиските модели на современите национализми на Македонија и Франција се наоѓа сосема спротивниот модел на создавање на национален идентитет во Бугарија и Србија, по примерот на современа Германија.

За разлика од Франција (Галија) и, особено, Македонија, каде античкиот етнографски симбол покажува конзистентност на присуство во историографијата и се поврзува за релативно стабилни географски детерминанти, во регионите кои најдолго се наоѓале надвор од границите на „цивилизацијата“, односно империјалната власт,

⁸⁵⁶ Причев: „Мајка Македонија... откако го породил великиот Александар, откако го породил св. Кирил и Методиј...“, во исто контекст и Антон Дриндар, по Втората светска војна и Емануел Чучков кој се повикува на традициите на античка Македонија и, пред се, на Александар, преку кого Македонија ги задолжува „историјата и културата на цивилизираниот свет“, но и на значајната традиција на солунските светци Кирил и Методиј, преку кои Македонија ја задолжува „културната историја на целото словенство“, Тодор Чепрегенов, Билјана Ристовска-Јосифовска, Лилјана Гушевска, редакција, *Сведоштва за македонскиот идентитет (XVIII–XX век)*, зборник на документи, (Институт за национална историја, Скопје, 2010), стр.45

Блаже Ристовски, *Професорот и државникот Мане Чучков: Пред и по АСНОМ*, во научниот журнал *Современост - списание за литература, култура и уметност*, бр.5, 2005, (Современост, Скопје, 2005), стр.254

постојаното присуство на номадски племиња, или честата појава на политична нестабилност и превласт на различни политички или етнички елити, создава историографски впечаток на голема мултиетничност и, реално, ги намалува условите за институционализирање и прифаќање од пошироките популации на единствена етно-детерминанта. Во тие услови, националните проекти создадени во деветнаесеттиот век во ваквите региони, најчесто користат егзоними, кои во основа го претставуваат името дадено од страна на империјата на најблиското „варварско“ или „полуварварско племе“ на својата граница.

Така, во случајот со Германија, која честопати во рамките на романтичниот национализам, се до средината на дваесеттиот век, се нарекувала и Тевтонска земја, или земја на Тевтоните, и двата етноними, Германци и Тевтони, се израз за римските империјални разбирање на идентитетот на племињата зад границите на империјата. Притоа, современата наука шпекулира со сериозни сознанија за „галскиот“ карактер на крајграничните племиња кои се носители на овие етноними. Ваквиот „галски“ карактер значи дека соодветните племиња, или барем територијата која ја населувале, покажува културна конзистентност со соседните локални култури во рамките на римските граници. По многу наликува и случајот со Бугарија, каде територијата на некогашната провинција Долна Мизија, на која историографијата забележува мноштво етноними, почнува од страна на ромејската (византиската) историографија да се нарекува Бугарија, идентификувајќи ја со доминацијата на туркофоните елити поврзани за традициите на „Голема Бугарија“ која се наоѓала на север од Црното Море. Сепак, етнографските континуитет помеѓу населението на ромејската „цивилизирана“ Тракија и „варварската“ Бугарија биле доминантните словеноговоречки групи и локални елити, кои само номинално и прагматично ја прифаќале едната или другата доминација.

За империите овие етноними стануваат симбол за руралното и „помалку-цивилизираното“, а во периодот по дезинтеграцијата на Римската империја елитите кои се повикуваат на сопствените традиции и поврзаност со империјализмот, помалку цивилизираните групи и популации со кои владеат ги нарекуваат со овие „варварски“ имиња од минатото. (Пример: Готи, Мизи, Бугари)

До крајот на осумнаесеттиот век, а и потоа, и германските елити говореле латинизиран јазик, односно Француски, како и Француските, а северно-француските селани долго во историјата говореле помалку латинизиран јазик поблизок до соседните германски дијалекти. Но, во деветнаесеттиот век обидот културната доминација на францускиот центар, да се замени со француски империјализам, го создало германскиот современ национализам.

Така, локалниот јазичен идентитет, односно селскиот јазик на помалку образуваните елити, станал фокална точка на обединување која ги премостила различните семејни, државни и религиозни традиции на франкофоните елити во десетици држави во Германија. Германскиот национален проект е промена на тезите, која му ја одзема можноста за влијание на францускиот центар во „германските земји“ поделени на градови и кралства. Тој подразбира дека германските елити нема веќе да ја бркаат високата култура на Франција, туку својата култура од селските средини и рурални дијалекти ќе ги прогласат за паралелна и еднакво вредна култура, растурајќи го концептот на континуитетот и единството на цивилизацијата и цивилизираните.

На Балканот, во истиот деветнаесетти век, само неколку декади потоа, ќе се преслика истиот модел. И во Македонија и во Тракија, дури и во делови на Долна Мизија (Бугарија северно од Балкан планина), помеѓу градските елити се ползувал „ромејскиот“ империјален јазик, кој ги поврзувал елитите со престолнината и цивилизациските традиции на „Ромејската империја“, а селанството говорело словенски дијалекти, кои често од стана на империјалните и други елити биле нарекувани бугарски јазик. Во рамките на напливот на европски идеи и новите политички проекти интелектуалците од Македонија и Тракија, делови од Мизија и други делови на Балканот, ќе ги ползуваат и ќе се идентификуваат со етнонимите Македонци, Бугари и Грци.

Името „Бугарин“, во раниот деветнаесетти век во Османлиската империја значело селанец, кој не го знае цивилизираниот „ромејски“ јазик и понизок слој, кој од руралните средини во овој период се повеќе се населувал во градовите, но не бил еднакво „цивилизиран“. Во европската јавност етнонимот Бугарин, пак, се врзувал со татарските „варварски“ племиња, кои учествувале во уништувањето на класичната цивилизација. Во

втората половина на деветнаесеттиот век, кога славофонските тенденции во Русија станале доминантни и значаен елемент на експанзионистичката политика на Русија кон Балканот, за потребита на Рускиот империјализам, идентитетот Бугарин е трансформиран од „необразуван селанец“, во паралелна словенска култура, еднакво важна и цивилизирана со византиската. Новиот мит за „Бугарското средновековно кралство“, ја трансформирал византиската титула во паралелна „словенска Византија“ за потребите на себелегитимација и легитимирање на експанзионистичките планови на Руската империја на Балканот.

Така во осмата деценија на деветнаесеттиот век се формирале два антипода на концептот за историски и културен континуитет на цивилизацијата и цивилизираноста, Германската империја и Бугарското кнежевство. Интересно за германскиот и бугарскиот национален мит е дека делат големи термилошки сличности и во именувањето на својот државен проект. Така, термините Дојчер и Бугарин во преднационалната фаза имаат значење на необобразуван селанец. Во исто време, врвната државната титула со која се означува обединувањето на националните територии во суверен државен ентитет ја ползува формата Кајзерих (Kaiserreich) и царство, соодветно. Двете титули иако се израз на врвната сувереност на современите нации и нивните империјални традиции, всушност претставуваат германска и словенска варијанта на титулата „цезар“, која доцната ромејска империја ја доделувала на себе-блиските и доминантни „варварски владетели“. Прочитани во пред-национален контекст Царството Бугарија (Царство Бугарија) и Дојче Каизерих (Deutsches Kaiserreich) имаат еднакво значење на „Принципат на селаните“, но во дваесеттиот век, нивната улога ќе стане национален проект со силни експанзионистички тенденции, кој рамноправно ќе се носи и идејно, и културно и по своите „национални традиции“ со Француската империја и концепциите за Голема-Грција како возобновена Византија.

Најпосле, францускиот и македонскиот национален и државен проект себеси се легитимираат во континуитетот на македонскиот и римскиот империјализам и преку своето долгорочно присуство на империјалните територии, како интегрален дел на империјалната цивилизација. За разлика од нив, германскиот, бугарскиот и српскиот

државен мит се легитимираат со претставници на „варварски“ лидери кои однадвор стекнуваат сила да ја предизвикаат империјата и со воена принуда го добијат своето право на државна независност. Ваквото привремено и принудно добивање право од универзалната цивилизација – Римската империја, за паралелна империјална титула, како по дефиниција, е третирано од поединци во хиерархијата на Римската (или Ромејска) империја како интегрирање на значаен војсководец кон цивилизацијата. Како неримски владетели Ото I, Симеон или Стефан Душан споделуваат власт над „римски земји“ и во нивната титула тие се секогаш и римски (ромејски) владетели, како владетел на „Ромеи и Бугари“, „Ромеи и Срби“ или подоцнежната титула владетел на „римската империја на народот во Германија“.⁸⁵⁷ Како по дефиниција, исто така, во основниот национален корпус на современите држави, кои својот државно-правен легитимитет го градат врз митовите за овие, едновременно римски и „варварски“, лидери не спаѓаат некогашните „римски“ поседи на „нивните“ митологизирани лидери. Во овој контекст, ваквата митологија коинцидира со територијалните аспирации на современите држави, како српските и бугарските територијални аспирации кон Македонија и Тракија и Германските територијални аспирации кон Австрија, Швајцарија и северна Италија.

Македонија и Франција, легитимирана како возобновена Галија, како државен проект се историски јасно дефинирани територии, кои во разбирањето на мнозинството историографи од различни епохи, особено во случајот со Македонија, варираат минимално по своите граници. За разлика од нив, етнонимите кои не биле дел од институционализирањето преку империјалниот систем, варираат според нивните различни примени во контексти и слободни интерпретации на историографи од различни епохи. Како такви, тие и во современите национални митови често рефлектираат нејасни и неконзистентни територијални артикулации на современите државни. Така на пример, јазичната и социјална идентификација дојч, во своите првични варијанти, не е забележана рано во денешна Германија, туку во северна Франција, Англија и Холандија. А

⁸⁵⁷ И во Франција во доцниот среден век митот бил еднаков, за Француските војсководители кои ја освоиле Галија и правото независно да владееат. Но, од периодот на Луј XIII и Луј XIV, со процесот на централизација на власта на кралот започнала делегитимацијата на локалните елити, кои се идентификувале како Франки, а по Француската револуција, Франките биле прогласени за надворешен „варварски“ елемент, кој според дел од идеолозите треба да се прогони назад во Германија. А Франција, античката Галија, да се остави на народот, „автохтоните Гали“ и нивниот Римски император, во фазата на возобновениот француски империјализам на деветнаесеттиот век. Повеќе во поглавје II-1

Patrick J. Geary, *The Myth of Nations: The Medieval Origins of Europe*, (Princeton: Princeton University Press, 2002), стр. 20-21

импликациите на поимот Германија и Германци, варираат помеѓу малиот појас околу античката Римска граница и широката категоризација на „германски племиња“ и нивното културно наследство од Крим до Шкотска и од Скандинавија до Балканот и Африка.

Во ист контекст, српскиот етно-идентитет чие балканско извориште најчесто се бара западно од реката Дрина, на териториите на источна Босна, во ниеден историски момент до деветнаесеттиот век нема конзистентна државна артикулација. На овој етно-идентитет, најчесто како тенденција за хегемонија над пошироката територија на Босна, Дуклеција и крајбрежните региони посеверно од неа, се повикувале владетелите на Дуклеција, Захумље и Босна, како и владетелите на подоцна освоената територија од страна на „српски елити“ во денешна југо-западна Србија, Рашка. Прв легитимиран владетел во овој регион е кралот на Дуклеција, која има јасни државни тенденции, на кои се надополнуваат државотворните традиции на Црна Гора и современиот црногорски национален идентитет. Во исто време, врз традициите на босанското банство и хрватската средновековна држава во Босна, како основна територија од која се развива српскиот етноним и идентитет, се развиваат и современиот бошњачки и хрватски идентитет и национален проект. Освојувањето на ромејската (византиска) тврдина Рас ќе ја создаде првата држава во денешна Србија, чии владетели ќе се повикуваат на српскиот етноним, но повторно ова треба да се толкува, пред се, како еднострано прогласување на хегемонија над „српскиот простор или елити“ веројатно западно од Рашка. Во исто време, рашките владетели ќе се повикуваат и на бугарскиот етноним, што може да се толкува како „владетели на територијата на провинцијата Бугарија во рамките на Ромејската (византиска) империја,“ бидејќи лавирале помеѓу признавање на Ромејската и Унгарската власт, или како локални владетели кои се повикуваат на „бугарската круна“, која Византија како признание за независност им ја давала на повеќе балкански владетели, по преседанот со про-византискиот владетел на туркофоните Бугари, Симеон. Во тринаесеттиот век прв пат рашкиот владетел ќе добие меѓународно признание, кралска круна од Папата, во отсуство на неговиот суверен Унгарскиот крал, и Рашка за разлика од други српски земји до тој момент не се идентификувала со унгарската управничка титула „бан“. Сепак, ова може да се толкува, пред се, како владеење на византиска, а не на унгарска земја. Од друга страна, името Урош, кое го носат рашките владетели според повеќе историчари се поврзува со

титула во унгарската државна хиерархија, а Унгарските кралеви никогаш не ја признале независноста и правото на Рашка врз српските земји и до распадот на Австро-унгарија тие ќе го носат во својата титула како симбол за владеење над српските земји. Најпосле, Рашка ќе се подели помеѓу унгарската и ромејската доминација, а според дел од историските извори отцепениот и самопрогласен владетел Милутин ќе се интегрира во Ромејскиот државен систем. Како негов наследник и константинополски воспитаник Стефан Душан завлаедал со Балканот, прогласувајќи се себе за Император на Ромеите, во Македонија (Скопје и Серез), а оставајќи го својот син да владее како крал со „српските земји“. Традиционалните територии, поврзувани со српскиот етноним, веднаш по неговата смрт ќе се вратат во вообичаената состојба на парцијализираност, повторно лавирајќи помеѓу Османлиската империја и Унгарското кралство. Современиот српски идентитет ќе се создава, под хабзбуршко влијание помеѓу православните емигранти на териториите на хабзбуршката империја во денешна Војводина и Хрватска, кои не се територии на средновековниот српски идентитет. А денешниот српски национален и државен проект се простира на значајни територии источно од реката Морава, кои се дел на гео-политичките решенија на големите сили. Овие територии не биле дел од териториите на владетелите кои се повикувале на српски етноним освен во краткиот период на самопрогласената империја на Срби и Ромеи, без јасно исцртани граници, а населението во овие области покажувало и јасни културни и лингвистички разлики од современите „Срби“ и децении по припојувањето на овие региони кон Србија. Најпосле, српскиот национален проект во современото се потпира на идентитетот на православно население на различни територии помеѓу Србија и Хрватска, а историски териториите на кој се јавил српскиот етноним биле под силно влијание од Римската црква. Единствен исклучок од овој средновековен контекст е ромејското влијание на отцепените територии од Рашка,⁸⁵⁸ кое трае еден век, со центар во денешните региони Санџак и Косово, во кои денес има претежно муслиманско население кое го изградило својот идентитет наспроти српскиот.

⁸⁵⁸ Западните современи и подоцнежни извори никогаш не го поврзуваат идентитетот на Рашка со „српските земји“, под кои пред се се подразбираат одредени крајгранични региони на Унгарското кралство водени од управници со унгарската титула бан. Ваквите „српски земји“ се до дваесеттиот век се дел од титуларот на Унгарската круна, која претендира дека е нивен суверен. Ѓоровиќ, *Историја Српског Народа*, (Глас српски, Бања Лука, БиХ, 1997), стр.126

Уште поинтересен е примерот со Бугарскиот идентитет. Во својата веќе опишана форма на православен селанец, најчесто однесувајќи се на словеноговоречките поединци, примената на овој етноним во одредени историски извори се наоѓа помеѓу Молдавија и Босна и помеѓу Унгарија и Епир и Тесалија на југ. Вака, конструиран од константинополските елите во средниот век, тој ќе стане легитимација за балканските експанзионистички амбиции на Бугарското кнежевство, често поткрепени и од неговите руски ментори. Во исто време во самото Кнежевство, основано преку руска воена интервенција, бил вклучен и регионот од кој потекнува етнонимот Бугари на Балканот. Имено, престолнините на туркофоните средновековни Бугари, врз чиј етноним, но и политички постигања се базира бугарскиот државен и национален преокт, се наоѓале во источниот дел на Долна Мизија и Мала Скитија. Овие региони кои станале дел од бугарското кнежевство биле населени со мнозинско туркофоно, муслиманско и татарско население. Ова е повеќе од очекувано бидејќи овој регион, е крајната точка на централно-азиската степа, во која во текот на историјата постојано циркулираат номадски групи, а еден милениум преку овој регион во Европа се слеваат напади и пробиви на туркофонски, моголски и други нив блиски воени елити и групи, како Хуни, Узи, Бугари, Авари, Унгарци, Печенези, Кумани, Монголи и многу подоцна Татарските бегалци. Дел од нив, оствариле и доминантна улога во овој северо-источен дел на Балканот, каде во осмиот и деветтиот век владееле туркофоните Бугари, а лидери и кралеви од куманско, монголско и унгарско потекло биле и носители на „бугарската круна“ и владетели на независните политички ентитети во овој регион во подоцнежните векови. Но, за потребите на рускиот империјализам од деветнаесеттиот век, бугарскиот идентитет бил монополизиран од словеноговоречките елити, трансформирајќи го во еден од „словенските национализми“, на овој начин трајно одземајќи им го правото на овие туркофони наследници и жители на централните (престолни) територии на средновековните туркофони Бугари да се повикаат на овој идентитет.

Во исто време, руската империјална „наука“ внимателно го деконструирала митот за турско-татарска култура на средновековна дунавска Бугарија, на овој начин деконструирајќи го и идентитетот на азиските Бугари, познати и како Бугари од Волга (Волшки Бугари), кои според многу историчари од седумнаесеттиот век, а според руското

гlediште од деветнаесеттиот век, се повикувале на државниот легитимитет и идентитетот и на своите дунавски браќа, создавајќи значајни литературни дела за нивната историја и култура.

2. ВЛОЖУВАЊАТА ВО АРХЕОЛОГИЈАТА И КОМПАТИБИЛНОСТА СО НАДВОРЕШНО-ПОЛИТИЧКИТЕ ПРИОРИТЕТИ

Независноста на Македонската држава, произлезена во грчот на крвавиот распад на Југославија и повторно актуелизираниот српски шовинизам и големодржани преокции од периодот на Слободан Милошевиќ, е прифатена со огромен ентузијазам од протагонистите на македонскиот национален и државен проект. Уште во годините пред независноста македонските интелектуалци и општествени лидери, интензивно соработуваат со про-националната македонска дијаспора, афирмирајќи ги во федерална Македонија и на меѓународно ниво идеите и аспирациите на македонскиот национален проект.⁸⁵⁹

Сепак, осамостојувањето на Македонија и нејзиното конституирање во независна држава со меѓународен субјективитет, претставувало отворање на „македонското прашање“ и директно ги провоцирало националните доктрини, како и државните и дипломатските системи на соседните држави.⁸⁶⁰

Среќна околност на историскиот миг на македонската независност, претставувале речиси истовремените демократски револуции во Бугарија и Албанија. Во вакви услови овие држави без особен авторитет помеѓу елитите во Западниот свет, како и во процес на трансформација на своите ригидни комунистички институции и тренд на ентузијастичко

⁸⁵⁹ Ljuben Tevdovski, *Cultural Diplomacy: An Essential and Creative Component in the Toolkit of Contemporary Diplomacy*, (Macedonian Information Centre, Skopje, 2009), стр.77-78

⁸⁶⁰ Loring M. Danforth, *The Scholar and the State: Evangelos Kofos on the International Recognition of Macedonia*, во едицијата D.Tasev, M.Casule, D.Antonov, T.Rusev, J.Loanoska, M.Kaczorowski, *The Name Issue Revisited: An Anthology of Academic Articles*, (Macedonian Information Centre, Skopje, Macedonia, 2013), стр.254-256

прегрнување на демократските вредности, не ги поставиле во директна конфронтација своите институции и дипломатски системи со новата независна Македонска држава. Ваквите политики, делумно, конвенирале со традиционалните гео-стратешки позиции на Балканот, во рамките на кои за овие држави, кои во поголем дел од дваесеттиот век застапувале одредени ревизионистички политики на Балканот, во правиот момент на создавање на новата архитектура на регионот по Студената војна, доволно поволен развој била деконструкцијата на традиционалниот српско-грчки блок кој од 1912 година, а особено од 1919 година, бил во доминантна позиција во генералните балкански односи.

Ваквиот развој заедно со исцрпувачките и меѓународно непопуларни конфронтации на српскиот национален проект во интерпретација на Милошевиќ, со Словенија, Хрватска и Босна, и дозволило на Македонија со одредени олеснувања да зачекори кон своите национални и надворешно-политички аспирации и проекции.

Сепак, ваквиот развој на настаните не можел да помине без импликации и врз четвртиот сосед на Македонија, со кој македонската држава и надворешна политика ќе се соочи во „нерамноправна пресметка“ во текот на дваесет и трите години на својата независност.⁸⁶¹

Падот на воената диктатура во Грција, и отворањето на Грција кон Западот, ги донеле првите бранови на демократизација во кои Македонците во Грција, по долгите и повеќекратни трауми, повторно го афирмирале процесот на сопствена национална еманципација. Дополнително, македонската дијаспора во западните демократии, а особено во САД, Канада и Австралија, која во голем дел била составена од Македонци кои биле жртви и политички и економски бегалци од репресивните политики на Грчката држава, силно го афирмирале македонското прашање во повеќе доминантни центри на моќ.⁸⁶² Во силно развиениот меѓународен тренд на афирмација на човековите и малцинските права, кој го развивале западните демократии, како и меѓународните и регионалните организации, Македонците во Грција, започнале да го афирмираат своето прашање пред

⁸⁶¹ Biljana Vankovska, *David vs. Goliath: The Macedonian Position(s) in the So-Called "Name Dispute"*, во едицијата D.Tasev, M.Casule, D.Antonov, T.Rusev, J.Loanoska, M.Kaczorowski, *The Name Issue Revisited: An Anthology of Academic Articles*, (Macedonian Information Centre, Skopje, Macedonia, 2013), стр.195-197

⁸⁶² John Agnew, *No Borders, No Nations: Making Greece in Macedonia*, *Annals of the Association of the American Geographers* No.9, (Association of the American Geographers, Washington D.C., USA, 2007), стр.408

се преку барањата за човекови, малцински и културни права, со особен фокус на културните и образовните политики, репатријацијата на бегалците Македонци и враќањето на нивните имоти.⁸⁶³

Во овој контекст, независната македонска држава за Грција значела отворање на „македонското прашање“, што и покрај намалениот број на жители со македонска национална свест, имало импликации врз голем дел на тешко интегрираната територија на Македонија во Грција, но и на грчкиот модел на репресивна интеграција на своите граѓани кон хомогенизираниот и „чист“ национален мит. Така, македонската национална свест кај дел од граѓаните на Грција, кои поради едновековните конфронтации и репресии биле исклучително наклонети кон етно-културна сегрегација, освен што имала директни импликации кон долгорочниот фокус на грчкиот големодржавен проект, предизвикувала и сериозен предизвик кон идејата за Грција како хомогена нација зацврстната во периодот на радикалните недемократски управи,⁸⁶⁴ што може да ги афирмира потиснатите тенденции на различни јазични групи, како туркофоните, влахофоните и албанофоните во земјата за профилирање и афирмирање на сопствената етно-културна посебност во рамките на грчката држава.

Во тие околности, грчката влада, во тесна соработка со владата на Милошевиќ во Србија, преку повеќе свои институции, вклучувајќи ја дипломатијата, започнува проект на деконструкција на македонскиот национален и државен проект. Оваа политика претставува континуитет на политиките промовирани во текот на целиот дваесетти век, кога главните напори на Грција биле насочени кон акултурација на Македонците и македонското население во рамките на грчкиот национален мит и национален идентитет, но и репресивна супресија на македонската национална посебност и елементите на сепаратизам на македонското население или елиминација на неинтегрираните и политички активните локални елити од новоосвоените територии во Македонија. Сепак за разлика од дотогашните приоритети, по прогласувањето на независната Македонска

⁸⁶³ G. Vlahov, V. Nasteovski, C. Pavlov, *A survey of the Macedonian Question, The Greek State's Campaign to Prevent International Recognition of the Republic of Macedonia and Greece's Refusal to Recognize the Macedonian Minority in Greece*, во едицијата, D. Tasev, M. Casule, D. Antonov, T. Rusev, J. Lozanoska, M. Kaczorowski, *The Name Issue Revisited: An Anthology of Academic Articles*, (Macedonian Information Centre, Skopje, Macedonia, 2013), стр.288-296

⁸⁶⁴ John Agnew, *No Borders, No Nations: Making Greece in Macedonia*, *Annals of the Association of the American Geographers* No.9, (Association of the American Geographers, Washington D.C., USA, 2007), стр.407

држава, кога супресијата на македонскиот идентитет станала евидентно неуспешна, основна цел на грчките политики по „македонското прашање“ станало спречувањето на институционализирањето на македонскиот национален мит во новата независна држава, а пред се заради опасноста од реверзибилни просеци на лимитираните, но значајни, постигања на грчката репресивна политика на акултурација во делот на Македонија, кој се наоѓал во рамките на грчките државни граници.

Во тие услови, основна цел на грчката надворешна политика бил столбот на македонскиот национален и државен проект од почетоките на процесот на развој на национална свест на Балканот до периодот на независноста, името Македонија и неговите национални и државни импликации преку симболите „античка Македонија“ и Филип и Александар Македонски.

Во таа насока, грчката влада финансирала силна националистичка кампања во својата земја и дијаспората, за нагласување на македонското име и симболите на античка Македонија, како интегрален дел од грчкиот национализам. Во исто време, силните економски и политички притисоци на Грција кон Македонија, и вложувањето на сопствените позиции и релациите со Големите сили, на почетокот од деведесеттите години на дваесеттиот век, делумно ги оствариле целите на грчката национална доктрина и врз неа градената надворешна политика.⁸⁶⁵ Под притисок на економските санкции и блокади, и под опасност за отворање на конфронтации со другите соседи во хронично нестабилниот регион, македонската влада, во 1995 година ја потпишала Времената спогодба со Грција, во која двојно се третира основниот симбол на македонскиот национален и државен проект.

Прво, обврзувачката писмена согласност на Македонија од договорот да разговара со Грција за „употребата“ на македонското име во Обединетите Нации,⁸⁶⁶ кое подоцна грчката влада ќе го толкува како „разговор за меѓународна употреба на името“,

⁸⁶⁵ John Shea, *The Greek Dispute with the New Republic of Macedonia*, во едицијата D. Tasev, M. Casule, D. Antonov, T. Rusev, J. Lozanoska, M. Kaczorowski, *The Name Issue Revisited: An Anthology of Academic Articles*, (Macedonian Information Centre, Skopje, Macedonia, 2013), стр.169-173

⁸⁶⁶ Larry Reimer, *Macedonia: Cultural Right or Cultural Appropriation?*, во едицијата D. Tasev, M. Casule, D. Antonov, T. Rusev, J. Lozanoska, M. Kaczorowski, *The Name Issue Revisited: An Anthology of Academic Articles*, (Macedonian Information Centre, Skopje, Macedonia, 2013), стр.61-62

претставува директна и долгорочна опструкција за институционализирање на македонскиот национален и државен идентитет, преку меѓународната комуникација и соработка на независната македонска држава.

Второ, обврзувачката писмена согласност на Македонија (македонската влада), да не го ползува дотогашното државно знаме, симболот на античките македонски кралеви, војски и елити, Сонцето (свездата) од Кутлеш, не само во државни, туку и во културни, општествени и други цели, како и да не го ползува „грчкото културно наследство“, ⁸⁶⁷ алудирајќи на културата, симболите и артефактите на античка Македонија од „класичниот и хеленистичкиот период“, претставувала обид за опструкција на институционализирањето на македонскиот национален мит во рамките на внатрешните политики и институционален раст на независна Македонија.

Во таа смисла, договорот потпишан од 1995 година, требало да претставува аргумент на Грција со кој ќе го спречи трансформирањето на основната фабула на македонскиот национален и државен проект од средината на деветнаесеттиот век до годините на независноста, најкратко сумирана како „Александар, Филип и светската слава на македонското кралство“, во стабилен симбол на историчноста, државноста, интегритетот, „суверенитетот“ и „социјалната кохезија“ ⁸⁶⁸ на модерната Македонска држава.

Барањата на грчката агресивна надворешна политика и компромисните позиции кои ја обезбедувале македонската државност најдобро се гледаат во непопуларната изјава дадена за меѓународната јавност на инаку авторитетниот и политички искусен македонски претседател, кој претставува главен носител на надворешно политичките концепции и стратегии на Македонија во раните деведесетти години. Доаѓајќи во Канада, во посета спонзорирана од лидерите на македонската дијаспора, тој предизвикал силни демонстрации на националистички ориентираната и влијателна грчка дијаспора во Канада.

⁸⁶⁷ Larry Reimer, *Macedonia: Cultural Right or Cultural Appropriation?*, во едицијата

D.Tasev, M.Casule, D.Antonov, T.Rusev, J.Loanoska, M.Kaczorowski, *The Name Issue Revisited: An Anthology of Academic Articles*, (Macedonian Information Centre, Skopje, Macedonia, 2013), стр.63

⁸⁶⁸ International Crisis Group, *Macedonia's Name: Why the Dispute Matters and How to Resolve It, Exacutive Summary*, (ICG Balkans Report N° 122, 10 December 2001), стр.10,
<http://www.crisisgroup.org/home/index.cfm?l=1&id=1688>.

Во тие услови, за канадскиот весник Торонто Стар, претседателот Глигоров изјавил: „Ние сме Македонци, но словенски Македонци!“ продолжувајќи „Ние немаме врска со Александар и неговата Македонија.“⁸⁶⁹

Според надворешно политичките стратегии на Македонија, предводена од првиот претседател и искусен политичар, Киро Глигоров, потпишувањето на исклучително непопуларниот договор со Грција, имало за цел пред се меѓународна потврда на македонската државност, преку членството во Обединетите Нации, како и засилување на врските со водечките западни сили, кои биле гарантори на македонско-грчките договори. Ваквата стратегија, го ползувала поволниот историски момент на различни приоритети и состојби кај другите три соседи на Македонија, за да ја утврди македонската државност и да ја постави Македонија на рамноправни основи во дијалогот со поголемите соседи кои поодамна се институционализирале како субјекти во меѓународните односи. Клаузулата, пак, на договорот со која Грција, како единствен македонски сосед, член на НАТО и Европската Унија, се обврзала да не го спречува македонското членство во меѓународни организации и тела,⁸⁷⁰ и ветувала на Македонија стабилна стартна позиција за афирмација на својот национален и државен проект во рамките на новата политичка архитектура на Европа по Студената војна.

Ваквиот дипломатски притисок и „успех“ на грчката надворешна политика го спечил, или барем го забавил, институционализирањето на македонскиот мит и централните симболи на македонскиот национален проект во рамките на државните институции и политики, како и преку образовните и културни политики на македонската држава во период од речиси една декада. Сепак, договорот со Грција бил толку непопуларен кај македонскиот народ што тој речиси и да не бил промовиран од страна на ниедна политичка партија во Македонија, а и во самите институции и протагонисти на владеачката партија која го потпишала договорот, постоеле тенденции на пониско ниво да се ползуваат симболите на античка Македонија, како значајни аспекти на македонскиот

⁸⁶⁹ Архивски издавнија на канадскиот дневен весник: *Toronto Star* (March 15, 1992), Toronto, ON, Canada
пристап: 07.07.2013

⁸⁷⁰ Larry Reimer, Macedonia: *Cultural Right or Cultural Appropriation?*, во едисијата
D.Tasev, M.Casule, D.Antonov, T.Rusev, J.Loanoska, M.Kaczorowski, *The Name Issue Revisited: An Anthology of Academic Articles*,
(Macedonian Information Centre, Skopje, Macedonia, 2013), стр.61-62

идентитет. Истовремено, покрај употребата на привремена референца во именувањето во Обединетите Нации, ниеден македонски политички лидер не се обврзал да се откаже од името на Македонија или неговата меѓународна употреба.⁸⁷¹

Од друга страна, договорот на Глигоров со Грција, создал и нови околности во развојот на македонскиот современ национализам. Затворањето на прашањето на македонскиот меѓународен субјективитет, придонело кон намалување на несигурноста за македонскиот државен проект, а со тоа и намалување на дел од тензијата и антагонизмот на македонскиот национализам во однос на другите соседи. Ова особено се однесувало во односот со Србија, чиј интервенционизам во другите држави произлезени од поранешната федерација во полза на „српски национални интереси“, се рефлектирал и во силен антагонизам од страна на протагонистите на македонскиот државен проект во раните деведесетти години. Во овие нови услови, и под импресии на „капитулантскиот“ договор со Грција, македонскиот национализам го свртил своето внимание целосно кон односите со оваа земја, а оспорените симболи и културно наследство станале уште позначајна тема и локус на многу од националните тенденции и аспирации.

Дополнително, речиси целосното неучество во институциите на „про-националните“ партии, кои биле најгласни протагонисти на македонскиот државен и национален проект во јавноста во раните деведесетти години, како и дел од поранешните комунисти кои им се придружиле во бојкотот на институциите, целосно го делегитимитал договорот помеѓу Македонците, припишувајќи им го на „елитите блиски до поранешниот систем“, кои особено во овој период во најголем дел од источна Европа биле перцепирани како „помалку-национални.“

Во наредните години зајакнувањето на меѓународните позиции на другите соседни држави,⁸⁷² ги поставило на дневен ред и отворените или новите прашања кои Македонија ги имала со нив. Во исто време, привремената дестабилизација на Република Македонија во 2001 година и пролонгирањето на евро-атлански интеграции, како дополнителен гарант

⁸⁷¹ Biljana Vankovska, *David vs. Goliath: The Macedonian Position(s) in the So-Called "Name Dispute"*, во едицијата D.Tasev, M.Casule, D.Antonov, T.Rusev, J.Loanoska, M.Kaczorowski, *The Name Issue Revisited: An Anthology of Academic Articles*, (Macedonian Information Centre, Skopje, Macedonia, 2013), стр.204

⁸⁷² Во 2000 година Бугарија ги започна преговорите за членство во Европската Унија, а во Србија беше сменета власта на Милошевиќ

за успехот на македонскиот државен и национален проект, ја намалило предноста на македонската прозападна ориентација во вкупните гео-стратешки релации на Балканот.

Во ваков контекст повторно се јавува големо-државната реторика на дел од српските и бугарските елити, која во контекст на повеќегодишниот антагонизам со Грција, создава широк фронт за македонската надворешна и вкупна политика. Меѓународната кризна група во овој период ќе нагласи дека „додека бугарските и српските предизвици“ и провокации „на македонскиот идентитет им предизвикуваат болка на многу Македонци“ и создаваат негативни импликации врз внатрешните политики и социјалната кохезија, но прашањето покренато од Грција има многу посериозни консеквенци и за надворешната политика и за меѓународниот углед на Македонија.⁸⁷³ Дополнително, Меѓународната кризна група јасно посочува дека ефектите на грчкото „негирање на легитимитетот на (македонското) уставно име“ не се само долгорочно оптоварување на билатералните односи меѓу двете земји, но и сериозни предизвици за мултилатералните односи и меѓународната промоција на Македонија.⁸⁷⁴

Во тој контекст, во 2004 година Македонија добива значајно охрабрување од Соединетите Американски Држави за својата силна демократизирачка и прозападна политика на Балканот. Признавањето на уставното име од страна на Соединетите Американски Држави е директна поддршка за малата и „прозападна“ Македонија, која е веќе соочена со поинтензивни притисоци на дел од своите соседи преку мерките на економската, културната и јавната дипломатија да ја намалат нејзината кохерентност и позиција во односите со нив.

Од 2005 до 2008 година гео-стратешките односи на Балканот интензивно се менуваат. Во овој период, Бугарија станува членка на Европската унија, а Македонија ја добива првата препорака за почеток на преговорите, во 2008 година Македонија, Албанија и Хрватска се очекува да станат членки на НАТО, но Грција ја блокира македонската покана. Ваквото транспарентно кршење на Привремената спогодба со Македонија, како и

⁸⁷³ International Crisis Group, *Macedonia's Name: Why the Dispute Matters and How to Resolve It, Exacutive Summary*, (ICG Balkans Report N° 122, 10 December 2001), стр. 10, <http://www.crisisgroup.org/home/index.cfm?l=1&id=1688>

⁸⁷⁴ International Crisis Group, *Macedonia's Name: Why the Dispute Matters and How to Resolve It, Exacutive Summary*, (ICG Balkans Report N° 122, 10 December 2001), стр.11, <http://www.crisisgroup.org/home/index.cfm?l=1&id=1688>

јасната конфронтација со вољата на значајни НАТО партнери, говори дека Времената спогодба за Грција целосно ја надминала својата улога.

Покрај економските блокади, создадените политички проблеми, па дури и привремената дестабилизација во 2001 година, Македонската држава продолжила да се развива, а со неа и македонскиот идентитет во Република Македонија и надвор од неа. Признанието под уставно име од страна на мнозинството членки на Обединетите нации, како и првите поголеми западни странски инвестиции во Македонија во значајно стабилизирани безбедносни услови во регионот им ветувале појасна перспектива на Македонија и Македонците.

Во тие услови, во 2008 година наспроти меѓународното право и вољата на значајни сојузници, Грција прави дипломатски и безбедносен десант врз перспективите на Македонија, но и долгорочен дисбаланс во гео-стратешките односи на Балканот. Со ваквата хазардна одлука, таа и стави крај на надворешно-политичката стратегија на Киро Глигоров, продолжена од страна на Претседателот Борис Трајковски, кои правејќи значајни концесии во однос на националните интереси на Македонија, профилирале флексибилна, кооперативна и про-западна Македонија на меѓународната сцена, која речиси две децении била насочена брзо и по висока цена да се приклучи кон елитните меѓународни клубови, за од тие позиции да може да разговара со соседите и да се залага за сопствените интереси.

Бруталната блокада на Грција на членството на Македонија во НАТО и континуираното блокирање на почетокот на преговорите со Европската унија, насочено кон стагнација и дестабилизација на Македонија, нужно ја насочува Македонија кон различни надворешно-политички стратегии.

Денес, членството на Бугарија, Албанија и Кипар во меѓународните организации кон кои Македонија аспира, ја намалува исплатливоста на грчките дипломатски учени за Македонија, а политичката и економската дестабилизација на Грција дополнително ги радикализира и ги прави многу потранспарентни крајните цели на грчката надворешна политика. Јавното артикулирање на грчките лидери, вклучувајќи го и Претседателот на државата Каролос Папуљас, на целите за разградување на националниот идентитет на Македонците, како *raison d'être* на Македонската

држава, како и можноста било кој од соседите да го искористи своето членство во меѓународните клубови за барање на слични концесии, целосно ја анахронизира надворешно-политичката стратегија на Македонија од деведесетите години. Доколку, тогаш Глигоров, и подоцна Трајковски, во евро-атлантските интеграции гледале можност за заштита и промоција на македонските национални интереси, радикалната пречка која бара пред влезот во овие институции македонскиот идентитет и посебност да се промени и во земјата и во меѓународната комуникација, трајно ги девалвира перспективите и мотивите за интеграцискиот процес.

Во новите услови, Македонија својот хендикеп на изолација или немање на еднаквото место на престижните меѓународни форуми како НАТО и Европската Унија, мора во надворешната политика да го замени со голема проактивност и креативен пристап особено кон општествата, елитите и јавноста во земјите-членки на овие меѓународни организации. Присуството на меѓународните и националните медиуми, важните економски и културни форуми, како и развојот на силни билатерални врски со компаниите, владите и општествените институции и организации во овие општества е паралелната шина на јавната, културната и економската дипломатија, која во новиот пост-модерен свет е задолжителна за сите држави.

Сепак, за Македонија, денес, од аспект на нејзината комплексна гео-стратешка положба и нејзините надворешно-политички цели, јавната и културната дипломатија станува малку поважна отколку за некои други земји.

Археологијата и археолошкото наследство во надворешната и вкупните политики

„Големиот компромис“ на надворешно-политичката стратегија на Глигоров, директно го повлијаел развојот на археологијата и третманот на археолошкото наследство од страна на Република Македонија и во рамките на нејзините политики во деведесетите години. Обврските на Привремената спогодба со Грција, подразбираат или сугерираат дека државата и државните политики нема да ги ползуваат симболите и артефактите на

„античка Македонија“, кои содржат огромен потенцијал за влијание врз социјалната кохезија во Македонија и помеѓу Македонците, како и во меѓународни рамки.

Се разбира, ирационалните услови на грчката дипломатија, од Времената спогодба, за заштита на „грчкото културно“ наследство, биле и во деведесетите и денес без конкретни правни ефекти. Причина за тоа било непознавањето на меѓународното право на ваквите категории на „културно присвојување“.⁸⁷⁵ Истовремено, оние меѓународни стандарди и декларации кои го заштитуваат археолошкото наследство, тоа го прават територијално и во рамките на постоечките политички ентитети и институции. Во таа смисла, „грчкото културно наследство“, вклучувајќи го и археолошкото, се оние артефакти, локалитети и слично, кои се наоѓаат на територијата на современата грчка држава. Сепак, концесиите на македонската влада кон грчката биле веќе дадени, а ефектите од овие концесии се очекувале во еден долгорочен период. Ваквиот однос на силите ја ставил македонската влада во позиција да ги игнорира капацитетите за внатрешнополитичка и надворешнополитичка мобилизација и промоција на археолошкото наследство, а особено локалитетите и артефактите поврзани за античка Македонија.

Овие локалитети на територијата на Македонската држава биле речиси неистражени, па секоја нова иницијатива во оваа насока би подразбирала и посериозни инвестиции во услови на слаба и реструктурирачка македонска економија од деведесеттите години на минатиот век. на политичките лидери можела да им донесе само проблеми. Од друга страна, резултатите од ваквите археолошки иницијативи кои можеле да имаат интерпретации за македонскиот идентитет поврзан со античка Македонија, можел дополнително да ги стави македонските лидери во вкрстен оган на „надворешните притисоци“⁸⁷⁶ на грчката агресивна надворешна политика и „внатрешните барања“ поттикнати од длабоките фрустрациите создадени кај Македонците од Привремената спогодба.

⁸⁷⁵ Larry Reimer, *Macedonia: Cultural Right or Cultural Appropriation?*, во едицијата

D.Tasev, M.Casule, D.Antonov, T.Rusev, J.Loanoska, M.Kaczorowski, *The Name Issue Revisited: An Anthology of Academic Articles*, (Macedonian Information Centre, Skopje, Macedonia, 2013), стр.63

⁸⁷⁶ Biljana Vankovska, *David vs. Goliath: The Macedonian Position(s) in the So-Called "Name Dispute"*, во едицијата

D.Tasev, M.Casule, D.Antonov, T.Rusev, J.Loanoska, M.Kaczorowski, *The Name Issue Revisited: An Anthology of Academic Articles*, (Macedonian Information Centre, Skopje, Macedonia, 2013), стр.195

Идејата на надворешно-политичката стратегија на Македонија од деведесетите години на дваесеттиот век, не била да создава нови меѓународни спорови, туку да се претстави како агент на „добрата воља“ во односите на Балканот, по цена и на големи концесии, и на тој начин да ги освои и меѓународните симпатии и да стекне моќни меѓународни партнери.⁸⁷⁷

Во таа смисла основната порака на јавната дипломатија на Македонија од деведесетите години претставува, „Македонија, оаза на мирот на Балканот“. Кон овој бренд на Македонија, во раните деведесетти на минатиот век се поврзува тезата „државата што се осамостои без испукан куршум“. На овој начин во завојуваниот Балкан од крајот на столетието, Македонија се обидува да отскокне со својот специфичен имиџ на меротворец и демократ. Се разбира, во овие услови брендирањето на земјата, не привлело многу туристи, ниту многу инвестиции, но во заштита на стратезите на брендот може да се каже дека тоа и не му била основната намена. Во конфликтот во 2001 година, иако помал од други конфликти во регионот, брендот поврзан со паролата „без куршум“ се изветвил, а новото мото на Македонија, силно промовирано и од партнерите со кои Македонија ја надминала оваа криза, било „Македонија – пример за функционална мултиетничка демократија на Балканот“.⁸⁷⁸ И во овој случај Македонија се обидува своите слабости во регионалната гео-стратегија, да ги препакува во допадлива форма, нагласувајќи ги своите успеси во децентрализацијата, културните, етничките и други права на различните групи во општеството.⁸⁷⁹

Во таа насока, кампањата на Министерството за култура на Македонија, „Македонија - лулка на културата-земја на природата“ (Macedonia - Land of Nature, Cradle of Culture) е културниот аспект, кој треба да се вклучи во генералното брендирање на Македонија. Додека овој слоган не се откажува од екстензивната хронологија на културите во Македонија и ги вклопува во националната фабула за припадност кон

⁸⁷⁷ Hansjoerg Eiff, former NATO Ambassador to Macedonia, On NATO and Macedonia – A Mission in Skopje 1999-2000, (*The Macedonian Foreign Policy Journal CROSSROADS*, October 2007), стр.87.

⁸⁷⁸ Doris Pack, “Macedonia and the New European Reality”, (*The Macedonian Foreign Policy Journal CROSSROADS*, December 2006), стр.25. *Macedonia: Prevention Can Work*. Special Report, no. 58 (Washington, D.C.: United States Institute of Peace, March 27, 2000), <http://www.usip.org/pubs/specialreports/sr000327.html>, пристап: 25 април, 2008, and the *Quotations of the budgetary debate in the U.S. House of Representatives*, Conference Report on H.R. 4811, Foreign Operations, Export Financing and Related Programs Appropriations Act 2001, 106th Cong. 2nd sess., October 24, 2000.

⁸⁷⁹ Zoran Ilievski, MAE., *Conflict Resolution in Ethnically Divided Societies: The Case of Macedonia*, (MA thesis, University of Graz, 2006)

цивилизациите и „дивилицираното“, тој не само со своето долго име, туку и со својата смисла, и интегрираност во поширокиот бренд Македонија, симболизира некомпактност. Вака презентира и без сериозен пласман на меѓународните медиуми и значајни економски и политички форуми, тој е дефанзивен и наместо да создава препознатлив симбол, само ја констатира комплексноста на едно модерно општество.

Во тие услови археологијата има симболучна улога. Таа, извадена од далечното минато најчесто артикулира моќни универзални симболи со кои различни конгломерати се препознавале и под кој често се интегрирале. Но македонскиот бренд од овој период не бил во фаза да обединува туку да опишува. Така, археологијата во овие меѓународни слики била застапена со вредносно неутрални артефакти и локалитети кои покажувале уште една присутност на културата во Македонија. Наспроти неа, средновековната уметност била појасен израз на различни и спротивставени идентитети и како таква имала предност и била позастапена и во домашните и во меѓународните презентации.

Наспроти ваквите рани тенденции, по неуспехот на надворешно политичката стратегија од деведесттите години, и отворените посегања по македонскиот идентитет од страна на грчките и други соседни државници, македонскиот бренд како и македонската надворешна политика имале потреба од сериозни промени.

Новиот бренд „Македонија безвремена“, ја продолжува пораката за Македонија како лулка на цивилизациите, но е интегриран и кохерентен. Тој, не е хендикепиран од добрата воња на Грција, бидејќи неа одамна ја нема, а и кога би ја имало не е јасно дали тоа автоматски ќе ги реши стратешките аспирации за членство во ЕУ и НАТО, и други предизвици на државата. Така, новиот македонски бренд, може на централно место да ги стави симболите на античка Македонија, бидејќи тие се блиски до идентитетот на големо мнозинство од Македонците а во исто време се силни пораки, симболи и впечатоци кон меѓународниот аудиторинг.

Како централен мит околу кој е осмислен македонскиот национален и државен проект во изминатиот век и половина, Александар Македонски е истовремено еден од најуниверзалните симболи на цивилизацијата. Тој имал позитивна конотација во муслимански, христијански и еврејски средини, ја симболизира цивилизацијата и пред

западна и пред источна публика, за конзервативците е силен маж, за воинствените освојувач, за либералите симбол на толерантноста или припадник на сексуално малцинство. Како ваков универзален симбол, тој околу себе во македонскиот современ пантеон ги поврзува средновековните лидери и просветители од различна верска и културна припадност, современите преподбеници, хуманисти, револуционери, писатели, уметници, хуманисти и борци за човекови права од сите верски и религиозни припадности.

Во таа смисла, новото лице на Македонија, како изградена традиција на оваа земја и понатаму се личности од различни етнички, верски или културни потекла, но ставајќи ги фигурите како Александар и Филип Македонски на своето лице, Македонија не е само доследна на своите традиции, туку создава и принцип според кој во меѓународните презентации за земјата на прво место избиваат универзалните симболи како Кемал Атарурск или Мајка Тереза. На овој начин во меѓународната слика на Македонија, излегува од стереотипот на „разнобојни локалци“, давајќи јасна и впечатлива слика на „земја на големи лидери со идеи, храброст и иницијатива“.

Токму ваквата слика и е потребна на „безвремената Македонија“, со цел да ги привлече бизнисмените, туристите и меѓународната јавност кои секојдневно се бомбардирани со милиони „креирани фабули, симболи и етикети“, кои доколку не се впечатливи до скандалозност остануваат невидлив скап костум за современите држави.

Во исто време, загрозувањето на македонската нација и нејзиниот идентитет и симболи, не го загрозува само угледот на државата, туку истовремено е удар врз социјалната кохезија, вредносниот систем и самиот *raison d'être* на македонската држава. Во таа смисла, без разлика дали во рамките на политичките теории согледуваме дека државата има обврска да го заштити овој идентитет или пак заинтетесираното мнозинство ќе ги наметне овие политики, резултатот во секој случај е ист. И во рамките на културните политики и во рамките на меѓународната комуникација и презентација, и најпосле како дел од брендот Македонија, археологијата, и особено археологијата поврзана со периодите од интерес на националниот мит, како и во други национални реалности, а можеби и повеќе, мора да биде значаен аспект.

3. КРИТИЧЕН ОСВРТ КОН ПОТРЕБАТА ЗА ИНТЕГРИРАЊЕ НА АРХЕОЛОГИЈАТА И АРХЕОЛОШКОТО НАСЛЕДСТВО ВО ДОЛГОРОЧНА СТРАТЕГИЈА ЗА МЕЃУНАРОДНА КУЛТУРНА СОРАБОТКА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Анализата на комплексниот однос на надворешно-политичките стратегии на Македонија со развојот на македонската археологија и интересот кон археолошкото наследство, аргументирано сугерира дека новите тенденции и предизвици во надворешната политика на Македонија одат во прилог на развојот на археологијата.

Сепак, со цел да се оценат целосно капацитетите на овој комплексен однос помеѓу научното и општественото, мора ваквата динамика да се погледне и низ специфичната призма на науката. Во ова подпоглавје преку критичен осврт кон политиките, вложувањата и иницијативите на државата во развојот на археологијата ќе се обидеме да ги анализираме нејзините реални перформанси, капацитети и недостатоците, кои ги овозможуваат или лимитираат нејзините постигање и можности. На овој начин ќе добиеме појасна слика на компатибилноста на македонската археологија со задачите и предизвиците на македонските меѓународни односи и меѓународната културна соработка.

Во таа смисла, институционалното димензионирање на археологијата во федерална Македонија е сосема скромно. Во согласност со генералните тенденции во југословенската политика, особено во раните декади по ослободувањето, археологијата и другите проучувања на минатото му го отстапиле приоритетното место на современото минато и идеолошки повлијаената историографија на дваесеттиот век и Втората светска војна. Поинтензивниот интерес и вложувања на државата за различни културни и историски периоди и проучувања, се развиле од доцните шеесетти и седумдесетти години.

Сепак, за разлика од некои други национални археологии во поранешната федерација, каде пост-воениот период значел трансформација на институциите и нивните политики и приоритети, во новоформираната македонска држава, чиј развој брзо бил повлијаен од централистичките тенденции во федерацијата, приоритетите не значеле нагласување на едни или други институции, туку нивно основање или неосновање,

постоење или непостоење. Археологот Маја Гори, која своите истражувања повеќе години ги фокусира на односите помеѓу археологијата, националниот идентитет и политичкиот дискурс ја сугерира врската помеѓу актуелизацијата на археологијата и археолошкото наследство на Македонија во седумдесеттите години на дваесеттиот век, и новиот устав од 1974 година во кој дополнително се нагласува значењето на „специфичниот македонски етнички идентитет“.⁸⁸⁰ И додека пренагласувањето на овие правни импликации и конкретни историски случувања е стереотипно и премногу симплифицирано гледиште на комплексните односи помеѓу различните народи во југословенската федерација, седумдесеттите години од повеќе автори се нагласуваат како раздвижување на национализмот во источна Европа, наспроти централистичките сили на Москва, и Белград во југословенскиот случај.⁸⁸¹

Во тој контекст, за одредени насоки во државните политики говори и фактот што единствената образовно-научна институција во Македонија која во својот наслов сугерира археологија е формирана токму во „учебната 1973/74“ година. Индикативно, за политичките разбирања и очекувања во оваа епоха за новата дејност и нејзината институционализација е што произлегувајќи од „развојот“ на „студиската група за Историја со Историја на уметноста“, археологијата не е додадена како област на проучувањата на историјата, туку кон национално понеутралните проучувања на историјата на уметноста.⁸⁸² Во периодот на развој во рамките на федерацијата во Македонија и покрај значајните археолошки капацитети, не е формиран одделен Археолошки институт, а оваа оскудност и институционална недооформеност на научниот

⁸⁸⁰ Maja Gori, *Fabricating Identity from Ancient Shards: Memory Construction and Cultural Appropriation in the New Macedonian Question*, во научниот журнал *Hungarian Historical Review* 3, no. 2, (Institute of History, Research Centre for the Humanities RCH, Hungarian Academy of Sciences HAS, 2014, Budapest, Hungary), стр.287

⁸⁸¹ George. W. White, *Nationalism and Territory: Constructing Group Identity in Southeastern Europe*, (Rowman and Littlefield Publishers, Oxford, UK & New York, USA, 2000), стр.

Српскиот археолог Зорица Кузмановиќ во контекст на развојот на археологијата во Југословенската федерација, исто така ќе ги нагласи овие политичките околности во кои: „иако комунистичка Југославија се обидувала да ги потисне сите форми на национализам помеѓу нејзиното мултиетничко население, политичките процеси од 70тите покажале значително слабеење на централната власт о јакнењето на конфедералните принципи кое во крајна линија водело до дезинтеграција.“

Zorica Kuzmanović, *On the Reflective Nature of the Archaeology of the Western Balkan Iron Age: A Case-Study of the "Illyrian Argument"*, во научниот журнал *International Journal of Human Diversity and Evolution - Anthropologie*, LI2, (Moravian Museum, Anthropos Institute, Brno, Czech Republic, 2013), стр.254

⁸⁸² За историјат на Институтот за историја на уметност со археологија информациите се земени од официјалната веб-страница на Филозофскиот факултет во Скопје (Универзитет Св. Кирил и Методиј – Скопје) <http://www.fzf.ukim.edu.mk>, пристап на 12.12.2014

и едукативен развој на археологијата останал подолгорочна карактеристика и на македонската археологија по прогласувањето на независноста на Македонската држава.

Уште еден специфичен развој, во таа насока, кој говори за државните приоритети и пристапот кон археологијата и археолошкото наследство од овој период е интегрирањето на археолошкиот музеј во поширока културна институција. Иако археолошки музеј во Македонија постоел уште пред Втората светска војната, кога српските суверени преку археолошките артефакти од Македонија го „промовирале својот кралски престиж“, ⁸⁸³ политиките на комунистичка Југославија ја диманзионирале археолошката дејност во Македонија во рамките на поширока интегрирана институција, заедно со етнолошкиот музеј и растечкиот историски музеј, основан по Втората Светска војна. ⁸⁸⁴ Така, од осумдесеттите години на дваесеттиот век, наспроти значајниот развој на Музејот на Македонија, и археолошкиот музеј (департман) во рамките на оваа интегрирана институција со модерен пристап кон минатото, останува воочлив фактот дека единствениот музеј за археологија престанал, како одделна институција, да артикулира специфичен археолошки поглед кон македонското минато и минатото воопшто.

Најпосле, додека македонските археолози образувани во Скопје, во други центри низ федерацијата и во светот, придонеле за значајни откритија на територијата на Република Македонија, генералниот фокус на истражувањата на минатото кој Југословенската државна политика го развивала преку археологијата било праисториското минато на „илирските земји“. ⁸⁸⁵ Во таа насока, комплексните праисториски истражувања во кои особено се развиле во Југославија, фокусирани околу Центарот за балканолошки истражување (Centar za balkanoloska ispitivanja) во Сараево, како и музеите во „Белград, Загреб, Љубљана и Скопје“, дале значајни резултати, но политичкото димензионирање во рамките на „централно-балканскиот“ или „илирскиот“ идентитет не секогаш

⁸⁸³ Neil Asher Silberman, *Between Past and Present: Archaeology, Ideology and Nationalism in the Modern Middle East*, (Henry Holt and Company, New York, USA), стр.17

⁸⁸⁴ Во 1952 година е формиран Музејот на НОВ, за во 1953 година на биде формиран и Историскиот музеј на Македонија од официјалната веб-страница на Музеј на Македонија: www.musmk.org.mk, пристап на 13.03.2010

⁸⁸⁵ Zorica Kuzmanović, *On the Reflective Nature of the Archaeology of the Western Balkan Iron Age: A Case-Study of the "Illyrian Argument"*, во научниот журнал *International Journal of Human Diversity and Evolution - Anthropologie*, LI2, (Moravian Museum, Anthropos Institute, Brno, Czech Republic, 2013), стр.249-259

соодветствувал на капацитетите и вистинските насоки на развој на „културите“ асоцирани со македонските локалитети.⁸⁸⁶

Наспроти развојот на македонската археологија, предизвикан и од ентузијазмот, личните иницијативи и залагањата на нејзините рани протагонисти, археологијата во југословенска Македонија останала на маргините на општествените и политичките перцепции. Така, на пример, невообичаено малиот градски музеј на македонската престолнина, Скопје, наспроти бројните археолошки артефакти на локалитетот Скупи и пошироката околина, во своите порани фази на развој содржел четири тематски изложби: “Скопје низ ликовни творби”, “Амбиент на турска соба”, “Ликовното творештво на Нерези” и “XII Народноослободителна бригада”. Подоцна, пак, од него произлегле уште три музејски институции посветени на Втората светска војна и историјата на македонската комунистичка партија.⁸⁸⁷

Сепак, и од ваквата периферна позиција во развојот на перцепциите и идентитетите во општеството, археологијата останала близок и интимен чувар на специфичниот идентитет на Македонците, горди на богатите артефактите на старите цивилизации на својата територија и асоцијациите со националните симболи „Александар, Филип и античкото Македонско кралство“.

Во оваа насока, особено илустративна е посетата на Југославија и поширокиот регион, во последните декади пред крајот на Студената војна, на еден од најеминентните современи археолози и проучувачи на односот на археологијата, јавните интерпретации и политиките кон културното наследство, Нил Силберман (Neil Asher Silberman). Како резултат на ваквата посета, идниот претседател на ИКОМОС, ќе го напише и првото поглавје на својата книга од 1989 година „Помеѓу минатото и сегашноста“, кое го посветил на потрага по идентитетот на Македонците.

Опишувајќи го своето пристигање во јужните делови на тогашна Југославија Силберман направил живописен опис на комплексниот идентитет на југословенска

⁸⁸⁶ John Wilkes, *The Illyrians*, (Blackwell Publishing, Hoboken, NJ, USA, 1996), стр.9

⁸⁸⁷ Преземени информации од официјалната веб-страница на Музеј на град Скопје, „*The history of the Museum of Skopje*“, www.mgs.org.mk, пристап на 10.12.2014

Македонија. Искусниот експерт на култури и идентитети забележал дека „и покрај тоа што главниот град на регионот, Скопје, има безлични модерни предградија со бетонски станбени и деловни згради, и покрај тоа што Југословенската Социјалистичка Република Македонија има гломазен модерен наслов, самото име Македонија вклучено во него предизвикува компактна серија на заводливи слики толку различни од современата словенска и социјалистичка реалност.“ Потсетувајќи се на различните историски и културните асоцијации на името, тој ќе констатира: „најпосле, оваа земја била татковина на Филип Македонски и неговиот син Александар Големиот.“⁸⁸⁸

Ваквата генерална слика на еминентниот истражувач, без подоцнежните продлабочени анализи, бездруго бил личела на впечаток на „информиран“ турист, но Силберман преминува на други покарактеристични аспекти на македонската поделеност помеѓу „класиката“ и модерноста. Говорејќи за археологијата и македонскиот идентитет, тој најпрвин ја нагласува перцепцијата на стручната јавност за југословенската археологија, велејќи „Знаев дека Југославија поседува богато археолошко портфолио на локалитети од каменото време, широки бронзенodobски населби и римски градови. Сепак некако Југославија тешко се вклопуваше во мојата ментална слика за класичниот свет. Тој свет – кон кој бев насочен за да го започнам моето археолошко патување се простираше крај брегот на медитеранот во Грција, Турција, Египет и Левантот“. Сепак, своето археолошко патување Силберман го започнал од федерална Македонија и археолошкиот локалитет Стоби, а книгата произлезена од патувањето ја започнува со првото поглавје насловено како „Кои се Македонците“.⁸⁸⁹

Перцепцијата на овој светски археолог за состојбата на македонските археолошки локалитети во јужниот дел на републиката е далеку од позитивна. Говорејќи за Стоби по пошироките истражувања на македонско-американскиот тим, кога претставува еден од најистражените локалитети во Македонија, тој сепак го забележува запуштениот изглед на локалитетот и неговиот типично источно-европски некомерцијален и туристички непривлечен лик.

⁸⁸⁸ Neil Asher Silberman, *Between Past and Present: Archaeology, Ideology and Nationalism in the Modern Middle East*, (Henry Holt and Company, New York, USA), стр.13

⁸⁸⁹ Neil Asher Silberman, *Between Past and Present: Archaeology, Ideology and Nationalism in the Modern Middle East*, (Henry Holt and Company, New York, USA), стр.12-13

Сепак, она што за Силберман било впечатливо е односот на младите македонски археолози кон археолошкиот локалитет и идентитетските импликации на археологијата. Тој го нагласува симболичното значење кое тие му го придаваат на локалитетот, „разбирајќи“ дека во најдената базилика на епископот Филип и „надешта да го поврзат Стоби со периодот на Александар Големиот“ овие млади македонски интелектуалци се истовремено во потрага по потврди за својот македонски идентитет.⁸⁹⁰

Во својата книга издадена само една година пред независноста на Македонија, Силберман ќе портретира значајна слика за комплексниот однос помеѓу научното и идентитетското, модерното и постмодерното во свеста на македонските млади археолози и Македонците воопшто. Сумирајќи ги своите впечатоци од Македонија пред независноста, тој нагласува: „Додека ги слушав објаснувањата на археологот за историското значење на Стоби, ја насетував неговата подлабока лична потреба да го најде неговото сопствено место во историјата, да го постави својот модерен македонски идентитет во археолошките диманзии... Во неговите лични реконструкции на социјалните промени и регионалната култура на античка Македонија, тој имаше склопено метафоричен портрет на неговата Македонија денес“.⁸⁹¹

Местото на археологијата во независната Македонска држава

Наспроти вкупната еуфорија на македонското општество кон своите автентични „национални“ вредности, симболи и традиции, како и отворањето на општеството кон новите научни и општествени практики, неспорно било предизвик и за македонската археологија и македонските археолози.

⁸⁹⁰ Neil Asher Silberman, *Between Past and Present: Archaeology, Ideology and Nationalism in the Modern Middle East*, (Henry Holt and Company, New York, USA), стр.19

⁸⁹¹ Neil Asher Silberman, *Between Past and Present: Archaeology, Ideology and Nationalism in the Modern Middle East*, (Henry Holt and Company, New York, USA), стр.19-20

Сепак, наспроти афинитетите и иницијативите на широкиот „национално-определен“ аудиториум во првата декада на независноста македонската археологија останала релативно невидлива во перцепциите на пошироката јавност, и нема во артикулирањето и влијанието врз јавниот дискурс и прашањата во неговиот фокус.

Специфичните надворешно-политички стратегии, условиле неутрален и релативно незаинтересиран однос на политичките елити кон македонската археологија и нејзините капацитети да одговори или да се соочи со дел од актуелните општествени предизвици, а особено прашањата на идентитетите и симболите, кои ескалираат во Македонија и меѓународни рамки во периодот по Студената војна.

Во услови кога поради лимитираните инвестиции во археологијата, и отсуството на широка и државно помогната промоција на дејноста и нејзините резултати, археологијата била релативно невидлива во поширокиот граѓански дискурс, потребата за историцизам и поткрепа во идентитетските битки ја презеле ентузијастичките лаици и псевдо-археолошките тенденции. Ваквиот развој не е специфичен само за Македонија и Балканскиот регион, туку претставува широк феномен на пост-модерниот глобализиран свет.

Сепак, новите стратегии, и позиции на Република Македонија, како и потребите од искористувањето на „културниот капитал“, вклучувајќи ги археологијата и археолошкото наследство, во меѓународните односи, промоција и брендирање, поставува повеќе прашања за нивниот профил и капацитети.

Во тој контекст, институционалниот раст, промоцијата и видливоста на археологијата во македонското општество се прашања непосредно поврзани со нејзините капацитети да се наметне себеси како алатка на дијалог и себерепрезентација во современото општество, и против псевдо-археолошките тенденции и против тенденциите на културниот и општествениот нихилизам.

Во исто време, актуелизирањето на учеството на археологијата во најделикатните прашања на општествените дискусии и во клучните прашања на надворешната политика, кои имаат свои импликации врз имиџот и угледот, но и безбедноста, стабилноста и

просперитетот на македонското општество и неговите граѓани, се единствен гарант за актуелноста, отвореноста и развојот на една наука и научна дејност во едно општество. Во исто време, ваквата експонираност, ред комплексните и контроверсни прашања со директни политички импликации, е врвен тест за капацитетите и кредибилноста на македонската археологија како наука и македонските археолози како научниците и интелектуаци.

Во таа насока, особено важен развој од кој зависат идниот просперитет на научната дејност и незините капацитети, се променетите државни политики во однос на вложувањата во растот и промоцијата на археологијата и археолошките локалитети и артефакти во Македонија.

За ова ново внимание на државните политики кон археологијата и културата воопшто говорат сериозните буџетски инвестиции, но и профилирањето на овие дејности во меѓународната промоција на Македонија. Типичен и мерлив пример за видливите диспаритети во политиките се публикациите посветени на културното наследство кои македонската влада и печати во соработка со УНЕСКО. Така, публикацијата од 2004 година содржи интегриран преглед на 45 локалитети на културното наследство, од кои 14 се археолошки локалитети или културни локалитети со значаен археолошки материјал. Наспроти ова во 2008 година македонската влада во соработка со УНЕСКО, културното наследство го презентира во четири различни едicii одделно печатени на англиски и македонски јазик. Во оваа прилика, изделени во одделно издание со современ дизајн, презентирани се се претставени 28 македонските археолошки локалитети.

Сепак, ваквата паралела е симболична во споредба со многукратно поголемите вкупни буџетски инвестиции во македонската археологија. Преку засилената активност на терен на македонските археолози, особено во изминатите осум години, Македонија со своите преку 5000 откриени археолошки претставува репер за значењето и приоретизирањето на археолошкото наследство во европски и пошироки рамки. Во исто време, пронајдените бројни и вредни артефакти на познати и ново откриени археолошки локалитети, поставувени во рамките на новоформираните археолошки музеи, или обновените или ново-поставени значајни археолошки збирки во повеќе музеи во различни

македонски градови, прават од македонската археологија ново лице на македонските градови, и значаен аспект на нивната култура и културна понуда.

Политичката порака на македонската влада, на привремено поставување на дел од значајните скулптури и епиграфски споменици најдени на македонските археолошки локалитети како дел од основниот амбиент пред владината зграда, иако пречекано со поделени мислења во стручната јавност, претставува значаен сигнал, кој ќе го смени местото и вкупниот профил на археологијата во македонското општество. Јасната политичка порака дека археолошкото наследство ќе се трансформира во значаен аспект на културата, политиките и меѓународната презентација на Република Македонија, во наредните години беше артикулирана во капитални инвестиции, кои сериозно придонесоа во изградбата на потребните капацитети и видливост потребни за новата зададена улога на оваа општествена и научна дејност.

Изградбата на новиот археолошки музеј како една од најдоминантните градби, кои гледаат кон централниот плоштад на македонскиот главен град, и инвестициите во неговата богата, автентична и модерно уредена музејска поставка, долгорочно ја позиционираа археологијата во центарот на културно-општественото живеење на македонската метропола и Македонија воопшто. Овој централен објект, пак, погледнат во контекст со трите тематски археолошки музеи на тврдината Кале и значајните археолошки истражувања и реконструкции започнати на археолошкиот локалитет Скупи, како иден простор за значајни културни и општествени собири, целосно го трансформираат лицето на главниот град на Македонија.

Во исто време, модерниот „Музеј на вода“, поврзан со популарната подводна археологија, и создавањето на вредната музејска поставка „Златото на Лихнидита“, ги ставаат археолошките содржини во центарот на вкупната туристичка понуда на македонскиот најекспониран туристички центар, Охрид.

Најпосле, презентирањето на македонското археолошко наследство во меѓународен контекст, започнато со неговата интеграција и значајно место во брендирањето на нацијата, преку кампањата „Безвремена Македонија“, а продолжено преку првите значајни презентации на македонското археолошко наследство во Холандија, Германија и

Соединетите Американски Држави, отвораат нови авениии на соработка и дијалог на археолозите со планерите на македонските културни и дипломатски стратегии.

Во оваа насока, значаен аспект на растот на македонската археологија е развојот на човечките капацитети. Во таа насока засилените археолошки проекти, го градат искуството и ги зајакнуваат археолошките тимови за македонските музеи и институции за заштита и третман на археолошкото наследство. Во исто време, значаен аспект е поддршката на стручни археолошки весници, меѓународни и национални научни семинари и конференции. Наспроти, видливиот раст на човечките и институционалните капацитети во археологијата, значаен исклучок претставува непостоењето на одделна научно-образовна институција, фокусирана на археологијата зајакнати и развиени департмани во различните области на археолошки интерес. Во таа насока, и покрај интерниот институционален раст на традиционалниот носител на научно-образовната дејност, Институтот за историја на уметноста со археологија на Филозофскиот факултет на Универзитетот Св. Кирил и Методиј во Скопје, и воспоставувањето на археолошки студии на уште два македонски универзитети,⁸⁹² ваквиот дисперзен развој на научно-едукативната дејност во археологијата не е соодветен одговор за нејзините значајно редимензионирани задачи во македонското општество.

Археологијата, античка Македонија и македонскиот национален мит

Една од главните пречки за поинтензивниот развој на археологијата во првата декада од македонската независност, претставува политиката на воздржаност од страна на македонските државни лидери и дел од политичките елити во презентациите и интерпретациите на симболичките и наративите поврзани со македонскиот национален мит.

⁸⁹² Државниот универзитет во Штип и приватниот универзитет Евро-Балкан-Скопје,

Во таа смисла, раниот развој на македонската археологија не бележи само одредена институционална стагнација, туку истовремено покажува дефицитарност на теоретските и практичките истражувања на локалитетите и артефактите директно поврзувани или интерпретирани во контекст на „античките Македонци“. Проучувачите на ова прашање, на пример, забележуваат дека е „индикативно“ што во значајни изданија како „Вториот том на Цивилизациите на почвата на Македонија, (од 1995 година) хеленистичкиот и римскиот период се целосно отсутни, додека пред-историјата и средниот век се целосно покриени.“⁸⁹³ Ваквиот фокус на пред-историјата и средниот, век влечат одреден континуитет со научните традиции во Македонија, поврзани со периодот на соработка со научниците од другите центри на поранешната федерација.

Сепак, токму во истражувањето на праисторијата македонската археолошка наука ги направила и првите позначајни идејни поместувања од југословенскиот „илирски модел“. Во таа смисла македонската археологија и нејзините нови погледи, базирани зголемениот број наоди, во деведесетите години „започнала да се појавува позначајно во (меѓународната) научна литература, благодарение пред се на научните трудови на Д. (Драги) Митревски.“ Новите артефакти од праисториските локалитети во Македонија и научни анализи на македонската археологија уште во деведесеттите години,⁸⁹⁴ аргументирано посочиле на несоодветното интерпретирање на културата на локалитетите на територијата на Република Македонија, најчесто идентифицирани со раниот етноним Пајонци (Пеонци), во контекст или блиски релации со култури од северните региони на Балканот, што било политички поттикнуван тренд особено во рамките на научните поректи во федеративна Југославија. Наспроти таквите рани тези, археолошкиот материјал од северните региони на Република Македонија покажале значајно единство со долно-вардарските култури, и говореле за рана интерференција и културна интимност со „античкото“ македонско кралство.

⁸⁹³ Maja Gori, *Fabricating Identity from Ancient Shards: Memory Construction and Cultural Appropriation in the New Macedonian Question*, во научниот журнал

Hungarian Historical Review 3, no. 2, (Institute of History, Research Centre for the Humanities RCH, Hungarian Academy of Sciences HAS, 2014, Budapest, Hungary), стр.301

⁸⁹⁴ Dragi Mitrevski, *Protoistoriskite zaednici vo Makedonija. Preku pogrebuvanjeto i pogrebnite manifestacii*, (Kulturno-istorisko nasledstvo na Republika Makedonija, Skopje, 1997)

Наспроти големата дефицитарност на екстензивните публикувани проучувања на „античка Македонија“ од страна на македонските археолози во деведесетите години на дваесеттиот век, во овој период се забележителни и исклучоци, како нумизматичките истражувања и систематизации на Виктор Лилчиќ и Никола Шелдаров, во книгата „Кралевите на Античка Македонија и нивните монети во Република Македонија.“⁸⁹⁵

Од 1995 година се започнати и археолошките истражувања од страна на професор Драги Митревски на локалитетот Вардарски Рид, во Гевгелија, кој географски припаѓа на една од раноформираните провинции на античкото Македонско кралство. Ова е прв локалитет кој добил своја позначајна промоција во јавноста во 1999 година и претставува вистинско отскокнување однос на пошироката афирмација на работата на македонските археолози. Популарен во пошироката јавност како прв лоциран „антички македонски град“, поради својот значаен македонски културен слој и репрезентативни артефакти, но и по професионалната долготрајна работа на археолозите и вклученоста на бизнис секторот во промоцијата на локалитетот, овој локалитет од доцните деведесетти години на дваесеттиот век, преставувал пример за идните засилени проучувања на македонските археолошки локалитети. Во истиот период во Охрид, се најдени и значајни археолошки артефакти, кои добија голема популарност во македонската јавност и станаа дел од најрепрезентативните археолошки материјали на Македонија, истовремено фокусот на истражувањата на „кнежевските гробници“ од Охрид, дадоа и нови аргументи за културното единство и силни врски во раниот класичен период на „културите“ од територијата на денешна Република Македонија со регионите асоцирани како централни области на античкото македонско кралство.

Во последната декада од својот развој, во рамките на новите политики на Македонската држава, зајакнатата македонска археологија се поотворено работи на локалитетите, симболите и културниот материјал поврзан со Античка Македонија и античките Македонци. Во таа насока, значајни проучувања се направени на локалитетите Висока, и Кнежје, кои се поврзуваат со античките градови Пелагонија и Билазора, а нови

⁸⁹⁵ Виктор Лилчиќ, Никола Шелдаров, *Кралевите на Античка Македонија и нивните монети во Република Македонија*, (Македонска Цивилизација, Скопје, 1994)

истражувања се поврзуваат и со потрагата на познатите македонски градови Антигонеја, Персеида и Линк.

Во исто време, интересот на македонската јавност за историјата на античка Македонија и со неа поврзаните симболи и материјал, веќе не е задоволуван само со псевдо-археолошки иницијативи и ненаучни мистификации. Македонската археологија, преземајќи нови иницијативи за рекогностирање на северни утврдувања, презентација на значајнит наоди на монети на македонските кралеви и реконструкција на нивните походи на територијата на Македонија, научно го истражува значајното присуство на античката македонска култура на територијата на Република Македонија. На тој начин, таа го презема својот дел од артикулацијата на културното наследство и националниот мит давајќи му нов научен пристап, многу по артикулиран и професионален од оној на мистификациите и псевдо-археологијата.

Соработката на македонската археологија со надворешно-политичките стратегии на Република Македонија, несомнено ќе продуцираат и поголем интерес кон оној дел од археолошкото наследство, кое се поврзува со националниот мит за античка Македонија. Ваквиот развој отвора ново поле за дијалог на меѓународно ниво помеѓу Македонија и Грција, и Македонија и другите соседи. Сепак, професионалните стандарди на науката, и тогаш кога ги почитуваат чувствата и идентитети на „своите народи“, претставуваат посигурна авенија за дијалог, отколку ненаучните мистификациите кои не се повлијаени од националаните митови туку се дел од нив и се исградени целосно наспроти другоста.

Неуспешниот обид на Грција, да го спречи институционализирањето на македонскиот национален мит, и развојот на македонската археологија како значајна алатка за афирмација на значајните слоеви на традиции и култури од антиката поврзани со овој значајно застапен идентитет, е само првична несигурност во репозиционирањето во балканската гео-стратегија, или гео-култура, по осамостојувањето на Македонија. Колку побрзо оваа фаза премине кон поконструктивни дебати кои ја вклучуваат и археологијата и другите науки, толку поскоро ќе се намали тензијата помеѓу меѓусебно повлијаените и зависни национални митови.

4. ПРЕПОРАКИ И ПРЕДЛОГ ПОЛИТИКИ

Република Македонија во последната декада, правејќи повеќе значајни и големи инвестиции во археологијата и археолошкото наследство, посочува дека во своите вкупни државни стратегии нашла ново место и значење на овие области. Истовремено, интересот и вложувањата на државата и државните политики во археологијата, без разлика на спектарот на политички мотиви кој придонел кон ваквиот развој, подразбира општествено профилирање и вкупен развој на оваа специфична научна и општествена дејност.

Зависноста на археологијата и нејзиниот развој од специфичните надворешно политички приоритети на Република Македонија, не претставува нетипичен развој за едно европско општество. Оваа динамика ќе биде се потранспарентна во новите „гео-културни“ односи на пост-модерниот свет. Сепак, најмалку два аспекти треба да ја наведат оваа анализа кон дополнителна внимателност.

Прво, Република Македонија има само две и пол децении искуство како самостоен државен субјект кој независно учествува во современите меѓународни односи. Притоа, во тие речиси дваесет и пет години, таа се соочува со сите ефекти и последици од повеќе од едновековната борба и воени, културни и дипломатски конфронтации на македонското движење со меѓународно признатите држави и нивните политики.

Второ, особено интензивниот раст на археолошката дејност и државен интерес кон археолошкото наследство, претставува неоспорно сосема нов тренд, ако не во насоките, тогаш сигурно според својот интензитет. Тој е поврзан со комплексни предизвици на надворешно-политичките стратегии на државата, но и предизвици кон основите на нејзиниот идентитет, и како таков има сериозни импликации врз безбедноста, просперитетот и социјалната кохезија на граѓаните.

Во таа смисла, ова последно подпоглавје од анализите поврзани со специфичниот случај на Македонија, врз база на македонските и светските искуства и земајќи ги предвид современите текови во меѓународните односи, археологијата и третманот на

археолошкото наследство, се обидува да даде специфични препораки и предлог политики соодветни на анализираниот развој.

- **Продолжување на финансирањето на развојот на македонската археологија со фокус на врвна меѓународна едукација на кадар**

Од досега анализираниите параметри на македонската студија на случај, јасно е дека македонската археологија во последната декада забележала интензивен институционален и вкупен раст. Новото место и улога на археологијата и археолошкото наследство, кое подразбира видливост и вклученост во пошироките општествени процеси, но и интензивна работа на значајниот број на новооткриени локалитети, артефакти и организирани музејски поставки со археолошки материјал дава многу можности, но истовремено подразбира и постојана изградба на човечките и професионалните капацитети. Во оваа насока, единствена шанса за одржлив раст на овој процес од кој ќе имаат интерес археологијата, археолошкото наследство, но и поширокото општество и надворешната политика, е насочувањето на дел од државните финансии наменети за оваа дејност и во едукација, наука и професионална меѓународна соработка. Ова подразбира: интервентна и систематска едукација на македонските археолози во врвните светски образовни центри и археолошки школи; финансирање на учество на меѓународни конференции; кофинансирање на научни едиции на македонски и странски археолози; финансирање и кофинансирање на меѓународни археолошки журнари основани во Македонија, од нејзини граѓани или припадници на македонската дијаспора; финансирање и кофинансирање на меѓународни археолошки тимови во Република Македонија и учество на македонски археолози во такви тимови надвор од државата и други активности.

- **Почитување и промоција од страна на државата на научниот и човечкиот интегритет на археолозите**

Почитувањето и промоцијата на научниот и човечкиот интегритет на археолозите е клучен предуслов за развојот на археологијата, како и за целите на државата во нејзиното помагање и промоција. Тенденцијата на археолозите кон научниот метод, кој вклучува продлабочени анализи, научна скепса и тежнеење кон објективен суд е единствената современа граница помеѓу археологијата и псевдоархеологијата. Археологијата, како наука со своите аргументи, продлабочени анализи и интегрирани сознанија во својата област може да создаде многу посилни политички аргументи, позиции и имиџ за државата од псевдо-археологијата. Но, таа претставува и поскапа инвестиција од псевдо-археологијата и загрозувањето на нејзините научни основи е загрозување на инвестициите на државата и средствата на граѓаните. Во таа смисла, државата има право и може да процени дека е во согласност со надворешно-политичките интереси да ја финансира археологијата како наука или аспекти блиски од псевдо-археологијата, како дел од културата, културното творештво и фолклорот. Секоја од овие дејности може паралелно да воспоставува однос со државните политики и приоритети, но неразбирањето на принципите врз кои тие почиваат и границите помеѓу нив претставува погрешна политика, која не и штети само на археологијата, туку и на државните интереси. Најпосле, државата е во можност, во рамките на своите надворешно-политички приоритети или пошироки приоритети, преку приоритизирањето во државната поддршка, и директно да влијае врз профилирањето и развојот на археологијата, особено во мали држави со лимитирани буџетски средства како Македонија. Но, доколку не ги почитува принципите на научна работа на археолозите, таа не ја профилира археологијата според сопствените приоритети, туку ја девалвира и археологијата како наука и сопствениот имиџ и сопствените инвестиции во неа.

- **Основање на самостојна научна, образовна институција Археолошки институт**

Македонија, со преку 5000 археолошки локалитети, интензивна археолошка пракса, одделни археолошки музеи и поставки, но и очекувања од археологијата во однос на развојот на сопствената култура, екомонија, социјална-кохезија и меѓународен имиџ, мора многу брзо да формира Национален археолошки институт.

Институтот може да произлезе од најискусната и централна научно-едукативна установа во македонската археологија, Институтот за историја на уметноста и археологија, при Филозофскиот факултет на Универзитетот Св. Кирил и Методиј, може да биде афилиран кон Македонската Академија на Науки и Уметности, или, пак, да биде сосема самостојна научна и едукативна институција. Во секој случај, тој мора да добие висок профил во македонското општество, меѓу другото и преку стабилна и јасна материјална и морална поддршка од државата, и да ги обедини најзначајните авторитети на македонската археолошка наука.

Формирањето на самостоен институт е значајна гаранција за развој на сериозна научна дејност, како резултат на инвестирањето на државата во археологијата и археолошкото наследство. Од друга страна, при постоење на етаблирана архео-инфраструктура, како во Македонија, каде освен многубројните археолошки локалитети, се изградени и музеи и се промовира дејноста во рамките на пошироките општествени текови, немањето на јасно профилирана научна и образовна институција, која би била симбол за македонската археолошка наука, е сериозен пропуст како за археологијата, така и за надворешно-политичките интереси. Во услови на интензивно глобализирачки свет, научните институции, кои имаат специфични капацитети и потенцијал, се магнет за меѓународен интерес, а нивните претставници се значаен глас и лик на општествата во кои работат. Доколку македонската надворешно-политичка стратегија оцени дека археолошкото наследство е значајна алатка за имиџот и други надворешно-политички приоритети на Македонија, тогаш треба внимателно да ги следи досегашните позитивни и негативни искуства на повеќе држави. Основанта аксиома која се вклопува во многу искуства, од кои дел се презентирани во оваа дисертација, е дека без силно профилирани

научни институции кои стручно и аргументирано ќе ја промовираат оваа „вредност“, самите археолошки артефакти, без разлика колку се вредни за археологијата, за интересите на државата претставуваат амбасади без дипломатски персонал, а во некои случаи и амбасади ефтино изнајмени за дипломатските потреби на други држави.

- **Приоретизација во рамките на државното-финансирање на археолошки проекти од интерес за меѓународната позиција и имиџ на Македонија**

Во рамките на сопствените-надворешко политички цели, државата има можност да промовира и насочува конкретни научни истражувања. Нејзините проектни средства, наменети за надворешно-политички или други цели, можат наменски или систематски да бидат насочени кон одреден локалитет, конкретно истражување на активност или артефакти од минатото кои преку археолошките наоди би добиле поголема промоција. Во таа насока, од аспект на интересите на стратезите на надворешната политика, треба да се имаат предвид комплексните научни резултати на археолошките истражувања, и однапред да се предвиди политичкиот менаџмент и контекстите на нивна промоција пред различни аудитории. Наспроти ваквите мудри политики, во земјите со послаби капацитети за стратешко планирање, неочекуваните и несакани резултати повлекуваат притисоци и политизација врз археолозите и археолошката пракса, кое ги девалвира имиџот и добрите намери и на археолозите и на политичките лидери.

Во македонскиот случај, аспирациите на мнозинството од македонските граѓани и тенденциите на дел од политичките елити на соседните држави за делегитимирање на македонскиот идентитет и државни симболи голгорочно ги афирмираат интересот кон културата на античка Македонија. Во таа смисла, инвестициите на македонската држава во систематски ископувања во цел да се пронајдат позначајни урбани центри на Македонското кралство од класичниот период, несомнено ќе значат значајни археолошки податоци за еден неправедно запоставен период. Истовремено, тие визуелно привлечни локалитети можат да се вклучат во туристичките понуди и стратегиите за локален економски развој на овие региони, и сигурно, со или без намера, брзо ќе станат дел од

богатите слоеви на традиции и фолклорни мистификации на античка Македонија, застапени помеѓу локалното население. Македонскиот идентитет од антиката, силно развиената култура и традициите на македонското кралство несомнено ќе бидат присутни во стратиграфијата на овие локалитети, но од македонските, или било кои, археолози од 21от век не треба да се очекуваат романтични констукции и директни идентитетски паралели. Таа задача, во пост-модерното време на глобалните медиуми им останува на комерцијалните туристички агенти, агенции за односи со јавноста и планерите на локалниот економски развој. Аргументите и научната скепса на современиот археолог ќе останат запишани во археолошките дневници и стручните изданија, ќе останат непривлечни за очите на визуелно насочената јавност на нашето современе.

Во овој контекст, и според досегашните позитивни искуства на Македонија и други држави, освен евидентните интереси на надворешно-политичките стратегии, отворениот дијалог со археолозите и другите научници секогаш носи и нови креативни идеи за промоција и развој на државата и нејзиниот имиџ. Значајните праисториски или средновековни локалитети, кои поретко се интегрираат во националните митологизации на јужна Европа и медитеранот со своите специфични културни карактеристики и универзални вредности можат лесно да се изборат за централно место во туристичките промоции или промотивните кампањи на различни држави. Во случајот на Македонија, богатството на културни слоеви, не дозволува селективност, а успехот на македонската археологија се состои во тоа што покрај новите локалитети и актиелни иницијативи, активно се истражуваат и промовираат и веќе познати и впечатливи локалитети како Скупи, Кокино или Скопското кале. Оваа и ваква традиција на македонската археологија е значајна и мора да продолжи.

- **Приоритет во државното-финансирање на археолошки проекти и локалитети кои се од значење за туристичката и бизнис понудата на Македонија**

Додека Македонија веќе воспоставила пракса да ги гледа археолошките локалитети од современ аспект, меѓу другото и како дел од туристичката понуда и имиџот на Македонија пред меѓународните бизнис партнери и сите меѓународни посетители, најавениот археолошки катастар ќе отвори и нови можности како за државните власти, така и за локалните самоуправи да ги вклучат плановите за археолошки ископувања, и да предвидат дополнителни средства во своите локални буџети, во рамките на планирањето на локалниот економски развој. Ваквиот систематски пристап и можности за афирмација на археолошките локалитети, отвораат простор за вклучување и нови партнери, како бизнис секторот и меѓународните организации, со што археолозите и македонската археологија во иднина ќе добијат поголема поддршка, а државата културен и општ развој, кој нема да биде директно зависен од државниот буџет.

- **Изградба на долгорочна стратегија за вклучување на археологијата и археолошкото наследство во меѓународните односи на Република Македонија**

Почетокот на нови иницијативи за вклучување на археологијата и археолошкото наследство во меѓународната соработка и промоција на Македонија, е особено важен чекор за развојот на археологијата и за надворешната политика на државата. Сепак, во долгорочните стратегии на надворешната политика овие првични иницијативи, кои можат да се сфатат и како пилот-проекти во областа, би се очекувало да се заменат со јасна стратегија, кој ќе ги спореди целите на надворешната политика со капацитетите, или очекуваните капацитети, и профилот на македонската археологија и археолошко наследство, како и буџетските потреби за менаџирањето на вака замислениот процес.

Во таа смисла, доколку целта на Македонија е во рамките на својот вкупен развој да го промовира археолошкото наследство, како значаен аспект на својот специфичен

идентитет, тогаш треба со своите стратегии за „националниот бренд“, да вклучи значајни симболи на своето наследство, но да изгради и типични археолошки симболи за различните региони, во кои би престојувале туристи, меѓународни претставници на бизнис заедницата и други посетители.

ПОГЛАВЈЕ VI:

VI. ЗАКЛУЧОЦИ

Оваа дисертација ги развиваше своите анализи, поаѓајќи од основните современи теоретски и категоријални рамки за развојот на археолошката наука. За таа цел, ползувајќи ги најсовремените анализи од поширокиот растечки корпус на научно знаење за односите на археологијата со глобалните општествени и политички трансформации, трудот даде интегрален осврт за овој комплексен однос, актуелен и од аспект на современите научни предизвици и од аспект на новите феномени и тенденции на меѓународните односи.

Лоцирајќи ги заедничките почетоци, идејни основи и општествените тенденции кои резултирале со развојот на современата археолошка наука и современите разбирања за интелектуалното и идентитетското, националното и глобалното, дисертацијата, во рамките на современите научни тенденции и сознанија, ги става во специфичен интерактивен однос овие современи феномени. Токму затоа, екстензивните анализи на овој труд за комплексниот развој и интеракција на доминантните идеи и идентитети низ историјата со односот кон далечното минато, поткрепен со археолошки материјал, прото-археолошки иницијативи и комплексниот и разгранет развој на современата археолошка наука, даваат значајни заклучоци за современата динамика помеѓу археологијата, народите и современите меѓународни односи.

Ваквата конзистентност во релациите на овие феномени, евидентирана во широк историски дијапазон, во дисертацијата е ставена и на тестот на современоста. Презентирајќи ги комплексните научни и општествени теории за развојот на меѓународните односи, дисертацијата ја лоцира доминантната тенденција во општеството и уште подоминантната тенденција во развојот на соодветната научна мисла за нагласување на улогата на културата, идентитетите и „културните традиции и капитал“ во современите односи помеѓу народите и глобалните односи воопшто. На овој начин, правејќи екстензивен преглед на современите научни и општествени погледи на пост-модерните глобални релации, анализите на овој труд убедливо ја аргументира растечката

улога на археологијата и археолошкото наследство во новиот гео-културен глобализиран свет.

Истовремено, студиите на случај кои систематично и сеопфатно ги лоцираат различните типови на национални и државни контексти, врз база на ваквиот репрезентативен примерок, направија преглед на уште една димензија на универзалноста на релациите на археологијата и археолошкото наследство со современите нации и соодветните државни системи. На овој начин, трудот аргументирано ги легитимира тезите дека наспроти специфичното географско потекло на археологијата, таа денес претставува научна и општествена дејност која, со своите традиции, иницијативи и аргументации, универзално и географски сеопфатно влијае врз развојот на современите општества и современите меѓународни односи.

Основната хипотеза која беше тестирана со ова екстензивно и повеќеслојно истражување беше дека во глобализирачкиот свет каде културата и идентитетите стануваат се подоминантен феномен во сите релации, археологијата ќе се здобие со уште поголемо влијание во меѓународните односи, но и зголемена научна и општествена одговорност.

Во таа насока, анализите на оваа дисертација сериозно аргументираа дека современата култура и идентитетите на глобално ниво, во огромен дел биле во интеракција, биле повлијаени или директно создадени под влијание на археологијата, како и поткрепени од археолошките хипотези и артефакти. Во таа смисла актуелизирањето на културата и идентитетите во современите меѓународни односи без сомнение ќе и даде нов профил на археологијата, и како наука и како дел од универзалниот јазик на глобален дијалог. Најпосле, во рамките на новите научните тенденции за преиспитување на сите премиси, научни методи и хипотези, археологијата како моќна алатка за препознавање на јазикот на минатото, симболите и идентитетите се повеќе ќе биде соочена со големата одговорност да ја остварува својата улога на демократизирачка сила, која пресогледувајќи го минатото отвора нови патишта, погледи, мостови и можности и во рамките на општествата и во меѓународните односи.

ПОГЛАВЈЕ VII:

VII. КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

Ágoston, Gábor, and Bruce Masters, ed. *Encyclopedia of the Ottoman Empire*. New York: Facts On File, 2009.

AlexandrovichVasiliev, Alexander. "Imperial porphyry sarcophagi in Constantinople". *Dumbarton Oaks Papers*, Vol. 4, (1948).

Anderson, Benedict . *Imagined Communities – Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London: New York: Verso, 1991.

Anderson, Graham .*The second sophistic: a cultural phenomenon in the Roman empire*. New York: Routledge, 1993.

Andriopoulou, Stavroula. "*Diplomatic Communication between Byzantium and the West under the Late Palaiologoi (1354-1453)*" *PhD diss.*, Institute of Archaeology and Antiquity, College of Arts and Law, The University of Birmingham, Birmingham, UK, 2010.

Anholt, Simon . *Brand New Justice: The upside of global branding*. Oxford: Butterworth-Heinemann, 2003.

Armitage, David . "The fifty years' rift: intellectual history and international relations". *Modern Intellectual History Vol.1 Iss.1*, (2004).

Arnold,Bettina. "Pseudoarchaeology and Nationalism: Essentializing difference". *Archaeological Fantasies: How Pseudoarchaeology Misrepresents the Past and Misleads the Public*, edited by Garrett G. Fagan. London: New York: Routledge, 2006.

Ashworth, G. J., Brian Graham, and J. E. Tunbridge, ed. *Pluralising Pasts: Heritage, Identity and Place in Multicultural Societies*. London: Pluto Press, 2002.

Athanassoglou-Kallmyer, Nina."Excavating Greece: Classicism between Empire and Nation in Nineteenth-Century Europe." *Nineteenth-Century Art Worldwide*, Vol. 7, No. 2 (2008).

Athanassopoulou, Effie F. "An "Ancient" Landscape: European Ideals, Archaeology, and Nation Building in Early Modern Greece." *Journal of Modern Greek Studies*, Vol. 20 (2002).

Avari, Burjor. *India, The Ancient Past: A history of Indian sub-continent from c. 7000 BC to AD 1200*. London: New York: Routledge, 2004.

Beaton, Roderick, and David Ricks, ed. *The Making of Modern Greece: Nationalism, Romanticism, and the Uses of the Past (1797–1896)*. Farnham: Burlington: Centre for Hellenic Studies King's College, University of London & Ashgate Publishing, 2009.

Beaton, Roderick. "Introduction," *The Making of Modern Greece Nationalism, Romanticism, and the Uses of the Past (1797–1896)*, edited by Roderick Beaton and David Ricks. Aldershot: Burlington: Ashgate Publishing, 2009.

Berndt-Ersöz, Susanne. *Phrygian Rock-Cut Shrines: Structure, Function, and Cult Practice*. Leiden: Koninklijke Brill NV, 2006.

Black, Jeremy. *A history of diplomacy*. London: Reaktion Books, 2010.

Bosworth, Albert B. *The Legacy of Alexander: Politics, Warfare, and Propaganda under the Successors*. New York: Oxford University Press, 2002.

Bozdoğan, Sibel, and Reşat Kasaba, ed. *Rethinking Modernity and National Identity in Turkey*. Seattle: University of Washington Press, 1997.

Brosius, Maria. *The Persians, An introduction*. New York: Routledge, 2006.

Bryce, Trevor. *Trojans and Their Neighbours*. London: Routledge, 2006.

Bulloch, Anthony W., et. al., ed. *Images and Ideologies: Self-definition in the Hellenistic World*. Berkeley: Los Angeles: London: University of California Press, 1993/4.

Burkert, Walter. *The orientalizing revolution: Near Eastern Influence on Greek Culture in the Early Archaic Age*. Cambridge: London: Harvard University Press, 1992.

Bury, J. B., et. al. *The Cambridge Medieval History IV: The Eastern Roman Empire (717-1453)*. Cambridge: Macmillan Company, New York, USA & Cambridge University Press, 1923.

Chaniotis, Angelos. "The ithyphallic Hymn for Demetrios Poliorketes and Hellenistic Religious Mentality". *More Than Men, Less Than Gods, Proceedings of the International Colloquium Organized by the Belgian School at Athens*, edited by Panagiotis P. Iossif, Andrzej S.

Chankowski, and Catharine C. Lorber. *Leuven: Paris: Walpole: Studia Hellenistica*, Peeters, 2011.

Chen, Bianca. "Digging for Antiquities with Diplomats: Gisbert Cuper (1644-1716) and his Social Capital". *Republics of Letters: A Journal for the Study of Knowledge, Politics, and the Arts* 1, no. 1 (2009).

Ciggaar, Krijnie N. *The West and Byzantium, 962-1204: Cultural and Political Relations*. Leiden: Brill, 1996.

Clogg, Richard. *A Concise History of Greece*. Cambridge: New York: Cambridge University Press, 1997.

Coleman, Janet. *Ancient and medieval memories: studies in the reconstruction of the past*. Cambridge: Cambridge University Press, 1992.

Ćorović, Vladimir. *Istorija srpskog naroda*. Beograd: Projekat Rastko, Janus, 2001.

Craven, Matthew, Malgosia Fitzmaurice, and Maria Vogiatzi, ed. *Time, History and International Law*. Leiden: Koninklijke Brill NV, 2007.

Cultural Diplomacy and the National Interest: In Search of a 21st-Century Perspective. The Curb Center for Art, Enterprise, and Public Policy at Vanderbilt, Washington DC, 2002.

<http://www.vanderbilt.edu/curbcenter/files/Cultural-Diplomacy-and-the-National-Interest.pdf>

Cuno, James. *Who Owns Antiquity: Museums and the Battle over Ancient Heritage*. Princeton: Princeton University Press, 2008.

Damaskos, Dimitris. "Archaeology, National Identity and the Greek Museum." Lecture, Kelsey Museum of Archaeology, Ann Arbor, MI. 2010.

Delivoria, Yanna. "The notion of nation: the emergence of a national ideal in the narratives of 'inside' and 'outside' Greeks in the nineteenth century" *The Making of Modern Greece Nationalism, Romanticism, and the Uses of the Past (1797–1896)*, edited by Roderick Beaton and David Ricks. Farnham: Burlington: Centre for Hellenic Studies King's College, University of London & Ashgate Publishing, 2009.

Demus, Otto. *The Church of San Marco in Venice: History, Architecture, and Sculpture*. Washington: Dumbarton Oaks Research Library and Collection, 1960.

Deringil, Selim M. "The Turks and 'Europe: The Argument from History.'" *Middle Eastern Studies*, vol. 43, no. 5 (2007).

Diaz-Andreu, Margarita. *A World History of Nineteenth-Century - Archaeology, Nationalism, Colonialism, and the Past*. New York : Oxford University Press, 2007.

Dietler, Michael. "Our Ancestors the Gauls—Archaeology, Ethnic Nationalism and the Manipulation of Celtic Identity in Modern Europe". *American Anthropologist, New Series, Vol. 96, No. 3* (1994) : 605-584.

Dougherty, Carol, and Leslie Kurke, ed. *The Cultures within Ancient Greek Culture: Contacts, Conflict, Collaboration*. Cambridge: New York: Cambridge University Press, 2003.

Dyson, Stephen L. *In Pursuit of Ancient Past, A History of Classical Archaeology in the Nineteenth and Twentieth Centuries*. New Haven: London: Yale University Press, 2006.

Farrell, Mary, Björn Hettne, and Luk Van Langenhove, ed. *Global politics of regionalism : Theory and Practice*. London: Pluto Press, 2005.

Fearon, James D. "Domestic Politics, Foreign Policy and Theories of International Relations". *Annual Review of Political Science Vol1, Issue 1*, (1998).

Feigenbaum, Harvey B. “*Globalization and Cultural Diplomacy*”, *issue paper 4*. Art, Culture and the National Agenda project, Center for Arts and Culture, Washington, D.C., USA.

Feuer, Lewis Samuel. *Imperialism and the Anti-imperialist Mind*. Buffalo: Prometheus Books, 1986.

Flynn, Tom . *The Universal Museum – a valid model for the 21st century?*. Bizot Group, 2002.

Friedman, Thomas. *The Lexus and the Olive Tree: Understanding Globalization*. New York: Picador, 1999.

Galaty, Michael L., and Charles Watkinson, ed. *Archaeology Under Dictatorshi*. New York: Springer Science+Business Media, 2004.

Gathercole, Peter, and David Lowenthal, ed. *The Politics of the Past*. London: New York: Routledge, 1994.

Gattinoni, Franca Landucci. “Cassander and the Legacy of Philip II and Alexander III in Diodorus’ Library”. *Philip II and Alexander the Great : father and son, lives and afterlives*, edited by Elizabeth Carney and Daniel Ogden. New York: Oxford University Press, 2010.

Gatzke, Andrea F. “*The role of Philhellenism in the Political Invective of the Late Roman Republic*” *MA thess.*, The Pennsylvania State University, 2008.

Gazi, Andromache. “*Archaeological Museums in Greece (1829-1909). The Display of Archaeology, Volume One*” *PhD diss.*, Department of Museum Studies, University of Leicester, 1993.

Gazi, Andromache. “Archaeological Museums and displays in Greece 1829-1909: A First Approach.” *Museological Review, Vol.1, No.1*, (1994).

Geary, Patrick J. *The Myth of Nations: The Medieval Origins of Europe*. Princeton: Princeton University Press, 2002.

Gibb, Elias J.W. *Ottoman Poems – Translated into English, Verse with Introduction, Biographical Notices and Notes*. London: Trübner & co, 1882.

Gillings, Mark. "The Real, the Virtually Real, and the Hyperreal: The Role of VR in Archaeology". *Envisioning the Past : archaeology and the image*, edited by Sam Smiles, and Stephanie Moser. Oxford: Blackwell Publishing, 2005.

González-Ruibal, Alfredo. "Colonialism and European archaeology". *Handbook of Postcolonial Archaeology*, edited by Jane Lydon, and Uzma Rizvi. Walnut Creek: CA: World Archaeological Congress & Left Coast Press, 2012.

Goode, James F. *Negotiating for the Past – Archaeology, Nationalism, and Diplomacy in the Middle East, 1919-1941*. Austin TX: University of Texas Press, 2007.

Grab, Alexander. *Napoleon and the Transformation of Europe*. London : New York: Palgrave Macmillan, 2003.

Grafton, Anthony, Glenn W. Most, and Salvatore Settis, ed. *The Classical Tradition*. Cambridge: Massachusetts: London: Harvard University Press, 2010.

Grafton, Anthony. *Forgers and Critics- Creativity and Duplicity in Western Scholarship*. Princeton: Princeton University Press, 1990.

Greenhalgh, Michael. *Marble Past, Monumental Present - Building with Antiquities in the Mediaeval Mediterranean*. Leiden: Brill NV, 2009.

Griffiths, Martin, Steven C. Roach, and M. Scott Solomon, ed. *Fifty Key Thinkers in International Relations*, second edition. London: New York: Routledge, 1998.

Guthenke, Constanze. *Placing Modern Greece: The Dynamics of Romantic Hellenism, 1770-1840*. New York: Oxford University Press, 2008.

Hall, Jonathan M. *Hellenicity: Between Ethnicity and Culture*. Chicago: University of Chicago Press, 2002.

Hamilakis, Yannis. *The Nation and its Ruins: Antiquity, Archaeology, and National Imagination in Greece*. New York: Oxford University Press, 2007.

Hamilakis, Yannis. "Decolonizing Greek archaeology: indigenous archaeologies, modernist archaeology and the post-colonial critique", *A Singular Antiquity: Archaeology and Hellenic Identity in Twentieth-Century Greece*, edited by Dimitris Damaskos, and Dimitris Plantzos. Athens: Benaki Museum, 2008.

Hatzopoulos, Marios. "From resurrection to insurrection: 'sacred' myths, motifs, and symbols in the Greek War of Independence." *The Making of Modern Greece Nationalism, Romanticism, and the Uses of the Past (1797–1896)*, edited by Roderick Beaton and David Ricks. Aldershot: Burlington: Ashgate Publishing, 2009.

Hatzopoulos, Pavlos. *The Balkans beyond Nationalism and Identity: International Relations and Ideology*. London: New York: I.B.Tauris & Co, 2008.

Hauben, Hans, and Alexander Meeus, ed. *The Age of the Successors and the Creation of the Hellenistic Kingdoms (323–276 B.C.)*. Leuven: Peeters Publishers, 2014.

Hight, Gilbert. *Classical Tradition - Greek and Roman Influences on Western Literature*. New York: Oxford University Press, 1985.

Holland, Robert, and Diana Markides, *The British and the Hellenes, Struggles for Mastery in the Eastern Mediterranean 1850–1960*. New York: Oxford University Press, 2006.

Holtorf, Cornelius. *Archaeology is a Brand! The Meaning of Archaeology in Contemporary Popular Culture*. Oxford: Archaeopress, 2007.

Horn Melton, James Van. *The Rise of the Public in Enlightenment Europe*. Cambridge: Cambridge University Press, 2004.

Hutchinson, John. *Nations as Zones of Conflict*. London: Thousand Oaks :New Delhi: SAGE Publications, 2005.

Inalcik, Halil. "Mehmed the Conqueror (1432-1481) and His Time." *Speculum*, vol. 35, no.3. (1960):427-408.

Ioan Vădan, Paul. "The Evolution of the Study of the Hellenistic Period". *Hirundo – The McGill Journal of Classical Studies Vol.8*, edited by Brahm Kleinman. Montreal: McGill University, 2009-2010.

Jackson, Robert H. *Classical and modern thought on international relations: from anarchy to cosmopolis*. New York: Palgrave MacMillan, 2005.

Jensen, Lotte E., Leerssen, Joseph T., and, Marita Mathijssen, ed. *Free Access to the Past: Romanticism, Cultural Heritage and the Nation*. Leiden: Brill, 2010.

Jr. Nye, Joseph S. "Public Diplomacy and Soft Power". *Annals of the American Academy of Political and Social Science* Vol. 616, Public Diplomacy in a Changing World. SAGE Publications & American Academy of Political and Social Science, USA, 2008.

Julius Norwich, John . *Byzantium: The Decline and Fall*. New York: Penguin Books, 1996.

Jusdanis, Gregory . *The necessary nation*. Princeton: Woodstock: Princeton University Press, 2001.

Kaldellis, Anthony. *Hellenism in Byzantium: The Transformations of Greek Identity and the Reception of the Classical Tradition*. Cambridge: New York: Cambridge University Press, 2008.

Kaneva, Nadia . "Nation Branding: Toward an Agenda for Critical Research". *International Journal of Communication* Vol.5 (2011).

Kaplanis, Tassos A. "Antique Names and Self-Identification." *Re-imagining the Past: Antiquity and Modern Greek Culture*, edited by Dimitris Tziovas. New York: Oxford University Press, 2014.

Keblusek, Marika, and Badeloch Vera Noldus, ed. *Double Agents: Cultural and Political Brokerage in Early Modern Europe*. Leiden: Brill NV, 2011.

Kohl, Philip L., and Clare Fawcett, ed. *Nationalism, politics, and the practice of archaeology*. Cambridge: Cambridge University Press, 2000.

Kokkinidou, Dimitra and Marianna Nikolai. "On the Stage and Behind the Scenes: Greek Archaeology in Times of Dictatorship" *Archaeology under dictatorship*, edited by Michael L. Galaty, and Charles Watkinson. New York: Springer Science+Business Media, 2004.

Koliopoulos, Giannēs, and Thanos Veremēs. *Greece: the modern sequel: from 1831 to the present*. London: C. Hurst Publishers, 2002.

Koliopoulos, Ioannis. *The History of Macedonia*. Thessaloniki: Museum of the Macedonian Struggle, 2007.

Koubourlis, Ioannis. "European historiographical influences upon the young Konstantinos Paparrigopoulos." *The Making of Modern Greece Nationalism, Romanticism, and the Uses of the Past (1797–1896)*, edited by Roderick Beaton and David Ricks. Farnham: Burlington: Centre for Hellenic Studies King's College, University of London & Ashgate Publishing, 2009.

Kuhrt, Amelie. "The Achaemenid Persian empire (c. 550-c. 330 BCE): continuities, adaptations, transformations." *Empires: Perspectives from Archaeology and History*, edited by Alcock, S.E, T.N.D'Altroy, and K.D. Morrison. Cambridge: Cambridge University Press, 2001.

Laiou, Angeliki E. *Constantinople and the Latins, The Foreign Policy of Andronicus II, 1282-1328*. Cambridge: Massachusetts: Harvard University Press, 72.

Lamster, Mark. *Master of Shadows: The Secret Diplomatic Career of the Painter Peter Paul Rubens*. New York: Random House, 2009.

Lapid, Yosef, and Friedrich Kratochwil, ed. *The Return of Culture and Identity in IR Theory*. Boulder: Lynne Rienner Publishers, 1995.

Leeming, David . *From Olympus to Camelot: The World of European Mythology*. Austin: University of Texas Press, 2003.

Liakos, Antonis. "Hellenism and the Making of Modern Greece: Time, Language, Space." *Hellenisms: Culture, Identity, and Ethnicity from Antiquity to Modernity*, edited by Katerina Zacharia. Aldershot: Burlington: Ashgate Publishing: 2008.

Lianou, Margarita. "The Role of the Argeadai in the Legitimation of the Ptolemaic Dynasty - Rhetoric and Practice". *Philip II and Alexander the Great : father and son, lives and afterlives*, edited by Elizabeth Carney and Daniel Ogden. New York: Oxford University Press, 2010.

Livanios, Dimitris . "The Quest for Hellenism: Religion, Nationalism, and Collective Identities in Greece, 1453-1913." *Hellenisms: Culture, Identity, and Ethnicity from Antiquity to Modernity*, edited by Katerina Zacharia. Aldershot: Burlington: Ashgate Publishing: 2008.

Llewellyn-Jones, Lloyd. "Hollywood's Ancient World". *A Companion to Ancient History*, edited by Andrew Erskine. Oxford: Blackwell Publishing, 2009.

Lund, Helen S. *Lysimachus: A study in early Hellenistic kingship*. London: New York: Routledge, 2002.

Luttwak, Edward N. *The Grand Strategy of the Byzantine Empire*. Cambridge: Massachusetts: London: Harvard University Press, 2009.

Machiavelli, Nicolo. *The Prince*. Translated by W. K. Marriott. Texas: Constitution Society, 2011.

Mackenzie, Georgina M., and Paulina Irby. *Travels in the Slavonic Provinces of Turkey-in-Europe*. London: Bell & Daldy, 1867.

Mackridge, Peter. "A language in the image of the nation: Modern Greek and some parallel case." *The Making of Modern Greece Nationalism, Romanticism, and the Uses of the Past (1797–1896)*, edited by Roderick Beaton and David Ricks. Farnham: Burlington: Centre for Hellenic Studies King's College, University of London & Ashgate Publishing, 2009.

Magdalino, Paul. "Court Society and Aristocracy." *The social history of Byzantium*, edited by John Haldon. Malden: Oxford: Wiley-Blackwell, Blackwell Publishing, 2009.

Magdalino, Paul. *The Perception of the Past in Twelfth-century Europe*. London: The Humbledon Press, 1992.

Mairs, Rachel R. "Hellenistic India." *New Voices In Classical Reception Studies*, Issue I (2006).

Malcolm Reid, Donald. *Whose Pharaohs? Archaeology, Museums, and Egyptian National Identity from Napoleon to World War I*. Berkeley: Los Angeles: London: University of California Press.

Marchand, Suzanne. "What the Greek model can, and cannot, do for the modern state: the German perspective." *The Making of Modern Greece Nationalism, Romanticism, and the Uses of the Past (1797–1896)*, edited by Roderick Beaton and David Ricks. Aldershot: Burlington: Ashgate Publishing, 2009.

Mason, David. "Ethnicity and Politics". *Encyclopedia of Government and Politics*, Vol. I. London: New York: Routledge, 1992.

Mattingly, Garrett. *Renaissance diplomacy*. Mineola New York :Dover Publications, 1988.

McKenzie, Judith. *The Architecture of Alexandria and Egypt, C. 300 B.C.-A.D. 700*, Volume 63. New Haven: Yale University Press, 2007.

Mellor, Ronald. "Graecia Capta: The Confrontation between Greek and Roman Identity." *Hellenisms: Culture, Identity, and Ethnicity from Antiquity to Modernit*, edited by Katerina Zacharia. Aldershot: Burlington: Ashgate Publishing: 2008.

Meskel, Lynn, ed. *Archaeology Under Fire, Nationalism, politics and heritage in the Eastern Mediterranean and Middle East*. London: Routledge, 1998.

Miliori, Margarita. "Europe, the classical polis, and the Greek nation: Philhellenism and Hellenism in nineteenth-century Britain." *The Making of Modern Greece Nationalism, Romanticism, and the Uses of the Past (1797–1896)*, edited by Roderick Beaton and David Ricks. Farnham: Burlington: Centre for Hellenic Studies King's College, University of London & Ashgate Publishing, 2009.

Mirkovic, Alexander. "Who Owns Athens? Urban Planning and the Struggle for Identity in Neo-Classical Athens (1832-1843)." *Cuadernos de Historia Contemporánea*, vol. 34(2012): 157-147.

Montecalvo, **Maria Stefania**. "Antoine Quatremère de Quincy, Letters to Miranda and Canova on the Abductions of Antiquities from Rome and Athens". *Anabases - Traditions et Recéptions de l'Antiquité*, No.8. Toulouse : ÉRASME, Université de Toulouse, 2013.

Moore, Cerwyn, and Chris Farrands, ed. *International Relations Theory and Philosophy, Interpretive dialogues*. London: New York: Routledge, 2010.

Neufeld, Mark. *The restructuring of International Relations theory*. Cambridge University Press, 1995.

Ng, Su Fang. "Global Renaissance: Alexander the Great and Early Modern Classicism from the British Isles to the Malay Archipelago." *Comparative Literature* 58, no. 4, (2006).

Nietzsche, Friedrich. *On the Use and Abuse of History for Life, 1873*. Translated by Ian C. Johnston. Nanaimo: British Columbia: Liberal Studies Department, Malaspina University-College, 1998.

Ogden, Daniel ed. *A Companion to Greek Religion*. Malden: Oxford: Carlton: Blackwell Publishing, 2007.

Olins, Wally. "Branding the Nation – the historical context". *The Journal of Brand Management*, Vol.9/4, (2002).

Ozdogan, Mehmet. "Ideology and Archaeology in Turkey." *Archaeology Under Fire, Nationalism, politics and heritage in the Eastern Mediterranean and Middle East*, edited by Lynn Meskell. London: Routledge, 1998.

Pangle, Thomas L. *Leo Strauss : an introduction to his thought and intellectual legacy*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 2006.

Plantzos, Dimitris . “*Archaeology after the End of History*”. *Historein* Vol. 12: Questions and Orientations in History during the last 20 years. Part 1. Athens: Cultural and Intellectual History Society & National Documentation Centre, 2012.

Pluciennik, Mark.”Theory, Fashion, Culture”. *The Death of Archaeological Theory?*, edited by John Bintliff and Mark Pearce. Oxford: Oxbow Books, 2011.

Quatremère de Quincy, Antoine . *Letters to Miranda and Canova on the Abductions of Antiquities from Rome and Athens*. Translated by Chris Miller, and David Ginks, introd. Dominique Poulot. Los Angeles: The Getty Research Institute, 2012.

Rapp, Claudia, and H. A. Drake, ed. *The City in the Classical and Post-Classical World: Changing Contexts of Power and Identity*. Cambridge: New York: Cambridge University Press, 2014.

Rawson, Elizabeth . “Caesar's Heritage: Hellenistic Kings and Their Roman Equals”. *The Journal of Roman Studies*, Vol. 65 (1975).

Reeves,Julie. *Culture and International Relations: Narratives, natives and tourists*.London: New York: Routledge, 2004.

Rodriguez Adrados, Francisco. *A history of the Greek language : from its origins to the present*. Leiden: Brill NV , 2005.

Roessel, David. *In Byron’s Shadow: Modern Greece in the English & American Imagination*. Oxford: New York: Oxford University Press, 2002.

Russell, Ian, ed. *Images, Representations and Heritage - Moving beyond Modern Approaches to Archaeology*. New York: Springer Science&Business Media, 2006.

Ruth Asirvatham, Sulochana . *No Patriotic Fervor for Pella: Aelius Aristides and the Presentation of the Macedonians in the Second Sophistic*. Boston: Brill&Mnemosyne, 2008.

Salter, Mark B. *Barbarians and civilisation in international relations*. London: Pluto Press, 2002.

Selden, Daniel. "Mapping the Alexander Romance". *The Alexander Romance in Persia and the East*, edited by Richard Stoneman, Kyle Erickson, and Ian Netton. Groningen: Barkhuis Publishing & Groningen University Library, 2012.

Shaw, Wendy M. K. "National Museums in the Republic of Turkey: Palimpsests within a Centralized State". *European National Museums: Identity Politics, the Uses of the Past and the European Citizen, Bologna 28-30 April 2011*, edited by Peter Aronsson and Gabriella Elgenius. Linköping: Linköping University Electronic Press, 2011.

Shaw, Wendy M. K. *Possessors and Possessed: Museums, Archaeology, and the Visualization of History in the Late Ottoman Empire*. Berkeley: Los Angeles: California: London: University of California Press, 2003.

Shepard, Jonathan, and Simon Franklin, ed. *Byzantine Diplomacy, Papers from the Twenty-fourth Spring Symposium of Byzantine Studies*. Aldershot: Variorum - Ashgate Publishing, 1990.

Shvidkovsky, Dmitry. *Russian architecture and the West*. New Haven: London: Yale University Press, 2007.

Silberman, Neil Asher. "'Sustainable' Heritage?". *Archaeology and Capitalism: From Ethics to Politics*, edited by Yannis Hamilakis, and Philip Duke. Walnut Creek: CA: Left Coast Press, 2012.

Silberman, Neil A. *Between Past and Present: Archaeology, Ideology, and Nationalism in the Modern Middle East*. New York: Henry Holt & Co., 1989.

Sjöberg, Erik. *Battlefields of Memory: The Macedonian Conflict and Greek Historical Culture*. PhD diss., Department of Historical, Philosophical and Religious Studies Umeå University, Umeå, Sweden, 2011.

Smiles, Sam, and Stephanie Moser, ed. *Envisioning the Past: Archaeology and the Image*. Oxford: Blackwell Publishing, 2005.

Smith, Anthony D. *Ethno-symbolism and Nationalism - A cultural approach*. London: New York: Routledge.

Smith, Thomas W. *History and International Relations*. London: New York: Routledge, 1999.

Strootman, Rolf. "Hellenistic Imperialism and the Ideal of World Unity". *The City in the Classical and Post-Classical World: Changing Contexts of Power and Identity*, edited by Claudia Rapp, and H. A. Drake. Cambridge: New York: Cambridge University Press, 2014.

Strootman, Rolf. "The dawning of a golden age: images of peace and abundance in Alexandrian court poetry in relation to Ptolemaic imperial ideology." *Hellenistic Poetry in Context*, edited by M.A. Harder, R.F. Regtuit, and G.C. Wakker. Leuven: Paris: Walpole: Peeters, 2014.

Strootman, Rolf. "Court and Empire in the Hellenistic Near East". *Courts and Elites in the Hellenistic Empires - The Near East After the Achaemenids, c. 330 to 30 BCE*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2014.

Strootman, Rolf. "Queen of Kings: Kleopatra VII and the Donations of Alexandria." Lecture, The Netherlands Institute in Athens, Athens. May 21, 2009.

Strootman, Rolf. "The Hellenistic Royal Courts". *PhD diss.*, Department of History, University of Utrecht, Netherlands, 2006/2007.

Strootman, Rolf. *Queen of Kings: Kleopatra VII and the Donations of Alexandria*. Utrecht: Universiteit Utrecht, 2005.

Tamkin, Nicholas. *Britain, Turkey and the Soviet Union, 1940–45 - Strategy, Diplomacy and Intelligence in the Eastern Mediterranean*. (Basingstoke: Hampshire: New York: Palgrave Macmillan, 2009.

Tevdovski, Ljuben. *Cultural Diplomacy: An Essential and Creative Component in the Toolkit of Contemporary Diplomacy*. Skopje: Macedonian Information Centre, 2009.

Thies, Cameron G. "Progress, History and Identity in International Relations Theory: The Case of the Idealist-Realist Debate". *European Journal of International Relations* Vol. 8 (2), (2002).

- Thomas, Julian .*Archaeology and modernity*. London: New York: Routledge, 2004.
- Thompson, Edward P. "Patrician Society, Plebeian Culture". *Journal of Social History*, Vol. 7, No. 4, (1974).
- Trigger, Bruce. *A History of Archaeological Thought*. New York : Cambridge University Press, 2006.
- Tripolitis, Antonia. *Religions of the Hellenistic-Roman Age*. Michigan: Cambridge: Wm. B. Eerdmans, 2002.
- U.S. Department of State. Report of the Advisory Committee on Cultural Diplomacy. *Cultural Diplomacy The Linchpin of Public Diplomacy*, 2005.
- Uzer, Umut. *Identity and Turkish Foreign Policy: The Kemalist Influence in Cyprus and the Caucasus*. London: New York: I.B. Tauris, 2011.
- Van Horn Melton, James . *The Rise of the Public in Enlightenment Europe*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001.
- Verrijzer-Sampimon, Janette. *Becoming Bulgarian: the articulation of Bulgarian identity in the nineteenth century in its international context: an intellectual history*. Amsterdam: Pegasus, 2006.
- West, Martin L. *The East Face of Helicon: West Asiatic Elements in Greek Poetry and Myth*. Oxford: New York: Oxford University Press, 1997.
- Whiston, William, trans. *Josephus, The Complete Works - The works of Flavius Josephus*. Nashville: Thomas Nelson Publishers, 1998.
- White, George. W. *Nationalism and Territory: Constructing Group Identity in Southeastern Europe*. Oxford: New York: Rowman and Littlefield Publishers, 2000.
- Wilkinson, Paul .*International Relations, A Very Short Introduction*. Oxford: New York: Oxford University Press, 2007.

Williams, Steven J. "Roger Bacon and the Secret of Secrets." *Roger Bacon and the sciences: commemorative essays*, edited by Jeremiah Hackett. Leiden: New York: Koln: Brill, 1997.

Woodwell, Douglas. *Nationalism in International Relations: Norms, Foreign Policy, and Enmity*. London: New York: Palgrave Macmillan, 2007.

Wunder, Amanda. "Western Travelers, Eastern Antiquities, and the Image of the Turk in Early Modern Europe". *The Journal of Early Modern History* 7 (2003.)

Wyszomirski, Margaret J., Ph. D., Christopher Burgess, and Catherine. Peila. *International Cultural Relations: A multi-Country Comparison*. Ohio: Ohio State University, 2003.

Yapp, Malcolm E. *The making of the Modern Near East 1792-1923*. London: New York: Routledge, 2013.

Zacharia, Katerina, ed. *Hellenisms: Culture, Identity, and Ethnicity from Antiquity to Modernity*. Aldershot: Burlington: Ashgate Publishing: 2008.

Ziolkowski, Theodore. *Lure of the Arcane: The Literature of Cult and Conspiracy*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 2013.

Ачкоска, Виолета. "Македонската емиграција во Бугарија и афирмацијата на македонската национална посебност во периодот на формирањето на АСНОМска Македонија". *Годишен зборник на Филозофскиот Факултет*, бр.63. Скопје: Филозофски факултет, УКИМ, (2010).

Георгиев, Г. "Кто такие Македонцы?". *Вестник на македонската колонија во Петербург Македонский Голосъ* Год.2, No.11, (1914).

Матковски, Александар. *Македонија во делата на странски патеписци 1371 – 1777*. Скопје: Мисла, 1991.

Милетич, Любомир. *Една българска Александрия от 1810 г., Бълг. старини, кн. XIII*. София: Българска академия на науките, 1936.

Ристовски, Блаже. “Професорот и државникот Мане Чучков: Пред и по АСНОМ”. *Современот - списание за литература, култура и уметност*, бр.5, (2005).

Ристовски, Блаже. *Македонски Преродбенски XIX век*, Том I, книга прва. Скопје: Издавачки Центар Три, 2011.

Сујецка, Јоланта. “Сликата на соседството во кругот SLAVIA ORTHODOXA на Балканот во 18 век”. *„Спектар“ – Меѓународно списание за литературна наука 29 (1)*. Скопје: Институт за македонска литература, 2011.

Трифонов, Јордан. *Историја на град Плевен до Освободителната война*. София: Съгласие, 1933.

Фьодорович Ритих, Александър. “Мое мнѣніе о македонцахъ”. *Весникот на македонската колонија во Петербург "Македонскій Голосъ"* Год.2, No.11, (1914).

Цветкова, Бистра . *Съст. Френски пътеписи за Балканите, XIX век*. София: Наука и изкуство, 1981.

Чепреганов, Тодор, Билјана Ристовска-Јосифовска и Лилјана Гушевска, редакција, *Сведоштва за македонскиот идентитет (XVIII–XX век)*, зборник на документи. Скопје: Институт за национална историја, 2010.